

| प्रकरण | मजकूर | पान क्रमांक |
|----------------------------|---|-------------|
| | प्रस्तावना | 3 |
| भाग I. शालेय शिक्षण | | |
| 1. | सुरवेच्या भुरगेपणाची जतनाय आनी शिक्षण : शिकपाची बुन्याद. | 7 |
| 2. | बुन्यादी साक्षरता आनी अंकगणीत : शिकपा खातीर ही एक तातडेची आनी गरजेची पुरवण | 9 |
| 3. | शाळा गळटेचें प्रमाण उणें करप आनी सगल्या थरां वयल्या शिक्षणाक विश्वात्मक पांवड्यार प्रवेशाची खात्री | 11 |
| 4. | शालेय अभ्यासक्रम आनी शिक्षण शास्त्र : शिक्षण हें एकात्मक, सर्वसमावेशक, खोसदिणें आनी गुंतोवपी आसूंक जाय | 13 |
| 5. | शिक्षक | 23 |
| 6. | न्याय्य आनी सर्वसमावेशक शिक्षण : सगल्यां खातीर शिक्षण | 28 |
| 7. | शाळा संकुल/समूह (क्लस्टर) माध्यमा वरवीं कुशळ संसाधन आनी प्रभावी शासन | 32 |
| 8. | शालेय शिक्षणाची मानक थारावणी आनी मान्यताय | 35 |
| भाग II. उच्च शिक्षण | | |
| 9. | गुणवत्ताधारक विद्यापिठां आनी महाविद्यालयां आनी भारताचे उच्च शिक्षण प्रणाली खातीर एक नवो आनी प्रगतीशील दिश्टीकोण | 38 |
| 10. | संस्थात्मक पुनर्रचणूक आनी एकवटीकरण | 39 |
| 11. | अदीक समग्र आनी भोवविद्या शाखी शिक्षणा कडेन | 42 |
| 12. | इश्टतम शिक्षणीक वातावरण आनी विद्यार्थ्यांक आदार | 44 |
| 13. | उर्बेवंत, उत्साही आनी सक्षम अध्यापक | 46 |
| 14. | समता आनी समावेशकताय | 47 |
| 15. | शिक्षक शिक्षण | 49 |
| 16. | वेवसायीक शिक्षणाच्यो नव्यो कल्पना | 51 |
| 17. | सगल्या स्तराचेर दर्जेदार संशोधनाक प्रोत्साहन दिवप : राष्ट्रीय संशोधन फावडेशना वरवीं | 52 |

| | | |
|--|--|----|
| 18. | उच्च शिक्षणाचे नियामक प्रणालीत परिवर्तन | 54 |
| 19. | उच्च शिक्षण संस्था खातीर प्रभावी शासन आनी फुडारपण | 58 |
| भाग III. विचार करपा खातीर हे म्हत्वाचे मुद्दे | | |
| 20. | वेवसायीक शिक्षण | 59 |
| 21. | प्रौढ शिक्षण आनी निरंतर अध्ययन | 60 |
| 22. | भारतीय भाशा, कला आनी संस्कृतायेचो प्रचार | 62 |
| 23. | तंत्रज्ञान वापर आनी एकवटीकरण | 67 |
| 24. | ऑनलायन आनी डिजिटल शिक्षण : तंत्रज्ञानाचो समान वापर सुनिश्चीत करप | 70 |
| भाग IV. अशें घडोवपा खातीर रणनिती | | |
| 25. | भारतीय शिक्षणा खातीर केंद्रीय शिक्षण सल्लागार मंडळाची स्थापना | 72 |
| 26. | अर्थीक पुरवण सगल्यांक परवडपी आनी गुणवत्तापूर्ण शिक्षण | 72 |
| 27. | अंमलबजावणी | 74 |
| | संक्षिप्त उतरांची वळेरी | 75 |

प्रस्तावना

पुराय मानवी क्षमता साध्य करपा खातीर, एक न्याय्य आनी न्याय्य समाज विकसीत करपा खातीर आनी राष्ट्रीय विकासाक चालना दिवपा खातीर शिक्षण बुन्याद आसा. दर्जेदार शिक्षण आनी तें सार्वभौमीक पावोवपा खातीर आसा. भारतांतली अर्थीक वाड, समाजीक न्याय आनी समानता, विज्ञानीक प्रगती, राष्ट्रीय एकचार आनी संस्कृतायेचे जतनायेचे नदरेन. संवसारीक मंचाचेर चालू उदरगत आनी अर्थीक विकास ही कुरु आसा. आमच्या देशांतल्यो गिरेस्त कुशळटाय आनी संसाधनां, व्यक्ती, समाज, राष्ट्र आनी जगाच्या बऱ्या खातीर चडांत चड बरो मार्ग आसा. फुडल्या दशकांत भारतांतलो आनी संवसारांतल्या तरणाट्यांचो आंकडो सगल्यां परस चड आसतलो आनी तांकां उंचेल्या दर्ज्याच्यो शिक्षणीक संदी दिवपाची आमची क्षमता आमच्या देशाचो फुडार निश्चीत करुये.

२०१५ त भारतान आपणायिल्ल्या सतत विकासाचो २०३० च्या ध्येयांमदीं (एसडीजी ४) २०३० मेरेन सर्वसमावेशक आनी न्याय्य गुणवत्तेचें शिक्षण सुनिश्चीत करप आनी सगल्यां खातीर आजीवन शिक्षणाच्या संदीक प्रोत्साहन दिवप असो यत्न केला. हे खातीर पुराय शिक्षण प्रणालीची पुनर्रचणूक करप गरजेचें आसा. जाका लागून शिक्षणाक फाटबळ आनी समर्थन मेळुंये. ते वरवीं शाश्वत विकासा खातीर २०३० च्या अजेंडाच्यो सगल्यो गंभीर मोखी आनी एसडीजी साध्य जावंये.

ज्ञानाच्या लॅण्डस्केपां मदीं जग नेटान बदलत आसा. विज्ञानीक आनी तंत्रीक मळार जाल्ल्या सुदारणांक लागून बिग डेटा, मशिन लर्निंग आनी आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स मुखार सरत आसा आनी संवसारभरांतल्यो बऱ्योच अकुशळ नोकऱ्यो वचून तांची सुवात माक्नां घेवंक शकतात.

इतले मजगतीं, कुशळ कामगारांची गरज गणीत, संगणक विज्ञान आनी डेटा विज्ञान, ह्या भोवअनुशासनीय क्षमतेच्या संयोगान तांकां विज्ञान, समाजीक विज्ञान आनी मानवता हातूंत मागणी नेटान वाडटली. हवामानांतले बदल, वाडटें प्रदुशण आनी सैमीक संसाधनांचो वेग कमी जाल्ल्यान वातावरणांत बदल जातले. ताका लागून जगाची उर्जा, उदक, खाण आनी नितळसाणीच्यो गरजो पूर्ण करपाक, कुशळ कामगारांची गरज लागतली. खास करून, जीवशास्त्र, रसायनशास्त्र, भौतीकशास्त्र, शेती, हवामान विज्ञान आनी समाजीक विज्ञानान महामारी आनी महामारीच्या वाडट्या उपद्रवाक लागून संसर्गीक रोग वेवस्थापन आनी लसींचे उदरगती खातीर सहयोगी संशोधन करपाची गरज आसा आनी उप्रासपी समाजीक प्रस्नांची सोडवणूक करपाक भोवअनुशासनिक शिक्षणाची गरज वाडटा. संवसारांतल्या तीन मोट्या अर्थवेवस्थां मदीं भारत एक विकसीत देश जावपाचे वाटेन वाटचाल करतना मानवता आनी कलेची मागणी वाडटली.

खरेपणीं, बदलत्या रोजगाराच्या आनी जागतिक परिस्थितीक लागून, भुरगीं फकत शिकच नात तर सगल्यांत म्हत्वाचें म्हळ्यार कशें शिकचें हेंवूय म्हत्वाचें जायत आसा. अशे तरेन शिक्षणान कमी आशयाचे दिकेन वाटचाल करप गरजेचें आसा आनी समिक्षकाचे नदरेन विचार करून नवे विचार कशे आपणावप, समस्यांची सोडवणूक कशी करची, सर्जनशील आनी भोवअनुशासनिक कशें आसचें आनी बदलत्या क्षेत्रांत नवें साहित्य कशें तयार करचें, रुपांतर करचें आनी आपणावचें हे विशीं जाणून घेवप गरजेचें. शिक्षणाक चड अणभवात्मक, समग्र, समकालीन, चौकस, सोदकेंद्रीत, विद्यार्थी केंद्रीत, चर्चा आदारीत लवचिक आनी खोसदिणे तासां आसात. अभ्यासक्रमांत विद्यार्थ्यांच्यो सगल्या आंगांनी आनी क्षमता विकसीत करपा खातीर विज्ञान, गणिता भायर, मुळाव्यो कला, हस्तकला, मानवता, खेळ, खेळ आनी तंदुरुस्ती, भाशा, साहित्य, संस्कृताय आनी मूल्यां हांचो आस्पाव करप गरजेचें आसा आनी शिक्षणाक अदीक वाटकुळें, उपकारपी आनी परिपूर्ण करूंक जाय. शिक्षणान चारित्र्य निर्माण करूंक जाय. विद्यार्थ्यांक नैतिक, तर्कसंगत, दयाळू आनी जतनाय घेतनाच सक्षम करूंक जाय आनी त्याच वेळार तांकां फायदेशीर, रोजगारा खातीर पुरायेन योग्य तयार जावंक जाय.

शिक्षणीक निकालांची सध्याची स्थिती आनी जें गरजेचें आसा तातूंतलो फरक बेगिनांतलें बेगीन सुदारणेंतल्यान पयस करप गरजेचें आसा. ते खातीर बालवर्साची देखभाल उच्च शिक्षणा वरवीं शिक्षणाचे प्रणालींत उच्च गुणवत्तेची समान तेंको आनी अखंडतायेंत पाळो दिवंक जाय.

२०४० मेरेन भारताची शिक्षण वेवस्था अशी आसपाक जाय, जी समाजीक आनी अर्थीक फाटभुंये कडेन दुर्लक्ष करून सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर उच्च गुणवत्तेच्या शिक्षणाक न्याय दिवपी आसपाक जाय.

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण २०२० हें २१ व्या शेंकड्यांतलें पयलें शिक्षणीक धोरण आसा. ताची मोख आसा आमच्या देशांतल्या वाडट्या विकासात्मक बाबींचेर लक्ष दिवप. हें धोरण सुचयता शिक्षणीक संरचनेच्या सगल्या बाबींमदीं सुदारणा, शिक्षणीक रचणुकेंत बदल करप, मानक थारावणी आनी कारभार, म्हत्वाकांक्षी लक्ष्यां सयत एक नवी प्रणाली तयार करप जी २१ व्या शिक्षणाची मोख आसा, जातूंत एसडीजी ४ चो आस्पाव करप, जें भारताची परंपरा आनी मूल्यां कडेन सांगड घालपी आसतलें. राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण दर एका व्यक्तीं मदल्या सृजनशील क्षमतांचो विकास करपाचेर भर दिता. हें धोरण ह्या सिद्धांताचेर आदारीत आसा जें शिक्षणान फकत संज्ञानात्मक कुशळटायूच विकसीत करिना तर मुळावे कुशळटाये वांगडा उच्च दर्ज्याची तार्किक आनी समस्या समादान संबंदी तंत्रज्ञानात्मक कुशळटाय विकसीत जावंक जाय. जाका लागून नैतीक आनी समाजीक आनी भावनात्मक थराचेर व्यक्तीचो विकास जावंक जाय.

पोरणें आनी शाश्वत भारतीय गिन्यान आनी विचारांचें गिरेस्त दायज ह्या धोरणा खातीर मार्गदर्शक उजवाड घालपी आसा. ज्ञान (ज्ञान), ज्ञान (प्राज्ञ) आनी सत्य (सत्य) हांचो सोद सदांच भारतीय विचार आनी तत्वज्ञानांत सर्वोच्च मानवी मोख मानतात. पोरण्या भारतांतल्या शिक्षणाची मोख म्हळ्यार ह्या जगाचे जिणे खातीर वा शालेय शिक्षणाच्या मुखार वचून जिणेची तयारी म्हूण फकत ज्ञान संपादन करप न्हय तर स्वताची पुराय जाणविकाय आनी मुक्ती खातीर वावुरप आसा. पोरण्या भारतांतल्यो जागतिक दर्ज्याच्यो संस्था जश्यो तक्षशिला, नालंदा, विक्रमशिला, वल्लभी हांणी भोवविशी शस्त्रीय आनी संशोधनाचे उंच मापदंड थारायले आनी वेगवेगळी फाटभूंय आशिल्ल्या विद्यार्थ्यांक आनी विद्वानांक ताचो फायदो मेळोवन दिलो. भारतीय शिक्षण पद्दतीन चरक, सुश्रुत, आर्यभट्ट, वराहमिहीर, भास्कराचार्य, ब्रह्मगुप्ता, चाणक्य, चक्रपाणी दत्ता, माधव, पाणिनी, पतंजली, नागार्जुन, गौतम, पिंगळा, शंकरदेव, मैत्रेयी, गार्गी आनी थिरुवल्लुवार अश्या अनेक विद्वानांची निर्मिती जाली. ह्या विद्वानांनी जागतीक थराचेर ज्ञानाच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रांनी जशे गणीत, खगोलशास्त्र, धातुशास्त्र, वैजकी विज्ञान आनी शस्त्रक्रिया, सिव्हिल इंजिनियरींग, आर्किटेक्चर, बोट बांदणी आनी नेव्हिगेशन, योग, ललित कला, बुद्धीबळ, फायन आर्ट ह्या सारक्या विविध क्षेत्रांत बरेंच मोलादीक योगदान दिल्लें आसा. भारतीय संस्कृताय आनी तत्वज्ञानाचो जगाचेर बरोच प्रभाव पडिल्लो आसा. हें गिरेस्त दायज आनी समृद्ध वारशाचें पालनपोशण आनी वंशपरंपरे खातीर जतनायूच न्हय पूण तांचें संशोधन वर्धित करून आमचे शिक्षण प्रणाली वरवीं नव्या उपेगांक लावप गरजेचें आसा.

शिक्षण प्रणालींतल्या मुळाव्या सुदारणांच्या केंद्रस्थानी शिक्षक आसप गरजेचें आसा. नव्या शिक्षणीक धोरणांत समाजांतल्या सगल्यांत आदरणीय आनी अत्यावश्यक वांगडी म्हूण सगल्या थरांचेर शिक्षकांची परत स्थापना करपांत मजत जावंक जाय कारण ते आमच्या मुखा वयले पिळगेंतल्या नागरिकांक खरेपणी आकार दितले. शिक्षकांक सक्षम करपा खातीर आनी शक्य तितलें प्रभावीपणान तांचें कार्य करपाक तांकां मजत करप हे खातीर सगलें करपाची गरज आसा. नव्या शिक्षणीक धोरणा वरवीं शिक्षण, वेवसाय, सन्मान, मानमर्यादा आनी स्वायत्तता हाची खात्री करून शिक्षणाच्या वेवसायांत प्रवेश करपा खातीर एकदम बेस बरी आनी सगल्यां परस तेजस्वी नेमणूक करप गरजेचें आसा आनी मुळाव्यो पद्दती स्थापन करतनाच गुणवत्ता नियंत्रण आनी जापसालदारकी हाडपाक जाय.

नव्या शिक्षणीक धोरणांत सगल्या विद्यार्थ्यांक तांची रावपाची सुवात, दर्जेदार शिक्षण वेवस्था हाची पर्वा करिनासतना, इतिहासीक नदरेन दुर्लक्षित, वंचीत आनी अपेक्षीत गटांचेर लक्ष दिवंक जाय. शिक्षण हें एक म्हान समतुल्य आसा आनी अर्थीक आनी समाजीक गतीशीलता, समावेशन आनी समानताय मेळोवपाचें सर्वोत्तम साधन आसा. अश्या गटांतल्या सगल्या विद्यार्थ्यांक अंतर्निहित आडमेळीं आसुनूय शिक्षण प्रणालींत प्रवेश आनी उत्कृश्टते खातीर विविध लक्ष्यीत संदी मेळोवन दिवंक जाय तें ताची खात्री करपा खातीर फुडाकार घेवप गरजेचें आसा.

ह्या घटकांच्यो देशांतल्यो थळाव्यो आनी जागतीक गरजो लक्षांत घेवन आनी गिरेस्त विविधताय आनी संस्कृतायेचो आदर करप गरजेचें आसा. भारत आनी भारतीय बदलिल्लो समाजीक, सांस्कृतीक आनी तंत्रीक गरजो. जाची नक्कल करपाक येवपी कलात्मक भाशा आनी ज्ञान परंपरा आनी मदीं तांच्यो मजबूत आचारसंहिता ज्ञान निर्माण करप, ताका

तरणाट्या लोकभारतान राष्ट्रीय गर्व हेतून गंभीरपणान आत्मविस्वासान ज्ञान, सहकार्य आनी एकचाराचे नदरेन आनी भारताचो शाश्वत विकास आनी उंचाय मेळोवपाचे नदरेन गरजेचें आसा.

फाटलीं धोरणां

शिक्षणा वयल्या पयलींच्या धोरणाचे अंमलबजावणींत खास करून प्रवेश आनी समानतायेचेर लक्ष केंद्रीत केलें. राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरणाचो १९८६ चो अपूर्ण अजेंडा, १९९२ मदीं सुदारीत (एनपीई १९८६/९२) ह्या धोरणांत योग्य रितीन हाताळ्ळा. १९८६/९२ च्या निमण्या धोरणा उपरांतचो मुख्य बदल म्हळ्यार भुरग्यांक फुकट आनी सक्तीच्या शिक्षणाचो कायदो २००९ आसलो. जाका लागून सार्वत्रिक सक्तीचें मुळावें शिक्षण मेळपा खातीर कायदेशीर मुळावी तरतूद केली.

ह्या धोरणाची तत्वां

शिक्षण वेवस्थेचो हेतू बऱ्या मनशांक तर्कशुद्ध विचार आनी कृती करपाक सक्षम करप, दया आनी सहानुभुती आसप, धिटाय आनी लजकपणां आसप. विज्ञानीक सभाव आनी सर्जनशील कल्पनाशक्त आसप गरजेचें आसा. आमचे घटनेन परिकल्पित केल्लो न्याय्य, सर्वसमावेशक आनी अनेक वचनी समाज निर्मणी खातीर गुंतिल्ले उत्पादक आनी नागरिकांचें योगदान दिवपाची मोख आसा.

एक बरी शिक्षण संस्था ती आसा जी दर एका विद्यार्थ्याक येवकार दिता. ताची जतनाय घेता. थंय एक सुगूर आनी उत्तेजक शिक्षणाचें वातावरण चलणुकेंत हाडटा. जंय विस्तृत अणभव दितात आनी जंय एक बरी भौतीक बुन्यादी सुविधा आनी शिक्षणा खातीर उपयुक्त संसाधनां सगल्यां खातीर उपयुक्त आसात. हे गूण आपणावप ही दर एके संस्थेची लागणूक आसपाक जाय. पूण त्याच वेळार संस्थांनी आनी शिक्षणाच्या दरेका थराचेर अखंड एकचार आनी समन्वय आसप गरजेचें आसा.

मुळावीं तत्वां जीं दोनूय प्रणालींक तशेंच तातुंतल्या वैयक्तीक संस्थांक, दोगांकूय मार्गदर्शन करतलीं.

- **जाणविकाय, वळख आनी विद्यार्थ्यांच्यो अद्वितीय क्षमता दर एकल्याची वाडपा खातीर** जागरूक शिक्षकांनी आनी पालकांनी ह्यो क्षमता वळखून संवेदनशीलपणान भुरग्यांच्या सर्वांगी विकासा खातीर दोनूय क्षेत्रांनी शिक्षणीक आनी गैर-शिक्षणीक पुरायेन लक्ष दिवप गरजेचें.
- **बुन्यादी साक्षरता आनी संख्या ज्ञान** हाका सगल्यां परस चड प्राधान्य दिवप जाका लागून सगले भुरगे तिसऱ्या वर्गा मेरेन ह्यो कुशळटायो सहजपणान आपणावंक शकतले.
- **लवचिकता**, जाका लागून शिकप्यांक तांचे शिकपाचे मार्ग आनी प्रोग्राम निवडपाची मेकळीक आसतली आनी ताचे वरवीं तांचे कुशळटाये प्रमाण आनी आवडी प्रमाण जिणेंत तांचे स्वताचे मार्ग वेंचतले कसलेंच खर अंतर ना.
- कला आनी विज्ञाना मदीं पाठ्यक्रम आनी पाठेतर उपक्रमां मदीं वेवसायीक आनी शिक्षणीक थराचेर **खर अंतर दवरप ना**, जाका लागून ज्ञानाच्या वेगवेगळ्या फांट्या वयले सकयले थर आनी आपले मदलें अंतर आनी असंबद्धता पयस जावंक शकतली.
- सगळ्या गिन्यानाचो एकवट आनी अखंडतायेची खात्री करून, एका भोवआयामी जगा खातीर विज्ञान, समाजशास्त्र, कला, मानव्यशास्त्रां आनी खेळ हांचेमदे **भोवशास्त्रीय (multidisciplinary)** आनी **समग्र शिक्षणाचो** विकास.
- भोव विशयक आनी समग्र शिक्षणाचो विकास, विज्ञान. समाजीक, विज्ञान, कला, मानविकी आनी खेळां मदीं एक सगल्या ज्ञानाचो एकवट आनी अखंडताय सुनिश्चित करपा खातीर **अवधारणात्मक समजिकायेचेर नेट**.

ना रट्टा पद्दत आनी फकत परिक्षे खातीर शिकप.

- सर्जनशीलता आनी समालोचनात्मक विचारसरणी तार्किक निर्णय घेवपाक आनी नाविन्याक प्रोत्साहन दिवप.
- नैतिकता आनी मानवी आनी घटनात्मक मूल्यां जशे परीन सहानुभुतीन हेरांचो आदार, नितळसाण, सौजन्य, लोकशाय भावना, सेवेची भावना, भौशीक मालमत्तेचो आदर, विज्ञानीक सभाव, स्वातंत्र्य, जापसालदारकी, अनेकतत्व, समानता आनी न्याय.
- भोवभाशीकत्व आनी भाशेची शक्ती प्रोत्साहीत करप शिक्षणांत आनी शिकपांत.
- जिणे कुशळटाय जशे परीन संवाद, सहयोग, सामूहिक कार्य आनी लवचीकपण.
- शिक्षणा खातीर नियमीत स्वरूपाच्या मुल्यांकनाचेर लक्ष केंद्रीत करप, आयच्या कोचिंग, कल्चराक प्रोत्साहन दिवपी मूल्यांकना बदला आनी वर्साच्या शेवटाक जावपी परिक्षेक म्हत्व दिवपा बदला.
- तंत्रज्ञानाच्या व्यापक वापराचेर भर. शिकोवप आनी शिकपांत, भाशां संबंदी आडमेळीं पयस करप, दिव्यांग विद्यार्थ्यांक प्रवेश वाडोवप आनी शिक्षणीक नियोजन आनी वेवस्थापन.
- सगल्या अभ्यासक्रमांत अध्यापनशास्त्र आनी धोरणांत थळाव्या संदर्भा सयत विविधताय, शिक्षण हो एक समवर्ती विशय आसा हें जाणून घेवन
- सगल्या शिक्षणीक निर्णयाच्या आदारावळीत समता आनी समावेशन, वांगडाच शिक्षण सगल्या लोकां मेरेन पावोवप आनी शिक्षणीक मळार ते भरभराट करपाक सक्षम करप.
- शिक्षणाच्या सगल्या थरांचेर ताळमेळ राखप बाल्यवस्थेंतल्या शाळा शिक्षणा पासून वयल्या शिक्षणा मेरेन.
- शिकोवपी आनी संकाय हे शिक्षणीक प्रक्रियेंत केंद्र मानप तांची भरती, सेगीत वेवसायीक उदरगत, सकारात्मक कामाचें वातावरण आनी सेवा अटी.
- एक सादी पूण प्रभावी नेमांची बांदावळ सुनिश्चीत करपा खातीर अखंडताय, पारदर्शकता आनी संसाधनां कार्यक्षमता, नवकल्पना आनी आवट ऑफ द बॉक्स कल्पनांक प्रोत्साहन दितना लेखा परिक्षण आनी भौशीक प्रकटीकरण वरवीं शिक्षणीक प्रणालीक स्वायत्तता, सुशासन आनी सशक्तीकरण.
- गुणवत्तेन भरिल्लें शिक्षण आनी उदरगतीक बऱ्या संशोधनाची बुन्यादी गरज.
- शिक्षणीक जाणकारां कडल्यान सेगीत नियाळ आनी नेमान मुल्यांकना वरवीं उदरगतीची समिक्षा.
- भारताच्या मूळ आनी अभिमानाक बांदून रावप आनी जर गरज पडली थंय भारताचें गिरेस्त, वेगवेगळी पोरणी आनी आधुनीक संस्कृताय आनी ज्ञानप्रणाली आनी परंपरांचो आस्पाव करप आनी ताचे पासून प्रेरणा घेवप.
- शिक्षण ही एक भौशीक सेवा. दर्जेदार शिक्षण दर एकल्या मेरेन पावप गरजेचें. हो दर एका भुरग्याचो मुळावो अधिकार.
- एक बळिश्ट जिवंत भौशीक शिक्षणीक पद्दतींत भरीव गुंतवणूक तशेंच खरे परोपकारी खाजगी भागीदारीक प्रोत्साहन आनी सुविधा.

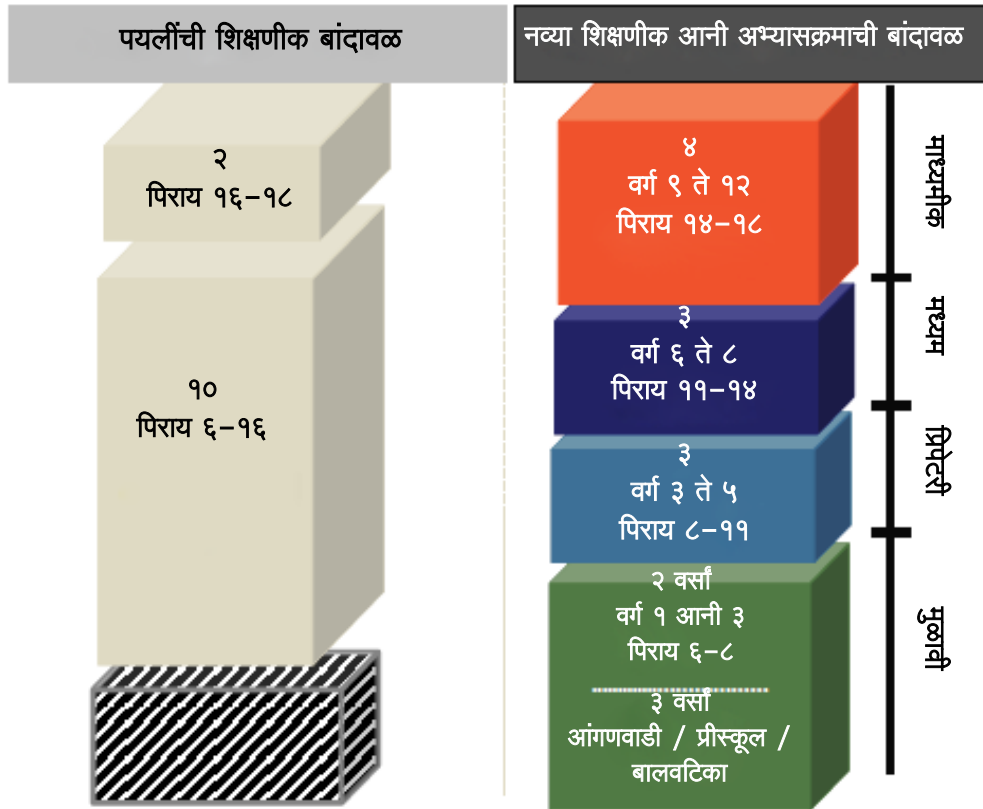
ह्या धोरणाची नदर

हें राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण, भारतीय नितीनेमां मदीं रुजिल्ल्या अशे शिक्षण प्रणालीची कल्पना करता जी भारताच्या परिवर्तना खातीर थेट योगदान दिता. तें म्हळ्यार भारत, सगल्यांक उच्च गुणवत्तेचें शिक्षण दिवन, कायम स्वरूपांत एक समतोल आनी दोलायमान ज्ञानाच्या समाजांत रुपांतर करून, जागतीक ज्ञान महासत्ते मदीं भारताचें रुपांतर करप. ह्या धोरणांत अशेंय म्हळां की आमच्या संस्थांचे अभ्यासक्रम आनी अध्यापनशास्त्र आमचें मोलादीक दायज आनी संविधानीक मूल्यां. देशा कडेन जुळोवन आनी बदलत्या जगांत नागरिकांची भूमिका आनी लागणुके मदीं

जागृताय हाडूंक शकतली. ह्या धोरणाची संकल्पना म्हणजे फकत विचारानूच न्हय तर आत्म्यांत बुद्दीन आनी करणेन तशेंच ज्ञान, कुशळटाय मूल्यां, आनी समर्थन दिवपी प्रवृत्ती विकसीत करप हे खातीर भारतीयांनी अभिमान बाळगप ही त्या धोरणाची मोख आसा. जो मानवाधिकार, स्थायी विकास आनी जीवनमान आनी जागतीक कल्याण हाची जापसालदार प्रतिबद्धता, हाका लागून खऱ्या अर्थान जागतीक नागरीक जावंक शकतलो.

भाग I. शालेय शिक्षण

ह्या धोरणांत अशें सुचयलां की शालेय शिक्षणांतली सध्याची १० + २ कार्यपद्दत सुदारून प्रतिनिधींचे आकृतींत दाखयिल्ले प्रमाण बदलून ३ + ३ + ३ + ४ हे नवे वेवस्थेचो आस्पाव करप, ते प्रमाण ह्या वयोगटांतल्या नव्या शिक्षणीक आनी अभ्यासक्रमाच्या पुनर्रचणुकेंत बदल जातले. जशे तरेन हांगा दिल्ले आकृतीन आनी चवथ्या भागांत हे विशीं विस्तृत विवरण केल्लें आसा.



सध्याचे पद्दतींत ३ ते ६ वर्सांच्या भुरग्यांचो १० + २ चे बांदावळींत आस्पाव करूंक ना. कित्याक ६ वर्सांच्या भुरग्यांक पयले यत्तेंत प्रवेश मेळटा. नव्या ५ + ३ + ३ + ४ चे बांदावळींत ३ वर्सांच्या भुरग्यांचो आस्पाव करून सुरवेक भुरगेपण आनी शिकप (ईसीसीई) हे बळिश्ट बुन्यादींत आस्पाव केला. जाका लागून मुखार भुरग्यांचो विकास बरे तरेन जातलो, ज्यो सुविधा आसात त्यो मेळोवपाक शकतले आनी ते खोशी जावंये.

१. सुरवेच्या भुरगेपणाची जतनाय आनी शिक्षण: शिकपाची बुन्याद

१.१. भुरग्यांची ८५ टक्के मानसीक उदरगत ६ वर्सांचे आदींच जाता. भुरग्यांची मानसीक उदरगत आनी शारिरीक वृद्धी जावपा खातीर सुरवातीचीं ६ वर्सां म्हत्वाची म्हूण मानतात. सध्या कोट्यावधी ल्हान भुरग्यांक खास करून समाजीक, अर्थीक लाबा पासून पयसाविल्ले, वंचीत फाटभूंय आशिल्ले, गुणवत्तापूर्ण सुरवेची बालवस्था तांकां मेळना.

देखून ईसीसीईन बरीच गुंतवणूक केल्ल्यान ताचो लाव सगल्या भुरग्यांक मेळूंक शकतलो. जाका लागून ताका आयुश्यभर शिक्षणीक प्रणालींत वांटो घेवपाक आनी भरभराट जावपाक बेगीन बालपण विकास जतनाय आनी शिक्षणाची सार्वत्रीक तरतूद अशे तरेन जाता तितले बेगीन जावप गरजेचें आसा. २०३० उपरांत न्हय; जाका लागून पयले यत्तेंत प्रवेश करपी सगळे विद्यार्थी शाळे खातीर तयार आसतले.

१.२. ईसीसीईन खास करून लवचीक, भोव बाजू, भोव स्तरीय, खेळां आदारीत कार्यावळी, क्रियाकलाप आदारीत आनी चवकशी आदारीत शिक्षण, जशे परीन अक्षरां, आंकडे, मेजणी, रंग, आकार, इंडोर आनी मैदानी खेळ, कुवाडीं आनी तार्किक विचार, समस्या निराकरण, रेखांकन, चित्रकला आनी हेर व्हिज्युअल आर्ट, हस्तकला, नाटक आनी बाहुल्या, संगीत आनी हालचाल हांचो आस्पाव करून तशींच बरीं बरीं हेर कामां समाजीक क्षमता, संवेदनशीलता, बरी वागणूक, सौजन्य, नैतिकता, वैयक्तीक आनी भौशीक नितळसाण कार्यसंघ आनी सहकार्य विकसीत करपाचेर लक्ष केंद्रीत केलां. ईसीसीईची पुराय मोख आसा शारिरीक आनी मोटर विकास, संज्ञानात्मक विकास, समाजीक, भावनीक, नैतिक विकास, सांस्कृतीक/ कलात्मक विकास आनी संप्रेरणा आनी सुरवेची भाशा, साक्षरता आनी अंकज्ञान हांचो विकास करप.

१.३. अर्ली चायल्डहूड केअर अॅण्ड एज्युकेशन (एनसीपीएफईसीईई) खातीर ८ वर्सां मेरेनच्या भुरग्यां खातीर राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आनी शिक्षणीक फ्रेमवर्क एनसीईआरटी वरवीं दोन भागांनी विकसीत जातलो. म्हणजे ०-३ वर्सांच्या भुरग्यां खातीर एक उप चौकट आनी ३-४ वर्सांच्या भुरग्यां खातीर हेर उप चौकटी मार्गदर्शक तत्वां सयत, ईसीसी वयलें नवें संशोधन आनी राष्ट्रीय आनी आंतरराष्ट्रीय बऱ्यांतले बरे कार्यपद्दती सयत. खास करून कला, कथा, कविता, खेळ, गाणी आनी बरेंच आस्पाव आशिल्ले ईसीसीई मदीं हजारांनी वर्सां आदीं विकसीत जाल्ल्या भारतांतल्या असंख्य समृद्ध थळाव्या परंपरांचो लेगीत योग्य प्रमाणांत आस्पाव जातलो. ही बांदावळ पालक आनी बालवस्था निगा आनी शिक्षण संस्था ह्या दोनांकूय मार्गदर्शक म्हूण वापरतले.

१.४. ह्या उच्च गुणवत्तेच्या आदारार सगल्यांक प्रवेशाची खात्री करप. पांवड्यापांवड्यार पुराय देशांत हें मुख्य लक्ष्य आसतलें ईसीसीई मदीं. खास लक्ष आनी प्राधान्य दिवप जातलें समाजीक, अर्थीक नदरेन वंचीत आशिल्ल्या जिल्लो आनी हेर सुवातींचेर. विस्तृत आनी घटसाण दिवपी ईसीसीई संस्थानां वरवीं ईसीसीई प्रणाली लागू करप जातली जंय (ए) पयलीं सावन बरे तरेन विस्तृत आनी सशक्तपणान चलपी आंगणवाड्यांच्या माध्यमांतल्यान (ब) मुळाव्या शाळा वांगडा बरे तरेन चलपी आंगणवाड्यांच्या माध्यमांतल्यान (क) पूर्व प्राथमीक शाळा/विभाग जांकां कमीत कमी ५ ते ६ वर्सां जाल्लीं आनी जीं मुळाव्या शाळां वांगडा थीर आसात, तांच्या माध्यमांतल्यान आनी (इ) प्री स्कूलां जीं एकटीं चलतात तांच्या माध्यमांतल्यान. ह्या सगल्या विद्यालयांक ईसीसीईचे अभ्यासक्रम आनी अध्यापनाचें खास प्रशिक्षण केल्ले सेवक/शिक्षक भरती करतले.

१.५ आंगणवाड्यांच्या भुरग्यांची जतनाय आनी शिक्षण (ईसीसीई) च्या सार्वत्रीक प्रवेशा खातीर उच्च दर्ज्याच्यो मुळाव्यो सुविधा, खेळाचीं उपकरणां आनी बऱ्यो सुविधा दिवन, आंगणवाडी सेविका / शिक्षक हांकां प्रशिक्षण दिवन सशक्त करतले. दर एके आंगणवाडयेंत हवेशीर, बरें डिजायन केल्लें, भुरग्यां खातीर अनुकूल आनी बरे तरेच्या समृद्ध शिक्षणाचें वातावरण आशिल्ल्यो इमारती. आंगणवाडी केंद्रांतल्यान मुळाव्या शाळांतलें संक्रमण सुरळीत जावचें हे खातीर आंगणवाडी केंद्रांतली भुरगीं कार्यावळींनी भरिल्ले टूर घेतले आनी तांचे थळावे शाळेंतले शिक्षक आनी विद्यार्थ्यांक मेळटले. आंगणवाडी पुरायेन शाळा संकूल/समुहां मदीं एकवटीत जातल्यो आनी आंगणवाडी भुरगीं, पालक आनी शिक्षकांक शाळेंत/शाळां संकुल कार्यक्रमां मदीं आस्पाव करपा खातीर आमंत्रित करतले आनी उरफाटे वटेनूय.

१.६. अशी कल्पना आसा की ५ वर्सांचे आदीं दर एक भुरगें प्रारंभीक वर्ग वा बाल वाटिका (जी पयल्या वर्गा पयलीं आसा) मदीं वतलो, तातूंत ईसीसीई पात्र शिक्षक आसतले. तयारी वर्गांत शिक्षण आसतलें मुखेलपणान खेळ आदारीत शिक्षण जातूंत संज्ञानात्मक, भावनात्मक आनी शारिरीक क्षमता, प्रारंभीक साक्षरता, संख्या-ज्ञान विकसीत करपाचेर ध्यान केंद्रीत जातलें. दनपारचें (मध्यान्ह) जेवण कार्यक्रम मुळाव्या शाळां वांगडा तयारी वर्गांतूय विस्तारीत जातलो.

आंगणवाडी पद्दतींत आस्पाव जाल्लो. भलायकी तपासणी आनी वाडीची देखरेख जी आंगणवाडींत आसा ती मुळाव्या शाळांनी आसपी तयारी वर्गांतल्या विद्यार्थ्यांक मेळटली.

१.७ ईसीसीई शिक्षकांचो रचणूक तयार करपा खातीर, आंगणवाड्यां मदल्या

सेवकांक/शिक्षकांक प्रारंभीक संवर्ग तयार करपा खातीर एनसीईआरटीन विकसीत केल्लो अभ्यासक्रम/अध्यापन शास्त्रीय फारके प्रमाण पद्दतशीर यत्नांतल्यान सध्याच्या सेविका/शिक्षकांक प्रशिक्षण दितले. १० + २ आनी ताचे परस चड पात्र आशिल्ल्या आंगणवाडी सेविका/शिक्षकांक ईसीसीईत ६ म्हयन्याचो प्रमाणपत्र कार्यक्रम करचो पडटलो. आनी उणी शिक्षणीक पात्रताय आशिल्ल्यांक एक वर्साचो डिप्लोमा कार्यक्रम करचो पडटलो. जातूंत प्रारंभीक साक्षरताय, अंकज्ञान आनी ईसीसीईच्या हेर संबंदीत मुळाव्या बाबींचो आस्पाव आसतलो. हे कार्यक्रम डीटीएच चॅनल तशेंच स्मार्टफोना वरवीं डिजिटल/ दूरस्थ माध्यमांतल्यान दितले. जाका लागून शिक्षकांक तांच्या सध्याच्या कामांत कमीत कमी व्यत्यय हाडून ईसीसीई पात्रताय मेळूंक शकतली. आंगणवाडी सेविकांचें/शिक्षकांचें ईसीसीई प्रशिक्षण शालेय शिक्षण विभागाच्या क्लस्टर रिसोर्स सेंटरा वरवीं जातलें जें सेगीत मूल्यांकन करपा खातीर किमान एक म्हयनो संपर्क वर्ग घेतले. दीर्घ मुजती मदीं राज्य सरकार मुळाव्या पांवड्यांनी- खाशेलें वेवसायीक प्रशिक्षण, मार्गदर्शनाची यंत्रणा आनी कारकिर्द आराखड्या वरवीं (करिअर मॅपिंग), बालवस्था जतनाय आनी शिक्षणा खातीर वेवसायीक पात्र शिक्षकांचो संवर्ग तयार करतले. ह्या शिक्षकांच्या सुरवातीचे वेवसायीक तयारे खातीर आनी तांच्या सेगीत वेवसायीक विकास (सीपीडी) खातीर गरज त्यो सुविधा तयार करतले.

१.८. ईसीसीईक पांवड्यांनी आदिवासी वर्चस्व वाठारांत आश्रमशाळांनी सुरू करप जातलें. आश्रमशाळांनी ईसीसीईचो एकवटीकरण आनी चालू जावपाची प्रक्रिया आनी पर्यायी शालेय शिक्षण वयले प्रमाणूच आसतलें.

१.९. ईसीसीई अभ्यासक्रम आनी अध्यापनशास्त्रांची जापसालदारकी मनीसबळ विकास मंत्रालयाची आसतली, जाका लागून पूर्व प्राथमीक शाळां पासून प्राथमीक शाळेंत सातत्य आसतलें आनी शिक्षणाच्या मुळाव्या बाबीं कडेन लक्ष दिवप जातलें. सुरवेची बालपणाची जतनाय आनी शिक्षण अभ्यासक्रमाचें नियोजन आनी अंमलबजावणी मनीस विकास मंत्रालय, बायलां आनी बाल विकास/डब्ल्यूसी भलायकी आनी कुटुंब कल्याण (एचएफडब्ल्यू) आनी आदिवासी वेव्हार मंत्रालय जोडयेन करतले. शालेय शिक्षण मदीं सुरवेचें बालक जतनाय आनी शालेय शिक्षणा मदीं शिक्षणाचें सुरळीत समाकालन करपा खातीर सेगीत मार्गदर्शन करपा खातीर एका खास जोड अभ्यास गटाची स्थापना जातली.

२. बुन्यादी साक्षरता आनी अंकगणीत : शिकपा खातीर ही एक तातडेची आनी गरजेची पुरवण

२.१. संख्या वाचून बरोवपाची आनी मुळावे वेव्हार करपाची क्षमता ही एक गरजेची बुन्याद आनी फुडारांतली एक अनिवार्य पूर्वस्थिती आसा. शालेय शिक्षण आनी आजीवन शिक्षणा खातीर पूण वेगवेगळ्यो शासकीय तशेंच बिगर सरकारी सर्वेक्षण दाखयता की आमी सध्या शिक्षण क्षेत्रांत अडचणींत सांपडल्यात. सध्या मुळावे शाळेंतल्या विद्यार्थ्यांचें मोटें प्रमाण अदमासान ५ कोटी परस चड मुळावी साक्षरता आनी संख्या ज्ञान शिकूंक ना. म्हणजेच मुळावो मजकूर वाचपा खातीर आनी आकलन करपाची क्षमता आनी भारतीय अंकां सयत मुळावी जोड आनी वजाबाकी करपाची क्षमता ना.

२.२. सगल्या भुरग्यां खातीर मुळावी साक्षरता आनी अंकज्ञान मेळोवप हें एक तातडेचें मिशन जातलें आनी ताकतिकेन कांय उपाय करूंक जाय आनी कमी वेळांत साध्य जावपा सारक्या मोर्ची सयत (जाका लागून दर एक विद्यार्थी ग्रेडा वन मुळावी साक्षरता आनी अंकज्ञान मेळोवंक शकतलो).

२०२५ मेरेन मुळावे शाळेंत सार्वभौमीक मुळावी साक्षरता आनी अंकज्ञान मेळोवप ही शिक्षण पद्दतीची सर्वोच्च प्राथमिकता आसतली. ह्या धोरणाची हेर गरज (देखीक मुळाव्या थरार वाचन, लेखन आनी अंकगणीत) भागयली तरूच हें धोरण आमच्या बाकीच्या विद्यार्थ्यांच्या फावराद थारतलें, मुळाव्या थरार. हे खातीर मनीसबळ विकास

मंत्रालय (एमएचआरडी) प्राधान्यान राष्ट्रीय पायाभूत साक्षरता आनी संख्या शास्त्र ह्या विशयाचेर राष्ट्रीय मिशन स्थापन जातलें. त्या अनुशंगान सगलीं राज्यां/केंद्रशासीत प्रदेश सरकार ताकतिकेन सगल्या मुळाव्या शाळां मदीं सार्वत्रिक पायाभूत साक्षरता आनी संख्या ज्ञान मेळोवपा खातीर. अंमलबजावणेचो एक आराखडो तयार करप, २०२५ मेरेन गांठपाचें उद्दिष्ट आनी उद्दिष्टां वळखून त्या प्रमाण प्रगतीचो बारीक नियाळ घेवप जातलें.

२.३. शिक्षकांच्यो रित्यो सुवातो बेगिनांत बेगीन भरपाच्यो - खास करून वंचीत वाठारांत आनी हेर क्षेत्रांनी जंय शिक्षक - भुसयांचें प्रमाण आसा जंय अशिक्षीतपणाचें प्रमाण चड आसा. थंय थळावे शिक्षक वा थळावी भाशा जाणा जाल्ल्या शिक्षकांची नियुक्तीकरणाचेर भर दिवपाचें चड लक्ष दितले. दरेके शाळेचे पातळीचेर ३०:१ विद्यार्थ्यांचें शिक्षक प्रमाण/(पीटीआर) निश्चीत करतले, ज्या वाठारांनी सभावीक अर्थीक रुपान वंचीत विद्यार्थ्यांक २५:१ पीटीआर आसतलो. शिक्षकांक प्रशिक्षीत करतले, प्रोत्साहीत करतले आनी सेगीत वेवसायीक विकासा सयत मुळावी साक्षरता आनी संख्या वाडोवपा खातीर.

२.४. अभ्यासक्रमाचे वाटेन मुळावी साक्षरता आनी अंकज्ञानाचेर चड लक्ष दिवप भोव गरजेचें आसा आनी सामान्यपणान वाचन लेखन, उलोवप, मेजप, अंकगणीत आनी गणिताची विचारसरणी हांचेर लक्ष केंद्रीत करप एकदम गरजेचें थारतलें. ह्या क्षेत्रां कडेन संबंदीत आशिल्ल्या कार्यावळींनी दर दिसा नेमान कार्यक्रमाचे खास तास दवरप, विद्यार्थ्यांक ह्या क्षेत्राचो अभ्यास करपाक उमेद हाडपा खातीर आनी प्रोत्साहीत करपा खातीर यत्न जातले. मुळावी साक्षरता आनी आंकड्यांचेर नव्यान भर दिवपा खातीर शिक्षक, शिक्षण आनी सुरवेच्या यत्नेच्या शालेय अभ्यासक्रमाची नव्यान रचना करप जातलें. राष्ट्रीय शिक्षक पोर्टलाचें मुळावी साक्षरता आनी संख्यावाडीचेर उच्च गुणवत्तेच्या संसाधनांचो राष्ट्रीय भांडार मेळोवन दितले. शिक्षकांक आदार करपाक हेर कार्यक्रम सुरू करपा विशीं राज्यां विचार करूंक शकतात.

२.५. सध्या ईसीसीईक पाव मेरेन भुरगीं व्हडा प्रमाणांत फाटीं पडटात, बरेच जाण पयले ग्रेडीन पावना फुडें आपल्या वांगड्याक अंतरीम तीन म्हयन्याची नाटक (प्ले) आदारीत शाळा भुरगीं तयार आसात हाची खात्री करपाक शाळा तयारी मॉडेल सगल्या श्रेणी विद्यार्थ्यां खातीर तयार करताले. जातूंत अक्षरां, ध्वनी, उतर, रंग, आकार, संख्या शिकोवपा खातीर कार्यावळी आनी वर्कबुकाचो आस्पाव आसतलो आनी समवयस्क आनी पालकांच्या आदारान एनसीईआरटी आनी एससीईआरटीचे वतीन विकसीत करतले.

२.६. डिजिटल इन्फ्रास्ट्रक्चर फॉर नॉलेज शेयरिंग (दीक्षा) हाचेर बुन्यादी साक्षरता आनी संख्या ज्ञान हाचेर उच्च गुणवत्तेचें आनी संसाधनाचें राष्ट्रीय भांडार उपलब्ध आसतलें. शिक्षकांक आदार करपाक तंत्रीक दखल आनी शिक्षक आनी विद्यार्थ्यां मदले भासाभाशेंतलीं आडमेळीं पयस करपाक मजत करपा खातीर ताची अंमलबजावणी जातली.

२.७. सध्या व्हडा प्रमाणांत भुरगीं शिकनात. हें व्हडलें संकश्ट आसा. सगल्यांक साक्षरता आनी अंकज्ञान दिवपाच्या ह्या म्हत्वपूर्ण मिशनांत शिक्षकांक आदार करपाक सगल्या तरेच्या वेव्हारीक पद्दतींचो सोद लागतले. जगभरच्या अणभवां वयल्यान दिसून येता की वांगडचें एक दुसऱ्याक शिकोवपाक लागल्यार हें एक प्रभावी माध्यम थारता. अशे तरेन प्रशिक्षीत शिक्षकांचे देखरेखी खाला आनी सुरक्षिततायेच्या तासांची जतनायेन काळजी घेतल्यार विद्यार्थ्यां खातीर आपवावुरपी आनी थळाव्या समुदायां कडल्यान, दोनाकूय ह्या व्हडा प्रमाणांत मिशनांत वांटो घेवप बरेंच सोपें जातलें.

अशे तरेन समाजाचो दर एक साक्षर घटक दुसऱ्या एका विद्यार्थ्याक शिकोवपाक तयार जाल्यार अशे तरेन खूब बेगीन ते बदलूंक शकतले, देशाचीं विंगडविंगड तासां. अशे तरेन आपवावुरप्यांचो उपक्रम आनी हेर कार्यक्रमा वरवीं एक नवो मॉडल तयार जावन, विद्यार्थ्यांकूय राष्ट्रीय मिशनांत मुळावी साक्षरता आनी अंकज्ञानाक प्रोत्साहन मेळटलें.

२.८ सगल्या थळाव्या आनी भारतीय भाशांनी उच्च प्रतीचें भाशांतर, सगल्या थरांचेर विकसीत करपाचें. (तंत्रज्ञानाचो आदार घेवन) अशे तरेन सगल्या थरां वयल्या विद्यार्थ्यांक खोसदिणी आनी प्रेरणादायक पुस्तकां विकसीत करप जातलें आनी तीं शाळांनी थळाव्या भौशीक ग्रंथालयांनी व्हडा प्रमाणांत मेळोवन दितले. देशभरांत वाचनाची संस्कृती

वाडोवपा खातीर भौशीक आनी शाळेच्या ग्रंथालयांचो बरोच विस्तार जातलो. डिजिटल ग्रंथालयां स्थापन करतले. स्कुलांचीं ग्रंथालयां, शाळा नाशिल्ल्या गांवांनी समाजाची सेवा करपा खातीर, खास करून खेड्यांनी, व्यापक वाचनाक चालना दिवपा खातीर आनी प्रोत्साहन हाडपा खातीर एक राष्ट्रीय पुस्तक प्रोत्साहन धोरण तयार करतले आनी भुगोलीक, भाशा थर आनी शैली मदीं पुस्तकांची उपलब्धता प्रवेश योग्यता, गुणवत्ता आनी वाचकांची खात्री जावची म्हूण व्यापक उपक्रम हातांत घेतले.

२.९. भुरगीं कुपोशीत वा दुर्बळ आसतना बरे तरेन शिकपाक असमर्थ थारतात. देखूनच भुरग्यांचें पोशण आनी भलायकी (मानसीक भलायके सयत) ध्यान दितले. म्हणूनच निरोगी जेवण आनी सुशिक्षित समाजीक वावुरपी, समुपदेशक आनी शालेय प्रणाली मदीं समुदायाच्या सहभागा वरवीं, वेगवेगळ्या उपायांच्या माध्यमां वरवीं काम चालू आसतलें. ते भायर संशोधनांत अशें दिसून आयलां की पुश्टीक नाशताच्या उपरांतचे सकाळचे तास खास संवेदनशीलतेन त्या अभ्यासा खातीर फळादीक थारूंक शकतात आनी म्हणूनच दनपारच्या जेवणा खेरीज एक सोपो पूण दमदार नाश्ता दिवन ह्या तासांचो फायदो जावंक शकता. ज्या सुवातांनी हून जेवण शक्य ना अश्या सुवातांनी सादें पूण पुश्टीक जेवण, देखीक भिकणां, चणे, गोड भाजी/वा थळावीं फळां मिसळून, उपलब्धते प्रमाण दिवं येता. सगल्या शाळेच्या भुरग्यांची नेमान खास करून शाळांनी १०० % लसीकरण खातीर भलायकी तपासणी करतले आनी तांचें परिक्षण करून भलायकी कार्ड दितले.

३. शाळा गळटेचें प्रमाण उणें करप आनी सगल्या थरां वयल्या शिक्षणाक विश्वात्मक पांवड्यार प्रवेशाची खात्री

३.१ शाळेंत प्रवेश घेवपी आनी शाळेंत वतात तें सुनिश्चीत करप हें शालेय प्रणालीचें मुख्य लक्ष आसप गरजेचें आसा. सर्व शिक्षा अभियान (आतां समग्र शिक्षा) आनी शिक्षक हक्क कायद्या सारक्या उपक्रमाच्या माध्यमांतल्यान भारतान हालींच्या वर्सांनी मुळाव्या शिक्षणांत सार्वत्रीक प्रवेश मेळोवपाचे नदरेन उल्लेखनीय उदरगत केल्या. पूण उपरांतचे श्रेणीचे आंकडे शालेय शिक्षण प्रणालींत भुरग्यांक राखून दवरपाच्यो कांय गंभीर बाबी सुचीत करता. सवी ते आठवी वर्गाचो जीईआर ९०.९ % आसा तर वर्ग ९-१० आनी ११-१४ तो क्रमान फकत ७९.३ % आनी ५६.५ % आसा, क्रमान दाखयता की ५ च्या वर्गा उपरांत आनी खास करून ४ थ्या वर्गा उपरांत प्रवेश घेतिल्ल्या विद्यार्थ्यांच्या प्रमाणांत ते शिकपाचे प्रणालींतल्यान भायर सरिल्ले दिसून येतात. २०१७-१८ त एनएसएसओन केल्ले ७५ वे फेरयेंतल्या घरगुती सर्वेक्षणा प्रमाण ६ ते १७ वर्सां मदल्या शाळेंतल्या भुरग्यांची संख्या ३.२२ कोटी आसा. ह्या भुरग्यांक बेगिनांतले बेगीन शिक्षणीक पटार परत हाडप आनी २०३० मेरेन पूर्व स्कुला सावन माध्यमीक स्थरा मेरेन १०० % ग्रूप एनरोलमेंट गुणोत्तराची मोख दवरून त्या विद्यार्थ्यांक भायर काडपाक प्रतिबंध करप ही सर्वोच्च प्राथमिकता आसतली. पूर्वशाळा ते यत्ता बारावी मेरेन वेवसायीक शिक्षणा सयत दर्जेदार समग्र शिक्षण दिवपा खातीर देशांतल्या सगल्या भुरग्यांक सार्वभौम प्रवेश आनी परवडपी संदेची खात्री करपाचो यत्न जातलो.

३.२. वट्ट दोन उपक्रम हातांत घेवन सोडिल्ल्या भुरग्यांक परत शाळेंत हाडपाक आनी मुखार भुरगे शाळा सोडपा पासून थांबोवपा खातीर यत्न जातले. सगल्यां परस पयलीं प्रभावी आनी जाय तशी मुळावी सुविधा दिवप म्हळ्यार सगल्या विद्यार्थ्यांक पूर्वप्राथमीक शाळा ते यत्ता १२ वी मेरेन सगल्या थरांचेर सुरक्षीत आनी गुंतवणुकीचे शालेय शिक्षण मेळपाक शकतलें. दरेका टप्प्याचेर नेमान प्रशिक्षित शिक्षक दिवपा भायर खंयचीच शाळा मुळाव्यो सुविधा दिवपाचे बाबतींत कमी पडची ना. सरकारी शाळांची विस्वासाहता परत स्थापीत जातली आनी ज्यो अस्तित्वांत आसात त्या शाळांची उन्नती आनी विस्तार करून जंय त्यो अस्तित्वांत नात थंय अतिरिक्त दर्जेदार शाळा बांदून आनी सुरक्षीत वेव्हारीक वाहनां वरवीं वा वसतीघरां दिवन खास करून चलयां-विद्यार्थिनीक, जाका लागून सगल्या भुरग्यांक दर्जेदार शाळेंत वचपाची संद मेळटली आनी योग्य थरार शिकपाचीय संद मेळटली. ते भायर परप्रांतीय मजुरांचीं भुरगीं आनी वेगवेगळ्या परिस्थितींक लागून शाळा सोडिल्ल्या हेर भुरग्यांक परत मुख्य प्रवाहांत हाडप जमतलें. हे खातीर नागरिकांच्या आदारान पर्यायी आनी नाविन्यपूर्ण शिक्षणीक केंद्रांत परत हाडपाक उपकारशील समाजाचोय आदार घेतले.

३.३. (अ) दुसरो उपक्रम म्हळ्यार विद्यार्थ्यांचेर तशेंच तांचे शिक्षण पातळेचेर लक्ष दवरून शाळेंत सार्वत्रिक सहभाग मेळोवप तशेंच उपस्थित रावप आनी परत संदी मेळोवपा खातीर योग्य काम करप. (ब) ते फाटीं पडल्यार वा तांणी शाळा सोडल्यार परत अभ्यास करून काडपा खातीर आनी शाळेंत परत प्रवेश घेवपा खातीर तांकां योग्य संदी मेळटली हाची खात्री करप. बुन्यादी पांवड्या पासून १२ वीच्या माध्यमांतल्यान १८ वर्सां मेरेनच्या सगल्या भुरग्यांक समाज गुणवत्तावाले शिक्षण दिवपा खातीर मुळाव्यो सुविधा दितले. शाळा/शाळा संकुल आनी शिक्षकां कडेन जोडिल्ले समुपदेशक वा बरे प्रशिक्षित समाजीक कार्यकर्ते, विद्यार्थी आनी तांच्या पालकां सयत सेगीत कार्य करतले आनी सगल्या शाळांनी हे पिरायेंतलीं भुरगीं शाळेंत वतात आनी शिकतात हाची खात्री करपा खातीर समुदायांतल्यान प्रवास करतले आनी तांचे कडेन संपर्क सादतले. नागरी समाज संस्था / समाजीक न्याय्य आनी चडांत चड विभाग आनी राज्य आनी जिल्हो पातळी वयले अपंग व्यक्तीच्या सक्षमीकरण कडेन संबंदीत सरकारी अधिकारी, प्रशिक्षित आनी पात्र समाजीक कार्यकर्ते, केंद्र शासीत प्रदेश सरकारांनी अवलंबिल्ले वेगवेगळ्या अभिनव यंत्रणे वरवीं शाळांक जोडले जावंक शकतात. हें म्हत्वाचें कार्य बरे तरेन जावचें म्हूण मजत करपाक.

३.४. एकदां मुळाव्यो सुविधा आनी सहभागाचें स्थान निश्चीत जातकूच वर्गांतली गुणवत्तेची खात्री करप खरेपणी राखून दवरप गरजेचें आसा, तशें जाल्यार भुरग्यांक वर्ग कडेन जोडून दवरप म्हत्वाचें काम आसतलें. (चड करून चलयो आनी समाजीक-अर्थीक नदरेन वंचीत चोंब्याचे विद्यार्थी) तांणी शाळेंत वचपांत रुच वाडोवंक जावचें ना. हे खातीर एक मजबूत चॅनल आनी थळावे भाशेचें ज्ञान आशिल्ल्या बऱ्या शिक्षकांची प्रोत्साहन प्रणाली गरजेची आसतली जंय विद्यार्थ्यांचें गळटीचें प्रमाण चड आसा. तशेंच सगल्या विद्यार्थ्यांक अदीक आकर्शक आनी उपेगी करपा खातीर अभ्यासक्रमाची तपासणी करतले.

३.५. समाजीक आनी अर्थीक नदरेन वंचीत समुहांक (एसईडीजी) चेर खास भर दीत सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर शिकपाची सोय करप स्कूल शिक्षणाचीं दारां रुंदावपाक येतलीं, जाका लागून औपचारीक आनी अनौपचारीक शिक्षण पद्दतीचीं दारां उक्तीं जातलीं. भारतांतले जे तरणाटे खंयचेय संस्थेंत नेमान शिकपाक शकनात तांकां नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ ओपन स्कूलींग (एनआयओएस) आनी राज्याचें मुक्त आनी दूरस्थ शिक्षण (ओडीएल) चो विस्तार करप जातलें. जाका लागून शिकप घेवप्यांची गरज पूर्ण जातली. एनआयओएस आनी राज्यांचीं ओपन स्कूलां आपल्या सध्याच्या कार्यक्रमा भायर मुखा वयले कार्यक्रम दितलीं. ए, बी आनी सी थरा वयलें शिक्षण जें ३ आनी ४ चे ग्रेडीचें समतुल्य आसा. माध्यमीक शाळा कार्यक्रमाचे वर्ग १० आनी १२ बरोबर आसा. वेवसायीक शिक्षण अभ्यासक्रम/कार्यक्रम आनी प्रौढ साक्षरता आनी जीवन समृद्धी कार्यक्रम. एनआयओएसचे धर्तेचेर राज्य सरकारां प्रोत्साहन दितलीं. आपल्या राज्यांत पयलीं सावन स्थापन जाल्ल्या/नव्या स्टेट इन्स्टिट्यूट ऑफ ओपन स्कूलींग (आयएएफओएस) उक्त्या शालेय संस्थांची स्थापना करपाक प्रादेशीक भाशांनी, जाका लागून ते थळाव्या भाशांनी आपले कार्यक्रम करपाक शकतले.

३.६. दोनूय सरकारी आनी गैरसरकारी परोपकारी संस्थानाक सोपें जावपाक शाळा बांदपा खातीर संस्कृताय, भुगोल, लोकसंख्येच्या कारणान आनी शिक्षणाच्या पर्यायी मॉडेल्सांक अनुमती दिवपा खातीर आनी स्कूलाच्या निर्माणा संबंदी नेम सोपे जातले. अशे तरेन प्रतिबंधात्मक इनपुटाचेर (आदानाचेर) कमी भर दिवप जातलें आनी आवटपुटाचेर (प्रदानाचेर) चड जोर दिवप जातलें. इत्सित शिक्षणीक निकाला विशींच्या संभाव्यते विशीं. इनपुटावेले नेम मर्यादीत आसतले. चवथ्या धड्यांत उल्लेख केला त्या प्रमाण शाळां खातीर हेर आदर्श परोपकारी – सार्वजनिक भागीदारीचेर चलयतले.

३.७. यत्न करून शिक्षण वाडोवपा खातीर आपवावुरप्यांच्या यत्नांत समुदाय आनी माजी विद्यार्थ्यांक आस्पाव करून घेवपाचो यत्न करप जातलें शाळांनी. शाळांनी एकेक भुरग्यां खातीर ट्यूटोरिंग, साक्षरतायेचें शिक्षण आनी अतिरिक्त मजत सत्रांचें आयोजन, शिक्षकांक अध्यापन समर्थन आनी मार्गदर्शन : कारकीर्द मार्गदर्शन आनी विद्यार्थ्यांक मार्गदर्शन आदी : ह्या संबंदान फाटबळ घेवप सक्रीय आनी निरोगी ज्येष्ठ नागरीक, शाळेचे माजी विद्यार्थी आनी थळावो समुदाय-वांगड्यांचो योग्य तरेन आदार घेवप. हे खातीर साक्षर आपवावुरपी, सेवानिवृत्त

विज्ञानीक/शासकीय/निमसरकारी कर्मचारी, माजी विद्यार्थी आनी शिक्षक हांचो डेटाबेस तयार करप जातलें.

४. शालेय अभ्यासक्रम आनी शिक्षण शास्त्र : शिक्षण हें एकात्मक, सर्वसमावेशक, खोसदिणें आनी गुंतोवपी आसूंक जाय

नव्या ५+३+ ३ + ४ बांदावळींत शालेय अभ्यासक्रम आनी अध्यापनशास्त्राची पुनर्रचना करप.

४.१. शाळा अभ्यासक्रम आनी शिक्षणीक बांदावळीची रचना परत तयार करतले. जाका लागून ३-८, ८-११, ११-१४ आनी १४-१८ पिरायेंतल्या अनुरूप, तांच्या विकासाच्या वेगवेगळ्या टप्प्यांचेर शिक्षणीक विकासाच्या गरजो आनी तांच्या आवडीनिवडी संबंदीत बाबीं कडेन अनुक्रमान लक्ष दिवप जातलें. पाठ्यक्रम आनी शिक्षणीक बांदावळ आनी अभ्यासक्रमाची चौकट ५ + ३ + ३ + ४ ह्या डिजायना वरवीं मार्गदर्शन करतले. जातूंत क्रमान फावंडेशन स्टेज/दोन भागांनी म्हणजे आंगणवाडी/पूर्व शाळा खातीर ३ वर्सां + २ वर्सां प्राथमीक शाळा वर्ग १-२; ३ ते ४ वर्सांच्या भुरग्यां खातीर, प्रिपेरटरी स्टेज (वर्ग ३-५ पिराय ८-११), मध्यम टप्पो (ग्रेड ६-८ पिराय ११-१४) आनी सेकंडरी टप्पो ग्रेड ९-१२, दोन पांवड्यांत ९-१२ श्रेणी. ताचे पयलीं ९ आनी १० आनी ११-१२ दुसऱ्या पांवड्यांत १४-१८) सामील जातलें.

४.२ फावंडेशन स्टेज पांच वर्सांची आसतली. जातूंत लवचीक, भोवस्तरीय खेळ, तरेकवार खेळ/क्रियाशीलता आदारीत शिक्षण, अभ्यासक्रम आनी शिक्षणशास्त्र ईसीसीईन घालून दिल्ले आनी अनुच्छेद १.२ मदीं सांगलां ते प्रमाण. प्रिपेरटरी स्टेज तीन वर्सांची आसतली, प्ले आदारीत शिक्षणांतल्यान संक्रमित जातली आनी कांय हलके फुलके पाठ्यपुस्तक आदारीत शिक्षणाचो आस्पाव जातलो आनी अशे तरेन चड औपचारीक पूण संवादात्मक वर्गशैलीवरवीं शिक्षण आनी शिकप मुखार सरतलें, जातूंत वाचन, लेखन, शारिरीक शिक्षण, कला, भास, विज्ञान आनी गणीत हांचो आस्पाव आसतलो. मदली स्टेज तीन वर्सांच्या शिकपाची आसतली. खास शिक्षकां वरवीं अदीक अमूर्त शिकपा खातीरचें काम सुरु जातलें. जाचे खातीर आदींच विद्यार्थ्यांची तयारी जाल्ली आसतली. विज्ञानांतल्यान गणीत, कला, समाजीक विज्ञान आनी मानविकी ह्या विशया वयल्यो संकल्पना ह्या पांवड्यार तयार जातल्यो. दर एका विशयांत अणभवाचेर आदारीत शिक्षण विशय तज्ञांच्या आस्पावान विशयां मदले परस्पर संबंद कळपाक प्रोत्साहन दितले. माध्यमीक पांवडो चार वर्सांचो आसतलो. जातूंत भोवशाखीय अभ्यास, विशयावार आदारीत मध्यम स्टेजीची अध्यापनशास्त्रीय आनी अभ्यासक्रमाची शैलीचो उपेग करतले, पूण चड खोलायेन, अदीक गंभर विचार जीवन आकांक्षा कडेन अदीक लक्ष, चड लवचिकता आनी भुरग्यांक विशय निवडीचें स्वातंत्र्य दितले. खास करून विद्यार्थ्यांक १० वी ग्रेडी उपरांत सोडपाक अनुमती आसतली आनी नवो अभ्यासक्र वेवसायीक वा खास तज्ञस्कुलांत ग्रेड ११-१२ वेंत वा हेर कोर्सांची निवड करपाक मान्यताय आसतली.

४.३ उपरोक्त वर्णन केल्ली स्थिती पुरायेन अभ्यासक्रम आनी अध्यापनशास्त्रीय आसात ते अशे तरेन मांडिल्ले आसात जाका लागून भुरग्यांच्या संज्ञानात्मक विकासाचेर भर दिवन विद्यार्थ्यांक शिकपाक मेळचें. ताचे वयल्यान कळटलें प्रत्येक पांवड्याचेर राष्ट्रीय आनी राज्य अभ्यासक्रम आनी अध्यापन शिक्षण रणनितींचो विकास, आनी मार्गदर्शन करपाक मजत करतले. पूण समांतर बदल पायाभूत सुविधां मदीं भरपाची गरज नासता.

विद्यार्थ्यांचो समग्र विकास:

४.४ सगल्या थरावेलो अभ्यासक्रम आनी अध्यापन पद्दतींत सुदारणा हाचो केंद्रबिंदू शिक्षा प्रणालीक रेटपी पोरणी पद्दती पासून कुशीक काडून वास्तविक समजिकाय आनी ज्ञानाचेर भर दिवपी आसा. शिक्षणाचो मुखेल हेतू फक्त सज्ञानात्मक विकासाचेर भर दिवप न्हय, चरित्र निर्माण आनी एकविसाव्या शेंकड्या खातीर मुखेल कुशळटायेंत सुसज्जीत करप आसा.

शेकीं, ज्ञान हें एक खोल भरिल्ली तिजोरी आसा आनी शिक्षण एकाद्रे व्यक्तींत आशिल्ले पूर्णतायेच्या रुपांत प्रकट

करपाक मजत करता. ह्यो गंभीर मोखी साध्य करपा खातीर अभ्यासक्रम आनी अध्यापनशास्त्राचीं सगलीं तासां पुनर्रचित आनी सुदारीत करतले. प्री-स्कूल पासून उच्च शिक्षणा मेरेनच्या दरेका पांवड्याचेर एकीकरण आनी अंतर्भूत करपा खातीर विशिश्ट कुशळटायेचे कांय मूल्यांचे कांय संच वळखून काडटले. शिकोवपाचे आनी शिकवणेचे प्रक्रियेंतल्यान ह्यो कुशळटायो आनी मूल्यां आपणायतात करतात हाची खात्री करपा खातीर अभ्यासक्रमाची बांदावळ आनी वेव्हार यंत्रणा विकसीत करतले. एनसीईआरटी ही गरजेचीं अशीं कुशळटायेची संच म्हणून वळखतले आनी तांचें भुरगेपण आनी शालेय शिक्षणा खातीर राष्ट्रीय अभ्यासक्रम बांदावळींत तांच्या वेव्हारा खातीर तंत्र सामील करतले.

गरजेचें शिक्षण आनी आलोचनात्मक चिंतन वाडोवपा खातीर अभ्यासक्रमाची सामुग्री कमी करप

४.५ दर एका विशयांत अभ्यासक्रमाची सामुग्री कमी करप जातलें. गंभीर विशय आनी अदीक समग्र, चवकशी आदारीत, सोद आदारीत, चर्चा आदारीत आनी विश्लेशण आदारीत शिक्षणा खातीर जाय तशें लक्ष दिवपा खातीर. हे विशय आतां मूल्य संकल्पना, कल्पना, अनुप्रयोग आनी समस्या सुटायो करप हाचेर लक्ष केंद्रीत करतले. आनी वर्ग सत्रांत नेमान अदीक मनोरंजक, सर्जनशील, सहयोगात्मक आनी सखोल आनी अदीक अणभवात्मक शिक्षणा खातीर सोदात्मक पद्धतीचेर भर दितले.

अणभवात्मक शिक्षण

४.६ सगल्या पांवड्यांनी अणभवात्मक शिक्षण आपणायतले. जातूंत हेर गजालीं भायर स्वता करून शिकप आनी दरेका विशयांत कला आनी खेळ एकवटीत करतले. काणयांच्या आदाराचेर शिकोवप, आनी दर एका विशयांत मानक अध्यापन म्हूण आनी वेगवेगळ्या विशयांतल्या संबंदाच्या सोदा सयत जावपी तफावत पयस करपा खातीर यत्न जातले. शिक्षणीक निकालांचो वर्ग वेव्हार, वेव्हार आदारीत शिक्षण, शिक्षणा कडेन वळटले.

मूल्यांकन साधनां, (मूल्यांकन जसे, ऑल आनी फॉर) लेगीत वर्गांतल्या दर एका विशया खातीर निदिश्ट केल्ल्या शिक्षण परिणाम, दक्षता आनी स्वभावा सयत संरेखीत करतले.

४.७ कला एकवटीकरण हो एक क्रॉस-करिकुलर (अभ्यासात्कमात्मक) अध्यापनशास्त्रीय दिश्टीकोण आसा. जो वेगवेगळ्या विशयां वयल्यो संकल्पना शिकपा खातीर आदार म्हूण कला आनी संस्कृतायेचीं वेगवेगळीं तासां आनी तरांचो उपेग करता. प्रायोगिक शिक्षणा वयलो भर म्हूण कला-एकवटीत शिक्षण फक्त वर्गांतले खोशये खातीर न्हय तर दर एका थरार अध्यापन आनी शिक्षण प्रक्रियेंत भारतीय कला आनी संस्कृतीच्या माध्यमांतल्यान भारतीय संस्कार आत्मसात करपा खातीर वर्गांतल्या वेव्हारांत हे आस्पावन घेतात. ह्या कला-एकवटीत दिश्टीकोणाक लागून शिक्षण आनी संस्कृताये मदलो संबंद घटमूट जाता.

४.८ खेळ एकवटीकरण हो आनीक एक क्रॉस-करिक्युलर अध्यापन दिश्टीकोण आसा जो देशी खेळां सयत वेगवेगळ्या शारिरीक क्रियाकलापांचो उपेग करता. शिक्षणीक पद्धती मदीं सहयोग, स्वयं फुडाकार, स्वताची दिका, स्वताची शिस्त, संघ-कार्य, जापसालदारकी, नागरिकता आदी कुशळटाय विकसीत करपाक मजत जाता. खेळ एकवटीकरण दिश्टीकोण वर्गाच्या मदीं आपणावचो जाका लागून विद्यार्थ्यांक तंदुरुस्ती आपणावपा खातीर जीणभर हे नदरेंतल्यान आनी फिट इंडिया मुव्हमेंट मदले कल्पने नुसार वर्गांतल्या कामा खातीर फिटनेसाच्या थरार जिणे संबंदीत कुशळटायो मेळोवपाक मजत जातली. शिक्षणांत खेळांच्या समन्वयाची गरज पयलीं सावन वळखप जालां. जाका लागून विद्यार्थ्यांच्या शारिरीक आनी मनोविज्ञानीक विकासाक लागून समग्र विकासाक चालना मेळटा आनी सज्ञानात्मक क्षमताय वाडटा.

कोर्स निवडींत लवचिकते वरवीं विद्यार्थ्यांक सक्षम करप

४.९ विद्यार्थ्यांक खास करून माध्यमीक शाळेंत विशय पसंतीची मेकळीक मेळटली हातूंत शारिरीक शिक्षण, कला

आनी हस्तकला वा वेवसायीक विशयांत अभ्यासक्रम निवडतात जाका लागून विद्यार्थी अभ्यास आनी जिणेची येवजण, तांचो स्वाताचो मार्ग रचून पुराय विकास करपाक शकतले. हें माध्यमीक शालेय शिक्षणाचें नवें खाशेलपण आसतलें. अभ्यासक्रम वा अतिरिक्त अभ्यासक्रम वा सहअभ्यासक्रम तशेंच कला, मानविकी आनी विज्ञान वा वेवसायीक वा शिक्षणीक प्रवाह अशे तरेचे वेगळे प्रवाह आसचे नात. शारिरीक शिक्षण, कला आनी हस्तकला आनी वेवसायीक कुशळटायो ते भायर विज्ञान, मानविकी आनी गणीत हांचो आस्पाव जातलो. पुराय शालेय अभ्यासक्रमांत दरेका थराचेर विद्यार्थ्यांक कितें रुचता तांकां सुरक्षीत आसा तें.

४.१० शालेय शिक्षणाच्या चार पांवड्यां मदलो एक, वेगवेगळ्या प्रदेशांत शक्य आशिल्ल्या गोश्टीच्या अनुशंगान एक सेमेस्टर वा हेर प्रणाली कडेन वचपाचो विचार करूंक शकता जंय ल्हान मोड्यूल वा कोर्स जो हेर दिसांनी शिकयल्ल्या अभ्यासक्रमांचो आस्पाव जावं येता. जाका लागून चड विशयांचे एक्सपोजर मेळूं येता आनी अदीक लवचिकता सक्षम करप. राज्यां नाविन्यपूर्ण पद्दतींचो विचार करपाक शकतात, विस्तृत लवचिकता आनी खुशालकायेच्या ह्या मोखीक साध्य करपा खातीर कला, विज्ञान, मानवता, भाशा, खेळ आनी वेवसायीक विशयां सयत, विचार करूंक शकतात.

भोवभाशिकता आनी भाशेची शक्त

४.११ अशें मानतात की ल्हान भुरगें तांची घरची भास / आवयभाशेंतल्यान अनधिकृत संकल्पना अदीक बेगीन शिकतात. घरची भास ही चड करून आवयभाशे सारकी आसता. पूण भोवभाशीक कुटुंबां मदीं कांय वेळा ती आवयभास वा थळावे भाशे परस वेगळी आसूंक शकता. जंय जंय शक्य आसा थंय कमीत कमी पाचवे यत्ते मेरेन शिक्षणाचें माध्यम आनी शक्य जाल्यार ८वी ग्रेड आनी उपरांत थंयच्या शिक्षणाचें माध्यम घरची भास / आवयभास / थळावी भास / प्रादेशीक भाशेंत आसचें. त्या उपरांत शिकवप जातलें. उपरांत घरची / थळावी भास शक्य आसा थंय भाशेच्या रुपान शिकोवप जातलें. सार्वजनिक आनी खासगी शाळा ताचें पालन करतल्यो. विज्ञाना सयत उच्च प्रतीचीं पाठ्यपुस्तकां घरचे भाशेंत / आवयभाशेंत उपलब्ध करून दितले. भुरगो उलयता ती भास आनी शिक्षणाची माध्यमाची भास हांचे मदली दरी कमी जातली. हे खातीर सगळे तरेचे यत्न करतले. घरची भास / आवयभाशेंत पाठ्यपुस्तकां उपलब्ध नासल्यार शिक्षक आनी विद्यार्थ्यां मदली वेव्हाराची भास शक्य आसत थंय आवयभास आसतली. ज्या विद्यार्थ्यांची घरची भास आनी माध्यमाची भास वेगळी आसा तर अश्या विद्यार्थ्यां खातीर द्विभाशीक अध्यापन –शिक्षण सामुग्री सयत, द्विभाशीक दिश्टीकोण वापरपाक शिक्षकांक प्रोत्साहन दितले. सगल्यो भाशा उच्च गुणवत्ते सयत सगल्या भुरग्यांक शिकयतले. एकाद्री भास ताका बरे भाशेन शिकोवपाक आनी शिकपाक शिक्षणाचें माध्यम जावपाची गरज ना.

४.१२ संशोधनांत अशें दिसून आयलां की २ चे ४ पिराये मदले भुरगे भाशा पटकन निवडतात आनी भोवभाशीकतेक लागून तरण्या विद्यार्थ्यांक मोटो संज्ञानात्मक लाब जाता. मुळाव्या पांवड्यार सावन मुखार भुरग्यांक बेगीन वेगवेगळ्या भाशांनी (पूण आवयभाशेचेर खास भर दिवन) एक्सपोजर दिवप जातलें. सगल्यो भाशा आनंददायक आनी परस्परसंवादी शैलीन शिकोवप जातलें.

भरपूर परस्परसंवादी संभाषण आनी बेगीन वाचन आनी त्या उपरांत सुरवातीच्या कांय वर्सांत आवयभाशेंत लेखन आनी हेर भाशां मदीं वाचन आनी लेखन कौशल्य विकसीत करप, तिसरे श्रेणींत आनी उपरांत केंद्र आनी राज्य दोनूय सरकारांचे वतीन देशभरच्या सगल्या प्रादेशीक भाशांनी आनी खास करून भारतीय राज्यघटनेचे आठवे वळेरेंत नमूद केल्ल्या सगल्या भाशां मदीं व्हडा संख्येन भाशा शिक्षकां खातीर गुंतवणूक करपा खातीर यत्न करप जातलें. राज्यां खास करून भारताच्या वेगवेगळ्या राज्यांतली, आपल्या आपल्या राज्यांतली तीन भाशेच्या सुत्राची पूर्तता करपा खातीर आनी वांगडाच देशभरांत भारतीय भाशा शिकपा खातीर प्रोत्साहन दिवंक व्हडा संख्येन शिक्षकांची नेमणूक करपा खातीर द्विपक्षी करार करूंक शकतात. वेगवेगळ्यो भासो शिकोवपा खातीर आनी भाशेचें शिक्षण लोकप्रीय करपा खातीर तंत्रज्ञानाचो व्यापक उपेग करप जातलें.

४.१३ घटनात्मक तरतुदी, लोक, क्षेत्र आनी संघटना हांचे हावेस आनी भोवभाशीकतेक प्रोत्साहन दिवपा खातीर तशेंच राष्ट्रीय एकचार वाडोवपाच्या दिश्टीकोणांतल्यान हें तीन भाशाचें सूत्र अंमलांत हाडप जातलें. पूण तिनूय भाशाच्या सुत्रां मदीं अदीक लवचिकता राखप जातलें आनी खंयचीच भास खंयच्याय राज्याचेर लादप जावची ना. भुरग्यांनी शिकपाच्यो तिनूय भाशा हीं राज्यां, प्रदेश आनी स्वता विद्यार्थ्यांच्यो निवडी आसतल्यो, जातूंत तिनां मदल्यो कमीत कमी दोन भासो मूळ भारतीय आसतल्यो खास करून जे विद्यार्थी तिनांतली एक भासल वा चड ते अभ्यास करतात, तातूंतल्यो बदलपाक सोदतात, ६ वा ७ वी ग्रेड मेरेन करूंक शकतले. जोवेर ते तीन भाशां मदीं मुळावीं कौशल्यां दाखोवंक जाय (साहित्य थरावेली भारताचे एक भाशे सयत) माध्यमीक शाळेच्या शेवटा मेरेन.

४.१४ विज्ञान आनी गणिता खातीर उच्च गुणवत्तेचीं द्विभाशीक पाठ्यपुस्तकां आनी अध्यापन-शिक्षण साहित्य तयार करपा खातीर सगले यत्न करप जातले. जाका लागून विद्यार्थ्यांक तांची आवयभास आनी इंग्लीश दोनूय भाशेंतल्यान ह्या विशयांचेर विचार करपाक आनी उलोवपाक सक्षम करप जातलें.

४.१५ संवसारांतल्या बऱ्याच विकसीत देशांनी एकदम स्पश्टपणान दाखोवन दिलां की एकाद्र्याची भास, संस्कृताय आनी परंपरा हांचें बरें शिक्षण दिवप हानीकारक नासून तें शिक्षणीक, समाजीक आनी तंत्रीक उदरगती खातीर खऱ्यांनीच व्हड फायदेशीर आसा. संवसारांतल्या सगल्यां परस गिरेस्त, सगल्यां परस विज्ञानीक, सगल्यां परस सोबीत आनी सगल्यां परस अर्थपूर्ण तशेंच आधुनीक साहित्य (गद्य आनी पद्य दोनूय) दुर्ग आनी ह्या भाशां मदीं बरयिल्लें विशाल भांडार आसा. ह्या भाशांनी बरयिल्लीं फिल्मां, संगीत आनी साहित्य भारताची राष्ट्रीय वळख आसा. सांस्कृतीक आनी राष्ट्रीय एकचाराचे नदरेन सगल्या तरणाट्या भारतीयानी देशाची वळख आनी संपत्ती तयार करपांत मजत करता.

सांस्कृतीक संवर्धन हेतू खातीर राष्ट्रीय एकचार म्हूण सगल्या तरणाट्यांक गिरेस्त आनी अफाट वर्गाची खबर आसची, तांच्या देशाची भाशा आनी तांच्या साहित्यांत आशिल्ल्या तिजोरे विशीं माहिती आसप गरजेचें आसा.

४.१६ अशे तरेन देशांतलो दरेक विद्यार्थी ग्रेड ६-८ मदीं केन्ना तरी भारतीय भाशा वयलो मजेशीर प्रकल्प / उपक्रमांत भाग घेतलो. एक भारत श्रेष्ठ भारत ह्या उपक्रमांत. ह्या प्रकल्पांत / क्रियाकलापां मदीं, विद्यार्थ्यांनी सामान्य ध्वन्यात्मक आनी शास्त्रीय नदरेन सुवेवस्थीत वर्णमाला आनी लिपी, तांची सामान्य व्याकरणाची बांदावळ, तांचें मूळ आनी संस्कृत आनी हेर शास्त्रीय भाशेंतलें स्त्रोत हांचे पासून सुरवात जातली. ह्यो भोवतेक भाशा मुखेल भारतीय भाशांच्या उल्लेखनीय एकचारा विशीं शिकतले. भाशा आनी तांचे गिरेस्त आंतर प्रभाव आनी फरक, भुगोलीक वाठार खंयची भाशा उलयतात, आदिवासींच्या भाशेचें स्वरूप आनी रचना समजून घेतले आनी भारताच्या दर एके मोटे भाशेंत कांय ओळी आनी दर एकाच्या गिरेस्त आनी उत्थानित साहित्या विशीं थोडें तरी सांगपाक ते शिकतले. अश्या क्रियाकलापाक लागून तांकां दोगांचो एकचार आनी सोबीत संस्कृतायेचें दायज आनी भारताची विविधताय हांची जाणविकाय जातली आनी भारताच्या हेर वाठारांतल्या लोकांक मेळिल्ल्यान तांची पुराय जीण एक अजापभरीत हिगेभंग जावंक शकतलो. हो प्रकल्प क्रियाकलाप खोसदिणें क्रियाकलाप आसुय आनी कसलेच तरेच्या मूल्यांकनांत सामील जावचो ना.

४.१७ भारतीय शास्त्रीय भाशा आनी साहित्य हांचें म्हत्व, प्रासंगिकता आनी सोबितकाय लेगीत आडनदर करप शक्य ना. संस्कृत ही एक म्हत्वाची संविधानांतले आठवे वळेरेंतली भाशा आसा आनी तिचें साहित्य इतलें विशाल आसा, लॅटीन आनी ग्रीक साहित्य जोडूनय तांची बरोबरी जावची ना. संस्कृत साहित्यांत आशिल्लें गणीत, तत्वज्ञान, व्याकरण, संगीत, राजकारण, वैजकी शास्त्र, आर्किटॅक्चर, धातूशास्त्र, नाटक, कविता, कथाकथन आनी बरेंच वेगवेगळ्या धर्माच्या लोकांनी तशेंच गैर धर्मीक एक आनी जिणेच्या सगल्या क्षेत्रांतले आनी हजारांनी वर्सांच्या वेगवेगळ्या थरावेल्या समाजीक आनी अर्थीक फाटभूंयच्या लोकांनी हजारांनी वर्सां पयलीं बरयिल्लें आसा. अशे तरेन संस्कृताक, त्रिभाशा सुत्राचो एक म्हत्वाचो विकल्प म्हूण अशे तरेन शाळा आनी उच्च शिक्षणाच्या सगल्या थराचेर संस्कृत दितले. हें मनरिजवण आनी प्रयोगात्मक आनी समकालीन नदरेन संबंद अश्या मार्गान शिकोवप जातलें. खास करून ध्वनी आनी उच्चारणाच्या माध्यमांतल्यान मुळाव्या आनी मध्यम शाळा स्तराचेर संस्कृत पाठ्यपुस्तकां साद्या

मानक संस्कृत (एसएसएस) मदीं बरोवप जावं येता. आनी संस्कृत शिकोवपाक (एसटीएस) चें माध्यम वापरून खोसदिणें करपा खातीर.

४.१८ भारतांत उंचेले तरेचें साहित्य तामीळ, तेलगू, कन्नड, मल्याळम, ओडिया, पाली, पर्शियन आनी प्राकृत ह्या सारक्या भाशांनी आसा. त्या भारतीय साहित्यिकांचेंय शिक्षण लेगीत व्हड प्रमाणांत उपलब्ध जातलें. भावी पिळगेच्या सुखाक आनी गिरेस्तकायेचें रक्षण करपा खातीर, दायज सांबाळपा खातीर. भारताची मुखा वयली पिळगी इत्सूक आसतली भारतांतल्या विस्तृत आनी सोबीत शास्त्रीय साहित्यांत भाग घेवपाक आनी ताका गिरेस्त करपाक. संस्कृता भायर भारतांतल्यो हेर शास्त्रीय भासो आनी साहित्य जशे परीन तामीळ, तेलगू, कन्नड, मल्याळम, ओडिया, पाली, पर्शियन आनी प्राकृत हांचो आस्पाव आसा. ह्यो भाशा शाळांनी व्हडा प्रमाणांत उपलब्ध आसतल्यो. ह्यो भाशा आनी साहित्य जिवंत आनी चैतन्यशील उरतलें हाची खात्री करपा खातीर अनुभवात्मक आनी नाविन्यपूर्ण पद्दतीन विद्यार्थ्यां खातीर ऑनलायन मॉड्यूल म्हूण एक पर्याय आसतलो तशेंच गिरेस्त तोंडी आनी लिखित साहित्य, सांस्कृतीक परंपरा आनी ज्ञान आशिल्ल्या सगल्या भारतीय भाशां मदीं समान यत्न करतले.

४.१९ भुरग्यांच्या विज्ञानांत भर घालपाक आनी ह्यो गिरेस्त भाशा आनी तांची कलात्मक खाशेलपणां सांबाळपाक सगल्या भुरग्यांक सगल्या शाळांनी, भौशीक आनी खाजगी, भारतीय शास्त्रीय भाशेचें किमान दोन वर्सां आनी ताचे कडेन संबंदीत साहित्य शिकपाचो पर्याय आसतलो. विज्ञानाच्या समाकलना सयत आनी नाविन्यपूर्ण पद्दती वरवीं ६ ते ८ ग्रेडींनी, माध्यमीक स्तरा सावन वयल्या स्तरा मेरेन.

४.२० उंचेले प्रतीच्यो ओंपणी भारतीय भाशा आनी इंग्लीश आनी विदेशी भाशां मदीं जशे परीन कोरियन, चीनी, जपानी, थाई, फ्रँच, जर्मन, स्पॅनिश, वा रशियन लेगीत आसतल्या दुय्यम थराचेर ऑफर करप जातलें. विद्यार्थ्यांक जगाची संस्कृताय आनी तांचे स्वताचे आवडी प्रमाण आनी तांचें जागतिक ज्ञान गतिशीलता, आकांक्षा वाडोवपा खातीर.

४.२१ नाविन्यपूर्ण आनी अणभवांच्या माध्यमांतल्यान सगल्या भाशांचें शिक्षण वर्धित करतले, गेमिंग आनी अप्स ह्या सारक्यो पद्दती आनी सांस्कृतीक बाबीनी विणून जशे तरेन फिल्म, नाटक आनी कथाकथन, कला आनी संगीत थळाव्या साहित्या वरवीं, अशे तरेन भाशांचें प्रायोगीक शिक्षण अध्यापशास्त्राचेर आदारिल्लें आसतलें.

४.२२ देशांतली भारतीय संकेत भास (आयएसएल) प्रमाणित करप जातलें आनी राष्ट्रीय आनी राज्य स्थरा वयलो अभ्यासक्रम वा साहित्य तयार करप जातलें. थळाव्या भाशीक गुणाचो आदर करप जातले आनी शिकपूय जातलें. जंय शक्य आसा आनी संबंद आसा थंय.

गरजेचे विशय आनी कौशल्यांचे अभ्यासक्रम एकीकरण

४.२३ विद्यार्थ्यांक तांचो अभ्यासक्रम निवडपाक व्हडा प्रमाणांत लवचिकता आसप गरजेचें आसा. कांय विशय आनी कौशल्यां विद्यार्थ्यांनी बरे जावपा खातीर शिकूंक जाय. आयज वेगान बदलपी जगांत ते भायर येसस्वी, नाविन्यपूर्ण जुळून घेवपा सारके, उत्पादक मनीस जावंक जाय. भाशांनी प्राविण्या खेरीज ह्या कौशल्यांचो आस्पाव जावपाक जाय. विज्ञानीक सभाव आनी पुराव्यांचेर आदारीत चिंतप, सर्जनशीलताय आनी नाविन्यपूर्णपणा, सौंदर्यशास्त्र आनी कला, तोंडी आनी लेखी संवाद, भलायकी आनी पोशण, शारिरीक शिक्षण, निरोगीपण, तंदुरुस्ती आनी खेळ, सहयोग आनी कार्यसंघ, समस्या सोडोवप आनी तार्किक तर्क, वेवसायीक एकसपोजर आनी कौशल्य, डिजिटल साक्षरता, बोर्डिंग आनी संगणकीय विचारसरणी, नैतिकता आनी नैतीक तर्क, मानवी आनी घटनात्मक मुल्यांचें ज्ञान, लिंग संबंदीकरण, मुळावीं कर्तव्यां, नागरिकत्व कौशल्यां आनी मुल्यां, भारताचें ज्ञान, पर्यावरणा विशीं जागरूकताय, उदक आनी संसाधन संवर्धन, चालू घडामोडी आनी गंभीर समस्यांचें ज्ञान, थळावो समुदाय, राज्यां, देश आनी जगाचो सामनो करता त्या मुद्द्यांचें ज्ञान.

४.२४ नियोजित अभ्यासेतर, शिकोवपाचे नदरेन फुडाकार, परिचय आनी आस्पाव, कृत्रिम बुद्धीमत्ता, डिजायन थिंकींग, होलीस्टीक हेल्थ, आर्गेनिक लिव्हिंग, पर्यावरण शिक्षण, वैश्विक नागरीकता शिक्षण (जीसीईडी) आदी वेगवेगळ्या म्हत्वाच्या विकासा खातीर संबंदीत पांवड्याचेर विद्यार्थ्यां मदीं म्हत्वपूर्ण कौशल्यां विकसीत करपा खातीर यत्न करतले.

४.२५ अशें मानतात की गणीत आनी गणितीय विचार आनी भारताच्या फुडारा खातीर आनी मुखा वयल्या क्षेत्रांनी आनी वेवसायांत भारताचें फुडारपण करपाक म्हत्वपूर्ण थारतलें. ह्या वयर सरपी क्षेत्रांत कृत्रिम बुद्धीमत्ता, मशीन लर्निंग आनी डेटा सायन्साचो आस्पाव आसा. अशे तरेन गणीत आनी इम्प्युटेशनल विचारांक वेगवेगळ्या तरांच्या नव्या पद्दती वरवीं फावंडेशन स्थराचेर सुरु करून शालेय शिक्षणाच्या पुराय कार्यकाळांत वेगवेगळ्या तरांनी जातूंत कुवाडीं आनी गेमीचो नेमान उपेग आस्पावन गणिती विचार खोस दिवपी आनी आकर्शक करप जातलें आनी तांच्या शिकोवपाचेर भर दितले. मिडल

स्कूल थराचेर कोडींग संबंदी कार्यावळी सुरु करप जातलें.

४.२६ ग्रेड ६-८ च्या मजगतीं दर एक विद्यार्थी एक वर्सभर एक मजेदार कोर्स घेतले, थळाव्या समुदाया वरवीं, सर्वेक्षण करून, जो म्हत्वपूर्ण थारतलो वेवसायीक हस्तकलेच्या नमुन्याचो अणभव जो इलेक्ट्रीक, मेटल वर्क, बागकाम, कुंभारकाम आदींक ताच्या हातान काम करपाक तांकां अणभव मेळटलो. थळाव्या कौशल्याचे गरजे प्रमाण ताचें मॅपिंग जातलें. एनसीएफएसई २०२-२१ ग्रेड ६-८ खातीर सराव आदारीत अभ्यासक्रम एनसीईआरटीचे वतीन तयार करतले. ग्रेड ६ ते ८ मजगतीं सगले विद्यार्थी १० दिसांच्या बॅंगलेस कालावधीत वांटो घेतात. थंय थळावे वेवसायीक तज्ञ जशे मेस्त, माळी, कुंभार, कलाकार आदी. तशेच तरेन ग्रेड ६ ते १२ मेरेन सुटयेच्या दिसांनी वेगवेगळे वेवसायीक विशय समजपा खातीर विद्यार्थ्यांक संदी उपलब्ध करतले. वर्सभर बॅंगलेस दिसांनी कला, कुवाडीं, खेळ आनी वेवसायीक हस्तकलेच्या वेगवेगळ्या तरांक संवर्धन करपा खातीर प्रोत्साहन दितले. शाळा भायल्या क्रियांची भुरग्यांक वेळा कणकणी म्हायती दिवपा खातीर, इतिहासीक, सांस्कृतीक आनी पर्यटनाचें म्हत्व आशिल्ल्या स्मारकांच्या सुवातांनी भेट दिवन, थळाव्या कलाकारांक आनी कुशळ कारागिरांक मेळून तांच्य गांवांत / तहसिलांत / जिल्ल्यांत, राज्यांत भेट दिवन शाळा भायल्या कामांची म्हायती आनी सत्य घडणुकेची म्हायती भुरग्यांक दितले.

४.२७ भारताच्या ज्ञाना मदीं प्राचीन भारतांतलें ज्ञान आनी आधुनीक भारता खातीर तांचें योगदान आनी तातूंतलें येस आनी आव्हानां, आनी शिक्षण, भलायकी, पर्यावरण आदीच्या संदर्भात भारताच्या फुडारांतल्या आकांक्षाची स्पश्ट भावना समाविश्ट जातली. हीं तत्वां अचूकपणान आस्पाव करतले. शालेय अभ्यासक्रमांत अचूकरणांत आनी शास्त्रीय दिश्टीकोणांतल्यान संबंद आसात थंय खास करून भारतीय ज्ञान प्रणालीक आदी. भाशेचें ज्ञान आनी स्वदेशी आनी पारंपारीक शिक्षण पद्दती सयत शालेय अभ्यासक्रमांत आस्पाव जातलो. जशे परी गणीत, खगोलशास्त्र, तत्वज्ञान, योग, वास्तुकला, वखदां, शेती, अभियांत्रिकी, भाशाशास्त्र, साहित्य, क्रिडा, खेळ तशेंच शासन, सभ्यता, संवर्धन आदी. थारावीक जनजातीय ज्ञान-वखदी प्रथा, वन वेवस्थापन, पारंपारीक (सॅंद्रीय) पीक लागवड, सैमीक शेती आदी खाशेले अभ्यासक्रम मेळोवन दितले. भारतीय ज्ञानाचेर एक आकर्शक अभ्यासक्रम वेंचीक म्हूण माध्यमीक शाळांतल्या विद्यार्थ्यांक उपलब्ध आसतलो. मजेशीर आनी देशी खेळां वरवीं वेगवेगळे विशय शिकोवन शाळां मदीं सर्ती आयोजीत करप शक्य जातलें. विज्ञान आनी हेर क्षेत्रांनी प्राचीन आनी आधुनीक भारतांतल्या प्रेरणादायक व्यक्तीचेर व्हिडियो वा वृत्तचित्र दाखयतले शालेय अभ्यासक्रमांत. विद्यार्थ्यांक सांस्कृतीक आदानप्रदान कार्यक्रमाचो भाग म्हूण वेगवेगळ्या राज्यांच्यो भोंवड्यो करपाक प्रोत्साहन दितले.

४.२८ योग्य वेळार तरणाट्यांनी योग्य तें करचें हाचें म्हत्व विद्यार्थ्यांक शिकोवचें आनी तांकां नैतीक निर्णय घेवपाक एक तार्कीक बांदावळ दिवची. उपरांतच्या काळांत हें बरे तरेन करपा खातीर भुरग्यांक हिंसाचार, साहित्यीक चोरी, फटींगपणां, चिडचिडेपणा, सहिष्णुता, समानता, सहानुभुती आदी एकाद्र्याचे जिणेंत सगल्या कामांनी नैतीक पद्दतीचो वापर करप. अशे तरेन विकसीत जाल्लीं नैतीक मुल्यां, पारंपारीक भारतीय मुल्यां आनी सगळीं मुळावीं आनी

घटनात्मक मुल्यां / जशी सेवा, अहिंसा, नितळसाण, सत्य, निष्काम-कर्म, शांती, त्याग, विविधताय, बहुलवाद, नितीमान आचरण, लिंगीक संवेदनशीलता, जाण्ट्यांचो आदर, सगल्या लोकांचो आनी तांच्या आंतरीक क्षमतांचो सन्मान, फाटभुंयेचो विचार करिनासतना पर्यावरणाविशीं सन्मान, मजतीबद्दल आदरभाव, शिश्टाचार, धिटाय, क्षमा, सहानुभुती, करुणा, देशभक्ती, लोकतंत्रीक दिश्टीकोण, जापसालदारकी, न्याय, स्वतंत्रताय, समानताय आनी भावपण, विद्यार्थ्यां मदीं विकसीत करतले. भुरग्यांक पंचतंत्र, जातक, हितोपदेश आनी हेर मजेशीर दंतकथा आनी भारतीय परंपरेंतल्यान प्रेरणादायक कथांतल्यान वाचपाची आनी शिकपाची संद मेळटली. भारतीय परंपरा आनी जागतिक साहित्याचेर ताचो प्रभाव जाणून घेवपाक मेळटलो. भारतीय संविधानांतले उतारे सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर आवश्यक वाचन म्हूण मानप जातलें. भलायकी मदीं मुळावें प्रशिक्षण, प्रतिबंधात्मक भलायकी, मानसीक भलायकी, बरें पोशण, व्यक्तीगत आनी भौशीक नितळसाण, आपती जापसालदारकी, आनी प्रथमोपचार लेगीत अभ्यासक्रमांत आस्पाव करतले. वांगडाच सोरो, तंबाकू आनी हेर मादक पदार्थांचो हानीकारक आनी विपरीत प्रभावांचे विज्ञानीक स्पश्टीकरणाचो अभ्यासक्रमांत आस्पाव करतले.

४.२९ पायाभूत स्तराचेर सुरू करून बाकीच्या सगल्या स्तरांचेर, अभ्यासक्रम आनी अध्यापन शास्त्राचो एक मजबूत आनी थळावो संदर्भ दिवन नव्यान रचना करतले जातूंत आस्पाव जातलो संस्कृताय, परंपरा, दायज, रितीरिवाज, भास, तत्वज्ञान, भुगोल, पोरणे आनी समकालीन ज्ञान, समाजीक आनी विज्ञानीक गरजो, देशी आनी पारंपारीक शिकपाच्यो पद्दती आदी अशे तरेन आमची शिक्षण पद्दत आमच्या विद्यार्थ्यां खातीर चड विस्वासपूर्ण, प्रासंगीक, रोचक आनी प्रभावी जातली. काणयो, कला, खेळ, देखी आनी थळावे भुगोलीक संदर्भ हांचे सयत. शिक्षणाक अशे तरेच्यो अदा मेळिल्ल्यान तें अमूर्त, सर्जनशीलता, तल्लीनतायेक लागून ताचो उत्कर्श जातलो.

शालेय शिक्षणा खातीर राष्ट्रीय अभ्यासक्रमाची बांदावळ (एनसीएनएसई)

४.३० शालेय शिक्षणा खातीर एक नवीन आनी व्यापक राष्ट्रीय अभ्यासक्रमाची बांदावळ तयार करप, एनसीएफएसई २०२०-२१, एसीईआरटीचे वतीन तें हातांत घेतले. राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण २०२० च्या तत्वांच्या आदाराचेर फुडारिल्ल्या अभ्यासक्रमाच्यो गरजो आनी राज्य सरकार, मंत्रालय, केंद्र सरकाराचे संबंदीत विभाग, आनी हेर जाणकारां सयत आनी हितधारकां कडेन चर्चा करून सगल्या प्रादेशीक भाशां मदीं तो उपलब्ध करतले. एनसीएफएसईचो दस्तावेज त्या उपरांत दर ५-१० वर्सांनी.

थळावी सामुग्री आनी रुच आशिल्ली राष्ट्रीय पाठ्यपुस्तकां

४.३१ शालेय अभ्यासक्रमांतले सामुग्रींतलें वजें कमी करप आनी वाडीव उदासीनता आनी रोटींग शिक्षणा बदला रचनात्मक तरेन शिकोवपाचेर चड भर आनी वांगडाच शालेय पाठ्यपुस्तकांत बदल जावंक जाय. सगल्या पाठ्यपुस्तकां मदीं गरज आसपी मुळावी सामुग्री (चर्चा, विश्लेशण, देख आनी अनुप्रयोगा सयत) चो आस्पाव जातलो. पूण त्याच वेळार थळावी सामुग्री आनी गरजे प्रमाण कसलीय इत्सीत बारीकसारीक आनी पुरक सामुग्री आसतली. जंय शक्य आसत थंय शाळा आनी शिक्षकांक तांकां जाय त्या पुस्तकांची निवड करपाक मेकळीक आसली जातूंत राष्ट्रीय आनी थळावे सामुग्रीचो आस्पाव आसतलो. जाका लागून ते तांच्या विद्यार्थ्यांक आनी समुदायाच्यो गरजो पळोवन तांचे शिक्षणीक शैलीक अनुकूल अशे पद्दतीन शिकयतले.

४.३२ विद्यार्थ्यां वयलो आनी शिक्षणीक वेवस्थे वयलो पाठ्यपुस्तकांचे किमती वयलें वजें उणें करपा खातीर, कमीत कमी किंमतीत उत्पादन छपाई खातीर आसली. दर्जेदार पाठ्यपुस्तकां मेळोवन दिवपाचें उद्दिश्ट आसतलें. एनसीईआरटीच्या जोड पालवान एनसीईआरटीन विकसीत केल्ल्या उच्च गुणवत्तेच्या पाठ्यपुस्तकांचे सामुग्रीचो वापर करून हे साध्य जावंक शकता. अतिरिक्त पाठ्यपुस्तकाची सामुग्री, भौशीक परोपकारी भागीदारी आनी क्रावड क्रोसिंग वरवीं अतिरिक्त पाठ्यपुस्तकांक वित्त सहाय्य दिवंक शकता. जें तज्ञांक किंमतीची अशी गुणवत्तेचीं पाठ्यपुस्तकां बरोवपाक प्रोत्साहित करतले. राज्यां स्वताचो अभ्यासक्रम तयार करतलीं (जे एनसीईआरटी वरवीं तयार आनी

एनसीएफएसईचेर आदारीत आसतलें) राज्यां स्वताचो अभ्यासक्रम तयार करतले जातूंत थळावो आस्वाद आनी सामुग्रीचो गरजे प्रमाण आस्पाव जातलो. अशें करतना एनसीईआरटीचो पाठ्यक्रम राष्ट्रीय मान्यतायप्राप्त निकश म्हणून मानून घेतले. (शालेय पाठ्यपुस्तकां वेळार मेळची म्हणून सगल्यो गजाली करप जातले) सगल्या प्रादेशीक भाशांनी असलीं पाठ्यपुस्तकां मेळपाक प्राथमिकता दितले. जाका लागून सगले विद्यार्थी उच्च गुणवत्तेच्या शिक्षणा मेरेन पावपाक शकतले. शालेय पाठ्यपुस्तकां वेळार मेळची म्हणून सगल्यो गजाली करप जातलें. पर्यावरणाचो सांबाळ करपाक आनी तार्किक भार कमी करपाक मजत करचे खातीर सगलीं राज्यां / केंद्र शासीत प्रदेश, सगलीं पाठ्यपुस्तकां डाउनलोड करपा खातीर आनी मुद्रण करपा खातीर योग्य सुविधा मेळोवन दितले.

४.३३ योग्य यत्न करप जातले. पाठ्यक्रमांत आनी अध्यापन पद्दतींत जाका लागून शालेय बॅग आनी पाठ्यपुस्तकांचें वजन कमी करपा खातीर. हे खातीर एनसीईआरटी, एसईसीआरटी, शाळा आनी शिक्षकां कडल्यान ठोस यत्न जातले.

विद्यार्थी विकासाचें मूल्यांकन बदलप

४.३४ आमच्या शालेय शिक्षणाचे संस्कृतींत मूल्यमापन करपाचें. मुखेलपणान सेटेरान मेमोरिझेशनची चांचणी करपी, नव्या अदीक नियमीत आनी रचनात्मक आसतलो, जो चड दक्षता घेवपी, जो विद्यार्थ्यांक शिकपाक आनी तांच्या विकासाक चालना दिवपी आनी विश्लेशण, समालोचनात्मक विचार आनी विचारीक स्पश्टता. ह्या सारक्या उच्च प्रतीच्या कौशल्याची चांचणी करप, आकलनाचो मुखेल उद्देश वास्तवात शिकपा खातीर आसतलो, जो शिक्षक आनी विद्यार्थ्यांक मजत करतलो आनी पुराय शालेय शिक्षण प्रणाली, सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर शिकपा खातीर आनी विकास अनुकूल करपा खातीर शिक्षण प्रक्रिया सतत सुदारीत करप. शिक्षणाच्या सगल्या स्तराचेर मूल्यांकन करपा खातीर हें मुळावें तत्व आसतलें.

४.३५ सगल्या विद्यार्थ्यांच्या प्रगती कार्डाक नवें स्वरूप दितले. राज्यां आनी केंद्र शासीत प्रदेशांत जें राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्र, एनसीईआरटी आनी एससीईआरटी हांच्या मार्गदर्शना खाला तयार करतले. जे पालकांक धाडटात, प्रगती कार्ड एक समग्र, ३६० डिग्री बहुआयामी कार्ड आसतलें, जें प्रत्येकाचें खाशेलेपण प्रतिबिंबित करतले. जातूंत दरेकाचें संज्ञानात्मक, संवेदनशील आनी सायकोमोटर डोमेन मदल्या खाशेलेपणां दाखयतले. हातूंत स्वमूल्यांकन सहपाठी मूल्यांकन, प्रकल्प आदारीत आनी चवकशीचेर आदारीत क्विझ, रोलप्ले, समूह कार्य, पोर्टफोलियो आदी शिक्षक मूल्यांकनां सयत शामिल करतले. हें समग्र प्रगतीकार्ड घर आनी शाळे मदीं एक म्हत्वाचो तुवो आसतलो आनी हें आवयबापूय-शिक्षकांच्या बसका बरोबर भुरग्यांचें समग्र शिक्षण आनी आवयबापायन वर्गांत आनी भायर कसो प्रोत्साहन दिवचें. हे विशीं मोलादीक म्हायती दितले. एआय आदारीत सॉफ्टवेर विद्यार्थ्यांचे वतीन विकसीत जातलें आनी शालेय वर्सांत तांची वाड जाणून घेवपा खातीर विद्यार्थ्यां वरवीं ताचो वापर जावंक शकता तशेंच पालकां कडल्यान विद्यार्थ्यां खातीर आनी शिक्षकां खातीर परस्पर प्रस्नावली हाच्या आदाराचेर शालेय वर्सांनी तांचो विकास ट्रेक करपाक मजत जावंक शकता. जाका लागून विद्यार्थ्यांक तांचें बळ, तांचे आवडीचीं क्षेत्रां, फोकसाचे बाबतींत मोलादीक म्हायती मेळूंक शकता जाचे वरवीं बरी निवड करपांत तांकां मजत जातली.

४.३६ मंडळाच्यो परिक्षा आनी प्रवेश परिक्षां सयत माध्यमीक शालेय परिक्षेचें सध्याचें स्वरूप आनी आयची परिणामकारक कोचिंग संस्कृताय खूब हानी घडयत आसा. खास करून माध्यमीक विद्यालयाच्या स्तराचेर बरेंच लुकसाण जायत आसा. हातूंत वांटो घेवपी विद्यार्थी आपलो मोलादीक वेळ बरो वापर करचे बदला परिक्षेची तयारी आनी कोचिंगा खातीर खर्च करतात. ह्यो परिक्षा विद्यार्थ्यांक संकुचीत नदरेन आनी खास स्ट्रिमीत संकुचीत करतात आनी शिक्षणीक प्रणालींत वाडपी लवचिकता आनी निवडींत व्यक्ती केंद्रीत जावपाक खूब म्हत्व आसा, फुडाराचे शिक्षण प्रक्रियेंत.

४.३७ ग्रेड १० आनी १२ वीच्यो बोर्डाच्यो परिक्षा चालूच उरतल्यो, पूण कोचिंग वर्ग घेवपाची गरज पयस करपा खातीर विद्यमान बोर्डाची पद्दत आनी प्रवेश परिक्षांत सुदरप करतले. सध्याच्या मूल्यांकन प्रणालीच्या हानीकारक प्रभावां पासून परतुपाक समग्र विकासाक प्रोत्साहन दिवपाखातीर परत नव्यान रचना करप जातलें. विद्यार्थी आपले व्यक्तीगत

आवडी नुसार, ते बोर्डाचे परिक्षेत घेतात त्या विशयांची निवड करपाक सक्षम आसतले. बोर्ड परिक्षाय सोप्यो करप जातलें. अशें समजून कांय म्हयने कोचिंग आनी पाठांतर करपा परस, मुख्य क्षमता / योग्यतायेची चांचणी करतली. खंयचोय विद्यार्थी जो शाळेंत वता आनी मुळावे यत्न करता तो बोर्डाचे परिक्षेत पास जातलो आनी बरें काम करतलो. विद्यार्थ्यांक बोर्ड परिक्षा वर्सांतल्यान दोनदां दिवपाची अनुमती आसतली. एक मुख्य परिक्षा आनी इत्सा आसल्यार इत्सित सुधार परिक्षा.

४.३८ चडांतचड लवचिकताय विद्यार्थ्यां खातीर वेगवेगळे पर्याय दोन यत्नां मदल्या बऱ्याची निवड, मुखेलपणान मुळावे क्षमतेची चांचणी घेवपी मूल्यांकन हें सगल्या बोर्ड परिक्षां मदीं बेगोबेग म्हत्वाची सुदारणा आसप गरजेचें आसा. बोर्ड वेळा काळार बोर्ड परिक्षांचे आनीक वेव्हार्य मॉडेलस लेगीत विकसीत करपाक शकतात. जाका लागून दबाव कमी जावंक शकतलो आनी कोचिंग संस्कृताय. बोर्ड परिक्षांची एक प्रणाली विकसीत जावंक शकता, जातूंत दरेके चांचणी परस कमी सामुग्री आसतली आनी संबंदीत कोर्स शाळेंत पुराय जायना फुडें बेगिनूच टॅस्ट/ परिक्षा घेवं येता. अशे तरेन शाळेंत परिक्षांचे दबाव बरे तरेन वितरीत जावचे, कमी तीव्र आनी माध्यमीक पांवड्यांत कमी उंचायल्ले जावपी सगले विशय आनी गणिता पासून सुरु जावपी संबंदीत मुल्यांकन दोन स्तरांचेर ऑफर करप जातलें. एक वर्गाच्या स्तराचेर आनी थोडो उच्च स्तराचेर जातलें. थोडे विशय बोर्डाचे परिक्षेत दोन भागांनी डिजायन करप जावं येता. एका भागांत भोव विकल्पीय प्रस्न आनी दुसरे वर्णनात्मक प्रस्न आसतले.

४.३९ वयल्या सगल्या बाबींचे बाबतींत एनसीईआरटी कडल्यान मार्गदर्शन तत्वां आंखप जातली. मुखेल भागधारकांच्या आदारान जशे परीन एससीईआरटीएस, बोर्ड ऑफ असेसमेंट (बीएस) नवें राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्र आदी आनी शिक्षकांच्या सहकार्यान शिक्षणीक सत्रांनी टीव्ही वरवीं मूल्यांकन प्रणाली मदीं परिवर्तना खातीर २०२२- २३ शिक्षणीक सत्रा वरवीं एनसीएफएसई कडेन संरेखीत करपा खातीर २०-२१ मेरेन.

४.४० पुराय वर्सभरांतले उदरगतीचो नियाळ घेवपा खातीर फक्त १० वी आनी १२ वी च्या शेवटाक न्हय – विद्यार्थी, पालक, शिक्षक, मुख्याध्यापक आनी पुराय शालेय प्रणालीच्या फायद्या खातीर आनी अध्यापन शिक्षण प्रक्रिये मदीं सुदारणा करपा खातीरचें नियोजन करपा खातीर सगले विद्यार्थी ग्रेड ३, ५ आनी ८ मदीं शाळा परिक्षा घेवंक शकतात आनी त्यो योग्य प्राधिकरणा वरवीं घेतले. ह्या परिक्षा मुळावे शिकवणेच्या परिणामाची उपलब्धता, ज्ञानाचें मूल्यांकन, राष्ट्रीय आनी थळाव्या अभ्यासक्रमाच्यो मुळाव्यो संकल्पना, हे वरवीं संबंदीत उंचेल्या कौशल्या बरोबरच वास्तविक जिणेंतले परिस्थिती मदीं ज्ञानाचो उपेग जावपा खातीर यत्न आनी न्हय फक्त रट्टा मारून पयस जावप. ग्रेड ३ ची परिक्षा मुळावी साक्षरताय, संख्या आनी हेर मुळाव्या कौशल्यांची चांचणी घेतली. शालेय परिक्षांचे निकाल फक्त शालेय शिक्षणाच्या विकासाचे प्रणाली खातीर वापरतलेत, तांच्या वट्ट विद्यार्थ्यांच्या निकालां वरवीं शाळांचे जाहीर प्रकटीकरण सयत विद्यार्थ्यांचें नांव घेनासतना वांगडाच शाळा प्रणालीचे निरंतर देखरेखी खातीर आनी शाळा पद्दत सुदारपा खातीर.

४.४१ एमएचआरडीचे वतीन एक प्रस्ताव आसा. स्थापन करपाक राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्र, परख (समग्र विकासा खातीर ज्ञानाचें मूल्यांकन, समिक्षा आनी विश्लेशण) जें भारतांतल्या सगल्या मान्यतायप्राप्त शाळांच्या बोर्डा खातीर विद्यार्थ्यांचें आकलन आनी मूल्यांकना खातीर मानदंड, मानक आनी दिशानिदेश जावपाक मूळ उद्देश पुराय करपाक. वांगडाच हे स्टेट अँचीवमेंट सर्वे (एसएस) क मार्गदर्शन आनी नॅशनल अँचीवमेंट सर्वेक (एनएस) / राष्ट्रीय उपलब्धी सर्वेक्षण हातांत घेवप, देशांतल्या शिक्षणीक निकालांची देखरेख करप आनी शाळा मंडळाक तांचें मूल्यांकन बदलपाक प्रोत्साहन आनी मजत करप, २१ व्या शेंकड्यांतल्या कौशल्याचे गरजे प्रमाण आनी ह्या धोरणांत नमूद उद्दिष्टांचे नदरेंतल्यान हें केंद्र नव्या मूल्यांकन नमुन्यांची आनी ताच्या संशोधनां विशीं स्कूल बोर्डाक सल्लो दिवन शाळा बोर्डा मदल्या सहकार्याक प्रोत्साहन करतले. सगल्या शाळा बोर्डा मदीं सर्वोत्तम पद्दती सामायिक करप आनी विद्यार्थ्यां मदीं शिक्षणीक मानकांची समता सुनिश्चीत करून सगल्या शाळा बोर्डा खातीर हें उपेगी साधन थारतलें.

४.४२ विद्यापीठाच्या प्रवेश परिक्षांचीं तत्वां एक सारकीच आसतली. नॅशनल टेस्टिंग एजन्सी (एनटीए) दर वर्सा कमीत

कमी दोनदां विज्ञान, मानविकी, भाशा, कला आनी वेवसायीक विशयां मदलें उच्च गुणवत्तेची सामान्य योग्यता चांचणी परिक्षा घेवपाचें काम करतली. ह्यो परिक्षा वैचारीक आकलन आनी ज्ञान लागू करपाची क्षमता दर्शयतात आनी ह्या परिक्षां वरवीं कोचिंग घेवपाचेर गरज सोंपोवपाचेर भर आसतलो. विद्यार्थी परिक्षा दिवपा खातीर सक्षम आसतले. विशयांची निवड करपाक सक्षम आसतले. जातूंत तांकां आवड आसा त्या विशयांत आनी दरेक विद्यापीठ विद्यार्थ्यांचो व्यक्तीगत विशयांचो पोर्टफोलियो पळोवपाक शकतले आनी विद्यार्थ्यांची व्यक्तीगत आवड आनी कौशल्यांच्या आदाराचेर तांच्या कार्यक्रमां मदीं प्रवेश दिवपाक शकतले. उच्च शिक्षण संस्थां मदीं पदवी आनी पदव्युत्तर प्रवेश आनी फेलोशिपी खातीर प्रवेश परिक्षा घेवपा खातीर एनटीए एक मुखेल तज्ञ, स्वायत्त चांचणी संस्था म्हूण काम करतली. एनटीए चांचणी सेवांची उच्च गुणवत्ता, श्रेणी आनी लवचिकता- हाका लागून भोवतेक विश्वविद्यालयां ह्यो सामान्य परिक्षा प्रवेश परिक्षा वापरपाक सक्षम आसतली. शेंकड्यांनी विश्वविद्यालयांक आपापल्या प्रवेश परिक्षांची तयारी करची पडची ना. हाका लागून विद्यार्थी, विद्यापीठां आनी महाविद्यालयांचो पुराय शिक्षणीक वेवस्थे वयलो भार कमी जातलो. एनटीए मूल्यांकन वापरपा खातीर विद्यापीठां आनी महाविद्यालयां हांचेर बंधन आसचें ना, तांच्या प्रवेशा खातीर.

बुद्धिमान/खास प्रतिभासंपन्न विद्यार्थ्यांखातीर आदार

४.४३ दरेका विद्यार्थ्यां मदीं जल्मजात प्रतिभा आसता. तांचो सोद घेवप, पोशण पालनपोशण करप गरजेचें आसा आनी विकसीत करप आनी तांकां प्रोत्साहन दिवपाक जाय. कलागुण वेगवेगळे सभाव आनी क्षमता ह्या स्वरूपांत व्यक्त करतात. जे विद्यार्थी दिल्ल्या क्षेत्रांत खास आवड आनी क्षमता दाखयतात तांकां सामान्य शालेय अभ्यासक्रमा भायर त्या क्षेत्राची फाटपुरवण करपाक प्रोत्साहन दिवंक जाय. शिक्षकांचे शिकवणेंत अश्या विद्यार्थ्यांचीं कौशल्यां आनी आवडी वाडोवपाचे पद्दतीचो आस्पाव जावंक जाय. एनसीईआरटी आनी एनसीटीई हुशार भुरग्यांच्या शिक्षणा खातीर मार्गदर्शक तत्वांचो अवलंब आनी विकसीत करतले. बी. एड. कार्यक्रम प्रतिभासंपन्न भुरग्यांच्या शिक्षणांत विशेशज्ञता हाडपाक परवानगी दितले.

४.४४ शिक्षक वर्गांत एकली आवड आनी कौशल्य आशिल्ल्या विद्यार्थ्यांक पूरक संवर्धन साहित्य, मार्गदर्शन आनी प्रोत्साहन दिवपाचेर लक्ष दितले. विशय केंद्रीत आनी प्रकल्प आदारीत क्लब आनी सर्कल शाळा संकुल, जिल्हो आनी तांच्या मुख्यावेल्यांक प्रोत्साहीत आनी समर्पित करप जातलें. देखीक विज्ञान मंडळां, गणीत मंडळां, संगीत आनी नाच परफॉर्मन्स सर्कल, बुद्धीबळ मंडळां, कविता मंडळां, भाशा मंडळां, नाटक मंडळां, डिबेट सर्कल, क्रिडा मंडळां, इको क्लब, भलायकी आनी कल्याण क्लब, योग क्लब आदी. ह्या धर्तेचेर वेगवेगळ्या विशयांनी माध्यमीक शालेय विद्यार्थ्यां खातीर उच्च गुणवत्तेच्या राष्ट्रीय निवासी गिमाळ्याच्या कार्यावळींनी लेगीत प्रोत्साहीत करप जातलें. जातूंत पुराय वेळ देशांतले बऱ्यांतले बरे विद्यार्थी आनी शिक्षक, जातूंत समाजीक-अर्थीक नदरेन वंचीत चौब्याच्या विद्यार्थ्यांक आनी शिक्षकांक सामील करतले. तांकां आकर्शीत करपाक कटीन पात्रता आदारीत पूण न्याय्य प्रवेश प्रक्रिये सयत पद्दत आसतली.

४.४५ देशभरांत वेगवेगळ्या विशयांनी ऑलिम्पियाड आनी सर्ती घेतले. जातूंत शाळे पासून थळाव्या पासून राष्ट्रीय स्तराचेर योग्य समन्वयान निश्चीत करतले. अशे तरेन सगल्या स्तरा वयले विद्यार्थी जे पात्रतायेंत पात्र आसात तांकां भाग घेवपाक मेळटलें. व्यापक भागीदारी निश्चीत करपा खातीर खेडेगांवांत आनी प्रादेशीक भाशां मदीं ऑलिम्पियाड मेळोवन दिवपा खातीर यत्न करतले. राष्ट्रीय आनी आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पियाडाच्या आदारीत आनी हेर राष्ट्रीय कार्यक्रमाच्या परिणामाच्या दाखल्यांचो उपेग असल्या कार्यक्रमांनी प्रवेश दिवपाक आनी प्रोत्साहन दिवपाक जातलो, पदवीपूर्व कार्यक्रमां खातीर.

४.४६ एकदां सगल्या घरांनी आनी शाळांनी इंटरनेटान जोडिल्ले स्मार्टफोन आनी टेब्लेट उपलब्ध जातकच कुवाडीं, सर्ती, मूल्यांकन, संवर्धन सामुग्री आनी ऑनलायन हितसंबंदा खातीर ऑनलायन समुदायांचे ऑनलायन ॲप विकसीत करतले आनी वयले सगले उपक्रम चालीक लावपा खातीर, गिरेस्त करपा खातीर काम करतले. पालक आनी शिक्षकांचे देखरेखी खाला विद्यार्थ्यांचे गट क्रियाकलाप करप, शाळा पांवड्यापांवड्यान स्मार्ट क्लासरूम विकसीत

करतले, ताका लागून डिजिटल अध्यापनशास्त्राचो वापर करपाक मेळटलो आनी ते वरवीं ऑनलायन संसाधनां आनी सहकार्यां शिक्षकाचे शिकवणेची प्रक्रिया समृद्ध जातली.

५. शिक्षक

५.१ शिक्षक खरेपणी आमच्या भुरग्यांचो फुडार घडयतात आनी म्हणूनच आमच्या राष्ट्राचो फुडार घडयतात. हे उदात्त भुमिकेक लागून शिक्षक हो समाजांतलो सगल्यां परस प्रतिश्टीत वांगडी आसले. फक्त सगल्यां परस उत्कृश्ट आनी सगल्यां परस चड शिकिल्ले शिक्षक जाले. समाजान शिक्षकांक वा गुरूंक दिले, जाची गरज आसली तांचें ज्ञान कौशल्यां, नितीमत्ता फुडाराक पावोवपाक. विद्यार्थ्यां मेरेन शिकोवप्यांचें शिक्षण, भरती, आयोजन, सेवेच्यो अटी आनी शिक्षकांचें सशक्तीकरण ही गुणवत्ता जंय आसूंक जाय थंय ना, आनी परिणामी गुणवत्ता आनी शिक्षकाची प्रेरणा इत्सित मानकांचेर पावना. शिक्षकां विशींचो उच्च आदर आनी अध्यापन वेवसायाचो उच्च दर्जो पुनर्संचयित जावप गरजेचें आसा. जाका लागून बऱ्यांतल्या बऱ्यांक अध्यापन वेवसायांत वचपा खातीर सर्वोत्कृश्ट प्रेरणा मेळटली. आमच्या भुरग्यांक आनी आमच्या देशाचो सर्वोत्तम फुडार घडोवपा खातीर शिक्षकाची प्रेरणा आनी सशक्तीकरण गरजेचें आसा.

भरती आनी तैनात

५.२ उत्कृश्ट विद्यार्थी खास करून खेडेगांव वाठारांतले, शिक्षण क्षेत्रांत प्रवेश घेवंक मेळचो हे खातीर ४ वर्सांचो एकवटीत बी. एड. कार्यक्रम शिकपाक मेळचो म्हूण देशभरांत व्हडा प्रमाणांत गुणवत्ता आदारीत शिश्यवृत्तीची स्थापना करतले. तशेंच बी. एड. पूर्ण जातकच अश्या शिश्यवृत्तीक लागून थळाव्या विद्यार्थ्यांक संदी मेळटल्यो. खास करून विद्यार्थिनीक, जाका लागून हे विद्यार्थी रोल मॉडेलाच्या रुपान आनी उच्च पात्र शिक्षकांच्या रुपान काम करपाक शकतले. जांकां थळावी भाशा बरे तरेन उलोवपाक येतली. खेडेगांव वाठारांत खास करून दर्जेदार शिक्षकांची कमतरता आशिल्ल्या भागांत अध्यापनाची नोकरी मेळपा खातीर प्रोत्साहन दितले. ग्रामीण शाळांनी शिकोवपा खातीर एक म्हत्वाचें साधन म्हळ्यार शाळेच्या लागसार वा शाळेच्या परिसरांत थळाव्या घरांची तरतूद वा वाढीव गृहनिर्माण भत्तो.

५.३ अत्यधिक शिक्षकांच्या बदल्यांची हानीकारक प्रथा थांबयतले, जाका लागून विद्यार्थ्यांचे रोल मॉडेल आनी शिक्षणीक वातावरणांत सातत्य आसतलें. राज्य / केंद्र शासीत प्रदेश संस्काराचे संरचनेंत योग्य रितीन थारायिल्ल्या प्रमाण, बदल्यो खुबूच विशिश्ट परिस्थितींत जातल्यो. ते भायर, पारदर्शक, सुनिश्चीत कम्प्युटराच्या ऑनलायन संगणकीय प्रणाली वरवीं बदली करतले.

५.४ शिक्षक पात्रता चांचणी (टीईटी) सामुग्री आनी अध्यापनशास्त्र ह्या दोनूय बाबतींत अदीक बरी चांचणी सामुग्री तयार करपा खातीर मजबूत करतले. शालेय शिक्षणाच्या सगल्या टप्प्यांत (मुळाव्या, पूर्वप्रायमरी, मध्यम आनी माध्यमीक) शिक्षकांक सामील करतले आनी टीईटीक विस्तृत करतले. विशय शिक्षकां खातीर संबंदीत विशयांतले योग्य टीईटी (एनटी) चांचणीगूण भरते वेळार विचारांत घेतले. अध्यापना विशीं जोश आनी उमेद कळपा खातीर वर्गांत शिकोवप वा मुलाखत ही शाळा आनी शाळा संकुला मदीं शिक्षक भरतेचें एक अविभाज्य आंग आसतले. हे मुलाखतीचो उपेग थळावे भाशेंतल्या अध्यापनांत सहजता आनी दक्षतेचें मूल्यांकन करपा खातीर लेगीत करतले. ताका लागून दर एके शाळेंत / शाळा संकुलांत कमीत कमी शिक्षक आसतले. जे थळावी भाशा आनी विद्यार्थ्यां कडेन तांचे मूळ भाशेंत उलोवंक शकतले. खासगी शाळांतले शिक्षक लेगीत टीईटी वर्गांत शिकोवप / मुलाखत आनी थळाव्या भाशांचें ज्ञान तांचे वरवीं पात्रता थारावप जातलें.

५.५ विशयां मदल्या शिक्षकांची फावो ती संख्या निश्चीत करपा खातीर कला, शारिरीक शिक्षण, वेवसायीक शिक्षण आनी भाशां मदल्या शिक्षकांक शाळा वा शाळा संकुलांत भरती करप जावं येता आनी शाळां मदल्या शिक्षकांचें वांटप गट वारी प्रमाण जावंक शकता-राज्य, केंद्र शासीत सरकारान आपणायिल्ल्या ग्रुपिंग ऑफ स्कूलच्या स्वरूपा प्रमाण जावं येता.

५.६ पारंपारीक थळाव्यो कला, वेवसायीक शिल्प, उद्देजकता, शेती वा थळावें कौशल्य अस्तित्वांत आशिल्ल्या हेर

खंयच्याच विशयांत, विद्यार्थ्यांक फायदो जायत अशे तरेन तांच्या त्या कलांचें संवर्धन करपाक मजत जातली. हे खातीर शाळा संकुलांक थळावी नामनेची व्यक्ती वा तज्ञांक मास्टर इन्स्ट्रक्टर म्हणून नियुक्त करपाक प्रोत्साहन दितले.

५.७ कारकीर्द वेवस्थापन आनी प्रगती (सीएमपी) मुखा वयल्या दोन दशकांतल्या अपेक्षित विशयवार शिक्षकांच्या रित्या जाग्यांचें मूल्यांकन करपा खातीर एक तंत्रज्ञान आदारीत सर्वसमावेशक शिक्षक अपेक्षे प्रमाण नियोजन आनी भावी गरजांचें अनुमान करपा खातीर दर एका राज्याचे वतीन पूर्वानुमान काम आयोजित करतले. वयल्या वर्णित उपक्रमांची आवश्यकता, भरती आनी उपयोजन, वाडिल्ले गरजे प्रमाण वर्णित करतले. जाचो उद्देश आसा मेकळ्य सुवातांचेर थळाव्या शिक्षकां सयत पात्र शिक्षकांक सकयल वर्णन केल्ल्या करियर वेवस्थापना खातीर आनी प्रगती खातीर योग्य प्रोत्साहना सयत भरती करप. शिक्षक अध्यापन कार्यक्रम आनी ऑफरिंग लेगीत अदमासा प्रमाण रित्या पदांचेर संरेखित करतले.

सेवा काळाचे मजगतीं कार्य संस्कृताय आनी वातावरण

५.८ शाळांच्या कामाच्या वातावरणान आनी संस्कृतायेन आमुलाग्र बदल करपा फाटल्यान मुळावें लक्ष शिक्षकांची क्षमता वाडोवप आनी ते प्रभावीपणान काम करपाक शकतले, तांची क्षमता वाडोवपा खातीर ते शिक्षक, विद्यार्थी, पालक, मुख्याध्यापक आनी हेर सहाय्यक कर्मचारी सर्वसमावेशक समुदायाचो एक भाग जावचे आनी तांचें मुळावें लक्ष हें सुनिश्चित करपा खातीर की सगळे विद्यार्थी बरे भाशेन शिकतात.

५.९ हे दिकेन पयली गजाल म्हळ्यार शाळांनी सभ्य आनी सुखद कार्यप्रणाली सुनिश्चित करप हाची खात्री करपा खातीर शाळेंत गरजे प्रमाण आनी सुरक्षीत संसाधनां, प्रसाधनां, नितळ पिवपाचें उदक, नितळ आनी आकर्शक सुवात, बिजली, संगणकीय उपकरणां, इंटरनेट, वाचनालय, खेळ आनी मनरिजणेचीं साधनां फावो त्या प्रमाणांत दितले. जाका लागून शिक्षकांक, विद्यार्थ्यांक, सगले लिंग आनी अपंग भुरगे हांचो आस्पाव आशिल्लो सुरक्षीत, सर्वसमावेशक आनी प्रभावी शिक्षण वातावरण प्राप्त जातलें आनी तें सुसेगाद रितीन शाळेंत शिकोवपाक आनी शिकपाक प्रेरीत जातलें. सेवाकाळांतल्या प्रशिक्षणा वरवीं शाळांनी कामाच्या सुवातांनी सुरक्षेची खात्री करतले. भलायकी आनी वातावरणाचीं साधनां आसतलीं. जाका लागून सगले शिक्षक गरजेप्रमाण संवेदनशील आसतले.

५.१० राज्य आनी केंद्र शासीत प्रदेश सरकार प्रभावीपणान शाळा प्रशासन, संसाधन सामायिकरण आनी समुदाय निर्मिती खातीर, कसलेय तरेचीं प्रवेशयोजना कमी करिनासतना, शाळा संकुल, शाळांचें विज्ञानीकरण असले तरेचे अभिनव स्वरूप आपणावंक शकता. शाळा संकुल निर्माण जाल्ल्यान एक जिवंत शिक्षक समुदाय तयार करपाचे दिकेन बरोच लांब पल्लो गांठप जाता. शिक्षकांक शाळा संकुलांत नेमणूक केल्ल्यान आपशींच शाळा संकुलांतल्यो शाळा आपसांत बरे संबंद निर्माण करूंक शकतात आनी शिक्षकांचें बेस बरे तरेन विशया प्रमाणे वितरण करपाक मजत जाता. जातूंत शिक्षकांक अदीक चालना मेळूंक शकता. आनी एक अदीक जिवंत शिक्षक ज्ञानाची बुन्याद घडटा. खूब ल्हान शाळां मदले शिक्षक हाचे फुडे वेगळे रावचे नात तर ते शाळा संकुलाचो एक भाग जावंक शकतात आनी तांचे वांगडा समुदायीक रितीन काम करूंक शकतात. एकामेकां कडेन उत्कृश्ट प्रथा वांटूंक शकतात आनी सगळीं भुरगीं शिकतात हाची खात्री करपाक आदारान वावरूंक शकतात. शाळा संकूल समुपदेशक, प्रशिक्षीत समाजीक कामगार, तंत्रीक आनी निगा करपी कर्मचारी आदी शिक्षकांक मुखार फाटबळ दिवपा खातीर आनी प्रभावी शिक्षणाचें वातावरण तयार करपाक मजत करपा खातीर.

५.११ पालक आनी हेर मुखेल थळाव्या भागधारकांच्या आदारान शिक्षकूय शाळा आनी शाळा संकुलाच्या वेवस्थापनांत वेवस्थापन समितीचे वांगडी म्हूण सामील जावंक शकतात.

५.१२ शिक्षकांक हाचे फुडें वाडट्या प्रमाणांत गैर शिक्षणीक कामांतल्यान राखपा खातीर शिक्षकांक असल्या कामांनी गुंतोवप जावचें ना जाचो शिक्षणा कडेन थेट संबंद ना, चड करून शिक्षकांक खर प्रशासकीय कामांत सामील करचे

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण 2020

नात आनी मिड डे जेवणा कडेन संबंदीत काम करपा खातीर किमान वेळा परस चड गुंतोवप जावचें न्हय, जाका लागून ते तांच्या अध्यापन शिक्षण कामांत पुराय लक्ष दिवंक शकतले.

५.१३ शाळां मदीं सकारात्मक शिक्षणीक वातावरण आसा हाची खात्री करपाक मजत करप, मुख्याध्यापक आनी शिक्षक हांचे अपेक्षीत भुमिके मदीं स्पश्टपणान दिसून येतलें की ते शाळा जतनायेन सर्वसमावेशक संस्कृताय विकसीत करतले, प्रभावी शिक्षण आनी सगल्या भागधारकांच्या फायद्या खातीर.

५.१४ शिक्षकांक अध्यापनशास्त्राची तासां निवडपांत अदीक स्वायत्तताय दितले. जाका लागून तांकां तांच्या वर्गांतल्या विद्यार्थ्यांक जे पद्दतींत प्रभावी दिसतलें तें शिकोवपाक मेळटलें. समाजीक भावनीक शिक्षणाचेरूय ते लक्ष दितले. जें खंयच्याय विद्यार्थ्यांच्या विकासाचें म्हत्वाचें आंग आसा. शिक्षकांनी असली अध्यापनाची पद्दत आपणावंक जाय. जाका लागून शिकपाच्या परिणामांत सुदारणा घडटली आनी असल्या अध्यापनाच्या नव्या दिश्टीकोणा खातीर तें वळखप जातलें.

सेगीत वेवसायीक विकास (सीपीडी)

५.१५ शिक्षकांक स्वताच्या सुदारणा खातीर आनी तांच्या वेवसायांतल्यो नव्यो नवकल्पना आनी प्रगती सादपा खातीर संदी दितले. हें थळाव्या, प्रादेशीक, राज्य, राष्ट्रीय आनी आंतरराष्ट्रीय कार्यशाळा वांगडाच ऑनलायन शिक्षक विकास परिमाणाच्या स्वरूपांत अनेक तरांनी दितले. माची (फ्लॅटफॉर्म) खास करून ऑनलायन फ्लॅटफॉर्म विकसीत करतले. जाका लागून शिक्षक कल्पना आनी बऱ्यो पद्दती आपणावंक शकतले. दर एक शिक्षक तांचे स्वताचे आवडी प्रमाण चलयिल्ल्या तांच्या स्वताच्या वेवसायीक विकासा खातीर दर वर्सा उण्यांत उणे ५० वरांच्या सीपीडी कार्यक्रमांनी वांटो घेवपाची अपेक्षा आसा. सीपीडी कार्यक्रमांनी खास करून मुळावी साक्षरता, आनी अंकज्ञानाचें नवें नवें शिक्षणशास्त्र, शिकपाच्या निकालांचें रचनात्मक आनी अनुकूली मूल्यांकन, सक्षमता आदारीत शिक्षण आनी संबंदीत शिक्षणीक अभ्यास, जशे अणभवात्मक शिक्षण, कला –एकवटीत, खेळ एकवटीत आनी कथा आदारीत दिश्टीकोण, आदी हांचो क्रमान आस्पाव करतले.

५.१६ शाळेचे मुख्याध्यापक आनी शाळा समुहाचे मुखेली, तांचे स्वताचें फुडारपण आनी वेवस्थापन कुशळटाय सेगीत सुदारचे पासत समान परिमाणाचे फुडारपण / वेवस्थापन कार्यशाळा आनी ऑनलायन विकासाच्यो संदी आनी जे वरवीं ते स्वताचें फुडारपण आनी वेवस्थापन कुशळटाय सुदारपाक शकतले आनी बऱ्या पद्दतीक ते दुसऱ्या मेरेन पावोवंक शकतले. अश्या फुडाऱ्यांनी लेगीत ५० वरांच्या वा चड सीपीडी कार्यक्रमांनी दर वर्सा भाग घेवप अपेक्षीत आसा. जातूंत ते फुडारपण आनी वेवस्थापन आस्पावतले, तेच भाशेन सक्षमता आदारीत शिक्षणाचेर शिक्षणीक येवजण तयार करप आनी अंमलबजावणीचेर लक्ष केंद्रीत करपी सामग्री आनी अध्यापनशास्त्र संबंदी कार्यक्रमांचो आस्पाव करप.

५.१७ बेस बरें काम करपी शिक्षकांक पारखून पदोन्नती दिवप गरजेचें आसा. आनी सगल्या शिक्षकांक बरें काम करपा खातीर प्रोत्साहीत करपा खातीर पगारवाड दिवंक जाय. अशे तरेन धडधाकट सशक्त योग्यताय आदारीत कार्यकाळ, पदोन्नती आनी वेतन वेवस्था रचना निर्माण जातली आनी शिक्षकांच्या दरेका टप्प्यांत अनेक स्तर आसतले जातूंत बऱ्या शिक्षकांक उत्तेजन आनी मान्यताय मेळटली. हे खातीर कामगिरीचें योग्य मूल्यांकन करपा खातीरकरतले. राज्य आनी केंद्र शासीत प्रदेश सरकाराचे वतीन जें पीअर (वांगड्यान) पुनरावलोकन, उपस्थिती, वचनबद्धता, सीपीडी वरां, आनी शाळा आनी समुदाया खातीर हेर तरांच्या सेवांचेर आदारीत आसतलें. वा करियराच्या संदर्भात परिच्छेद ५२६ मदीं दिल्ल्या एनपीएसटीचेर आदारीत आसतलें. ह्या धोरणा प्रमाण कार्यकाळ म्हणजे कायमस्वरूपी नोकरे खातीर पुनकरण, कामगिरीचें आनी योगदानाचें योग्य मूल्यांकन तर कार्यकाळ ट्रक म्हळ्यार कार्यकाळ पयलींचो परिविक्षाचो कालावधी जावंक आसा.

५.१८ ते भायर हाची खात्री करप जातलें की कारकिर्दीची वाड (कार्यकाळ, पदोन्नती, वेतन वाड आदी संदर्भात) एके

शाळेंतल्या शिक्षकाक स्तराचे (म्हळ्यार मुळावी, प्रारंभिक, मध्यम आनी माध्यमीक) भितर मेळटली आनी कारकिर्दीच्या प्रगती कडेन संबंदीत प्रोत्साहन आसचें ना. सुर्वेच्या टप्प्यांत शिक्षक जायत सावन उपरांतच्या टप्प्या मेरेन जायत वा ताचें उरफाटें (अशे कारकिर्दीच्या टप्प्याटप्प्यान फुडें वचपाक परवानगी मेळटली जर शिक्षकाची इत्सा आनी पात्रताय आसत तर) हे वस्तुस्थितीचें समर्थन करपा खातीर शिक्षणाचीं सगलीं सोपणां उच्च पात्र शिक्षकांचेर आदारून आसतलीं. हे वस्तुस्थितीचें समर्थन करपा खातीर आनी खंयच्याय टप्प्या परस दुसरो खंयचोय पांवडो चड म्हत्वाचो अशें मानप जावचें ना.

५.१९ योग्यतायेच्या आदाराचेर शिक्षकांची वर्तिकल मोबिलीटी थारावप सर्वश्रेष्ठ आसतलें. उत्कृश्ट शिक्षक जाणकार फुडारपण आनी वेवसायीक कुशळटाय दाखयल्या तांकां वेळा प्रमाण प्रशिक्षीत करतले. जाका लागून मुखार ते शाळा, शाळा संकुल, बीआरसी, सीआरसी, बीआयटीई, डीआयटीई तशेंच संबंदीत सरकारी विभागाचें फुडारपण करपाक योग्य थारतलें.

शिक्षकां खातीर वेवसायीक मानक

५.२० राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षा परिशदे वरवीं एनसीईआरटी, एससीईआय सगल्या स्तराचेर आनी वेगवेगळ्या वाठारांनी, शिक्षक तयारी आनी विकासांतल्यो जाणकारांच्यो संस्था, वेवसायीक शिक्षणांतल्यो तज्ञ संस्था, उच्च शिक्षण संस्था, तांचे बरोबर सल्लामसलत करून सामान्य मानक परिशदेचे (जीईसी) वतीन वेवसायीक मानक सेटिंग बॉडी (पीएसएसबी) मदीं शिक्षक शिक्षणा वरवीं विकसीत करतले. सगल्यां कडेन सल्लामसलत करून, एक सामान्य मार्गदर्शक संच २०२२ मेरेन विकसीत करप जातलें. ह्या स्तरां प्रमाण शिक्षकांची भुमिका आनी त्या स्तरा खातीर तज्ञांच्यो वेगवेगळ्यो अपेक्षा आनी त्या स्तरा खातीर गरजेच्या विस्तृत कुशळटाय्यांचो आस्पाव आसतलो. दर एका स्तराचेर केल्ल्या कामांचें मूल्यांकन जातलें. वेळा प्रमाण अधूनमधून करतले. एनपीएसटी पूर्व सेवा शिक्षण प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या नकाशाची लेगीत म्हायती दितले. हें उपरांत राज्यां आपणावंक शकतलीं आनी शिक्षक कारकिर्दीच्या वेवस्थापनाचीं सगलीं तासां थारावंक शकतले. जातूंत कार्यकाळ, वेवसायीक विकासा खातीर यत्न, वेतन वाड, पदोन्नती, आनी हेर नामना-पदोन्नती आनी वेतन वाड फक्त कामाच्या कार्यकाळाचेर अवलंबून आसचें ना, पूण मानकांच्या पुनरावलोकनाचेर ते करतले. २०३० त राष्ट्रीय स्तराचेर वेवसायीक मानकांचें पुनरावलोकन, नियाळ करतले आनी उपरांत दर धा वर्सांनी वेवस्थेचे गुणवत्तेचे अणभव आनी विश्लेशण करतले.

विशेश शिक्षक

५.२१ शालेय शिक्षणाच्या कांय क्षेत्रांनी अतिरिक्त विशिश्ट शिक्षकांची बेगोबेग गरज आसा. असल्या खास गरजांचीं कांय उदाहरणां म्हळ्यार मध्यम आनी माध्यमीक शाळा स्तराचेर विकलांग / दिव्यांग भुरगे, मध्यम आनी माध्यमीक शाळा स्तरा वयले भुरगे तशेंच खास अपंगा खातीर विशिश्ट शिकवणी दितात. असल्या शिक्षकांक फक्त विशय-व्याख्यान ज्ञान वा विशया कडेन संबंदीत शिक्षणाचें उद्दिश्ट गरजेचें नासता पूण भुरग्यांच्यो खास गरजो समजून घेवपा खातीर संबंदीत कुशळटाय लेगीत गरजेची आसता. देखून पूर्व सेवा शिक्षक तयारी करतना विशय शिक्षक वा सर्वसादारण शिक्षक म्हूण उदरगत करूं येता. तांकां प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम करप शक्य जातलें. पूर्व सेवा शिक्षक मजगतीं सेवा मदी वा पूर्व सेवा कालीन मोडाव, पुराय वेळ वा अर्द वेळ भोव विशयक महाविद्यालयांनी वा विश्वविद्यालयांनी उपलब्ध आसतले. योग्य विशय शिक्षक, जे विशय शिक्षक सांबाळूनय, फावो त्या प्रमाणांत एनसीटीई आनी आरसीआईचे अभ्यासक्रम सांबाळटले, असल्या पात्र शिक्षकांची फावो त्या प्रमाणांत उपलब्धतायेची खात्री करप जातलें.

शिक्षक शिक्षणाचो दिश्टीकोण

५.२२ शिक्षकांक बरें प्रशिक्षण उच्च प्रतीची सामुग्री तशेंच अध्यापनशास्त्राची गरज आसा. २०३० मेरेन शिक्षकांचें शिक्षण सवकासायेन भोव विविध म्हाविद्यालयां आनी विद्यापीठां जावपाचे दिकेन मुखार सरतली आनी तांचें उद्दिश्ट

आसतलें, बेस बरे शिक्षण विभाग सपन करपाचें जें शिक्षणांत बीएड, एमएड आनी पीएचडी) ची पदवी प्रदान करूंक शकतले.

५.२३ २०३० वर्सा मेरेन शिक्षणा खातीर किमान पदवी पात्रताय ४ वर्सांची एकीकृत बीएड आसतलें, जातूंत विस्तृत ज्ञान सामुग्री आनी अध्यापन सामुग्रीचो आस्पाव जातलो हातूंत थळाव्या शाळांनी विद्यार्थी स्वरूपांत शिक्षण आसतलें. २ वर्सांचो बीएड कोर्स त्याच भोवशाखेच्या संस्थे कडल्यान ज्यो ४ वर्सांचो एकीकृत प्रदान करतात आनी हेर खास विशयांनी बॅचलर पदवी प्राप्त केल्ल्या विद्यार्थ्यां खातीर हो कार्यक्रम आसतलो. हे बीएड कार्यक्रम लेगीत १ वर्स बीएड म्हणून योग्य रुपांत रुपांतर जावंक शकतात. जे फक्त ४ वर्सांची भोव-शाखेची पदवीधर पदवी समतुल्य धरतले वा जांणी खास पदव्युत्तर पदवी प्राप्त केल्ली आसल्यार, आनी त्या विशयांत विशय शिक्षक जावचे अशी इत्सा आसल्यार तांकांच हो कार्यक्रम मेळटलो. असल्यो सगलो बीएड पदवी फक्त चार वर्सांच्या समाकलीत बीएड मान्यतायप्राप्त भोवअनुशासनात्मक उच्च शिक्षण संस्थां वरवीं दितले. चार वर्सांचो स्वीकृत बीएड कार्यक्रम प्रदान करपी, भोवशाखा उच्च शिक्षण संस्था, जांकां मुक्त दूरस्थ शिक्षण (ओडीएल) ची मान्यताय आसा, ते अवघड प्रवेश सुवाती मदल्या विद्यार्थ्यां सयत आनी जे आपली योग्यता वाडोवंक सोदपी सेवा शिक्षकां खातीर योग्य मार्गदर्शन आनी कार्यक्रमाचे वेव्हारीक प्रशिक्षण आनी विद्यार्थी शिक्षण घटकां खातीर, योग्य समुपदेशना वरवीं योग्य वेवस्था करप जातलें.

५.२४ सगल्या बीएड कार्यक्रमांत वेळ चांचणीचें प्रशिक्षण, तशेंच हालींच्या तंत्रांचो आस्पाव आसतलो. जातूंत मुळावी साक्षरताय तशेंच अंकज्ञान संबंदीत शिक्षण शास्त्र, बहुस्तरीय शिक्षण आनी मूल्यांकन, अपंग भुरग्यांक प्रशिक्षण दिवप, खास रुची आनी कुशळटाय आसपी भुरग्यांक शिकप, शिक्षणीक तंत्रज्ञानाचो वापर आनी शिकपी केंद्रीत आनी सहयोगात्मक शिक्षण हांचो आस्पाव जातलो. सगळे बीएड कार्यक्रम, थळावे शाळेंत वर्ग अध्यापनाच्या रुपांत सशक्त वेव्हारी प्रशिक्षणांत सामील जातले. सगल्या बीएड कार्यक्रमांत खंयचोय विशय शिकयतना घटनात्मक तरतुदीं वांगडाच भारतीय राज्यघटनेच्या मुळावे लागणुकेच्या (अनुच्छेद ५१ अ) अभ्यासाचेर लेगीत भर दितले. हातूंत पर्यावरण विशीं जागरूकताय आनी संवेदनशीलता योग्य रितीन एकीकृत करतना पर्यावरण संवर्धन आनी सतत विकासा कडेन भर दितले. जाका लागून पर्यावरण शिक्षण अभ्यासक्रमाचें अविभाज्य आंग जातलें.

५.२५ थळाव्या शिक्षकांक खास प्रशिक्षण दिवपा खातीर बीआयटी डायटस् वा शालेय संकुलांत खासा फामाद थळाव्या व्यक्ती उपलब्ध आसतल्यो. जांकां शाळा वा शाळा संकुलांनी मास्टर प्रशिक्षक म्हूण शिकोवपाक नियुक्त करतले. जातूंत थळावे वेवसाय, ज्ञान आनी कुशळटा. जशे परीन थळावी कला, संगीत, शेती, वेवसाय, खेळ, मेस्तपण आनी हेर वेवसायीक हस्तकला.

५.२६ बीएड जातकच ल्हान अवधीचे सर्टिफिकेट कोर्स (अभ्यासक्रम) बहुअनुशासनात्मक म्हाविद्यालय आनी विद्यापीठा मदीं व्यापकपणान उपलब्ध करून दितले. जे अध्यापनाचे विशेश उंचायेचेर वचपाक सोदतात तांकां जे अपंग विद्यार्थ्यांची शिकोवप, वा शालेय शिक्षण प्रणालींतलें फुडारपण आनी वेवस्थापनांत जावंक सोदतात वा एका स्तरा वयल्यान दुसऱ्या स्तराचेर -मुळावी, प्रारंभिक, मध्यम आनी माध्यमीक स्तराचेर.

५.२७ हें मान्य आसा की खास विशय शिकोवपा खातीर आंतरराष्ट्रीय स्तराचेर वेगवेगळे शिक्षणीक दिश्टीकोण आसूंक शकतात. एनसीईआरटी वेगवेगळे विशय शिकोवपा खातीर वेगवेगळ्या आंतरराष्ट्रीय शिक्षणीक दिश्टीकोणांचो अभ्यास करतली, संशोधन करतली. कागदपत्रे तयार करप, हे पद्दतींतल्यान भारतांत कितें शिकोवं येता, भारतांत शिकयतात त्या अध्यापनशास्त्रांतल्या पद्दतींचो नियाळ कूरून, ताचें समाकलीत करून तेविशीं शिफारशी करप.

५.२८ २०२१ मेरेन शिक्षकांच्या शिक्षणा खातीर एक नवो आनी सर्वसमावेशक राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडो, एनसीएफटीई २०२१, एनसीईटीच सल्लामसलतीन राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण २०२० च्या तत्वांच्या आदाराचेर तयार करतले. हो आराखडो सगल्यां कडेन चर्चा करून, राज्य सरकारां, संबंदीत मंत्रालयां / केंद्र सरकाराचे विभाग, आनी वेगवेगळ्यो तज्ञ संस्था हांचे सयत भागधारक आनी तो प्रादेशीक भाशांनी उपलब्ध करून दितले. एनसीएफटीई २०२१ त शिक्षक शिक्षकांच्या अभ्यासक्रमांत वेवसायीक शिक्षणा खातीर अपेक्षांचेर लक्ष दितले. एनसीएफटीई उपरांत बदल

प्रतिबिंबित करून दर ५-१० वर्सांनी एकदां सुदारतले, एनसीएफान सुचयिल्ल्या बदलां सयत आनी शिक्षक शिक्षणाच्यो अपेक्षा संकेताचो विचार करून.

५.२९ निमाणे कडेन शिक्षक शिक्षण वेवस्थेची अखंडताय पुनसंचयीत करपा खातीर, गरज पडल्यार देशांत वावुरपी उणाक दर्ज्याच्या शिक्षक शिक्षण संस्थांचेर (टीईआय) खर कारवाय करतले, गरज पडल्यार त्यो बंद करपूय जावं येता.

६. न्याय्य आनी सर्वसमावेशक शिक्षण : सगल्यां खातीर शिक्षण

६.१ समाजीक न्याय आनी समानता, सर्वसमावेशक आनी न्याय्य, शिक्षण मेळोवपाचें शिक्षण हें एकसुरें सगल्यां परस व्हड साधन आसा. सर्वसमावेशक आनी न्याय्य समाजाची प्राप्ती करपा खातीर लेगीत हें गरजेचें आसा. जातूंत दर एका नागरिकाक सपन, प्रगती आनी राष्ट्रहिताक योगदान करपाक संदी मेळटात. शिक्षण प्रणाली भारतांतल्या भुरग्यांक फायदो मेळोवन दिवपाचेर लक्ष दिता जाका लागून खंयच्याच भुरग्याक जल्म वा फाटभूंयचे परिस्थितीक लागून शिकपाची वा मुखार सरपाक अडसर जावचो ना. हें धोरण पुश्टी करता की प्रवेशांतल्या सहभागां मदीं समाजीक श्रेणींतलें अंतर कमी करप हें शिक्षण क्षेत्रांतल्या विकास कार्यक्रमांचें मुखेल उद्दिश्ट आसतलें. हो धडो अध्याय १४ च्या अनुशंगान वाचप जावं येता जातूंत उच्च शिक्षणांत समता आनी समावेशाच्या विशयाचेर चर्चा केल्ली आसा.

६.२ शालेय शिक्षणाच्या सगल्या स्तरांचेर भारतीय शिक्षण वेवस्था आनी ताचे फाटल्या सरकारी धोरणांनी लिंग आनी समाजीक श्रेणींत वाड करपाचे दिकेन थीर उदरगत केल्ली आसा. खास करून माध्यमीक स्तराचेर खास करून समाजीक, अर्थीक नदरेन वंचीत गटा खातीर येवजूनय मोटी असमानताय आसा. इतिहासीक नदरेन शिक्षण हें समाजीक आनी अर्थीक नदरेन वंचीत गट (एसडीडीएस), ह्या समुहाक विभाजन करूं येता जाणें लिंग वळख / खासा बायलो आनी ट्राय.

समाजीक, सांस्कृतीक वळख (जशे अनुसुचीत जाती, अनुसुचीत जमाती, ओबीसी आनी अल्पसंख्यांक) भुगोलीक वळख (जशे गांव, खेडे, ल्हान शारां आनी म्हत्वाकांक्षी जिल्ले) दुबळेपणा (शिकपाच्या संबंदान दुबळे) आनी समाजीक आनी अर्थीक स्थिती (जशे स्थलांतर केल्ले समुदाय) कमी येणावळ आशिल्लीं कुटुंबां, असुरक्षीत परिस्थितींतलीं भुरगीं, बळी पडिल्लीं भुरगीं, वा तस्करांचीं बळी पडिल्लीं भुरगीं, अनाथ भुरगे, शारी वाठारांतले ल्हान भिकारी आनी शारी ...मदले वर्ग १ ते १२ मेरेन सेगीत नांवनोंदणी घसरत आसा. अर्थीक नदरेन वंचीत समुहामदीं (एसईडीबी) भरतींतली ही घट लक्षणीय रितीन दिसता. बायलां मदीं त्या परसूय चड देंवती स्पश्टपणान दिसता, दर एका एसईजीजींत आनी चड प्रकर्शान ÷उच्च शिक्षणांत दिसून येता. संक्षिप्त रुपान ही स्थिती एसईडीजी मुखार उपखंडांनी दिल्ली आसा, जे समाजीक-सांस्कृतीक अस्मितायेंत दिसून येता.

६.३ अध्याय १-३ मदीं चर्चा जाल्ल्या, ईसीसीई, मुळावी साक्षरता आनी अंकज्ञान, प्रवेश, नांवनोंदणी आनी प्रवृत्ती संबंदीच्यो गंभीर समस्या आनी शिफारशी खास करून संबंदीत आनी वंचीत गटां खातीर संबंदीत आनी म्हत्वपूर्ण आसात. म्हणून अध्याय १-३ मदल्या उपायांक एसईडीजी खातीर एकत्रित मार्गान चालीक लायतले.

६.४ ते भायर, अनेक येसस्वी धोरणां आनी येवजण्यो आसात जे वरवीं लक्ष्यीत शिश्यवृत्ती, भुरग्यांक शाळेंत प्रवेश घेवपा खातीर पालकांक प्रोत्साहीत करपा खातीर सशर्त रोख हस्तांतरण, येरादारी खातीर सायकलींची पुरवण करपा खातीर आदी खास शाळां मदले शिक्षणीक प्रणालींत एसडीजीचो आस्पाव वाडिल्लो आसा. हीं येसस्वी धोरणां आनी येवजण्यो देशभर लक्षणीय बळिश्ट करूंक जाय.

६.५ हें लेगीत ध्यानांत दवरप गरजेचें आसा आनी निश्चीत करता की एसईडीजीक खंयच्यो उपाययेवजण्यो खास प्रभावी आसात. देखीक, सायकली दिवप आनी शाळेंत वचपा खातीर सायकलींग आनी चलपाचे गट आयोजीत करप, खास करून कमीत कमी अंतराचेर आसपी बायल-विद्यार्थ्यांचो सहभाग वाडोवपा खातीर सुरक्षेच्या कारणान आनी

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण 2020

तांच्या पालकांक दिलासो मेळिल्ल्यान तांचो वाडटो सहभाग जावपाक शक्तीशाली पद्दत म्हूण दिसून आयलां. एक शिक्षक आनी ट्यूटर, वांगड्यान शिकोवप, मुक्त शालेय शिक्षण, योग्य मुळाव्यो सुविधा आनी योग तांत्रिक हस्तक्षेप अपंग भुरग्यां खातीर प्रभावी जावंक शकता. गुणवत्ता ईसीसीई प्रदान करपी शाळा कुटुंबांतल्यान येवपी भुरग्यां खातीर, सगल्यां परस व्हड विद्यार्थ्यां खातीर लाभांश म्हूण मानतात. जे अर्थीक नदरेन वंचीत आसात.

मजगतीं, उपस्थिती आनी शिकोवपाच्या परिणामां खातीर विद्यार्थी, पालक, शाळा आनी शिक्षक आनी तांचे कडेन संपर्क सादपी सल्लागार आनी / वा प्रशिक्षित समाजीक कार्यकर्ते शारी गरीब वाठारांतल्या भुरग्यां खातीर खासा प्रभावी आशिल्ल्याचें दिसून आयलां.

६.६ आंकड्यांनी दिसून येता की खास भुगोलीक क्षेत्रांनी जंय एसईडीजेचें प्रमाण व्हडा प्रमाणांत आसा तशेंच असल्यो भुगोलीक सुवातो आसात ज्यो एक उमळशीक वाडोवपी जिल्ले म्हूण वळखतात तांचे शिक्षणीक उदरगतीक चालना दिवपा खातीर खास हस्तक्षेपाची गरज आसा. म्हणूनच अशी शिफारस करतात की शिक्षणीक नदरेन वंचीत एसडीजी, जंय व्हड लोकसंख्या आसा त्या प्रदेशांक विशेश शिक्षणीक क्षेत्र (सेझ) म्हूण घोशीत करचें. जंय सगल्यो येवजण्यो आनी धोरणां चडांत चड प्रमाणांत एकवटीत यत्नांतल्यान अंमलांत हाडून ताचो शिक्षणीक वाठार बदलूंक जाय.

६.७ हें लक्षांत घेवंक जाय बायलांनी जंय कमी प्रतिनिधीत्ववाले गट तयार केल्या ते सगल्या एसजीजीच्या अर्द्याक पावतात. दुदेंवान एसईडीजीचें अपवर्जन आनी असमानताय ह्या एसडीजी मदल्या बायलां खातीर वाडयल्या.

ते भायर हें धोरण समाजांत बायलांचे विशेश आनी म्हत्वाचे भुमिकेक मान्यताय दिता आनी म्हणून समाजीक परिमाण घडयतना ह्या एसडीजीएसा खातीर शिक्षणीक पातळी वाडोवपाचो सगल्यां परस बरो मार्ग म्हणजे सध्याच्या काळांतूच न्हय जाल्यार फुडारांतल्या पिळग्यांकूय. हें धोरण अशें सुचयता की एसडीजीच्या विद्यार्थ्यांक आस्पावन घेवपा खातीर तयार केल्ली घोशणा आनी येवजण्यो खास करून एसईडीजीई मदल्या चलयां कडेन लक्ष केंद्रीत आसूंक जाय.

६.८ ते भायर भारत सरकार एक लिंग समावेशन निधीची स्थापना करतले. सगल्या चलयांक आनी ट्रान्सजेंडर विद्यार्थ्यांक समान गुणवत्तेचें शिक्षण पावोवपाक देशाची क्षमता कमी पडटा. बायलां आनी ट्रान्सजेंडर भुरग्यांक शिक्षण पावोवपा खातीर मजत करपाच्या हेतान केंद्र सरकाराच्या निर्णायक बिंदूची अंमलबजावणी करपा खातीर राज्यांक हो निधी उपलब्ध जातलो. (जशे तरेन नितळसाण आनी शौचालयां, सायकली, सशर्त रोख, हस्तांतरण आदी) हो कोश राज्यांक समुदाय आदारीत हस्तक्षेप करपा खातीर आनी व्हडा प्रमाणांत सक्षम करतलो, बायलां आनी ट्रान्सजेंडर भुरग्यांक गुणवत्तापूर्ण शिक्षण दिवपाक आनी शिक्षणांत तांचो आस्पाव करपाक. थळावे पातळे वयल्या खास गजालींचो विचार करून. अशे तरेन समावेशी निधी येवजण विकसीत करतले. थोडे भितर ह्या धोरणाचें उद्दिश्ट आसा की खंयचेंय लिंग वा हेर समाजीक-अर्थीक नदरेन वंचीत गटांतल्या भुरग्यां खातीर शिक्षणांत (वेवसायीक शिक्षण सयत) उरिल्ली असमानता पयस करप.

६.९ फुकट निवास (बोर्डिंग) सुविधा दिवप जातलें. जवाहर नवोदय विद्यालयाच्या मानकां कडेन जुळपी-ज्या सुवातांनी शाळा पयस आसात आनी खास करून अर्थीक नदरेंतल्यान वंचीत आशिल्ल्या विद्यार्थ्यां खातीर खास करून सगल्या भुरग्यांचे सुरक्षे खातीर, चड करून चलयां खातीर, योग्य अश्यो सुविधा दिवप जातलें. कस्तुरबा गांधी बालिका विद्यालयांक समाजीक-अर्थीक नदरेन वंचीत फाटभुंयेंतल्या दर्जेदार शाळांनी यत्ता १२ वी मेरेनच्या शिक्षणीक सहभागां खातीर प्रवेश क्षमता वाडयतले. अतिरीक्त जवाहर नवोदय विद्यालयां आनी केंद्रीय विद्यालयां देशभर उक्ती करतले. खास करून म्हत्वाकांक्षी जिल्ले, विशेश शिक्षणीक विभाग आनी हेर वंचीत वाठारांनी उच्च गुणवत्तेच्यो संदी मेळोवन दिवपा खातीर पूर्व शाळा विभाग, कमीत कमी सुर्वेच्या १ वर्साच्या बालपणाची जतनाय आनी शिक्षणाचो आस्पाव करपी, जोडप जातलें केंद्रीय विद्यालयां आनी देशभरांतल्या मुळाव्या शाळां कडेन खास करून वंचीत वाठारांनी.

६.१० ईसीसीई आनी शालेय प्रणालीत अपंग भुरग्यांचो आस्पाव आनी समान सहभागाची खात्री करप ताका लेगीत

सर्वोच्च प्राधान्य दिवप जातलें. अपंग भुरग्यांक मुळाव्या स्तरा पासून उच्च शिक्षणा मेरेन नेमान शालेय प्रक्रियेंत पुरायेन भाग घेवपाक अधिकार दितले. अपंग व्यक्तीचो हक्क (आरपीडब्ल्यूडी) कायदो २०१६ मदीं सर्वसमावेशक शिक्षण अशे तरेन परिभाषीत केल्लें आसा. शिक्षण ही एक अशी प्रणाली आसा जातूंत अपंगत्व आशिल्ले आनी सामान्य विद्यार्थी एकठांय शिकतात आनी अध्यापन आनी शिकोवपाची वेवस्था अपंग आशिल्ल्या विद्यार्थ्यांच्या वेगवेगळ्या तरेच्यो शिक्षणीक गरजो पूर्ण करपा खातीर अनुकूल आसा. हें धोरण आरपीडब्ल्यूडी अधिनेम २०१६ च्या तरतुदीं कडेन पुराय अनुरूप आसा आनी राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडो तयार करतना एनसीईआरटी खात्री करतले की नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ डीईपीओ सारक्या तज्ञ संस्थां कडेन सल्लामसलत करतले.

६.११ ह्या कारणान, शालेय शाळा संकुलांक अपंग भुरग्यांच्या समाकलना खातीर क्रॉस डिसेबिलिटी प्रशिक्षण घेतिल्ल्या विशेष शिक्षकांची भरती करप आनी गरज थंय संशोधन केंद्राची स्थापना करप गरजेचें आसा. खास करून गंभीर वा खूब तरांच्या अपंगां खातीर आरपीडब्ल्यूडी कायद्या प्रमाण अपंग आशिल्ल्या सगल्या भुरग्यां खातीर आडमेळ्यां बगर मुक्त प्रवेशाची खात्री आसतली आनी अपंग भुरग्यांच्यो वेगवेगळ्या स्तरांचेर वेगवेगळ्यो गरजो आसात ते नदरेन शाळा आनी शाळां संकुलां काम करतलीं आनी अपंग आशिल्ल्या सगल्या भुरग्यां खातीर रावपाची आनी समर्थना खातीर समर्पित आसतले. तांचे गरजे प्रमाण आनी खास करून सहाय्यक उपकरणां आनी योग्य तंत्रज्ञान आदारीत साधनां तशेंच भाशा-योग्य शिक्षण सामुग्री (देखीक प्रवेश योग्य स्वरूपांत पाठ्यपुस्तकां (जशे व्हडलें प्रिंट आनी ब्रेल प्रारूपांत पाठ्यपुस्तकां) मेळोवन दितले. जाका लागून अपंग भुरग्यांक वर्गांत सहजपणान समाकलीत करतले आनी शिक्षक आनी तांच्या वांगडच्या कडेन जोडून घेतले. हें कला, खेळ आनी वेवसायीक शिक्षणा सयत सगल्या शाळा क्रियाकलापांक लागू जातलें. एनआयओएस भारतीय संकेत भास शिकोवपा खातीर उच्च प्रतीचें मॉड्यूल विकसीत करतले आनी भारतीय संकेत भास वापरून हेर मुळावें विशय शिकयतले. अपंग भुरग्यांचे सुरक्षितताये कडेन आनी तांचे कडेन फावो सारकें लक्ष दिवप जातलें.

६.१२ आरपीडब्ल्यूडी अधिनेम २०१६ च्या प्रमाण मुळांत अपंग आशिल्ल्या भुरग्यांक नेमान वा खास शालेय शिक्षण घेवपाची संद आसतली. विशेष शिक्षकांच्या माध्यमांतल्यान संसाधन केंद्रां गंभीर वा खूब तरांच्या दुबळेपणान ग्रासिल्ल्या विद्यार्थ्यांचें पुनर्वसन आनी शिक्षणीक गरजो दिवपाक आदार करतले. आनी अशा पालकांक गरजे प्रमाण उच्च गुणवत्तेचें गृह शिक्षण आनी कुशळटाय मेळोवपांत पालकांक मजत करतले. गृह शिक्षण हें एक गंभीर आनी गहन. अपंग आशिल्ल्या भुरग्यांक जे शाळेंत वचूंक शकनात, तांचे खातीर पर्याय आसतलो. घरगुती शिक्षणा खातीर आशिल्ल्या भुरग्यांक सामान्य प्रणालींतल्या हेर खंयच्याय भुरग्यां सारके समजप जातलें. न्याय आनी संदीची समानता ह्या तत्वांचो वापर करून ताची कार्यक्षमता आनी परिणामकारकता हे खातीर घरगुती शिक्षणाचें ऑडीट करतले. आरपीडब्ल्यूडी अधिनेम २०१६ च्या अनुशंगान ह्या लेखा परिक्षणाच्या आदाराचेर गृह आदारीत शालेय शिक्षणा खातीर मार्गदर्शक तत्वां आनी मानकां विकसीत करतले. हें स्पश्ट आसा की राज्यांतल्या सगल्या अपंग भुरग्यांच्या शिक्षणाची जापसालदारकी राज्य सरकाराचेर आसा. तंत्रज्ञानाचेर आदारिल्ले उपाय वापरतले पालक / काळजीवाहूंच्या अभिमुक्ती सयत त्याच बरोबर पालकांक, काळजीवाहकांक तांच्या भुरग्यांच्या शिक्षणीक गरजो सक्रीयपणान आनी समर्थपणान दितले. जाका लागून पालक / काळजीवाहू गरजे प्रमाण भुरग्यांक शिकोवपा खातीर प्राधान्यान साहित्याचो वापर व्यापक प्रमाणांत प्रसार करपा खातीर वापरतले.

६.१३ बऱ्याच वर्गांनी खासा दुबळेपणाचीं भुरगीं आसतात जांकां सतत समर्थनाची गरज आसता. संशोधनांत हें स्पश्ट जालां की पयल्यान पयलीं तांकां आदार मेळ्ळ्यार असल्या समर्थनाची प्रगती जावपाची शक्यताय चड प्रमाणांत आसा. शिक्षकांक आदार जावपाक जाय अशा शिक्षणाची अक्षमता बेगीन वळखुपा खातीर आनी तांच्या शमना खातीर खास येवजण आसपावपाक मजत करूंक जाय. विशिश्ट कृती मदीं दर एका भुरग्याचें सामर्थ्य वाडोवपा खातीर लवचीक अभ्यासक्रमा सयत योग्य तंत्रज्ञानाचो वापर करप आनी भुरग्यांक तांच्या स्वताच्या बेजान काम करपाक सक्षम करप आनी हे खातीर एक परिस्थिती प्रमाण तंत्र वयार करपाचो आस्पाव जातलो. परख नांवाच्या प्रस्तावीत नव्या राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्रा सयत योग्य मूल्यांकन आनी प्रमाणपत्र संस्था, मार्गदर्शक तत्वां तयार करतली, मुळाव्या स्तरा

सावन उच्च शिक्षणा मेरेन (प्रवेश परिक्षे सयत) मूल्यांकन करपा खातीर योग्य साधनांची शिफारस करतली. प्रवेश आनी शिक्षणा खातीर अपंग आशिल्ल्या सगल्या विद्यार्थ्यांक संदी दिवपा खातीर.

६.१४ खास अपंगूळ भुरग्यांक कशें शिकोवपाचे हे विशीं जागरूकताय आनी ज्ञानाचो वांटो सगल्याक अध्यापक शिक्षण कार्यक्रमाचो अविभाज्य भाग जावंक जाय. वांगडाच लैंगीक संवेदनशीलता आनी तशीच संवेदनशीलता सगल्याक अल्पप्रतिनिधीत्ववाल्यांक समुहा कडेन विकसीत जावंक जाय. ताका लागून तांचे अधोरेखीत उरफाटें करप जावये.

६.१५ शाळांच्यो पर्यायी तरा, तांची परंपरा वैकल्पिक शिक्षणीक शैली राखून दवरपा खातीर प्रोत्साहन दिवप जातलें. तशेंच एनसीएफएसईन तांच्या अ-अभ्यासक्रमांत नमूद केल्ले विशय आनी शिक्षण क्षेत्रां समाकलीत करपा खातीर तांकां तेंको दितले. जाका लागून उच्च शिक्षणांत ह्या शाळांतल्या भुरग्यांचें अधोरेखीत प्रतिनिधीत्व कमी करप जावंचे. खास करून ज्या विशयांची गरज आसा, विज्ञान, गणीत, समाजीक अभ्यास, हिंदी, इंग्लीश, राजभास वा अभ्यासक्रमांतल्या हेर संबंदीत विशयांचो परिचय करून दिवपा खातीर अर्थीक मजत दितले. हाका लागून ह्या शाळांनी शिकपी ह्या भुरग्यांक श्रेणी १-१२ मेरेन परिभाषीत शिक्षणाचे निकाल मेळूंक शकतले. ते भायर अशा शाळांतल्या विद्यार्थ्यांक एनटीएचे वरवीं राज्य वा हेर बोर्डाच्या परिक्षांक वा मूल्यांकन करपा खातीर प्रोत्साहन दितले आनी ताचे वरवीं तांकां उच्च शिक्षण संस्थांनी प्रवेश घेवंक मेळटलो. विज्ञान, गणीत, भाशा आनी समाजीक अभ्यासाच्या शिक्षकांची क्षमता विकसीत करतले. नवे शास्त्रीय अध्यापन पद्दतीच्या आदारान ग्रंथालयां आनी प्रयोगशाळा मजबूत करतले आनी पर्यायी वाचनाची सामुग्री पुस्तकां, जोर्नाल आदी आनी हेर अध्यापन शिक्षण सामुग्री साहित्य उपलब्ध करून दितले.

६.१६ एसईडीजीच्या अंतर्गत आनी वयल्या सगल्या धोरणात्मक मुद्द्यांच्या संदर्भांत अनुसुचीत जाती आनी जमातीच्या शिक्षणीक विकासांतली असमानता कमी करपा खातीर विशेश लक्ष दितले. शालेय शिक्षणांत सहभाग वाडोवपाच्या यत्नांचो एक वांटो म्हूण खास समर्पित क्षेत्रांनी वसतीगृहां, ब्रिज अभ्यासक्रम आनी फी माफी आनी शिश्यवृत्ती वरवीं अर्थीक मजत दितले. एसएनर्जीतल्या सगल्या हुशार आनी गुणवंत विद्यार्थ्यांक, खास करून शिक्षणाच्या माध्यमीक स्तराचेर उच्च शिक्षणांत प्रवेश सुलभ करपा खातीर.

६.१७ संरक्षण मंत्रालयाच्या आलाशिऱ्या खाला राज्य सरकारां तांच्या माध्यमीक आनी उच्च माध्यमीक शाळांनी एनसीसी विंग उगडपाक प्रोत्साहन दितले. चड करून आदिवासी बहुल वाठारांनी आशिल्ल्या फांट्यांनी. हाका लागून विद्यार्थ्यां मदली प्राकृतीक प्रतिभा आनी अद्वितीय क्षमता वाडोवप शक्य जातलें. जाका लागून तांकां संरक्षण दळांनी येसस्वी कारकिर्द करपाक इत्सा निर्माण जातली.

६.१८ एसईडीजी मदल्या विद्यार्थ्यांक उपलब्ध आशिल्ल्यो सगल्यो शिश्यवृत्ती आनी हेर संदी आनी येवजणांचें समन्वय करून तांची घोशणा एकेच एजन्सी आनी वेबसायटी वरवीं करतले जाका लागून सगल्या विद्यार्थ्यांक म्हायती आसा आनी पात्रताये प्रमाण सोपेपणान सिंगल विंडो प्रणालीच्या माध्यमा वरवीं अर्ज करपाक शकतले.

६.१९ वयलीं सगलीं धोरणां आनी उपाय सगल्या एसओएनएस खातीर आस्पाव आनी समानता मेळोवपा खातीर म्हत्वपूर्ण आसा पूण ते फावोशे नात. खरी गरज आसा ती शालेय संस्कृतायेंत बदल. शालेय शिक्षण प्रणालीतले सगले वांटेकार अध्यापक, मुख्याध्यापक, प्रशासक, सल्लागार आनी विद्यार्थी हांचे सयत सगल्या विद्यार्थ्यांच्यो गरजो, आस्पाव आनी समतेच्यो कल्पना आनी सगल्या लोकांचो सन्मान, प्रतिशठा आनी गोपनीयता हे विशीं संवेदनशील करतले. अशे शिक्षणीक संस्कृतायेंतल्यान विद्यार्थ्यांक सक्षम जावपाक बेस बरो मार्ग मेळटलो, जो समाज सगल्यां परस असुरक्षीत नागरिकां खातीर जापसालदार आशिल्ल्या समाजांत रुपांतरीत करतले. समावेश आनी समानता हें अध्यापक शिक्षणाचें एक म्हत्वाचें आंग जातलें (आनी शाळांनी सगल्या फुडारपण, प्रशासकीय आनी शाळांच्या हेर पदां खातीर प्रशिक्षणूय) यत्न करतले. एसईडीजीएस मदल्या चड उच्च गुणवत्तेच्या अध्यापकांक आनी फुडान्याची भरती करपाचो यत्न जातलो, जाका लागून बऱ्यांतले बरे रोल मॉडेल हाडटले सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर.

६.२० नवे शालेय संस्कृतायेंतल्यान विद्यार्थी संवेदनशील जातले. शिक्षकांनी, प्रशिक्षीत समाजीक कार्यकर्ते आनी

सल्लागार तशेंच बरो शालेय अभ्यासक्रम हाडपा खातीर केल्ल्या संबंदीत बदलां वरवीं. शालेय अभ्यासक्रमांत मानवी मूल्यांचेर आदारीत सामुग्री, जसो सगल्या व्यक्तींचो आदर, सहानुभुती, सहिष्णुता, मानवाधिकार, लैंगिक समाजता, अहिंसा, जागतीक नागरिकत्व, समावेश आनी समतेचो आस्पाव आसतलो. हातूंत वेगवेगळ्यो संस्कृती, धर्म, भाशा, लिंग वळख आदींचें तपशीलवार ज्ञान लेगीत विविधतायेविशीं मान आनी संवेदनशीलता विकसीत जातली. शालेय अभ्यासक्रमांतलो खंयचोय पक्षपातीपणा आनी रुढवादी पद्दती काडून उडयतले आनी अशा सामुग्रीचो आस्पाव जातलो जी सगल्या जमातींक प्रासंगिक आनी संबंदीत आसा.

६.२१ यूइडीआयएसई २-१६-१७ चे आंकडीवारी प्रमाण मुळाव्या ÷ स्तराचेर सुमार १९.६ टक्के विद्यार्थी अनुसुचीत जातींतले आसात. पूण हो आंकडो उच्च माध्यमीक स्तराचेर १७.३ टक्के इतलो आसा. अनुसुचीत जमातीच्या विद्यार्थ्यां खातीर हो आंकडो आनीक देंवता (१०.६ % सून ६.८ %) आनी दिव्यांग भुरग्यां खातीर (१.१ % सून ०.२५ % इतलो सकयल येता आनी प्रमाण अदीक गंभीर जाता. हातूंतल्या दर एका वर्गांतल्या बायलां विद्यार्थ्यां खातीर तो आनिकूय देंवता. उच्च शिक्षणाच्या प्रवेशांत घट सामकी देंवता.

६.२२ विभिन्न कारणां आसात. जशे परीन गुणवत्ता पूर्ण शाळेंत पावपाक अडचणी, गरिबी, समाजीक जाणविकाय आनी रितीरिवाज, भाशा आनी हेर कारणांक लागून अरिष्ट परिणाम जातात. अनुसुचीत जाती मदीं नोंदणी आनी धोरणां दराचेर. अनुसुचीत जातींतल्या भुरग्यांचो प्रवेश, सहभाग, आनी शिकपाच्या निकाला मदली तफावत कमी करप हे वस्तुतः उद्दिष्टांचें म्हत्वाचें आंग आसा. तशेंच हेर मागास वर्ग (ओबीसी) जे समाजीक आनी शिक्षणीक नदरेन मागाशिल्ले आशिल्ल्यान तशें वळखप जालां ताचेरूय विशेश लक्ष दिवप गरजेचें आसा.

६.२३ वेगवेगळ्या इतिहासीक आनी भुगोलीक कारणांक लागून आदिवासी जमात आनी अनुसुचीत जमातीं मदलीं भुरगीं बऱ्याच स्तरांचेर गैरसोयींचो सामनो करचो पडटा. आदिवासी समाजांतलीं भुरग्यांक बऱ्याचदां शालेय स्तरा वयलें शिकप असंबंदू दिसता आनी तांचे जिणे भायलें दिसता. सांस्कृतीक आनी शिक्षणीक रुपांत. हालींसरा आदिवासी जमातींतल्या भुरग्यांक प्रोत्साहन दिवपा खातीर अनेक प्रोग्रामेटीक हस्तक्षेप सध्या चालू आसात आनी ताचो फाटपुरवण सुरुच दवरतात. तरीय आदिवासींच्या भुरग्यांक ह्या हस्तक्षेपाचो लाव मेळचो म्हूण खात्री करपा खातीर खाशेली यंत्रणा तयार करप गरजेचें आसा.

६.२४ शाळा आनी उच्च शिक्षणांत अल्पसंख्यांकांचें प्रतिनिधीत्व अपेक्षे परस कमी आसा. हें धोरण सगल्या अल्पसंख्यांक जमातींतल्या भुरग्यांक आनी खास करून शिक्षणीक नदरेन जांकां प्रतिनिधीत्व कमी आसा असल्या भुरग्यांक शिक्षणांत प्रोत्साहन दिवपा खातीर हस्तक्षेपाचें म्हत्व कबूल करता.

६.२५ हें धोरण हेर भुरग्यां प्रमाणेच दर्जेदार शिक्षण मेळोवन दिवपा खातीर समान संदी आशिल्ल्यो खास गरजो (सीडब्ल्यूएसएन) वा दिव्यांग भुरग्यांक मेळोवन दिवपा खातीर सक्षम यंत्रणा तयार करपाचें म्हत्व लेगीत वळखता.

६.२६ शाळा शिक्षणांत समाजीक श्रेणींतलें अंतर कमी करपाचे नदरेन सकयल्या उपविभागांत नमूद केल्ल्या ह्या गजालींचेर दिवपा खातीर स्वतंत्र रणनीती तयार करतले.

७. शाळा संकुल/समूह (क्लस्टर) माध्यमा वरवीं कुशळ संसाधन आनी प्रभावी शासन

७.१ सर्व शिक्षा अभियान (एसएसए) देशभरांतले दर एके वस्तींत मुळावी शाळा स्थापन केल्या, ज्यो आतां समग्र शिक्षा येवजण आनी राज्यभरांतल्यान हेर म्हत्वपूर्ण यत्नां वरवीं चालू आसात. मुळाव्या शाळां मदीं लागीं लागीं सार्वत्रीक प्रवेश सुनिश्चीत करपाक मजत जाल्ली आसा. ताका लागून असंख्य ल्हानश्या शाळांचो विकासूय जाल्लो आसा. यू-डायज २०१६-१७ चे आंकडेवारी प्रमाण भारतांतल्या भौशीक मुळाव्या शाळांनी २० % आनी भारतांतल्या उच्च मुळाव्या शाळांनी १४.८ % शाळांनी ३० परस कमी विद्यार्थी आसात. मुळावे शालेय शिक्षण प्रणालींतल्या दर एके ग्रेडीच्या विद्यार्थ्यांची सरासरी संख्या (प्राथमीक आनी ÷ उच्च प्राथमीक आदी श्रेणी १-८) सुमार १४ आसा.

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण 2020

लक्षणीय प्रमाणांत २०१६-१७ ते ६ वर्सां परस कमी आसले, १०८०१७ शाळा एक शिक्षकाच्यो आसल्यो आनी तातूंतल्यो भोवतेक (८५७४३) प्राथमीक शाळा आसल्यो ज्यो १ ते ५ श्रेणीच्यो आसल्यो.

७.२ ह्या ल्हान शाळांच्या आकारांनी शाळा चलोवपा खातीर अर्थीक नदरेन शाळा चलोवपाक संसाधनांची तरतूद, शिक्षक तैनात करप, शाळा चलोवप कठीण जाता वेव्हारीक नदरेन. शिक्षक बऱ्याच वेळा एका परस चड वर्गांत शिकयतात. जातूंत पयलींची फाटभूंय नाशिल्ल्या विशयांचो आस्पाव आसता, जशे तरेन संगीत, कला, खेळ, ह्या सारके म्हत्वाचे विशय शिकोवप जायना आनी भौतेक संसाधनां जशी प्रयोगशाळा आनी खेळाचीं उपकरणां आनी वाचनालयांत शाळेचीं पुस्तकां उपलब्ध नासतात.

७.३ ल्हान शाळा कुशीक उरिल्ल्यान ताचो परिणाम शिक्षण आनी अध्यापन शिक्षक प्रक्रियेचेर नकारात्मक तरेन प्रभाव पडटा. शिक्षक समुदायांनी आनी कार्यसंघांनी बरे तरेन काम करतात आनी तशेच तरेन विद्यार्थीय करतात. ल्हान शाळा लेगीत प्रशासन आनी वेवस्थापना खातीर एक प्रणालीगत आव्हान पेश करतात. भुगोलीक फैलाव, आव्हानात्मक पावलांची स्थिती आनी बऱ्याच व्हडा संख्येन सगल्या शाळां मदीं समान प्रमाणांत पावोवप कठीण जाता. शालेय संख्येंतले वाडीक लागून वा समग्र शिक्षा येवजणेचे एकीकृत संरचनेक लागून प्रशासकीय रचना एकठांय जोडप जावंक ना.

७.४ जरीय शाळेचें एकवटीकरण हो एक पर्याय आसा जाचेर बरीच चर्चा जाता, पूण ती एकदम योग्य रितीन चालीक लावप गरजेचें आसा. हें सगलें करप जावंक जाय जेन्ना खात्री आसा की प्रवेशाचेर कसलोच परिणाम जावचो ना. अशें आसलें तरीय अश्या उपायांचो परिणाम फक्त मर्यादीत बळकटी करपांत जातलो आनी व्हडा संख्येन ल्हान शाळां वरवीं जाल्ली संरचनात्मक समस्या आनी आव्हानां सुटावी जावची ना.

७.५ ह्या आव्हानांक २०२५ मेरेन राज्य आनी केंद्र शासीत प्रदेश सरकार गट आनी तर्कसंगत शाळांनी नाविन्यपूर्ण यंत्रणा वापरून सोडयतले. (क) ह्या हस्तक्षेपा फाटलो हेतू हो आसा की दर एके शाळेंत कला, संगीत, विज्ञान, खेळ, भाशा, वेवसायीक विशय, आदी सगले विशय (ख) फावोशीं संसाधनां (सामायीक वा हेर तरांनी, जशें वाचनालय, विज्ञान प्रयोगशाळा, संगणक प्रयोगशाळा, कुशळटाय प्रयोगशाळा, खेळाचीं मैदानां, खेळाचीं उपकरणां आनी सुविधा आदी. (ग) शिक्षक, विद्यार्थी आनी शाळांचें अलगीकरण पयस करपाक संयुक्त वेवसायीक विकास कार्यक्रमां वरवीं, अध्यापन शिक्षण सामुग्रीचें सामायिकरण, संयुक्त सामुग्री विकास, संयुक्त उपक्रमांच्या आयोजना वरवीं जशीं कला आनी विज्ञान प्रदर्शनां, खेळां मेळावे, कुवाडीं आनी वादविवाद आनी मेळावे (घ) अपंग भुरग्यांचें शिक्षण, शाळां मदीं सहकार्य आनी समर्थन आनी (ड) शालेय प्रणालीची सुदारणा करपा खातीर, शाळेंतल्या दर एका गटांतले प्राचार्य, शिक्षक आनी हेर भागधारकांक सगळे बारीक निर्णय घेवन ते शाळा समुहाचेर सोडून मुळाव्या स्तरा पासून माध्यमीक स्तरा मेरेन एकवटीत अर्द-स्वायत्त युनिट म्हणून मान्यताय दिवप.

७.६ वयल्यो गजाली पूर्ण करपा खातीर एक संभाव्य यंत्रणा म्हळ्यार शाळा गट रचना तयार करप, जातूंत एक माध्यमीक शाळा आनी हेर आंगणवाड्यां सयत ताच्या भोंवतणच्या सकयल्या वर्गाचो आस्पाव करप, पांच ते धा किलोमिटराच्या परिघां मदीं ह्या सगल्या शाळांचो आस्पाव करप. ही सुचोवणी सगल्यां परस पयलीं शिक्षण आयोगान (१९६४-६६) केल्ली पूण ती चालीक लावप जालें ना. हें धोरण शाळेच्या संकुलांतल्या/ गट, कल्पना जंय शक्य आसा थंय मान्य करता. शाळा संकुल/ गटाचें उद्दिष्ट अदीक संसाधनाची कार्यक्षमता आनी गटां मदल्या शाळांचें अदीक प्रभावी कार्य, समन्वय, फुडारपण, कारभार आनी वेवस्थापन आसतलें.

७.७ शाळा संकुला गटाची स्थापना आनी संकुलांतल्या संसाधनांचें सामायिकरण हांचे हेरूय बरेच फायदे मेळटले जशे अपंग भुरग्यां खातीर सुदारीत समर्थन, अदीक विशय-केंद्रीत क्लब आनी शिक्षणीक/ खेळ / कला / शिल्प आदीचे कार्यक्रम करप, कला, संगीत, भाशा आनी वेवसायीक विशयांची, शारिरीक शिक्षण आनी हेर विशयांचे जोडयेन वर्च्युअल क्लासीस आयोजीत करपा खातीर आयसीटी साधनांचो उपेग करप, बेस बऱ्या विद्यार्थ्यांचें समर्थन करप, उपस्थिती आनी उपलब्धियां मदीं सुदारप, समाजीक कार्यकर्ते आनी सल्लागार हांचो आदार घेवप, शाळा संकुल वेवस्थापन समित्यो (फक्त शाळा वेवस्थापन समित्यां बदला) अदीक कार्यक्षम आनी सुदारीत कारभारा खातीर,

निरीक्षण, नवे उपक्रम आनी फुडाकार थळाव्या भागधारकांचो. शाळा, शालेय फुडारी, शिक्षक, विद्यार्थी, सहयोगी, स्टाफ, पालक, थळावे नागरीक हांचो मोटो समुदाय तयार करप आनी शालेय शिक्षण प्रणालीक सक्षम, आनी उर्जावान करप आनी संसाधनांचो कार्यक्षम पद्दतीन कुशल उपेग करप.

७.८ शाळा प्रशासन लेगीत सुदारतलें आनी शाळा संकुल क्लस्टरा परस अदीक कार्यक्षम जातलें. पयलीं डीएसई स्कूल समुहांक/ क्लस्टर स्तराचेर अधिकार हस्तांतरीत करतले, जे अर्थ स्वायत्त युनिट अशें काम करतलें. जिल्लो शिक्षणीक अधिकारी (डीईसी) आनी ब्लॉक एज्युकेशन ऑफिसर (बीईओ) मुखेलपणान दर एका शालेय संकुलांतल्या/ गटा सयत एकाच युनिटा कडेन संवाद सादतले आनी ताचें काम सोपें करतले. प्रत्येक गट (कॉम्पेक्स) स्वता डीएसई वरवीं सॉपयिल्लीं कामां करतलो आनी तातुंतले स्वतंत्र शाळे कडेन वेव्हार करतले. राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडो (एनसीएफ) आनी राज्य अभ्यासक्रम आराखडो (एससीएफ) हांचें पालन करतना शालेय समूह/ गटाक एकवटीत शिक्षण दिवपा खातीर आनी शिक्षणीक अभ्यासक्रम आदींचो प्रयोग करपा खातीर, स्वायत्तता दितले, जाच्या बळार ते रचनात्मक बदल करपाक शकतले आनी योग्य उपाय घेवपाक शकतले आनी शाळा मजबूत जातल्यो. हे संस्थेच्या अंतर्गत, शाळा अदीक बळिश्ट जातल्यो, अदिकादीक स्वातंत्र्य मेळोवपाक सक्षम जातल्यो.

७.९ ल्हान मुजतीचे आनी लांब मुजतीचे हे येवजणे प्रमाण काम करपाची संस्कृताय अशा संकुलां मदीं/ गटांत विकसीत करतले. शाळां तांच्यो येवजण्यो (एसडीपी), एसएमसीच्या आदारान विकसीत करतल्यो. ह्यो येवजण्यो/ प्लान उपरांत शाळा संकुल/ क्लस्टर डेव्हलपमेंट प्लान (एससीओपी) करपाक आदरावळ जातली. एससीओपी मदीं हेर संस्थांच्या येवजण्यांचो लेगीत आस्पाव जातलो. शाळा समुहा कडेन संबंदीत, जशे वेवसायीक शिक्षण संस्था तशेंच एससीएमसीच्या सहभागान शाळा संकुलाचे मुख्याध्यापक आनी शिक्षक तयार करतले आनी भौशीक रितीन उपलब्ध करून दितले. ह्या येवजण्यां मदीं मानव संसाधन, शिक्षण संसाधन, भौतीक संसाधन, आनी पायाभूत सुविधा, सुदारणा उपक्रम, अर्थीक संसाधना, शाळा संस्कृती उपक्रम, शिक्षक विकास येवजण आनी शिक्षणीक निकाल हांचो आस्पाव जातलो. हे वरवीं शाळा संकुलांतल्या शिक्षक आनी विद्यार्थ्यांक एका समुदाया वरवीं शिक्षण विकसीत करून तांचो लाब दिवपाचो यत्न आसतलो. एसडीपी आनी एससीडीपी ह्यो मुळाव्यो यंत्रणा आसतल्यो ज्यो सगल्या भागधारकांक जोडपाचो यत्न करतल्यो, डीएसई सयत. एसएमसी आनी एससीएमसी वापरतलीं.

एसडीपी आन एससीडीपीचो उपेग शाळेच्या कामकाजांत आनी दिशानिदेशांच्या निरीक्षणा खातीर करतले आनी त्या येवजणांचे अंमलबजावणेक मजत करतले. डीसीई ताच्या संबंदीत अधिकाऱ्या वरवीं देखीक बीईओ दर एका शाळा संकुलांतले एससीडीपीक मान्यताय दितले आनी पुश्टी करतले. त्या उपरांत ते गरज ते संसाधनांची पुरवण करतले. (अर्थीक, मानवी, भौतीक आदी) ल्हान मुजतीची (१ वर्स) आनी चड तेंपाची (३-५ वर्सा) एससीपी साध्य करपा खातीर. शिक्षणीक उद्दिष्टां साध्य करपा खातीर शाळा संकुलांक हे सगले संबंदीत आदार दितले. डीसीई आनी एससीईआरटी सगल्या शाळां वांगडा एसडीपी आनी एससीडीपीक विकासा खातीर, विशिश्ट निकशांच्या आदाराचेर (देखीक वित्तीय, नोकरवर्ग आनी प्रक्रिया संबंदी) आनी विकासा खातीर आराखडो तयार करतले आनी गरज तेन्ना तांचें सुदरप करतले.

७.१० सरकारी आनी खासगी शाळां सयत सगल्या शाळां मदीं सहकार्य आनी सकारात्मक सहकार आनीक वाडोवपा खातीर देशभरांत एके खासगी शाळे सयत एक सार्वजनिक शाळा जोडटले जाका लागून देशभर शाळा एकामेकांक मेळूंक शकतल्यो. संसाधनां वांटून घेवपाक शकतले. जंय शक्य आसा थंय दोनूय तरांच्या शाळां मदीं बऱ्यो पद्दती आपणावंक शकतले, तांचे दस्तावेजीकरण जातलें. वितरण करप जातलें आनी तांकां सार्वजनिक शाळां मदीं संस्तकृत करप जातलें आनी शक्य थंय उरफाटें करतले.

७.११ दर एका राज्याक सध्याच्या बालभवनाक बळकटी दिवप जातलें वा नव्यो प्रस्थापीत करपाक प्रोत्साहन दितले जंय सगल्या पिरायेचीं भुरगीं सप्तकांतल्यान एकदां (देखीक सप्तकाच्या शेवटाक) वा ताचे परस चड, खास दिसाची बोर्डिंग शाळा म्हूण कला संबंदीत, कारकिर्दी कडेन संबंदीत आनी खेळा संबंदीत कार्यावळींनी वांटेकार जावंक शकतले. असल्या बालभवनांक जंय शक्य आसा थंय शाळा संकुलांतल्या / गटाक आस्पाव करून घेतले.

७.१२ शाळा ही पुराय समाजा खातीर उत्सव आनी सन्मानाची सुवात जावंक जाय. संस्था म्हूण शाळेचो सन्मान पूर्ववत करूंक जाय आनी म्हत्वाच्यो तारखो जशे परी शाळेचो स्थापना दीस, समुदाय आनी यादीसयत मनोवप जावंक जाय, म्हत्वाचे माजी विद्यार्थी, तांचीं नांवां प्रदर्शित करूंक जाय आनी तांकां सन्मानित करूंक येता. मुखार शाळेची वापरूंक नाशिल्ली क्षमता, मुळाव्या सुविधां सयत, तांचो वापर समाजीक, बौद्धीक आनी आपवावुरप्यांच्या कार्यावळींक प्रोत्साहन दिवपा खातीर वापर करूंक येता आनी समाजीक समजिकायेक प्रोत्साहन दिवपा खातीर शिक्षकेतर शालेय शिक्षण मजगतीं समाज चेतना केंद्र म्हूण वापरप जावं येता.

८. शालेय शिक्षणाची मानक थारावणी आनी मान्यताय

८.१ शालेय शिक्षण नियामक यंत्रणेचें ध्येय म्हणजे शिक्षणीक निकालांनी सेगीत सुदारणा करप गरजेचें आसा. तांणी शाळा नवकल्याण आडावच्यो न्हय वा शिक्षक, मुख्याध्यापक आनी विद्यार्थ्यांची निराशा करची न्हय. सगलें नेमा वरवीं उद्दिश्ट आसप गरजेचें आसा जांणी विस्वास दवरून शाळा आनी शिक्षक सक्षम करूंक जाय जे वरवीं तें उत्कृश्टताये खातीर यत्न करपाक शकतले आनी सगल्यो वित्त, प्रक्रिया आनी शिक्षणीक निकाल पारदर्शकतेचे अंमलबजावणे वरवीं प्रणालीची अखंडता सुनिश्चीत करप.

८.२ सध्या शालेय शिक्षण प्रणालीचें प्रशासन आनी नियमन हीं मुखेल कार्यां शालेय शिक्षण विभाग वा तांचे सांगणेन हाताळप जातात. जाचो परिणाम हितसंबंदाचो संघर्श आनी अदीक प्रमाणांत केंद्रीकरण जाता, हाका लागून शालेय यंत्रणेचें अकार्यक्षम वेवस्थापन लेगीत जाता, कारण गुणवत्तापूर्ण शिक्षणीक तरतुदींच्या यत्नांक हेर भुमिकां कडेन लक्ष केंद्रीत करचें पडटा, खास करून नियमन करप जाता, जे शालेय शिक्षण विभाग करता.

८.३ सध्याच्या नियामक कारभारांत, फायदो करपाच्या हेतान सुरु केल्ल्या शाळांनी वेपारीकरणाक आनी पालकांचें अर्थीक शोशण आडावपाक शकूंक ना, हाका लागून बऱ्याच वेळा भौशीक उमेदी खासगी परोपकारी शाळा निराश जाल्ल्यो आसात. सरकारी आनी खासगी शाळांच्या नियामक पद्दती मदीं बरीच विशमता आसा. तरीय दोनूय तरांच्या शाळांचें उद्दिश्ट समान आसूंक जाय, दर्जेदार शिक्षण दिवप.

८.४ भौशीक शिक्षण वेवस्था एक जिवंत लोकशाही समाजाची बुन्याद आसा. आनी देशा खातीर बऱ्यांतलो बरो शिक्षणीक परिणाम मेळोवपा खातीर ती चलोवपाच्या मागाचें रुपांतर आनी चैतन्य बळावपाक जाय. त्याच वेळार खाजगी परोपकारी शाळा क्षेत्राक लेगीत म्हत्वपूर्ण आनी फायदेशीर भुमिका निभावपा खातीर प्रोत्साहन आनी सक्षम करप गरजेचें आसा.

८.५ राज्य शाळे संबंदी ह्या धोरणाचीं मुख्य तत्वां शिक्षण प्रणालीची आनी शिफारशी ते प्रणालींतल्यो. स्वतंत्र जापसालदारक्यो आनी हे संबंदीचो दिश्टीकोण आनी नियमन सकयल दिल्ले प्रमाण आसा :

(क) शालेय शिक्षण विभाग, जी शालेय शिक्षणांतली सर्वोच्च राज्य स्तरीय संस्था आसा. भौशीक शिक्षण प्रणालीचे सेगीत सुदारणे खातीर पुराय देखरेखी खातीरय आनी धोरण तयार करपाक जापसालदार आसतले सरकारी शाळांचे सुदारणेचेर लक्ष केंद्रीत करप, पूण तें शाळांच्या तरतुदींचेर आनी तांचे अंमलबजावणेंत वा शाळांच्या नियमनांत सामील जावचें ना आनी स्वारस्या मदलो संघर्श पयस करपाक वावुरतले.

(ख) पुराय राज्यांतलें शिक्षणीक कार्य आनी सेवा तरतुदी शालेय शिक्षण संचालनालय (डीईओ आनी बीईओ कार्यालयां सयत) हाताळटले, शिक्षणीक कार्य आनी तरतुदी संबंदीच्या धोरणांची अंमलबजावणी करपा खातीर स्वतंत्रपणान करतले.

(ग) पूर्व शाळा प्रणाली- खाजगी, भौशीक, आनी परोपकारी सयत शिक्षणाच्या सगल्या स्तरांचेर एक प्रभावी गुणवत्ता आनी स्वताची नियमन वा मान्यताय प्रणाली, गरजेचे गुणवत्तेच्या मानकांचें पालन - खात्री करपाक सगल्यो शाळा कमीत कमी वेवसायीक आनी गुणवत्तेचीं मानांकनां पाळटात. हे खातीर राज्यांच संघ प्रदेश,

शाळा मानक प्राधिकरण (एसएसएसए) नांवाची एक स्वतंत्र संस्था स्थापन करतली. एसएसएसए कांय मुळावे मानक थारावीक आवाठा भितर (जशे सुरक्षा बचाव, मुळाव्यो बुन्यादी सुविधा, विशयक आनी श्रेणी मदल्या शिक्षकांचो आंकडो, अर्थीक अभाग्यता आनी प्रशासनाची योग्य प्रक्रिया) हाचेर आदारीत किमान मानक संचाची स्थापना करतले, जाचें पालन सगल्या शाळां वरवीं करतले. हें मानक एससीईआरटी वरवीं वेगवेगळे भागधारक खास करून शिक्षक आनी शाळा हांचे कडेन सल्लामसलत करून मापदंडाची रुपरेखा तयार करतले.

मुळावे म्हायतीचें पारदर्शक भौशीक नियामन, जातूंत एसईएडल्यू हांणी दिल्ली म्हायती भौशीक देखरेखे खातीर आनी जापसालदारके खातीर व्हडा प्रमाणांत वापरतले. परिणामा प्रमाण म्हायती आपणे खुलासेवार करचे पडटले आनी प्रकटीकरणाचें स्वरूप एसईए वरवीं थारायतले. तें संवसारीक स्तरा वयले सर्वोत्तम पद्दती प्रमाण शाळां खातीर प्रमाणीत करतले. एसएसएसएचे वेबसायटीचेर ही म्हायती सगल्या शाळां वरवीं उपलब्ध करून अद्ययावत आनी अचूक दवरची पडटली. नियमित अंतरान कांय मानक मानता तशे, विद्यार्थ्यांचें ऑनलायन फीडबॅक घेतले जेवरवीं नेमान म्हत्वपूर्ण सुचोवण्यो मेळत रावतल्यो. एसएसएसए सगल्या कामांनी कार्यक्षमता आनी पारदर्शकतेची खात्री करपा खातीर तंत्रज्ञानाचो योग्य वापर करतले. जाका लागून सध्या शाळांचेर चालू आशिल्ल्या नियामक मंडळाचो भार कमी जातलो.

(घ) राज्यांतलीं शिक्षणीक मानकां आनी अभ्यासक्रमा सयत शिक्षणीक बाबी एससीईआरटीच्या (जेएनसीईआरटीचे जोडयेन, सल्लामसलत आनी सहकार्यान) फुडारपणा खाला जातलें. एनसीईआरटी सगल्या भागधारकां सयत विस्तृत सल्लामसलत करून स्कूल क्वालिटी असेसमेंट एण्ड एक्रिडिटेशन फ्रेमवर्क (एसक्यूएसएफ) विकसीत करतले. सीआरसी, बीआरसी आनी डीआयईटीच्या सारकिल्या संस्थांचे पुनर्रचने खातीर एससीईआरटी एक बदल वेवस्थापन प्रक्रियेचें फुडारपण करतली, जाका लागून ३ वर्सां भितर निश्चीत रुपान ह्या संस्थांची क्षमता आनी कांय संस्कृती बदलप जातलें आनी उत्कृश्टतेच्या जिवंत संस्थेच्या रुपान विकसीत करतले. इतले मजगतीं, शाळा सोडटना विद्यार्थ्यांचे गुणवत्तेचें प्रमाणपत्र प्रत्येक राज्यांत प्रमाणन / मूल्यांकन परिक्षा मंडळाचे वतीन नियंत्रीत करतले.

८.६ शाळा, संस्था, शिक्षक, अधिकारी, जमाती आनी हेर भागधारकांक सशक्त करपा खातीर आनी तांकां फावो तीं संसाधनां दिवपाचें काम संस्कृती, सरंचना आनी वेवस्था हांची सगल्यांची जापसालदारकी लेगीत पळयतली. दर एक सहभागी आनी शिक्षणीक प्रणालीचो भागधारक ताचो वांटो उंचेले सचोटीन, पुराय बांदिलकीन आनी अनुकरणीय कार्य निती सयत काम करपाची जापसालदारकी आसतली. वेवस्थेचे दर एके भुमिके कडल्यान स्पश्टपणान कितें अपेक्षा आसात, तें स्पश्टपणान व्यक्त करतले आनी तांचे कार्यक्षमतेचें विश्लेशण आनी मूल्यांकन खरपणान करतले. उत्तरदायित्व सुनिश्चीत करतना मूल्यांकन

प्रणाली वस्तुनिश्ठ आनी विकासाभिमुख आसतली. हातूंत प्रतिक्रिया आनी मूल्यांकनाचे अनेक स्रोत आसतले. कार्यप्रदर्शनाचें पुराय चित्र थारावपा खातीर (देखीक विद्यार्थ्यांच्या गुणा सयत आनी फक्त सोपे पद्दतीन जोडप जावचें ना) मूल्यांकना वयल्यान हें कळप जातलें की शिक्षणीक निकाला मदीं भिन्न अंतर्भूत आनी बाह्य अंतर्ज्ञाना सारके प्रभाव. हें लेगीत मान्य करता की शिक्षणा खातीर संघ कार्य करप गरजेचें आसा. खास करून शाळेच्या स्तराचेर. सगल्या व्यक्तींची पदोन्नती, मान्यताय आनी जापसालदारकी असलें कार्यप्रदर्शन करपी मूल्यांकनाचेर आदारिल्लें आसतलें. सगले अधिकारी हाची खात्री करतले की विकास, कार्यक्षमता आनी जापसालदारकेची प्रणाली उंचेल्या थरा वयली अखंडताय आनी वेवस्थीतपणान तांच्या नियंत्रणांत काम करता.

८.७ भौशीक आनी खाजगी शाळा (केंद्र सरकारान चलयिल्ल्यो, अनुदानप्राप्त/ नियंत्रीत केल्ल्यो शाळा सोडून) ताचें मूल्यांकन, आनी प्रमाणन समाननिकश, बेंचमार्क आनी प्रक्रियेचेर मूल्यमापन करतले आनी तांकां मान्यताय दितले. ऑनलायन आनी ऑफलायन सार्वजनिक प्रकटीकरण आनी पारदर्शीतेचेर भर दिता आनी हाची खात्री करप जाता की

भौशीक हीत पळोवपी शाळांक प्रोत्साहन दिवपांत येतलें आनी तांकां कसलेच तरेची बादा येवंक जायना. दर्जेदार शिक्षणा खातीर खासगी परोपकारी यत्नांक प्रोत्साहन दितले – जाका लागून शिक्षण ही भौशीक सेवा आसा ही समजणी सगल्यांक येतलें आनी शिक्षण शुल्कांत अनियंत्रित वाड जावपा पासून पालक आनी जमातीची राखण करपा खातीर. शाळेच्या संकेतथळाचेर आनी एसएसएसएस संकेतथळाचेर. सार्वजनिक प्रकटीकरण – भौशीक आनी खासगी शाळांनी सुचोवण्यो सार्वजनिक करच्यो. जातूंत (कमीत कमी) वर्गकुडींची संख्या, विद्यार्थी आनी शिक्षकांची संख्या, शिकयतात ते विशय, कसलीय फी आनी एनएसएस आनी एसएसएस सारक्या मानकांच्या आदाराचेर विद्यार्थ्यांचेर जावपी परिणाम हें सामील केलें. केंद्र सरकाराचे वतीन चलयिल्ल्यो अनुदान प्राप्त / नियंत्रित शाळा, सीबीएसई एमएचआरडी कडेन सल्लामसलत करून एक आराखडो तयार करतली. सगल्या शिक्षणीक संस्थांनी नॉट फॉर प्रॉफिटच्या रुपान लेखा परिक्षण आनी समान मानदंडा कडेन मानप जातलें. अधिशेश, आसत जाल्यार तो शिक्षण क्षेत्रांत गुंतोवप जातलें.

८.८ शाळा नियमन, आनी प्रशासना खातीर सुलभ प्रणालीचें पुनरावलोकन करप जातलें. जाका लागून फाटल्या दशकांत शिकयिल्ल्या आनी अणभवाच्या आदाराचेर सुदरप करतले. हें पुनरावलोकन खात्री करपाचो उद्देश आसा की सगल्या विद्यार्थ्यांनी खास करून वंचीत घटकां मदल्या विद्यार्थ्यांक उच्च दर्ज्याचें आनी न्याय शालेय शिक्षणा खातीर भुरगेपणाची जतनाय आनी शिक्षण (पिराय तीन उपरांत) उच्च माध्यमीक शिक्षण (श्रेणी १२ मेरेन) मोफत आनी सक्तीचो प्रवेश मेळटलो.

इनपुटसाचेर नेट दिवप आनी तांच्या खाशेलेपणाचे भौतीक आनी मुळाव्या संरचनाचें यांत्रिकी स्वरूप बदलप जातलें आनी गरज त्या गरजेच्यो वास्तविकतायेचे नदरेन अदीक संवेदनशील जालां. देखीक गरज तें जमीन क्षेत्र आनी कुडीचे आकार, शारी वाठारांतल्या खेळां मैदानाची वेव्हारीकता आदी. आदेश सुस्थीत आनी सैल करप जातलें. सुरक्षितता, सुरक्षा आनी एक सुखद आनी उत्पादनक्षम शिक्षणाची सुवात निश्चीत करतना दर एके शाळेक थळाव्यो गरजो आनी अडचणींचेर निर्णय घेवपा खातीर आदेश सैल करप जातलें. शिक्षणीक निश्कर्श आनी सगल्या अर्थीक, शिक्षणीक आनी वेव्हारीक बाबींक उचीत म्हत्व दितले. आनी शाळांच्या मूल्यांकनांत योग्य रितीन आस्पाव करतले. हाका लागून सगल्या भुरग्यां खातीर विनामूल्य न्याय्य आनी दर्जेदार मुळावें आनी माध्यमीक शिक्षण सुनिश्चीत करपा खातीर सतत विकास लक्ष्य (एसडीजी) साध्य करपाचे दिशेन भारताची प्रगती सुदारपाक.

८.९ भौशीक शालेय शिक्षण प्रणालीचें उद्दिष्ट उच्च गुणवत्तेचें शिक्षण दिवप हें आसा जाका लागून पालकांक आपल्या भुरग्यांक शिक्षीत करपा खातीर वेगवेगळ्या क्षेत्रांतल्यान आकर्शीत वाटेन वचप शक्य जातलें.

८.१० पुराय यंत्रणेचे वेळा कणकणी भलायकी तपासणे खातीर, विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणीक स्तरा वयल्या नमुन्याच्या आदाराचेर – नॅशनल अचिव्हमेंट सर्वे (एनएसएस) प्रस्तावीत नवें राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्र, पारखद्वारा हेर सरकारी संस्थां कडेन योग्य सहकार्यान हाडप जातलें.

एनसीआरटीच्या सहकार्यान जें मूल्यांकन प्रक्रिये मदीं आनी डेटा विश्लेशणाक मजत करूंक शकतले. ह्या मूल्यांकनांत सरकारी तशेंच खासगी शाळांतल्या विद्यार्थ्यांचो आस्पाव आसतलो. राज्यांक तांचें स्वताचें जनगणना आदारीत राज्य मूल्यांकन सर्वेक्षण (एसएसएस) आयोजीत करपाक प्रोत्साहन दितले. हाचो निकाल फक्त विकासात्मक हेतू खातीर, तांचो एकूणच आनी अज्ञात विद्यार्थ्यांची वळख दाखयनासतना निकाल शाळेचे वतीन जाहीर करप आनी शाळेचे सेगीत सुदारणे खातीर वापरतले.

प्रस्तावीत नवें राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्र, पारखची स्थापना जायसर, एनसीईआरटी एनएसएसआक चालू दवरूंक शकतले.

८.११ शेकीं, हे पुराय प्रक्रियेंत शाळांत दाखल जाल्ले भुरगे आनी पोंगडावस्थेंतले हांचो विसर पडपाक जायना. पूण तांचे खातीर शाळा प्रणाली तयार केल्या. तांची सुरक्षा आनी हक्कां कडेन काळजीपूर्वक लक्ष दिवप गरजेचें आसा. खास करून चलयां कडेन आनी पोंगडावस्थेंतल्यो वेगवेगळ्यो समस्या, जशे परी घुंवळी वखदांचो गैरवापर, वेगवेगळ्या तरेचो भेदभाव, हिंसाचार आनी छळ, भुरग्यांच्या तरण्या भुरग्यांचे हक्क वा सुरक्षे आड कसल्याय उल्लंघना विशीं

अहवाल दिवपा खातीर आनी योग्य प्रक्रिये खातीर सुरक्षीत आनी कार्यक्षम यंत्रणा आसप. असल्या तंत्रांचो वापर करप जशे प्रभावी वेळार आनी सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर फामाद अश्या यंत्रणेक या विकासाक उच्च प्राधान्य दितले.

भाग II. उच्च शिक्षण

९. गुणवत्ताधारक विद्यापिठां आनी महाविद्यालयां आनी भारताचे उच्च शिक्षण प्रणाली खातीर एक नवो आनी प्रगतीशील दिश्टीकोण

९.१ उच्च शिक्षणान मानवी आनी समाजीक सवस्तकायेक चालना दिवपा खातीर आनी आमच्या संविधानांत कल्पना केल्ल्या प्रमाण भारत विकसीत करपांत एकदम म्हत्वाची भुमिका बजायल्या – लोकशायवादी, न्यायपूर्ण, समाजीक रितीन जागरूक, सुसंस्कृत आनी मानवीय स्वातंत्र्य, समानता, भावुपण आनी न्याया खातीर समर्थन. उच्च शिक्षण हें शाश्वत जीवनमान आनी देशाच्या अर्थीक विकासा खातीर म्हत्वपूर्ण योगदान दिता. भारतज्ञानाची अर्थवेवस्था आनी समाज जावपाचे दिकेन वतना चडांत चड तरणाटे भारतीय उच्च शिक्षणाची आस धरपाची शक्यताय आसा.

९.१.१ २१ व्या शेंकड्यांतल्यो गरजो लक्षांत घेवन दर्जेदार उच्च शिक्षणान बरे, विचारशील, बहुमुखी आनी सर्जनशील व्यक्ती विकसीत करपाचें लक्ष दवरूंक जाय. एकाद्रे व्यक्तीक एका सखोल स्तराचेर रुच आसल्यार एका वा अदीक विशिश्ट क्षेत्राचो अभ्यास करपाक तशेंच चरित्र, नैतीक आनी संविधानीक मूल्यां, बौद्धीक कुतुहल, विज्ञानीक सभाव, सर्जनशीलता, सेवाभाव आनी २१ व्या शेंकड्यांतल्यो क्षमता, विज्ञान, समाजीक विज्ञान, मानवता भाशा, तशेंच वेवसायीक, तंत्रीक विशयांचो आस्पाव जाता.

दर्जेदार उच्च शिक्षणान वैयक्तीक सिद्धी आनी ज्ञान, विधायक सार्वजनिक गुंतवणूक आनी समाजांत उत्पादनक्षम, योगदान सक्षम करप जावंक जाय. विद्यार्थ्यांक अदीक अर्थपूर्ण आनी समाधानकारक जीण आनी कार्य, भुमिका खातीर तयार करप आनी अर्थीक स्वातंत्र्य सक्षम करप गरजेचें आसा.

९.१.२ सर्वांगीण व्यक्तींच्या उद्देशान प्री स्कूल सावन उच्च शिक्षणा मेरेन दर एका विशिश्ट स्तरा वयलीं कौशल्या आनी मूल्यां हांचो आस्पाव करप गरजेचें आसा.

९.१.३ समाजीक स्तराचेर, उच्च शिक्षणा वरवीं ज्ञानी, समाजीक जाणविकाय, ज्ञानी, आनी सक्षम करूंक जाय, जो आपल्या स्वताच्या समस्यांचें निराकरण, उपाय सोदप आनी अंमलांत हाडूंक शकतलो. उच्च शिक्षणाक ज्ञान निर्माण करप आनी नाविन्याचो आदार घेवन वाडटे राष्ट्रीय अर्थवेवस्थेक हातभार लावंक शकतले. देखून उच्च शिक्षणाचो उद्देश फक्त व्यक्ती खातीर रोजगाराच्यो मोट्यो संधी निर्माण करचे परस अदीक जिवंत आनी समाजीक थराचेर वेवसायीक समुदायांची कुरु आसा – आनी एक सुखी, सुसंवादी, सुसंस्कृत, उत्पादक, नाविन्यपूर्ण, प्रगतीशील आनी समृद्ध राष्ट्र निर्माण करपाचें.

९.२ सध्या भारतांत उच्च शिक्षणीक प्रणाली मुखार कांय मुखेल अडचणी अश्यो आसात :

- (क) कठोरपणान खंडीत उच्च शिक्षणीक परिसंस्था
- (ख) संज्ञानात्मक कौशल्यांचो विकास आनी शिक्षणाच्या परिणामांचेर कमी कर.
- (ग) विशयांचें कठोर विभाजन, विद्यार्थ्यांक बरेच पयले विशेशज्ञ आनी अभ्यासाच्या अरुंद भागांत धुकळप.
- (घ) मर्यादीत प्रवेश खास करून समाजीक-अर्थीक मदले वंचीत वाठारांत, थळाव्या भाशांत शिकोवपी मर्यादीत संस्था (एचईआय)
- (ङ) मर्यादीत शिक्षक आनी संस्थात्मक स्वायत्तता : विद्याशाखा

- (च) गुणवत्ता आदारीत कारकिर्द वेवस्थापन आनी संस्थामक फुडान्यांक अपुरी यंत्रणा.
- (छ) भोवतेक विद्यापीठांनी आनी म्हाविद्यालयां मदीं संशोधनाचेर कमी भर दिवप, सर्तीवंत विशयक अनुशासनांनी पारदर्शी आनी प्रतिस्पर्धी-समिक्षा सोद निधीची कमी.
- (ज) उच्चतम शिक्षणीक संस्थांनी गव्हर्नेस आनी फुडारपणाचो अभाव
- (झ) एक प्रभावी नियामक प्रणाली आनी
- (ञ) बरींच संलग्न विद्यालयां, जाका लागून कमी दर्ज्याचें पदवी पूर्व शिक्षण.

९.३ ह्या धोरणांत उच्च धोरणाची पुराय दुरुस्ती आनी पुनरुज्जीवन करपाची कल्पना आसा. ह्या आव्हानांचेर मात करपा खातीर आनी ताचे वरवीं समाज आनी समावेशा सयत उच्च गुणवत्तेचें उच्च शिक्षण प्रदान करपी प्रणाली, ह्या धोरणा मदीं सध्याचे पद्धतींत सकयल्या बदलांचो आस्पाव आसा:

- (क) असले उच्च तरेचे उच्च शिक्षणीक प्रणाली कडेन वाटचाल करप, जंय दर एका जिल्ल्यांत वा लागीं लागीं एक आसपी आनी व्हड भारतीय, चड करून अनुशासनात्मक विद्यापीठां आनी म्हाविद्यालयां, पुराय भारतांत चड एचईआय असलीं आसप जंय थळाव्या / भारतीय भाशेंत शिक्षणाचें माध्यम वा कार्यक्रम दिवपी आसा.
- (ख) आनीक चड बहुअनुशासीत पदवीपूर्व शिक्षणाचे दिकेन वाटचाल करप.
- (ग) प्राध्यापक आनी संस्थेची स्वायत्तते कडेन वाटचाल.
- (घ) सुदारीत अभ्यासक्रम, अध्यापनशास्त्र, मूल्यांकन आनी विद्यार्थ्यांक दितात त्या आदारान ताच्या अणभवाची वाड करप.
- (ङ) अध्यापन, संशोधन आनी सेवेचेर आदारीत योग्यता नियुक्ती आनी कारकिर्द उदरगती वरवीं प्राध्यापक आनी संस्थात्मक फुडारपणाची अखंडता परिशकृत करप.
- (च) पुनरवलोकना वरवीं केल्ल्या संशोधना खातीर आनी विद्यापीठां मदीं आनी म्हाविद्यालयां मदीं संशोधन करपा खातीर राष्ट्रीय संशोधन फावंडेशनाची स्थापना
- (छ) शिक्षणीक आनी प्रशासकीय स्वायत्तता आशिल्ल्या उच्च पात्र स्वतंत्र मंडळा वरवीं एचईआयचें शासन.
- (ज) ल्हव पूण घट्ट वेवसायीक शिक्षणा वांगडा (११६) ÷ उच्च शिक्षणा खातीर एकल नियामकाचें नियमन.
- (झ) उपायांच्या एका श्रृंखलाच्या माध्यमा वरवीं समता आनी समावेशनांत वाड, त्याच बरोबर उत्कृश्ट सार्वजनिक शिक्षणा खातीर अदीक संदी, वंचीत आनी निर्धन विद्यार्थ्यां खातीर खासगी परोपकारी विद्यापीठां वरवीं शिश्यवृत्ती, ऑनलायन शिक्षण आनी मुक्त दूरस्थ शिक्षण (ओडीएल) सगल्यो पायाभूत सुविधा आनी शिक्षण सामुग्री अपंग विद्यार्थ्यां खातीर उपलब्धता करप आनी तांचे मेरेन पावप.

१०. संस्थात्मक पुनर्रचणूक आनी एकवटीकरण

१०.१ उच्च शिक्षणा संदर्भांत ह्या धोरणाचो मुख्य जोर म्हणजे उच्च शिक्षणाचें विखंडन सोंपोवन उडोवप. ते खातीर उच्च शिक्षण संस्था आनी व्हड बहुविशयक विद्यापीठां, म्हाविद्यालयां आनी एचआय क्लस्टर्स / नॉलेज हबांक स्थलांतर करप, जातूंत प्रत्येकाचें लक्ष आसतलें. ३००० वा ताचे परस चड विद्यार्थी आसतले. हाका लागून विद्वान आनी समवयस्क लोकांचो समुदाय तयार करपाक हानीकारक सिलोस तोडपांत, विद्यार्थ्यांक कलात्मक, सर्जनशील आनी विश्लेशणात्मक विशय तशेंच खेळा सयत, शाखांनी बरें कार्य करपाक सक्षम करप, अनुशासनात्मक संशोधना सयत शाखां मदीं सक्रीय संशोधन समुदाय विकसीत करपाक मजत करप आनी संसाधनांची कार्यक्षमता वाडप, भौतिक आनी मानवी, तांचे कार्यकुशळटायेंत वाड जावपाक मजत करप

१०.२ व्हड भोवअनुशासनात्मक विद्यापीठां आनी उच्च शिक्षणाच्या संरचने संबंदी (एचआयआय), क्लस्टर गट, ही ह्या धोरणाची सर्वोच्च शिफारस आसा. पोरणी भारतीय विद्यापीठां तक्षशिला, नालंदा, वल्लभी आनी विक्रमशीला जंय भारत आनी संवसारांतले हजारांनी विद्यार्थी जिवंत भोवविशयक वातावरणांत शिक्षण घेताले. तांणी व्हड भोवअनुशासनात्मक संशोधन आनी अध्यापन विद्यापीठां करूंक शकतात अशे तरेचें मोटें येस स्पश्टपणान दाखयलां.

भोवमुखी प्रतिभावंत नाविन्यपूर्ण व्यक्ती निर्माण करपा खातीर भारतान ही म्हान परंपरा ताकतिकेन परत हाडपाची गरज आसा आनी जे हेर देशाक आदींच शिक्षणीक आनी अर्थीक नदरेन परिवर्तन करीत आसा.

१०.३ उच्च शिक्षणाच्या ह्या दिश्टीकोणा खातीर, एक नवी संकल्पना समज गरजेचो आसा. खास करून उच्च शिक्षण संस्था (एचआयआय) एक विद्यापीठ वा म्हाविद्यालयां खातीर. विद्यापीठाचो अर्थ उच्च शिक्षणाची एक भोवविशयक संस्था जी पदवीपूर्व आनी पदवी कार्यक्रम, उच्च प्रतीचे शिक्षण, संशोधन आनी सामुदायिक भागीदारी सयत. विद्यापीठाची व्याख्या अशे तरेन शिक्षण आनी संशोधनाचेर समान भर आशिल्ल्या संस्थां कडल्यान संशोधन केंद्रीत विद्यापीठां जीं अध्यापनाचेर चड भर दितात पूण तरीय पूण म्हत्वाचें संशोधन करपी म्हळ्यार अध्यापनाचेर चड भर दिवपी विद्यापीठां.

मजगतीं, एक स्वायत्त पदवी दिवपी म्हाविद्यालयां (एसी), उच्च शिक्षणाच्यो व्हड बहु-विशयक उच्च शिक्षणाच्यो संस्था ज्यो पदवीपूर्व पदवी दितात आनी खास करून त्यो पदवीपूर्व शिक्षणाचेर भर दितात पूण त्यो ताचे पुरत्यो मर्यादीत आसच्यो नात आनी तांकां ताचे पुरते मर्यादीत दवरपाची गरज ना. त्यो विशिश्ट म्हाविद्यालयां परस ल्हान आसतल्यो.

१०.४ म्हाविद्यालयांक श्रेणीबद्ध स्वायत्तता दिवपा खातीर एक स्तरा प्रमाण यंत्रणा स्थापन करतले. म्हाविद्यालयांक प्रोत्साहन दितले. दरे एका स्तरा वयल्या गरज त्या किमान मानकांक सवकासायेन मेळोवपा खातीर मार्गदर्शन, सहाय्यता आनी प्रोत्साहन दितले. कालांतरान सवकासायेन सगलीं म्हाविद्यालयां वा पदवी प्रदान करपी स्वायत्त म्हाविद्यालयां जातलीं वा विद्यापीठाचे घटक म्हाविद्यालय जातलें. पुरायेन विद्यापीठाचो भाग जातलो. योग्य मान्यताये सयत स्वायत्त पदवी दिवपी म्हाविद्यालयां गहन संशोधन वा शिक्षण गहन विश्वविद्यालयां मदीं विकसीत जावंक शकतात तांकां तशें दिसल्यार.

१०.५ हांगा स्पश्टपणान सांगूक जाय की ह्यो तीन व्यापक तरेच्यो संस्था खंयच्याय सैमीक मार्गान कठोर, अपवर्जनात्मक वर्गीकरण नासून लेगीत चालू आसतल्यो. एचईआयक आपल्यो येवजण्यो, कृती आनी प्रभावीपणाच्या आदाराचेर एके श्रेणींतल्यान सवकासायेन दुसरे श्रेणींत वचपा खातीर स्वायत्तता आनी मेकळीक आसतली. संस्थाचे हे श्रेणी खातीर सगल्यांत म्हत्वाचें चिन्न तांचें लक्ष्य आनी कार्य हें केंद्रबिंदू आसतलें. प्रत्यायन प्रणाली, असल्या तरांच्या संस्थानाक (एचईआय) खातीर योग्य तरेन वेगवेगळे आनी संबंदीत निकश विकसीत करतले आनी वापरतले. पूण सगल्या तरेच्या संस्थानांनी ईजीआयईएची उच्च गुणवत्तेच्या शिक्षणाची आनी शिक्षण-अध्यापनाच्यो अपेक्षा समान आसतल्यो.

१०.६ शिक्षण आनी संशोधना भायर उच्चतम शिक्षण संस्था (एचईआय) हेर म्हत्वपूर्ण जापसालदारक्यो आसतल्यो, जशे तरेन उच्च शिक्षण संस्थांचो (एचईआय) चो विकास, सामुदायिक सहभाग आनी सेवा, कार्यप्रणालीच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रांनी योगदान, उच्च शिक्षण प्रणाली खातीर प्राध्यापक विकास आनी शाळा शिक्षणाक तेंको हांचो आस्पाव आसा.

१०.७ २०४० मेरेन सगल्यो उच्च शिक्षण संस्था (एचईआय) चो उद्देश बहुविशयक जावपाचें लक्ष आसतलें आनी पायाभूत सुविधा आनी संसाधनाचो इश्टतम वापर करून हजारांचे संख्येन विद्यार्थ्यांची नोंदणी जावची आनी बहुविशयक समुदाय निर्माण करप. हे प्रक्रियेक वेळ लागपाचो आशिल्ल्यान सगल्यो उच्च शिक्षण संस्था पयल्यो येवजण्यो आंखतल्यो, २०३० मेरेन बहुविशयक संस्था जावपा खातीर, आनी सवकासायेन विद्यार्थ्यांची संख्या इत्सित

स्तरा मेरेन वाडोवपाच्यो.

१०.८ वंचीत क्षेत्रांनी पुराय उपलब्धता, न्याय्य आनी आस्पाव करपा खातीर उच्च शिक्षण संस्था (एचईआय) स्थापीत आनी विकसीत करतले. २०३० मेरेन दर एका जिल्ल्यांत वालाससार कमीत कमी एक मोटी बहुविशयक संस्था आसप गरजेचें आसतलें. उच्च दर्ज्याच्यो उच्च शिक्षण संस्था विकसीत करपाचे दिकेन पावलां उबारतले, भौशीक आनी खाजगी वाठारांनी, थळाव्या भारतीय भाशांनी वा द्विभाशीक तरेन जाका लागून वेवसायीक शिक्षणा सयत वट्ट नोंदणी प्रमाण वाडोवप २६.३ % (२०१८) ते ५० % २०३५ मेरेन. हीं उद्दिश्टां गांठपा खातीर बऱ्योच नव्यो संस्था विकसीत करतले, क्षमता निर्मितीचो एक मोटो वांटो, व्हडा प्रमाणांत विस्तारीत करून आनी विद्यमान एचईआयचें सुदारणा करून तें प्राप्त करप.

१०.९ वाड भौशीक आनी खाजगी संस्थां मदीं जातली, व्हडा संख्येन जोर उत्कृश्ट भौशीक संस्थांच्या विकासाचेर धरतले. भौशीक उच्च शिक्षण संस्था (एचईआय) क सार्वजनिक निधीच्या आदाराची वाडीव पातळी निश्चीत करपा खातीर एक निशपक्ष आनी पारदर्शक प्रणाली आसतली. ही प्रणाली सगल्या सार्वजनिक संस्थांक वाडीव आनी विकसीत जावपाक एक समान संद दितली आनी ह्या धोरणांत नमूद केल्ल्या प्रमाण उच्च गुणवत्तेचें शिक्षण दिवपी ह्या उच्च शिक्षण संस्था (एचईआय) च्या मान्यता मानदंडांतल्या पारदर्शक प्रो. घोशीत निकशांचेर आदारीत आसतले. ह्या निती नियमानुसार उच्च शिक्षण संस्था (एचईआय) गुणवत्तेचें शिक्षण दिवन तांची क्षमता वाडोवपाक प्रोत्साहन दितले.

१०.१० संस्थांक पर्याय आसतलो उक्तें दूरस्थ शिक्षण (ओडीएल) आनी ऑनलायन प्रोग्राम चलोवपाक जर तांकां तशें करपाक मान्यताय आसत तर, संस्थानांक आपल्या कार्यक्रमाच्यो सुवातो, लोकां मेरेन पावोवपांत वाड करपाक, जीईआर वाडोवपा बदला आजीवन शिकपा खातीर संदी दिवप (एसडीबी४) सगले उक्ते दूरस्थ शिक्षण कार्यक्रम आनी ताचे घटक, डिप्लोमा वा पदवी दिवपी दर्ज्याचे आसले आनी ते ÷ उच्च शिक्षण संस्थांच्या / एचईआय वरवीं चलयिल्ल्या ह्या सर्वोच्च कार्यक्रमाच्या प्रमाणीत आनी गुणवत्तेचे आसतले. ओडीएलची मान्यताय मेळयिल्ल्या संस्थांचे उच्च दर्ज्याचे ऑनलायन कोर्स विकसीत करपाक प्रोत्साहन आनी तेंको दितले. अश्या योग्य ऑनलायन अभ्यासक्रमांक एचईआयच्या अभ्यासक्रमांत योग्य तरेन समाकलीत करतले आनी मिश्रीत स्वरूपाक प्राधान्य दितले.

१०.११ सिंगल स्ट्रीम उच्च शिक्षणीक संस्था (एचईआय) कालांतरान टप्प्याटप्प्यान सोंपयतले आनी त्यो उच्च स्तरा वयल्या बहुविशयक आनी एचईआय क्लस्टराच्या रुपान परावर्तीत करतले. ताका उंचेलें बहुविशयक आनी आंतरविशयक शिक्षण आनी संशोधनात्मक सक्षम आनी प्रोत्साहीत करतले. सिंगल स्ट्रीम उच्च शिक्षण संस्थांक (एचईआय) वेगवेगळ्या विशयांक जोडप जातलें जातूंत तांकां घटसाण मेळटली. आनी ते ज्या सध्या काम करीत आशिल्ल्या एकाच प्रवाहांत बळिश्ट जातले. उंचेल्यो संस्था (एचईआय) मेळटकच सवकासायेन पुराय स्वायत्तते कडेन शिक्षणीक आनी प्रशासकीय दिशेन वतल्यो. सार्वजनिक संस्थांचे स्वायत्ततेक फावो ते सार्वजनिक फाटबळ, समर्थन आनी थीरताय आसतली. खाजगी संस्था सार्वजनिक हितान वचनबद्ध आशिल्ल्यांक उच्च आनी गुणवत्तेच्या समान शिक्षणा खातीर प्रोत्साहन दितले.

१०.१२ हे नवे नियामक प्रणालीक लागून ह्या धोरणांत सुचयिल्ल्या प्रमाण, सवकासायेन सशक्तीकरणाची संस्कृताय आनी नाविन्यपूर्ण करपा खातीर स्वायत्तता वाडटली आनी अशे तरेन संलग्न म्हाविद्यालयांची पद्दत सोंपतली मुखा वयल्या पंदरा वर्सांनी. वर्गीकृत स्वायत्ततेतली वेवस्था आपणावप सध्याची संलग्न विद्यापीठाची जापसालदारकी आसतली. तांच्या संलग्न म्हाविद्यालयांक मार्गदर्शन करप, तांची क्षमता विकसीत करप आनी किमान शिक्षणीक आनी अभ्यासक्रमा संदर्भांत मापा आपणावप, शिक्षण आनी मूल्यांकन, सरकारी सुदारणा, वित्तीय मजबूती आनी प्रशासकीय दक्षता प्राप्त करप. म्हाविद्यालयां जीं विश्वविद्यालया कडेन संलग्न आसात. कालांतरान ती कॉलेज मान्यतायप्राप्त करून स्वायत्त पदवी दिवपी कॉलेजी जातल्यो. योग्य तीं बेंचमार्क योग्य वेळार मेळोवन हें सगलें योग्य मार्गदर्शना खाला आनी सरकाराच्या सहयोगान एक संयुक्त राष्ट्रीय प्रयासाच्या माध्यमान प्राप्त करतले.

१०.१३ ते भायर, उच्च शिक्षण क्षेत्र एकीकृत उच्च शिक्षण प्रणाली करूंक जाय – जातूंत वेवसायीक आनी पेशे वयर

शिक्षण सामील आसा. हें धोरण आनी ताचो दिश्टीकोण सध्याच्या उच्च शिक्षण संस्थांच्या (एचईआय) सगल्या स्ट्रीम्साक समान रुपान लागू जातले. जी कालांतरान उच्च शिक्षणाचे एका अनुकूल परिस्थितींत एकठांय जातले.

एक व्यापक तरेन विश्वविद्यालयाचो अर्थ उच्च शिक्षणाची एक बहुविशयक संस्थान जे पदवीपूर्व, पदवी आनी पी.एच.डी. कार्यक्रम चलयतात, आनी उच्च प्रतीचे गुणवत्तेचें शिक्षण आनी संशोधन करतात. सध्याच्या उच्च शिक्षण संस्थांचें (एचईआयटी) जटील नामकरण समवत विश्वविद्यालय 'संबद्ध विश्वविद्यालय', 'संबद्ध तंत्रीक विश्वविद्यालय', 'एकात्मक विश्वविद्यालय' आसात जाका ताच्या मानकां प्रमाण फक्त 'विश्वविद्यालय' ह्या नांवान बदलप जातलें.

११. अदीक समग्र आनी भोवविद्या शाखी शिक्षणा कडेन

११.१ भारतांत एक एकवटीत आनी बहुविशय तरेन शिकपाची एक पोरणी परंपरा आसा, तक्षशिला आनी नालंद असलीं विश्वविद्यालयां पासून बरेंच व्यापक साहित्य आसा जंय वेगवेगळ्या क्षेत्रांनी विशयांचे संयोजन प्रकट जाल्लें आसा. पोरणे भारतीय साहित्य जशे बाणभट्टाची कादंबरी, ६४ कलांच्या ज्ञानाच्या रुपांत वर्णन केल्ली आसा. ह्या ६४ कलांनी फक्त गायन आनी चित्रकला सारके विशय सामील आसले तर विज्ञानीक क्षेत्र जशें रसायन शास्त्र आनी गणीत, वेवसायीक क्षेत्र जशें मेस्तपण आनी कपडे शिवपाचें काम, वेवसायीक कामां जशीं वखदां आनी अभियांत्रिकी आनी वांगडाच सम्प्रेषण, चर्चा आनी वाद-संवाद करपाक वेव्हारीक कुशळटाय (सॉफ्ट स्किल्स) लेगीत सामील आसले. हे विचार जे मनशाच्या सृजनाच्या सगल्या क्षेत्रांनी (जातूंत गणीत, विज्ञान, पेशाचे आनी वेवसायीक विशय आनी वेव्हारीक कौशल्या सामील आसात) आसात तांकां कलेच्या रुपांत पळोवंक जाय. भारताच्या चिंतनाची ती देणगी आसा. वेगवेगळ्या कलांच्या ज्ञानाचे हे विचार, वा जाका आधुनीक काळांत लिबरल आर्टस् (कलांचो एक उदार नजराणो) म्हणटात, ताका भारतीय शिक्षणांत परत सामील करूंक जाय. कारण तें तसलें शिक्षण आसा जाची २१ व्या शेंकड्यांत गरज आसा.

११.२ आकलनान कळून येता की पदवीपूर्व शिक्षणाचे मजगतीं असल्या शिक्षणीक पद्दतींक एसटीईएम (विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी आनी गणीत) तांचे वांगड मानविकी आनी कला शिक्षणाचो आस्पाव करता, जातूंत रचनात्मक आनी नवेपण, आलोचनात्मक चिंतन आनी उंच थरा वयल्या चिंतनाची क्षमता, समस्या-समाधान योग्यता, समूह कार्यांत दक्षता, संवाद कौशल्य, बारीकसाणेन शिकप, अभ्यासक्रमांतल्या सगल्या विशयांत प्रभुत्व, समाजीक आनी नैतिकते विशीं जागरूकताय आदी जशे सकारात्मक शिक्षणीक परिणाम मेळिल्लो आसा आनी वांगडाच समग्र आनी बहुविशयक शिक्षणाचो दिश्टीकोणाच्या माध्यमांतल्यान संशोधनूय सुदारतलें आनी वाडटलें.

११.३ सर्वांगीण आनी बहुविशयक शिक्षणा वरवीं मनशाच्यो सगल्यो क्षमता विकसीत करप हें आसा -बौद्धीक सौंदर्याचो समाजीक, शारिरीक, भावनिक आनी एकवटीत पद्दतीन नैतिक. असलें शिक्षण सगल्या आंगांनी विकसीत करपाक मजत करतले. २१ व्या शेंकड्यांतल्यो गरजो जशें कला, मानविकी, भाशा, विज्ञान, समाजीक विज्ञान आनी वेवसायीक तंत्रीक आनी वेवसायीक क्षेत्रांत समाजीक जुडावाची नैतिकता, वेव्हारीक कौशल्यां सॉफ्ट स्किल्स जशे सम्प्रेषण, चर्चा, वाद-विवाद आनी एका सोदपांत आयिल्ल्या क्षेत्रांत विशेशज्ञ. असले तरेचें समग्र शिक्षण बरोच तेंप आसतलें जशे वेवसायीक, तकनिकी आनी पेशाचेर विशयां सयत सगल्या पदवीपूर्व कार्यक्रमाचो दिश्टीकोण आसतलो.

११.४ भारताच्या भूतकाळांतले सुंदरकायेचें वर्णन केल्ल्या प्रमाण एक एकवटीत आनी बहुविशयक शिक्षण वास्तवात आयच्या शाळांची गरज आसा जे वरवीं ते २१ व्या शेंकड्याचें आनी चवथे उद्देगीक क्रांतींत देशाचें फुडारपण करपाक शकतले. अशे तरेन अभियांत्रिकी संस्था जशे आयआयटी, कला आनी माल विक्री सयत एकवटीत आनी बहुविशयक शिक्षणा कडेन वळटले. कला आनी मानबिकीचे विद्यार्थी अदीक विज्ञान शिकपा कडेन लक्ष दितले. आनी सगले चड वेवसायीक विशय आनी वेव्हारीक कौशल्यां (सॉफ्ट स्किल्स) हांचो समावेश करपाचो यत्न करतले.

११.५ कल्पनाशील आनी लवचीक अभ्यासक्रम रचना रचनात्मक संयोजन सक्षम करतले आनी एकाधिक नोंद आनी

निर्गमन बिंदू दिवपाची तयारी. सध्याच्यो प्रचलीत कठोर शिमो काडून उडोवपाक आनी लांबलचक जीणभर शिकपा खातीर नवी शक्यताय निर्माण करतले. पदवी स्तरा वयले पदवी पूर्व आनी डॉक्टरेटचें व्हडा बहुविशयक विश्वविद्यालयांत शिक्षण जातलें, जोवेर कठोर संशोधन आदारीत विशेशज्ञता प्रदान करपा वेळार, अकादमीक (शिक्षण) सरकार आनी उद्देगां सयत बहुविशयक कामांनी संद दितले.

११.६ बहुविशयक विश्वविद्यालयांनी आनी कॉलेजींनी उच्च गुणवत्तेची एकवटीत आनी बहुविशयक शिक्षणाचे दिकेन वचपाक सोपें करतले. अभ्यासक्रमांत लवचिकता आनी नवे आनी रोचक कोर्साचे पर्याय, विद्यार्थ्यांक दितले ते भायर विशय वा विशयांनी कठोर विशेशज्ञाचो आस्पाव जातलो. अभ्यासक्रम थारावपाक प्राध्यापक आनी संस्थात्मक स्वायत्तते वरवीं तांकां प्रोत्साहन करतले. अध्यापनशास्त्रांत संप्रेक्षण, चर्चा, वाद-विवाद, संसोधन आनी आंतरराष्ट्रीय आनी अंतर्विशयक विचारांचेर चड संदी दितले.

११.७ देशांतल्या वेगवेगळ्या उच्च शिक्षण संस्थांनी (एचईआय) भाशा साहित्य, संगीत, तत्वज्ञान भारतीय विद्या कला, नाच नाट्यकला, शिक्षण, गणीत, सांख्यिकी, सिद्धांतीक आनी वेव्हारीक विज्ञान, समाजशास्त्र, अर्थशास्त्र, खेळ, अणकार आनी व्याख्या, आनी अशा अनेक विशयांची गरज जाका बहुविशयक, भारतीय शिक्षक आनी पर्यावरणाक प्रोत्साहन दिवपा खातीर, स्थापीत आनी मजबूत करतले. सगल्या पदवी कार्यक्रमांनी ह्या विशयांक श्रेय दितले, जर ते अशा विकासांतल्यान वा एचईआयच्या आलाशिऱ्या खाला, जर ते एचईआयच्या वर्गांनी दिवप जायना.

११.८ एकवटीत आनी बहुविशयक शिक्षणा कडेनचे प्राप्ती कडेन वचपाक सगल्या उच्च शिक्षण संस्थांनी (एचईआय) लवचीक आनी नाविन्यपूर्ण अभ्यासक्रमान श्रेणी (क्रेडीट) आदारीत अभ्यासक्रम आनी समुदाय सहभाग आनी सेवा, पर्यावरण शिक्षण, आनी मूल्य आदारीत शिक्षणाचो समावेश आसपाक जाय. पर्यावरण शिक्षणांत हवामान बदल, प्रदूषण, कचरा वेवस्थापन, नितळसाण, जैवीक विविधतायेचे संवर्धन, जैवीक स्रोत आनी जैव विविधतायेचें वेवस्थापन, रान आनी वन्य जीव संवर्धन आनी शाश्वत विकास आनी जीण मूल्यां आदारीत शिक्षणा मदीं आस्पाव जातलो. मानवतावादी, नैतिक, संविधानीक आनी सार्वत्रिक मानवी मूल्यांचो विकास जेश सत्य, नितीमान आचरण (धर्म), शांती, मोग, अहिंसा, विज्ञानीक दिश्टीकोण, नागरीक मूल्यां आनी जिणे कौशल्यां, सेवा-सेवंतले धडे आनी जमातीच्या सेवा कार्यक्रमांत आस्पाव हें एक एकवटीत शिक्षणाचें अविभाज्य आंग म्हूण मानतले. कारण जर चडांतचड एकामेकां कडेन जोडत आसा. सवसारीक नागरीक शिक्षण (जीसीईडी) समकालीन संवसारीक आव्हानांक मेळिल्लो प्रतिसाद, विद्यार्थ्यांक संवसारीक विशया विशीं जागरूकताय आनी समजून घेवपा खातीर आनी अदीक शांततावादी, सहनशील, सर्वसमावेशक, साबूत, आनी सतत समाजाचे सक्रीय प्रवर्तक जावपा खातीर प्रदान करतले. शेकीं एकवटीत शिक्षणाच्या अंतर्गत, उच्च शिक्षण संस्था, आपलेच वाटेर उच्च शिक्षण संस्थां वरवीं, इंटरनशिपीच्यो संदी उपलब्ध करून दितले. जशे थळावे उद्देग, वेवसाय, कलाकार, शिल्पकार हांचे सयत इंटरनशिपी आनी अध्यापक आनी संशोधकां वांगडा, संशोधन इंटरनशिपाच्यो संदी उपलब्ध करून दितले. जाका लागून विद्यार्थी सक्रीयपणान शिकपाचे वेव्हारीक बाजू कडेन जोडटले आनी तांचें शिक्षण आनी उप-उत्पादन म्हणून तांची रोजगार क्षमता आनिकूय सुदारतली.

११.९ पदवी कार्यक्रमाची रचना आनी लांबी त्या प्रमाणे समायोजित करतले. पदवीपूर्ण पदवी एक तर ३ वा ४ वर्सांची आसतली, ह्या कालावधीत अनेक निर्गम पर्यायां सयत योग्य प्रमाणपत्रांचे पर्याय आसतले. देखीक, एक प्रमाणपत्र खंयच्याय विशयांत वेवसायीक वा पेशावार क्षेत्रांत एक वर्साचो अभ्यासक्रम पूर्ण जातकच, २ वर्सांचो अभ्यास पूर्ण जातकच डिप्लोमा आसतलो वा ३ वर्सांचो कार्यक्रम पुराय जातकच पदवी (बॅचलर) मेळटली. ४ वर्सांचो बहुविशयक पदवी कार्यक्रम हो एक पसंतीचो पर्याय आसतलो. कारण हाका लागून विद्यार्थ्यांचे निवडी प्रमाण मुखेल आनी मायनर-हाचेर लक्ष केंद्रीत करपा भायर एकवटीत आनी बहुविद्या शाखांचे पुराय श्रेणीचो अणभव घेवपाची संद मेळटा. अकादमी बँक ऑफ क्रेडीट (एबीसी) स्थापन करतले. जी शिक्षणाक क्रेडीटस् डिजिटल स्वरूपांत सांठोवन दवरतली. तांच्या खात्यांत वेगवेगळ्या उच्च शिक्षण संस्थां कडल्यान आयिल्ल्यो आनी तांचो विचार करून पदव्यो दितले. जर विद्यार्थ्यांन एचईआयन निर्दिश्ट केल्ल्या प्रमाण अभ्यासाच्या मुखेल भागांत कठोर संशोधन प्रकल्प पुराय केल्यार ताका

४ वर्सांच्या कार्यक्रमा अंतर्गत सोद सहित डिग्री मेळूंक शकतली.

११.१० उच्च शिक्षण संस्थां कडेन (एचईआय) पदव्युत्तर कार्यक्रमाचें डिजायन करपाची मेकळीक आसतली. (क) ज्या विद्यार्थ्यांनी ३ वर्सांचो पूर्वपदवी कार्यक्रम पूर्ण केला तांणी २ वर्सां पुरायेन, दोन वर्सांच्या कार्यक्रमांत पुरायेन संशोधनाक समर्पित केला (ख) ज्या विद्यार्थ्यांनी ४ वर्सांचो पूर्वपदवी कार्यक्रम संशोधना सयत पूर्ण केला, जातूंत १ वर्सांचो पदव्युत्तर कार्यक्रम आसूंक शकता. आनी (ग) एकवटीत ५ वर्सांचो पूर्वपदवी / पदव्युत्तर कार्यक्रम करूंक शकता. पीएचडी करपा खातीर पदव्युत्तर पदवी / ४ वर्सांचो पूर्वपदवी कार्यक्रम संशोधना सयत गरजेची आसा. एम.फील कार्यक्रम बंद करतले.

११.११ एकवटीत आनी बहुविशयक शिक्षणा खातीर आयआयटी, आयआयएम आदीचे बरोबरीन माडेल भौशीक विद्यापीठां मेरु / बहुविशयक शिक्षण आनी संशोधन विश्वविद्यालय / स्थापन करतले. ह्या विश्वविद्यालयाचो उद्देश, गुणवत्तापूर्ण शिक्षणांत सर्वोच्च संवसारीक दर्जो प्राप्त करपाचें ध्येय आसा. ह्या देशांत बहुविशयक शिक्षणा खातीर उच्च दर्ज्याचें / मानकाचें स्थापन करतले.

११.१२ उच्च शिक्षणीक संस्था, संशोधन आनी नाविन्याचेर लक्ष केंद्रीत करतले, स्टार्ट अप इन्क्युबेशन सेंटर, तंत्रज्ञान विकास कार्यक्रम, संशोधनाच्या मुखेल क्षेत्रांतलीं केंद्रां, व्हडा प्रमाणांत उद्देग- शिक्षणीक संबंद आनी मानवता आनी समाजीक विज्ञान संशोधना सयत अतर-विशय संशोधनाची स्थापना करप. धामीचीं दुयेंसां आनी वैश्वीक म्हामारीचें वातावरण पळयल्यार हें म्हत्वाचें आसा की उच्च शिक्षणीक संस्थांनी संसर्गजन्य दुयेंसां, धामीचीं दुयेंसां, विशाणू दुयेंस निदान, इन्स्ट्रुमेण्टेशन, लसीकरण आनी हेर संबंदीत क्षेत्रांनी संशोधन करपाक फुडाकार घेवप हें गंभीर आसा. उच्च शिक्षणीक संस्था (एचईआय) विशिश्ट हॅण्डहोल्डींग तंत्र विकसीत करपा खातीर आनी स्पर्धा विकसीत करपा खातीर एनआरएफ, उच्च शिक्षण संस्थांक, संशोधनाच्यो प्रयोगशाळा आनी हेर संशोधन संघटनांक, संशोधन आनी नाविन्यपूर्ण सांस्कृतीक मजत करपा खातीर आनी समर्थन करपा खातीर काम करतली.

१२. इश्टतम शिक्षणीक वातावरण आनी विद्यार्थ्यांक आदार

१२.१ प्रभावी अभ्यासा खातीर एक व्यापक दिश्टीकोण गरजेचो आसा. जातूंत योग्य अभ्यासक्रम, आकर्शक शिक्षणशास्त्र, सतत रचनात्मक मूल्यांकन आनी विद्यार्थ्यांचो फावो सारको सहभाग अपेक्षीत आसा. अभ्यासक्रम रुचीक आनी नेमान अद्ययावत ज्ञानाच्या गरजां कडेन संरेखीत करपा खातीर आनी विशिश्ट परिणामांची पूर्तता करपा खातीर उच्च गुणवत्तेचो शिक्षणीक अभ्यासक्रम विद्यार्थ्यांक येसस्वीरितीन पावोवप गरजेचें आसा. अध्यापनशास्त्रीय पद्दत विद्यार्थ्यांक ह्या शिक्षणाचे अणभव निश्चीत करतात. आनी ताचो परिणाम परिमाणाचेर करतात. मूल्यांकन पद्दती सेगीत शिकवणींत सुदारणा करपा खातीर आनी ज्ञानाच्या प्रयोगाची चांचणी करपा खातीर डिजायन केल्लो आसचो. निमाणें पूण किमान न्हय, क्षमता. ज्यो विद्यार्थ्यांच्या बरे भलायकी ह्या सारक्या निरोगीपणाक प्रोत्साहन करता, मनो-समाजीक कल्याण आनी बरी नैतीक आदार, उच्च गुणवत्तेच्या शिक्षणा खातीर गरजेचें आसा. अशे तरेन अभ्यासक्रम, अध्यापनशास्त्र, निरंतर मूल्यांकन आनी विद्यार्थ्यांची आदार गुणवत्ता शिक्षणा खातीर कोनशिला आसा. ह्यो गरजो पूर्ण करपा खातीर, योग्य संसाधनां आनी पायाभूत सुविधा दिवपा खातीर, जशे दर्जेदार वाचपघरां, वर्गकुडी, प्रयोगशाळा, तंत्रज्ञान, खेळां मनरिजवण क्षेत्र, विद्यार्थ्यांची चर्चेची सुवात आनी जेवणाचें क्षेत्र आदी विद्यार्थ्यांक मेळोवन दिवपा खातीर बऱ्याच उपक्रमांची गरज आसा. सिमिंग वातावरण आकर्शक आनी सहाय्यक आसा आनी सगल्या विद्यार्थ्यांक येसस्वी करपाक सक्षम करूंक जाय.

१२.२ पयलें, सर्जनशीलता वाडोवपा खातीर, संस्था आनी संख्यायाक स्वायत्तता आसतली, अभ्यासक्रम, अध्यापनशास्त्र आनी मूल्यांकन करपाक, उच्च शिक्षणाच्या पात्रतेचे विस्तृत बांदावळींत, जाका लागून सगल्या संस्थांक, कार्यक्रमाक, सगल्या मुक्त दूरस्थ शिक्षण (ओडीएल) ऑनलायन आनी पारंपारीक इन क्लास पद्दत. त्या प्रमाण सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर, उत्तेजक आनी आकर्शक शिक्षणाचो अणभव दिवपा खातीर संस्था आनी प्रवृत्त शिक्षकां कडल्यान अभ्यासक्रम आनी अध्यापनशास्त्र तयार करतले आनी दर एका कार्यक्रमाच्या मुखा वयल्या लक्ष्यां

खातीर सेगीत रचनात्मक मूल्यांकन करतले. सगलीं मूल्यांकन प्रणाली लेगीत उच्च शिक्षण संस्थां वरवीं (एचईआय) थारायल्या प्रमाण आसतली, जातूंत अंतिम प्रमाणपत्र दितले. पसंतीप्रमाण क्रेडीट प्रणालींत (सीबीसीएस) मदीं नूतनीकरण आनी लवचिकता वाडोवपा खातीर सुदारप करतले. उच्च शिक्षण संस्था एका निकशाच्या आदाराचेर रिडींग प्रणाली निर्माण करतले. जें दर एका कार्यक्रमाच्या शिक्षणीक ध्येयांचेर आदारीत विद्यार्थ्यांच्या येसाचें मूल्यांकन करतले. जाका लागून पद्दत बरी जातली. आनी परिणाम तुलना योग्य आसतलो. उच्च शिक्षण संस्था उच्च भागीदारी परिक्षां पासून अदीक निरंतर आनी सर्वकश मूल्यमापन करपा कडेन वतलें.

१२.३ दुसरें, दर एक संस्था आपल्या संस्थात्मक विकास येवजणेंत (आयडीपी) शिक्षणीक येवजण अभ्यासक्रमाचे सुदारणे पासून वर्गांतली गुणवत्ता आदान प्रदान समाकलीत करतले. दर एक संस्था विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासा खातीर वचनबद्ध आसतली. आनी शिक्षणीक आनी समाजीक क्षेत्रांनी वेगवेगळ्यो शिक्षणीक संघटनांक वर्गांत तशेंच औपचारीक शिक्षणीक संवादा खातीर समर्थन दिवपा खातीर मजबूत अंतर्गत प्रणाली तयार करतली. देखीक सगल्या उच्च शिक्षणीक संस्थांनी विद्यार्थ्यां वरवीं आनी संकाय आनी हेर जाणकारांची मजत घेवन विशय आदारीत क्लबां खातीर निधी आनी तंत्रज्ञान आनी गरजे प्रमाण आयोजीत केल्ल्या कामांक संद दितले. जशे परी विज्ञान, गणीत, कविता, भाशा, साहित्य, वादविवाद, संगीत, खेळ आदी आनी कालांतरान विद्यार्थ्यांची मागणी आनी योग्य संकाय (प्राध्यापकांची) क्षमता हाचो विचार करून असल्या क्रियाकलपांच्या अभ्यासक्रमांत- योग्य विद्या शाखेत समावेश जावंक शकता. कुशळटाय आनी कॅम्पस विद्यार्थ्यांची मागणी विकसीत करपाक संकाय (प्राध्यापकांक) शिक्षक म्हणूनच न्हय तर मार्गदर्शक म्हणून प्रशिक्षण आनी क्षमता आसूंक जाय. की ते विद्यार्थ्यां कडेन जोडपाक शकूंक जाय मार्गदर्शकाच्या रुपान.

१२.४ तिसरें, समाजीक-अर्थीक नदरेन वंचीत फाटभूंय येतल्या विद्यार्थ्यांक उच्च शिक्षणा खातीर येसस्वीपणान पावपा खातीर खास प्रोत्साहन आनी आदाराची गरज आसा. विद्यापीठ आनी म्हाविद्यालयांनी उच्च गुणवत्तेचें समर्थन केंद्र स्थापन गरजेचें आसा आनी हें प्रभावीपणान करपा खातीर फावो तो निधी आनी शिक्षणीक संसाधनां दितले. सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर वेवसायीक अकादमीक आनी कारकिर्द मार्गदर्शन / समुपदेशन लेगीत सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर उपलब्ध आसतलें. तशेंच शारिरीक, मानसीक आनी भावनीक कल्याण सादपा खातीर समुपदेशकूय उपलब्ध आसतले.

१२.५ चवथें, ओडीएल आनी ऑनलायन शिक्षण दर्जेदार उच्च शिक्षणा मेरेन पावपा खातीर एक सैमीक वाट प्रदान करता. तांचे शक्यतेचो पुरायेन फायदो घेवपा खातीर ओडीएलच्या विस्ताराचे दिकेन गुणवत्तेच्या आदाराचेर पुरावो-आदारीत यत्नांतल्यान, स्पश्ट केल्ल्या मानकांचें पालन करतले. ओडीएलचे कार्यक्रम हे उपलब्ध आशिल्ल्या दर्जेदार उच्च दर्ज्याच्या कार्यक्रमाचे बरोबरीचे आसतले. ओडीएलचो प्रणालीचो विकास, नियमन, प्रमाणीकरण हे विशींचे निकश, मानकां आनी मार्गदर्शक तत्वां तयार करतले आनी ओडीएलचे गुणवत्तेची एक रुपरेखा तयार करतले. जी सगल्या उच्च शिक्षणीक संस्थांक सल्लो दितली.

१२.६ शेकीं, सगले कार्यक्रम, अभ्यासक्रम, पाठ्यचर्चा, शिक्षणीक विशयांतल्यो तरा, इन क्लास, ऑनलायन, एडीएल मोड तशेंच विद्यार्थ्यांचें समर्थन हाचे सयत गुणवत्तेचें संवसारीक मानक साध्य करपाचें लक्ष आसा.

आंतरराष्ट्रीयकरण

१२.७ वयर नमूद केल्ल्या वेगवेगळ्या उपक्रमांक लागून भारतांत व्हडा संख्येन आंतरराष्ट्रीय विद्यार्थी शिकपाक येतले आनी भारतांतल्या विद्यार्थ्यांक परदेशांतल्या संस्थांक भेट दिवपाक, अभ्यासाक, क्रेडिट्स हस्तांतरण वा संशोधन करपाक इत्सूक आशिल्ल्या विद्यार्थ्यांक अदीक नेट येवपाक मजत जातली आनी परतें अभ्यासक्रम आनी विशयां मदले कार्यक्रम जशे इंडोलॉजी, भारतीय भासो, आयुश चिकित्सा पद्दती, योग, कला, संगीत, इतिहास, संस्कृताय आनी आधुनीक भारत, आंतरराष्ट्रीय थरा वयले संबंदीत कार्यक्रम, विज्ञान, समाजीक विज्ञान, आनी त्या पलतडींत,

समाजीक गुंतवणुके खातीर अर्थपूर्ण संदी, दर्जेदार निवासी सुविधा आनी कॅम्पस समर्थन आदी, जागतिक स्तरा वयल्या मानदंडाचे लक्ष्य प्राप्त करपाक, व्हडा संख्येन आंतरराष्ट्रीय विद्यार्थ्यांक आकर्शीत करपाक आनी घरा कडेनूच आंतरराष्ट्रीयकरणाचे ध्येय साध्य करपाक.

१२.८ भारताक जागतीक स्तरा वयल्या अभ्यासाचें गंतव्यस्थान म्हूण प्रोत्साहन मेळटलें जाका लागून सवाय दरान बरें शिक्षण मेळटलें आनी त्या वरवीं विश्वगुरू म्हूण तांची भुमिका पुनर्संचयित करपाक मजत जातली. दर एके उच्च शिक्षण संस्थे मदीं एक आंतरराष्ट्रीय विद्यार्थी कार्यालय स्थापन करतले. परदेशी विद्यार्थ्यां खातीर परदेशांतल्यान शिक्षण घेवपी विद्यार्थ्यांक येवकार आनी तांकां जाय तो सहयोग करपाक भायरसून येतकच. संशोधन / अध्यापन सहयोग आनी प्राध्यापकांची-विद्यार्थ्यांची देवाणघेवाण योग्य तरेन जातली आनी परदेशी देशां कडेन परस्पर फायद्याच्या समजिकायेच्या करारांत सय करप जातलें. :-उच्च कार्यक्षम भारतीय विद्यापीठांत हेर देशां मदीं तशेंच अशेच तरेन निवडलेल्या विद्यापीठां मदीं कॅम्पस उबारपाक प्रोत्साहन दितले. देखीक संवसारांतल्या पयल्या १० विद्यापीठांतल्यान भारतांत कामकाज चलोवपाके सोपें करतले. असल्या प्रवेशाक सुलभ विद्यार्थी चौकट लायतले आनी अश्या विद्यापीठांक नियामक, कारभार आनी सामुग्रीच्या नेमां विशीं विशेश वेवस्था करतले, भारतांतल्या हेर स्वायत्त संस्थां बरोबर. ते भायर भारतीय संस्था आनी संवसारीक संस्था हांचे मजगतीं संशोधन सहयोग आनी विद्यार्थ्यांची देवाणघेवाण विशेश प्रोत्साहन दितले. परकी विद्यापीठां मदीं अधिग्रहीत केल्ल्या पतांक (क्रेडीट) परवानगी दितले आनी गरजे प्रमाण पदवी पुरस्कारा खातीर उच्च शिक्षण संस्थांक योग्य थारायतले.

विद्यार्थी कार्यावळी आनी सहभाग

१२.९ शिक्षण प्रणालींत मुखेल भागधारक विद्यार्थी आसतात. उच्च गुणवत्तेच्या अध्यापन-शिक्षण प्रक्रियेंत जिवंत कंपस गरजेचो आसता. देखून विद्यार्थ्यांक दरेके शिक्षण संस्थेंत खेळ, संस्कृताय / कला क्लब, इको क्लब, पर्यावरण क्लब, अॅक्टिव्हिटी क्लब, समुदाय सेवा प्रोजेक्टस आदीनी सहभागा खातीर भरपूर संदी दितले. दर एके शिक्षण संस्थेंत तणाव हाताळपा खातीर आनी भावनीक समा येवजणे खातीर लक्षणां आसतात, तांकां समुपदेशनाची वेवस्था आसतली. ते भायर खेडेगांव वाठारांतल्या विद्यार्थ्यांक गरज त्या प्रमाणांत आदार मेळचो हे खातीर एक पद्धतशीर वेवस्था तयार करतले. जातूंत गरजे प्रमाण वसतिगृहांच्या सुविधांचो आस्पाव आसतलो. सगल्या उच्च शिक्षण संस्थांनी सगल्या विद्यार्थ्यां खातीर दर्जेदार वैजकी सुविधा दिवप जातलें.

विद्यार्थ्यांक अर्थीक आदार

१२.१० विद्यार्थ्यांक वेगवेगळ्या उपाय येवजण्यां वरवीं अर्थीक मजत उपलब्ध करून दितले. अनुसुचीत जाती, अनुसुचीत जमाती, हेर मागाशिल्ले वर्ग आनी अर्थीक नदरेन दुबळ्या वर्गाच्या विद्यार्थ्यांक योग्यताये प्रमाण प्रोत्साहन दिवपाचो यत्न जातलो. ह्या विद्यार्थ्यांची उदरगत सादपा खातीर, प्रोत्साहीत करपा खातीर, ट्रॅक करपा खातीर, राष्ट्रीय शिश्यवृत्ती पोर्टलाचो विस्तार करतले. सगल्यो उच्च शिक्षण संस्था आपल्या विद्यार्थ्यां खातीर व्हडा प्रमाणांत फ्रीशीप आनी शिश्यवृत्ती दिवपा खातीर प्रोत्साहीत करप जातलें.

१३. उर्बेवंत, उत्साही आनी सक्षम अध्यापक

१३.१ उच्च शिक्षण संस्थांच्या येसांत म्हत्वाचो घटक म्हळ्यार प्राध्यापकांची गुणवत्ता आनी प्रतिबद्धता. उच्च शिक्षणाची उद्दिश्टां साध्य करपा खातीर संकाय वांगड्यांचीं म्हत्वपूर्ण भुमिका मतींत घेवन तांचे भरती प्रक्रियेंत फाटल्या अनेक वर्सांत आनी कारकिर्दीची प्रगती वेवस्थीत करपा खातीर आनी वेगवेगळ्या गटांक योग्य प्रतिनिधीत्व मेळपा खातीर वेगवेगळे उपक्रम राबयतले. सार्वजनिक संस्थां मदीं कायमस्वरूपी प्राध्यापकांच्या वेतनांत बरीच वाड जाल्ली आसा. वेगवेगळे उपक्रमूय सुरू केल्ले आसात जाका लागून शिक्षकांक वेवसायीक विकासाच्यो संदी उपलब्ध जाल्यात. पूण शिक्षणीक वेवसाय स्थितींत ह्यो वेगवेगळ्यो सुदारणा आसूनूय, इत्सित स्तरा परस कमी प्रमाणांत संशोधन आनी सेवेचे नदरेन प्रेरणा कमी दिसून येता. दरेक विद्याशाखा खोशी, उत्साही आनी व्यस्त आसा हाची

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण 2020

खात्री करपा खातीर विद्याशाखेंत उत्तेजन दिवपी वेगवेगळ्या गजालीं कडेन लक्ष दिवप जावंक जाय, आनी संकाय, विद्यार्थी, संस्था हांकां वेवसाय वाडी खातीर प्रवृत्त करूंक जाय. उच्च शिक्षण संस्थां मदीं सर्वोत्तम उर्बेवंत आनी सक्षम संकाय वांगड्यांची खात्री करपा खातीर मुखा वयल्या उपक्रमांची शिफारस आसा.

१३.२ मुळावें पावल म्हूण सगल्या उच्च शिक्षण संस्थांनी नितळ उदक, नितळ शौचालयां, ब्लॅक बोर्ड, कार्यालयां, शिक्षण सामुग्री, पुस्तकालय, प्रयोगशाळा आनी सुखद वर्गाचें वातावरण आनी परिसर ह्यो सुविधा दिवप जातलें. दर एका वर्गांत नव्या शिक्षणीक तंत्रज्ञानाचो प्रवेश, जें शिकपा खातीर बरे अणभव सक्षम करतात.

१३.३ अध्यापनांची लागणूक लेगीत चड आसचीं नात आनी विद्यार्थी-शिक्षकांचें प्रमाणूय चड आसचें ना. जाका लागून अध्यापनाचें काम सुखदिणें आसतलें आनी विद्यार्थ्यां कडेन संवाद सादपा खातीर फावो तो वेळ मेळटलो, संशोधन आनी विद्यापीठाच्या हेर कामां खातीर स्वतंत्र संस्था नियुक्त करतले. दरेका संकाय वांगड्याची नियुक्ती एकेच संस्थे खातीर नियुक्त करतले आनी सामान्यपणान दुसरे कडेन स्थानांतरण जावचें ना. जाका लागून तांकां खऱ्यांनीच गुंतवणुकीची अनुभुती तांचे संस्थे कडेन आनी समुदाया कडेन जोडिल्ली आसतली आनी वचनबद्ध आसतली.

१३.४ संकाय वांगड्यांक पाठ्यपुस्तकां आनी वाचन सामुग्री निवड असायनमेंट आनी आकलन प्रक्रियेची निर्मणी करपा वांगडा मान्यताय. प्राप्त बांदावळी मदीं स्वताचे अभ्यासक्रम आनी शिक्षणीक दिश्टीकोण आंखपाचें स्वातंत्र्य आसतलें. संकायकांक नाविन्यपूर्ण अध्यापन करपाक सक्षम करप, संशोधन आनी सेवा, तांकां सर्जनशील कार्य करपा खातीर उत्कृश्ट उर्बेवंत आनी सक्षम जावपाक सगल्यां परस बरें दिसतलें.

१३.५ उत्कृश्टतायेक अदीक प्रोत्साहन दिवपा खातीर योग्य पुरस्कार, पदोन्नती, मान्यताय आनी संस्थात्मक फुडारपण चळवळी वरवीं, मुखार सरपाक दितले. मजगतीं, मुळाव्या निकशांच्या आदाराचेर वितरण करिनासतना रावपी प्राध्यापकांक जापसालदार धरतले.

१३.६ उत्कृश्टताय चालीक लावपा खातीर, जोडिल्ल्या स्वायत्त संस्थांक मतींत दवरून, उच्च शिक्षण संस्थांनी प्राध्यापकांचे भरते खातीर स्पश्टपणान परिभाषीत, स्वतंत्र आनी पारदर्शक प्रक्रिया आनी निकश थारायतले. सध्याची भरती प्रक्रिया सुरु दवरतले. पूण कार्यक्षमता निश्चीत करपा खातीर एक 'कांय काळ ट्रेक' प्रणाली म्हळ्यार उपयुक्त प्रोबेशन काळा कडेन जोडटले. अत्यंत प्रभावी संशोधन आनी योगदाना खातीर एक फास्ट ट्रॅक पदोन्नती प्रणाली आपणावप जातलें. योग्य कार्यक्षमतेचें मूल्यांकन, परिविक्षा, पदोन्नती, पगारवाड, मान्यताय सयत, सहयोग, पुनरवलोकनां, विद्यार्थी पुनरवलोकन, अध्यापन आनी अध्यापनशास्त्रांतल्यो नवकल्पना, संशोधनांतली गुणवत्ता आनी प्रभाव, विकास कार्य आनी संस्था आनी समुदायाची सेवा करपी हेर प्रकार, दर एके उच्च शिक्षण संस्थेन विकसीत करूंक जाय आनी तांचे संस्थात्मक विकास येवजणेंत (आयडीपी) स्पश्टपणान उच्चारप जातलें.

१३.७ उत्कृश्टता आनी नाविन्यपूर्ण संवर्धन करपी उत्कृश्ट आनी उमेदी संस्थात्मक फुडाऱ्यांची उपस्थिती ही काळाची गरज आसा. संस्था आनी ताच्या संकाय वांगड्याचे सफळतायेक उत्कृश्ट आनी प्रभावी संस्थात्मक फुडारीपण एकदम म्हत्वाचें आसा. उच्च शिक्षणीक आनी सेवा प्रमाणपत्रां, तशेंच प्रात्यक्षीक फुडारपण आनी वेवस्थापन कौशल्य आशिल्ले उत्कृश्ट संकाय वांगडा, फुडारपण पदांचे निसणी वरवीं प्रशिक्षीत करतले. फुडारपणाचीं पदां मेकळीं रावचीं नात, उरफाटें फुडारपणांतल्या संक्रमणा मजगतीं एक आच्छादीत कालावधी सर्वसामान्या प्रमाण थारतलो. संस्थांची उत्कृश्टतेची संस्कृताय तयार करपाचें उद्दिश्ट आसतलें जें सगल्या संकाय वांगड्यांक आनी उच्च शिक्षण संस्थांच्या फुडाऱ्याक उत्कृश्ट आनी नाविन्यपूर्ण शिक्षण, संशोधन, संस्थात्मक सेवा आनी संवर्धन विभागांतले वांगडी आनी फुडाऱ्यांच्या सामुदायिक कार्यांत प्रेरित आनी प्रोत्साहन करतले.

१४. समता आनी समावेशकताय

१४.१ गुणवत्तेच्या उच्च शिक्षणान प्रवेश केल्ल्यान संभाव्यतेचें विशाल दार उगडूं येता जें व्यक्तीक आनी वांगडाच

समुदायांकूय प्रतिकूल परिस्थितींतल्यान गैरसोयीच्या भोंवऱ्यांतल्या भायर काडूंक शकता. ह्या कारणाक लागून सगल्या लोकांक दर्जेदार उच्च शिक्षणाच्यो संदी मेळोवन दिवप हें सर्वोच्च प्राधान्यां मदीं आसप गरजेचें आसा. हें धोरण एसईडीजीचेर खासभर दिवन सगल्या विद्यार्थ्यांक गुणवत्तापूर्ण शिक्षणा मदीं न्याय प्रवेश मेळोवन दिवपाची कल्पना करता.

१४.२ गतीशीलता आनी शिक्षण प्रणालींतल्यान एसईडीजीक वगळपाचीं अनेक कारणां शाळा आनी उच्च शिक्षण क्षेत्रांत समान आसात. देखून शाळा आनी उच्च शिक्षणांत समता, समानता आनी समावेशाचो जोडिल्लो दिश्टीकोण एक सारको आसूंक जाय. ते भायर स्थायी सुदारणा सुनिश्चीत करपा खातीर टप्प्याटप्प्यान सातत्य आसप गरजेचें आसा. अशे तरेन धोरणात्मक फुडाकार उच्च शिक्षणांत समता, समानता आनी समावेशनाक समाविश्ट करप गरजेचें आसा, शालेय शिक्षणाच्या संयोगान.

१४.३ वगळपाचीं कांय तासां आसात, जीं उच्च शिक्षणांत विशिश्ट वा व्हडा प्रमाणांत तीव्र आसात. ताचे कडेन खास लक्ष दिवप गरजेचें आसा आनी उच्च शिक्षणाच्या संदीचें ज्ञान नासप, उच्च शिक्षण घेवपाची अर्थीक संदी किंमत, वित्तीय अडचणी प्रवेश प्रक्रिया, भुगोलीक आनी भाशेंतले अडथळे, बऱ्याच उच्च शिक्षण कार्यक्रमांची कमकुवत रोजगार क्षमता आनी योग्य विद्यार्थ्यांच्या तेंक्याचे यंत्रणेचो अभाव हांचो समावेश आसा.

१४.४ ह्या उद्देशान सगलीं सरकारां आनी उच्च शिक्षण संस्थां वरवीं संबंदीत आशिल्ल्यो अतिरिक्त उपाय अवलंबप जातलें.

१४.४ (१) शासनान मारिल्लीं पावलां

- (क) एसईडीजीच्या शिक्षणा खातीर योग्य सरकारी निधीचें निर्धारण
- (ख) एसईडीजी आनी उच्च जीईआर खातीर स्पश्ट लक्ष्य निश्चीत करप.
- (ग) उच्च शिक्षण संस्थांनी प्रवेश प्रक्रियेंत जेंडर-संतुलन वाडोवप.
- (घ) म्हत्वाकांक्षी जिल्ल्यांत उच्च गुणवत्तेची उच्च शिक्षण संस्था स्थापून प्रवेश वाडोवप, आनी व्हडा संख्येन एसईडीजी आशिल्ले विशेश शिक्षणीक क्षेत्र वाडोवप.
- (ड) थळावे भाशेन / भारतीय भाशेंत वा दोनूय उच्च गुणवत्तेचें शिक्षण उच्च शिक्षण संस्थांनी निर्माण करप, विकसीत आनी समर्थन करप.
- (च) खाजगी आनी सार्वजनिक अश्या दोनूय तरांच्या उच्च शिक्षणीक संस्थांनी एसईडीजीक अदीक अर्थीक सहाय्य आनी शिश्यवृत्ती प्रदान करप.
- (छ) एसईडीजी मदीं उच्च शिक्षणाच्यो संदी आनी शिश्यवृत्ती विशीं कार्यक्रम आयोजीत करप विद्यार्थ्यां मदीं जागरूकता वाडोवप.
- (ज) बऱ्या सहभागा खातीर आनी शिकपाच्या परिणामा खातीर तंत्रज्ञान साधनांचो विकास आनी समर्थन करप.

१४.४ (२) सगल्या उच्च शिक्षणीक संस्थां मदीं घेवपांत येवपी उपाय.

- (क) उच्च शिक्षण घेवपा खातीर संदी वाडोवप आनी शुल्क कमी करप.
- (ख) समाजीक-अर्थीक रुपान वंचीत विद्यार्थ्यांक उच्च शिक्षणा खातीर अदीक अर्थीक आदार आनी शिश्यवृत्ती प्रदान करप.
- (ग) उच्च शिक्षणाच्यो संदी आनी शिश्यवृत्तीचो प्रसार करप
- (घ) प्रवेश प्रक्रिय चड समावेशक करप.

- (ड) अभ्यासक्रम चड समावेशक करप.
- (च) उच्च शिक्षण कार्यक्रमांची रोजगारक्षमता वाडोवप
- (छ) भारतीय भाशा आनी द्विभाशिकां मदीं शिकयतात ते पदवी अभ्यासक्रम अदीक विकसीत करप.
- (ज) हाची खात्री करप की सगल्यो संबंदीत इमारती आनी हेर मुळाव्यो सुविधा व्हीलचेर सुलभ आनी अपंग अनुकूल आसा.
- (झ) वंचीत शिक्षणीक फाटभूंय आशिल्ल्या विद्यार्थ्यां खातीर ब्रिज कोर्स विकसीत करप.
- (ञ) योग्य समुपदेशन आनी मार्गदर्शन कार्यक्रमां वरवीं असल्या सगल्या विद्यार्थ्यांक समाजीक-भावनीक आनी शिक्षणीक समर्थन आनी मार्गदर्शन प्रदान करप.
- (ट) अभ्यासक्रमा सयत उच्च शिक्षण संस्थांच्या सगल्या बाबी मदीं संकाय वांगडी, सल्लागार आनी विद्यार्थ्यांची संवेदनशीलता आनी लिंग वळख हांचे प्रती संवेदनशीलता आनी ताचो समावेश हाची खात्री करप.
- (ठ) सगले भेदभाव आनी उत्पादना आड नेमांची काटेकोरपणान अंमलबजावणी करप.
- (ड) एसईडीजीच्या वाडट्या सहभागाची खात्री करप, तातूंत विशिश्ट येवजण्यो आशिल्ल्यो संस्थागत विकास येवजण्यो विकसीत करप, वयल्या बाबीं सयत पूण तातूंत मर्यादीत न्हय.

१५. शिक्षक शिक्षण

१५.१ मुखा वयले पिळगेक आकार दिवपी शिक्षकांची एक टीम निर्माण करपांत अध्यापक शिक्षणाची भुमिका म्हत्वाची आसा. शिक्षकांक तयार करप ही एक अशी प्रक्रिया आसा जंय बहुविशय दिश्टीकोण आनी ज्ञानाची गरज आसा वांगडाच सभाव आनी मूल्यां तयार करप आनी उत्कृश्ट मार्गदर्शकांच्या अंतर्गत अभ्यासाचो विकास गरजेचो आसा. शिक्षकांक भारतीय मूल्यां, भाशा ज्ञान, नीती आनी परंपरे सयत आदिवासी परंपरा, तशेंच शिक्षण आनी अध्यापनशास्त्राच्या ताचे प्रगतीचीय बरी जाण आसपाक जाय.

१५.२ सुप्रीम कोर्टान स्थापन केल्ल्या न्यायमूर्ती जे. एस. वर्मा आयोगा (२०१२) प्रमाण १०,००० परस चड स्टॅण्ड-अलोन टीईएल हे शिक्षक गंभीर शिक्षणाचे यत्नूय करिनात, पूण ताच्या जाग्यार ते व्हडा मोलान पदव्यो विकतात. यंत्रणेंतल्या गैरप्रकारांक आळो घालपाक वा गुणवत्ते खातीर मुळाव्या मानकांची अंमलबजावणी करप, उरफाटें असल्या यत्नांक ह्या क्षेत्रांत उत्कंठता आनी नवेपणाची वाट थांबोवपाक नकारात्मक परिणाम जाल्लो आसा. हें क्षेत्र आनी ताचे नियामक प्रणालींत म्हत्वाचे कारवाहींत पुनरुज्जीवन करपाची बेगोबेग गरज आसा. जे वरवीं शिक्षणीक यंत्रणेंतले मानक आनी कसोटीची प्रामाणिकता, विस्वासाहता, कार्यक्षमता आनी उच्च गुणवत्ता वाडोवपाची गरज आसा.

१५.३ शिक्षक पेशाची प्रतिश्ठा पुनर्संचयित करपा खातीर गरज आशिल्ले अखंडतेची आनी विस्वासाहतेचे पातळीचेर सुदारणा करपा खातीर आनी ते वरवीं एक सफल विद्यालयी प्रणाली सुनिश्चीत करपा खातीर नियामक प्रणालीचे मुळावे शिक्षणीक निकश पूर्ण ना करपी ह्या निम्न दर्ज्याच्या आनी अकार्यक्षम शिक्षक, शिक्षण संस्था (टीईएल) आड खर कारवाय करपाचे अधिकार आसतले, एक वर्स दिले उपरांत उल्लंघनाचेर उपाय काडले नात जाल्यार २०३० वर्सा मेरेन फक्त शिक्षणीक नदरेन योग्य, बहुविशयक आनी एकात्मिक शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम कार्यान्वित जातले.

१५.४ शिक्षक शिक्षणा खातीर बहुविशयक इनपूटच्या वांगडा उच्च गुणवत्तेची सामुग्री तशेंच शिक्षणीक शास्त्राची गरज आशिल्ल्यान शिक्षकांचे सगले कार्यक्रम संमिश्र बहुविशयक संस्थांनी आयोजीत करप गरजेचें आसा. हे खातीर सगलीं बहुविशयक विद्यापीठां आनी म्हाविद्यालयां स्थापन करपाचें ध्येय आसा, जे आपले परीन उत्कृश्ट शिक्षणीक विभागांची स्थापना आनी उदरगत करतले, जे शिक्षण क्षेत्रांतल्या वेगवेगळ्या बाबींचेर अत्याधुनिक संशोधन करतले आनी वांगडाच बीएड कार्यक्रम संचालीत करतले. जशें मानसशास्त्र, तत्वज्ञान, समाजशास्त्र, न्युरोसायन्स, भारतीय भाशा, कला,

संगीत, इतिहास, साहित्य, शारिरीक शिक्षण, विज्ञान आनी गणीत ह्यासारक्या हेर विभागांच्या सहकार्यान. हाचे बरोबर २०३० वर्सा मेरेन सगल्यो एकल एक शिक्षणाच्यो संस्था भोवविशयक संस्थांच्या रुपान बदलपाची गरज आसा. कित्याक तांकां ४ वर्सांचो एकात्मिक शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालीत करपाचो आसा.

१५.५ अश्या भोवशाखीय उच्च शिक्षण संस्थां कडल्यान चलोवपांत येवपी ४ वर्सांचो एकवटीत बीएड अभ्यासक्रम हो २०३० मेरेन शालेय शिक्षकां खातीर किमान पदवी पात्रता आसतली. ४ वर्सांचो एकवटीत बीएड अभ्यासक्रम म्हणजे शिक्षण तशेंच भाशा, इतिहास, संगीत, गणीत, संगणकशास्त्र, रसायनशास्त्र, अर्थशास्त्र, कला, शारिरीक शिक्षण आदी अश्या एका विशयांत स्वेशलायझेशन आशिल्ली ट्युएल मेजर सर्वांगीण पदवी आसतली. शिक्षकांच्या शिक्षणा मदीं अत्याधुनिक अध्यापनशास्त्र शिकोवण्या भायर, समाजशास्त्र, इतिहास, विज्ञान, मानसशास्त्र, बाल्यावस्था, पयलें संगोपन आनी शिक्षण, मुळावी साक्षरता आनी संख्याशास्त्र, भारत आनी ताची मूल्यां / संस्कृताय / कला / परंपरा हे विशीं ज्ञान, ह्या आनी अश्या हेर विशयांचें मुळावें प्रशिक्षण आस्पाव जातलें. ४ वर्सांचो एकवटीत बीएड अभ्यासक्रम उपलब्ध करून दिवपी उच्च शिक्षण संस्थां वरवीं एकाद्र्या खास विशयांत बॅचलरची पदवी मेळयल्ल्या विद्यार्थ्यां खातीर २ वर्सांचो बीएड अभ्यासक्रम लेगीत उपलब्ध करून दिवप जातलें. विशिश्ट विशयांत ४ वर्सांचें पदवीपूर्व शिक्षण पूर्ण करपी उमेदवारां खातीर १ वर्सांचो बीएड अभ्यासक्रम उपलब्ध करून दितले. असामान्य विद्यार्थ्यां खातीर ४ वर्सां, २ वर्सां आनी एक वर्साच्या बीएड कार्यक्रमा कडेन आकर्शीत करपाचे नदरेन गुणवान विद्यार्थ्यां खातीर शिश्यवृत्त्यो जाहीर करतले.

१५.६ शिक्षणाचे आनी ताचे कडेन संबंदीत शाखांचे तशेंच खाशेल्या विशयांचे अनेक तज्ञ उपलब्ध आशिल्ल्याची खात्री, शिक्षकां खातीर शिक्षण कार्यक्रम उपलब्ध करून दिवपी उच्च शिक्षण संस्थां कडल्यान करतले. दर एके उच्च शिक्षण संस्थेक अनेक सरकारी आनी खाजगी शाळां बरोबर सहयोगान काम करतले. असामान्य विद्यार्थ्यांक ४ वर्सां, २ वर्सां आनी एक वर्साच्या बीएड अभ्यासक्रमां कडेन आकर्शीत करपाचे नदरेन गुणस्त विद्यार्थ्यां खातीर शिश्यवृत्त्यो जाहीर करतले.

१५.७ शिक्षकांच्या शिक्षणाची मानकां एक सारकीं राखपा खातीर पूर्व सेवा शिक्षक तयारी कार्यक्रमा खातीर दितात तो प्रवेश, राष्ट्रीय चांचणी एजन्सी / नॅशनल टेस्टिंग एजन्सी वरवीं घेतात त्या योग्य विशयांच्या आनी अभिक्षमता चांचण्यांच्या माध्यमांतल्यान दितले आनी देशाची भाशीक आनी सांस्कृतीक विविधता, लक्षांत घेवन हे प्रवेश प्रक्रियेचें प्रमाणीकरण करतले.

१५.८ शिक्षण विभागांतल्या अध्यापकांच्या प्रोफायलांनी विविधताय आसप गरजेचें मानतले आनी अध्यापन / क्षेत्र / संशोधनांतल्या अणभवाक बरेंच म्हत्व दितले. शालेय शिक्षणा कडेन जोडिल्ल्या समाजीक शास्त्रांच्या क्षेत्रांनी (देखीक मानसशास्त्र, बाल विकास, भाशाशास्त्र, समाजशास्त्र, तत्वज्ञान, अर्थशास्त्र आनी राज्यशास्त्र) प्रशिक्षण घेतिल्ले ÷ अध्यापक तशेंच विज्ञान शिक्षण, गणीत शिक्षण, समाजीक शास्त्राचें शिक्षण आनी भाशाशास्त्राचें शिक्षण ह्या कार्यक्रमां मदल्या अध्यापकांक आकर्शीत करून तांकां शिक्षक शिक्षण संस्थां मदीं कायम राखपा खातीर यत्न करतले. हाका लागून शिक्षकांच्या बहुशास्त्रीय शिक्षणाक आनी संकल्पनात्मक विकासाक घटसाण मेळटली.

१५.९ पीएचडीच्या सगल्या फांट्यांतल्या सगल्या नव्या प्रवेशार्थीक तांणी वेंचिल्ल्या पीएचडी विशया कडेन संबंदीत अध्यापन / शिक्षण / अध्यापनशास्त्र / लेखन हातूंतल्या क्रेडीट आदारीत अभ्यासक्रमा खाला डॉक्टरेट प्रशिक्षण कालावधी मजगतीं, प्रवेश घेवप गरजेचें आसा. संशोधन करपी अनेक विद्वानाक मुखार वचून तांणी निवडिल्ल्या फांट्यांनी अध्यापक वा सार्वजनिक प्रतिनिधी / संवादकाची भुमिका करपाची आशिल्ल्यान तांकां अध्यापन शास्त्रांतल्यो प्रथा / पद्दती, अभ्यासक्रमाची रचना करप, विस्वासाहता, मूल्यांकन प्रणाली, संवाद सादप आनी अशेच तरेच्या हेर गजालींचो अणभव मेळटलो हाची खात्री करप जातलें. पीएचडी विद्यार्थ्यांक, अध्यापन सहाय्यकाचे भुमिकेंतल्यान वा हेर साधनांच्या माध्यमांतल्यान, प्रत्यक्ष अध्यापनाचो अणभव घेवन तांची किमान वरां पूर्ण करचीं लागतलीं. हे खातीर देशभरांतल्या विद्यापीठां मदल्या पीएचडी कार्यक्रमाची पुनर्रचना करतले.

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण 2020

१५.१० सध्याची संस्थात्मक वेवस्था आनी चालू उपक्रमाच्या माध्यमांतल्यान म्हाविद्यालय आनी विद्यापीठांतल्या शिक्षकां खातीर सेवांतर्गत सातत्यपूर्ण वेवसायीक विकासाचें प्रशिक्षण तशेंच सुरु उरतलें. दर्जेदार शिक्षणा खातीर गिरेस्त अध्यापन, अध्ययन प्रक्रियेची गरज पूर्ण करपा खातीर ह्यो वेवस्था आनी उपक्रमांक घटसाण दिवन ताचो विस्तार करतले. शिक्षकांच्या ऑनलायन प्रशिक्षणा खातीर झूरा / ऊळ्डीहर (स्वयंदिक्षा) ह्या सारकें तंत्रज्ञानाचें व्यासपीठ / प्लॅटफॉर्म वापरपाक प्रोत्साहन दितले. हाका लागून प्रमाणीकृत प्रशिक्षण कार्यक्रम कमी वेळांत मोट्या प्रमाणांत शिक्षकां मेरेन पावयतले.

१५.११ राष्ट्रीय मार्गदर्शक आयोग / नॅशनल मिशन फोर मेटरिंगची स्थापना करतले. हातूंत विद्यापीठ / म्हाविद्यालयांच्या शिक्षकांक ल्हान वा दीर्घ काळा खातीर सल्लो / वेवसायीक मजत दिवपाक इत्सूक आशिल्ल्या अनेक भारतीय भाशां मदीं शिकोवपाची क्षमता आशिल्ल्या वरिष्ठ / निवृत्त अध्यापकांचो व्हडा प्रमाणांत सहभाग आसतलो.

१६. वेवसायीक शिक्षणाच्यो नव्यो कल्पना

१६.१. १२ वे पांच वर्सुकी येवजणेच्या (२०१२-२०१७) अदमासा प्रमाण औपचारीक वेवसाय शिक्षण मेळयिल्ल्या १९ ते २४ पिरायेंतल्या भारतीय कामगारांचें प्रमाण एकदम कमी आसलें (५ % परस कमी) तर अमेरिकेंतलें हेंच प्रमाण ५२ % आसलें, जर्मनींत ७५ % आनी दक्षिण कोरियेंत ९६ % इतलें आसलें. हाचे वयल्यान हें लक्षांत येता की भारता मदीं वेवसायीक शिक्षणाचो प्रसार नेटान करप एकदम गरजेचें आसा.

१६.२ वेवसायीक शिक्षण घेवपी विद्यार्थ्यांची संख्या कमी आसपाचें एक मुखेल कारण म्हळ्यार वेवसायीक शिक्षणांत हाचे पयलीं मुखेलपणान यत्ता ११-१२ वी आनी यत्ता आठवी आनी ताचे वयल्या शाळा सोडिल्ल्या विद्यार्थ्यांचें लक्ष केंद्रीत केल्लें. ते भायर वेवसायीक प्रवेशां मदल्यान यत्ता ११-१२ वी पास जावपी विद्यार्थ्यां कडेन निवडिल्ल्या वेवसायां मदीं उच्च शिक्षण मुखार चालू दवरपा खातीर सदांच स्पश्ट मार्ग उपलब्ध नासतात. सर्वसादारण उच्च शिक्षणा खातीर प्रवेशाचे निकश लेगीत वेवसायीक शिक्षणाची पात्रता आशिल्ल्या विद्यार्थ्यांक प्रवेश दिवपाचे नदरेन करुंक नासले. ताका लागून मुखेल प्रवाह वा शिक्षणीक शिक्षणांतल्या तांच्या समकक्ष विद्यार्थ्यांचे तुलनेंत ह्या विद्यार्थ्यांक प्रतिकूल परिस्थितीक तोंड दिवचें पडटा. हे खातीर वेवसायीक शिक्षण फांट्यांतल्या विद्यार्थ्यां खातीर शिक्षणीक उन्नतीचो मार्ग पुरायेन बंद जालो. जी समस्या हालींच २०१३ मदीं राष्ट्रीय कौशल्य पात्रता फ्रेमवर्क आराखडो (छड्क) घोशीत करुन सोडयलो.

१६.३ वेवसायीक शिक्षण हें मुख्य प्रवाहांतल्या शिक्षणा परस हलक्या दर्ज्याचें आनी खास करुन तें मुख्य प्रवाहांतलें शिक्षण ना झेपपी विद्यार्थ्यां खातीर अशें मानतात. हे समजुतीचो विद्यार्थ्यांचे निवडीचेर परिणाम जाता. ही एक गंभीर समस्या आसून, फुडाराक विद्यार्थ्यांक वेवसायीक शिक्षण कशे तरेन दिवप जातलें हाचो पुरायेन कायापालट करुनच तिचें निराकरण करप जावंक शकता.

१६.४ वेवसायीक शिक्षणा कडेन संबंद जोडिल्ल्या समाजीक दर्ज्याचे उबारणेचेर मात करप हें ह्या धोरणाचें उद्दिश्ट आसा आनी हे खातीर टप्प्याटप्प्यान सगल्या शिक्षणीक संस्थां मदीं वेवसायीक शिक्षण कार्यक्रमाचें मुखेल प्रवाहांतल्या शिक्षणा मदीं एकवटीकरण करप गरजेचें आसा. ल्हान पिरायेंतूच पूर्वमाध्यमीक आनी माध्यमीक शाळेंत वेवसायाची वळख करुन दिवपाक सुरवात करुन, गुणवत्तापूर्ण वेवसायीक शिक्षणाचें उच्च शिक्षणांत सहजतायेन एकवटीकरण करप जातलें. दर एक भुरगें कमीत कमी एक वेवसाय शिकतलें आनी हेर अनेक वेवसायांचीं वळख करुन दिवप जातलें हाची खात्री करप जातलें. हाका लागून श्रमप्रतिश्ठा आनी भारतीय कला आनी कारागिरी हांचो आस्पाव आशिल्ल्या वेगवेगळ्या वेवसायांचें म्हत्व हांचेर भर दितले.

१६.५ २०२५ मेरेन किमान ५० % विद्यार्थ्यांक शालेय आनी उच्च शिक्षण वेवस्थे वरवीं वेवसायीक शिक्षणाची वळख जाल्ली आसतली जे खातीर लक्ष्य आनी कालमर्यादा सयत एक स्पश्ट कृती येवजण विकसीत करतले. शाश्वत

विकास लक्ष्य ४.४ हाचे कडेन तें सुसंगत आसा आनी भारताचे लोकसंख्येच्या लाभांशाची पुराय क्षमता उपेगांत हाडपाक हे मजत करतले. जीईआर खातीर लक्ष्य थारायतना वेवसायीक शिक्षणांतल्या विद्यार्थ्यांचो आंकडो लेगीत विचार करतले. वेवसायीक क्षमतांचो विकास शिक्षणीक वा हेर क्षमतांच्या विकासा बरोबर करतले. फुडल्या दशकांत टप्प्याटप्प्यान सगल्या माध्यमीक शाळांच्या शिक्षणीक कार्यक्रमांत वेवसायीक शिक्षण समाविष्ट करतले. हे नदरेन माध्यमीक शाळा, आयटीआय, पॉलिटेक्नीक, थळावे उद्देग आनी आपवावुरपी संस्थांच्या भागीदारान वेवसायीक शिक्षण दितले. २०१३ मदीं सुरु केल्ल्या बी. वोक. पदव्यो अस्तित्वांत उरतल्योच. पूण ४ वर्सांच्या बहुशाखीय पदवी कार्यक्रमां सयत हेर सगल्यो पदव्यो कार्यक्रमां मदीं प्रवेश घेतिल्ल्या विद्यार्थ्यांकूच वेवसायीक अभ्यासक्रम उपलब्ध करतले. उच्च शिक्षणीक संस्थांक लेगीत वेव्हारीक कौशल्या सयत वेगवेगळ्या कौशल्यांचें ल्हान मुजतीचें प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम चलोवपाची लेगीत परवानगी दितले. लोकविद्या म्हणजेच भारतांत विकसीत केल्लें म्हत्वपूर्ण वेवसायीक ज्ञान, विद्यार्थ्यांक वेवसायीक शिक्षण अभ्यासक्रमां मदीं एकात्मिक करून उपलब्ध करतले. ओडीए पद्दतीन वेवसायीक अभ्यासक्रम शिकोवपाची शक्यताय आजमावन पळयतले.

१६.६ मुखा वयल्या दशकांत टप्प्याटप्प्यान सगल्यो शाळा आनी उच्च शिक्षण संस्थां मदीं वेवसायीक शिक्षण एकवटीत करतले. कुशळटाय तफावत विशेशणाच्या आनी थळाव्या संदीच्यो मॅपिंगच्या आदाराचेर वेवसायीक शिक्षणा खातीर लक्ष केंद्रीत करपाचीं क्षेत्रां निवडटले. ह्या यत्नाचेर देखरेख करपा खातीर मानव संसाधन विकास मंत्रालय (एमएचआरडी) वेवसायीक शिक्षणांतले तज्ञ आनी सगल्या मंत्रालयांच्या प्रतिनिधींचो आस्पाव आशिल्ली वेवसायीक शिक्षणाच्या एकवटीकरण खातीर राष्ट्रीय समिती (एनसीआयव्हीई) उद्देग क्षेत्राच्या सहकार्यान स्थापन करतले.

१६.७ सुरवेक हाचो अवलंब केल्ल्या स्वतंत्र संस्थांनी प्रभावी कार्य करपी मॉडेलस आनी पद्दती सोदपा खातीर नाविन्यपूर्णता वापरूंक जाय आनी उपरांत एनसीआयव्हीईन स्थापन केल्ले यंत्रणे वरवीं ही म्हायती हेर संस्थां कडेन बोअर करूंक जाय म्हणजे वेवसायीक शिक्षणाचो आवाको वाडटलो. उच्च शिक्षण संस्था लेगीत वेवसायीक शिक्षण आनी अप्रेंटीसशिपीच्या वेगवेगळ्या मॉडेलसाचे प्रयोग करून पळयतले. उच्च शिक्षण संस्थां मदीं उद्देगांचे भागीदारींत अंतःपोशम (इन्क्युबेशन) केंद्रां सुरु करतले.

१६.८ राष्ट्रीय कौशल्य पात्रता आराखडो. दर एका वेवसाय शाखे खातीर आनी वेवसाया खातीर अदीक तपशीलवार आसतली. मुखार, आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेन तयार केल्ल्या भारतीय मानक वर्गीकरण कडेन भारतीय मानकां सुसंगत करप जातलें. हो आराखडो पूर्व शिक्षणाक मान्यताय दिवपा खातीर आदार दितलो. हे वरवीं औपचारीक शिक्षण सोडिल्ल्या विद्यार्थ्यांचे वेव्हारीक अणभव आराखड्यांतल्या संबंदीत थरा कडेन सुसंगत करून तांकां परत समाविष्ट करतले. क्रेडीट आदारीत आराखडो सामान्य आनी वेवसायीक शिक्षणा खातीर एकामेकां मदीं प्रवेश घेवप लेगीत सोपें करतलें.

१७. सगल्या स्तराचेर दर्जेदार संशोधनाक प्रोत्साहन दिवप : राष्ट्रीय संशोधन फावंडेशन वरवीं

१७.१ ज्ञान निर्मिती आनी संशोधन ह्यो गजाली मोट्यो आनी जिवंत अर्थवेवस्थेचे वाडी खातीर आनी ती तिगोवन धरपा खातीर समाजाच्या उत्थाना खातीर आनी व्हडलें येस मेळोवपा खातीर देशाक सातत्यान प्रेरीत करपा खातीर म्हत्वाच्यो आसात. खरेपणीं सगल्यां परस गिरेस्त संस्कृताये मदल्यो कांय (देखीक भारत, मेसोपोटेमिया, इजिप्त आनी ग्रीस) ते आधुनीक युगा मेरेन (देखीक अमेरिका, जर्मनी, इस्त्रायल, दक्षिण कोरिया आनी जपान) मजबूत ज्ञानाधारीत समाज आशिल्ल्यो आसात. तांणी विज्ञान तशेंच कला, भाशा आनी संस्कृताय ह्या क्षेत्रांत नव्या ज्ञानाचें मुळावें योगदान करून आपल्या बौद्धीक आनी भौतीक पंक्ती मदलो वांटो मेळयलो. ताका लागून फक्त तांच्याच न्हय तर संवसारांतल्या हेर संस्कृतायेचें लेगीत वर्धन आनी उत्थान जालें.

१७.२ सध्या जगांत घडपी जलद बदलां कडेन पळयल्यार संशोधनाची एक मजबूत परी संस्था घडये पयलीं केन्नाच नासली तितली आतां म्हत्वाची जाल्ली आसा. देखीक हवामान बदल, लोकसंख्येचें डायनॅमिक्स आनी वेवस्थापन, जैवतंत्रज्ञान आनी विस्तारपी संवसारीक बाजारपेठ, मशीन लर्निंगचो उदय, आनी कृत्रिम बुद्धिमत्ता. जर भारताक ह्या

वेगवेगळ्या क्षेत्रांनी फुडारपण करपाचें आसत आनी मुखा वयल्या कांय वर्सांत आनी दशकांत आमचे कडल्या मोट्या प्रमाणा वयले प्रतिभेचो खरेपणीं पुराय वापर करून परत एक आघाडेचो ज्ञानाधारीत समाज घडोवपाचो आसत तर आमच्या देशाक आमच्या संशोधन क्षमतांचो लक्षणीय विस्तार करचो लागतलो आनी वेगवेगळ्या क्षेत्रांनी उत्पादन करचें पडटलें. आयज खंयच्याय देशाच्या अर्थीक, बौद्धीक, समाजीक, पर्यावरणीय आनी तंत्रीक भलायके खातीर आनी उदरगती खातीर संशोधनाचें म्हत्व पयलीं केन्नाच नासलें तितलें वाडलां.

१७.३ संशोधन एकदम म्हत्वाचें आसुनूय भारतांतलें संशोधन आनी नाविन्यपूर्णतेंतली सध्याची गुंतवणूक जीडीपीच्या फक्त ०.६९ % आसा तर अमेरिकेचे बाबतींत हो आंकडो २.८ %, इस्रायलचे बाबतींत ४.३ % आनी दक्षिण कोरियाचे बाबतींत ४.२ % आसा.

१७.४ भारताक आयज ज्या समाजीक आव्हानांक तोंड दिवपाचें आसा देखीक आमच्या सगल्या नागरिकां खातीर पियेवपाच्या नितळ उदकाची उपलब्धता आनी नितळसाण, दर्जेदार शिक्षण आनी भलायकी निगा, येरादारीत सुदारणा, हवेची गुणवत्ता, उर्जा आनी मुळाव्यो सुविधा ते खातीर फक्त प्रगत विज्ञान आनी तंत्रज्ञानाचेर आदारीत दिश्टीकोणांचो आनी उपायांची गरज ना तर समाजीक शास्त्रां आनी मानव्यशास्त्रां आनी देशांतल्या वेगवेगळ्या समाजीक-सांस्कृतीक आनी पर्यावरणीय आयामाच्या सखोल आकलनाचेर लेगीत आदारीत अशा दिश्टीकोणांची आनी उपायांची गरज आसा. ह्या आव्हानांक फुडो करप आनी तांचेर उपाययेवजण करप हे खातीर वेगवेगळ्या क्षेत्रां मदीं उच्च दर्ज्याचें बहुशाखीय संशोधन भारतांत करप अनिवार्य आसा आनी आमी तें फक्त आयात करूंक शकनात. स्वता खातीर संशोधन करपाचे क्षमतेक लागून देशाक आयात करप सोपें जाता आनी मागीर परदेशांतलें संबंदीत संशोधन लेगीत आमी आमचे खातीर ज्युस्त पद्दतीन वापरूंक शकतात.

१७.५ ते भायर समाजीक समस्यांच्या उपायां मदल्या ताच्या मूल्यां वांगडाच खंयच्याय देशाची वळख, उदरगत, आत्मिक बौद्धीक समाधान आनी कल्पकता ह्यो गजाली लेगीत देशाचो इतिहास, कला, भाशा आनी संस्कृताय आदी वरवीं व्हडा प्रमाणांत साध्य करतले. विज्ञान आनी समाजशास्त्रांतल्या सोदां बरोबरच कला आनी मानसशास्त्रांतलें संशोधन लेगीत देशाचे उदरगती खातीर आनी आत्मज्ञाना खातीर एकदम म्हत्वाचें आसा.

१७.६ भारतांतल्या शिक्षणीक संस्थां मदल्या खास करून उच्च शिक्षणांतल्या कार्यरत आशिल्ल्या संस्थां मदलें संशोधन आनी नवे उपक्रम एकदम म्हत्वाचे आसात. पुराय इतिहासांत संवसारांतल्या सर्वोत्तम विद्यापीठांतले पुरावे हेच दाखयतात की संशोधन आनी ज्ञान निर्मितीची घटमूट संस्कृताय आशिल्ल्या वातावरणांतच अध्यापन आनी अध्यायनाची प्रक्रिया बेस बरे तरेन वाडटा. आनी ताचोच परिणाम म्हळ्यार संवसारांतलें सर्वोत्तम संशोधनांतलें बरेचशें संशोधन भोवशाखीय विद्यापीठां मदीं घडटा.

१७.७ भारतांत विज्ञान आनी गणिता पासून कला आनी साहित्या मेरेन ते उत्पादनशास्त्र आनी भाशां पासून वैजकशास्त्र ते शेती मेरेन अनेक क्षेत्रांतलें संशोधन आनी ज्ञान निर्मणाची मोटी परंपरा आसा. २१ व्या शेंकड्यांत भारतांत संशोधन आनी नाविन्यपूर्णतेचें फुडारपण करपा खातीर, एक बळिश्ट आनी आत्मज्ञान आशिल्लो समाज तयार करपा खातीर आनी संवसारांतल्या सगल्यां परस व्हड तीन अर्थवेवस्थां मदलो एक जावपा खातीर हें चड मजबूत करपाची गरज आसा.

१७.८ देखून हें धोरण भारतांतल्या संशोधनाचे गुणवत्तेंत आनी प्रमाणांत परिवर्तन घडोवपा खातीर एक सर्वसमावेशक दिश्टीकोणाची परिकल्पना करता. हाचेर विज्ञानीक पद्दतीचेर आनी तार्किक विचारांचेर भर दिवन शालेय शिक्षणांत अदीक खेळ आनी सोदाचेर आदारीत अध्यायन शैलीचे दिकेन निश्चीत बदल करपाचो समावेश आसा. हातूंत विद्यार्थ्यांची आवड आनी प्रतिमा वळखुपा खातीर शाळां मदीं कारकिर्द समुपदेशन, विद्यापीठां मदल्या संशोधनाक चालना दिवप, सगल्यो उच्च शिक्षण संस्था भोवशासकीय स्वरूपाच्यो आसप आनी सर्वांगीण शिक्षणाचेर भर, पदवीपूर्व अभ्यासक्रमांत संशोधन आनी इंटरनशिपीचो आस्पाव, संशोधनाक योग्य म्हत्व दिवपी अध्यापक कारकिर्द वेवस्थापन प्रणाली आनी संशोधन आनी नाविन्यपूर्ण वातावरणाक प्रोत्साहन दिवपी प्रशासन आनी नियामक बदल हांचो आस्पाव

आसतलो. हीं सगलीं तासां देशांत संशोधनाची मानसिकता विकसीत करपाक एकदम म्हत्वाची आसा.

१७.९ ह्या वेगवेगळ्या घटकांचो समन्वयात्मक रितीन विकास करपा खातीर आनी ते वरवीं देशांत खरेपणीं गुणवत्तापूर्ण संशोधनांत नेटान वाड करपा खातीर रा-द्वितीय संशोधन संस्था/ नॅशनल रिसर्च फाउंडेशन (एनआरएफ) स्थापन करप ह्या धोरणांत संकल्पित आसा. संशोधनाची संस्कृताय आमच्या विद्यापिठांनी शिकोवप हें एनआरएफचें व्यापक उद्दिश्ट आसा. खास करून एनआरएफ गुणवत्ता आदारीत पूण सहाध्यायी-पुनरावलोकीत न्याय्य संशोधन अर्थसहाय्याचो एक विस्वासाहू बुन्याद प्रदान करता, उत्कृश्ट संशोधनाक उचीत प्रोत्साहन आनी सन्मान दिवन देशांत संशोधनाची संस्कृताय विकसीत करपाक मजत करता आनी सध्या मर्यादीत संशोधन क्षमता आशिल्ल्या राज्य विद्यापिठां मदीं आनी हेर भौशीक संस्थां मदीं संशोधन क्षमता आंकुरपाक आनी वाडपा खातीर म्हत्वाचे उपक्रम हातांत घेतले. एनआरएफ सगल्या शाखां मदल्या संशोधनाक स्पर्धात्मकपणान अर्थसहाय्य करता. येसस्वी संशोधनाचो सन्मान करतले आनी जंय शक्य आसा थंय शासकीय संस्था तशेंच उद्देग आनी खाजगी / धर्मादाय संस्थांच्या आदारान संशोधन प्रत्यक्ष वापरांत हाडटले.

१७.१० विज्ञान आनी तंत्रज्ञान विभाग (डीएसटी) अणू ऊर्जा विभाग (डीएई), जैव तंत्रज्ञान विभाग (डीबीटी), भारतीय कृषी संशोधन परिशद (आयसीएआर), भारतीय वैजकी संशोधन परिशद (आयसीएमआर), भारतीय इतिहास संशोधन परिशद (आयसीएचआर) आनी विद्यापीठ अनुदान आयोग (यूजीसी) ह्या सारक्या सध्या कांय स्तरार संशोधनाक अर्थसहाय्य दिवपी संस्था, तशेंच वेगवेगळ्यो खासगी आनी धर्मादाय संस्था, तांचे प्राधान्यक्रम आनी गरजां प्रमाण संशोधनाक स्वतंत्रपणान अर्थसहाय्य दिवप सुरु दवरतले. मात अर्थसहाय्य दिवपी हेर संस्थां कडेन एनआरएफ जतनायेन समन्वय सादतले आनी हेतूचो ताळमेळ सुनिश्चीत करपा खातीर आनी यत्नांची पुनरावृत्ती टाळपा खातीर विज्ञान, अभियांत्रिकी आनी हेर संस्थां सयत कार्य करतले. एनआरएफचें प्रशासन सरकारच्या स्वतंत्रपणान फिरपी बोर्ड ऑफ गव्हर्नन्सा वरवीं जातलें. हातूंत सगल्या क्षेत्रांतल्या सर्वोत्तम संशोधक आनी नाविन्याचो सोद घेवपी व्यक्ती आसतल्यो.

१७.११ एनआरएफची मुळावी कार्यां सकयल दिल्ल्या प्रमाण आसतलीं -

- (क) सर्तीवंत सगल्या तरांच्या आनी सगल्या शाखांच्या सहाध्यायी-पुनरावलोकीत अनुदान प्रस्तावां खातीर निधी दिवप.
- (ख) शिक्षणीक संस्थांक, खास करून जंय संशोधन सध्या नवजात अवस्थेंत आसा, अश्या विद्यापिठांक आनी म्हाविद्यालयांक मार्गदर्शन करून संशोधन प्रारंभ, विकसीत आनी सोपो करप.
- (ग) संशोधन आनी सरकारच्या तशेंच उद्देगांच्या संबंदीत शाखांनी दुवो म्हण काम करप, जाका लागून राष्ट्रीय संशोधनाच्या तातडीच्या मुद्द्यां विशीं संशोधकांक सेगीत माहितगार करतले आनी धोरणकर्त्यांक संशोधनांतल्या ताच्या येसा विशीं सेगीत माहितगार करतले. अशें केल्ल्यान हें येस धोरणां आनी/ वा अंमलबजावणी मदीं सुयोग्य तरेन वापरतले आनी
- (घ) उत्कृश्ट संशोधन आनी उदरगतीचो सन्मान करप.

१८. उच्च शिक्षणाचे नियामक प्रणालींत परिवर्तन

१८.१ अनेक दशकां पासून उच्च शिक्षणाचें नियमन खूब कठोरपणान केल्लें आसा. चडसो कांय परिणाम साध्य करिनासतना खूब चड गजालींचें नियमन करपाचो यत्न करप जाला, नियामक यंत्रणेच्या यांत्रिक आनी अक्षम करपी स्वरूपाक लागून कांय एकदम मुळाव्यो समस्या निर्माण जाल्ल्यो आसात जशे कांय संस्थांच्या हातांत खूब चड अधिकार एकवटला. ह्या संस्थांतल्या हितसंबंदांचे संघर्श आनी परिणामकारक जापसालदारकेचो उणाव. उच्च शिक्षण क्षेत्राक परत नवचैतन्य दिवपा खातीर आनी भरभराटी खातीर सक्षम जावपा खातीर नियामक यंत्रणेचे पुराय सुदारणेची गरज आसा.

१८.२ वयर नमूद केल्ल्या समस्या सुटाय्यो करपा खातीर उच्च शिक्षणाचे नियामक वेवस्थे कडेन हें सुनिश्चित करप जातलें की नियमन, अधिस्वीकृती, निधी आनी शिक्षणीक मानकां प्रस्थापीत करप ह्या सारकीं वेगवेगळीं कामां, विशिश्ट स्वतंत्र आनी अधिकारप्राप्त संस्थां कडल्यान करप जातलें. वेवस्थे मदीं तपास आनी समतोल स्थापीत करप, हितसंबंदांतलो संघर्श कमी करप आनी अधिकाराचें केंद्रीकरण पयस करपा खातीर हें म्हत्वाचें आसा. हीं चार म्हत्वपूर्ण कार्यां पूर्ण करपी ह्यो चार संस्थात्मक वेवस्था, स्वतंत्रपणान काम करत आसतना लेगीत समान उद्दिश्टां साध्य करपा खातीर एकामेकां वांगडा ताळमेळ राखून काम करीत आसात, हें सुनिश्चित करपा खातीर भारतीय उच्च शिक्षण आयोग/ हायर एज्युकेशन कमिशन ऑफ इंडिया (एचईसीआय) हे एके संस्थे अंतर्गत ह्या चार वेवस्थांच्या चार स्वतंत्र विभागांची (व्हर्टिकल्स) स्थापणूक करतले.

१८.३ एचईसीआयचो पयलो विभाग आसतलो राष्ट्रीय उच्च शिक्षण नियामक परिशद/ नॅशनल हायर एज्युकेशन रेग्युलेटरी कौन्सिल (एनएचईआरसी). ह्या विभागाचें काम आसतलें उच्च शिक्षण क्षेत्रा खातीर एका सामायिक आनी एकमेव नियामकाचें काम करप. हातूंत शिक्षकांच्या शिक्षणाचो आस्पाव आसतलो. पूण वैजकी आनी कायद्याच्या शिक्षणाचो आस्पाव नासुये. जाका लागून एकाच वेळार अस्तित्वांत आशिल्ल्या अनेक नियामक मंडळांच्या नियमनाची यत्नांची द्विरुक्ती आनी अवेवस्था जावची ना. ह्या एकोड्या माध्यमांतल्यान नियमन शक्य करपा खातीर, विद्यमान कायद्यांचें पुनरपरिक्षण करून तें रद्दबादल करप तशेंच वेगवेगळ्या नियामक मंडळांची पुनर्रचना करप गरजेचें आसा. सुलभ पूण परिणामकारक आनी सुविधात्मक पद्दतीचें नियमन करपाचे नदरेन एनएचईआरसी स्थापन करतले. म्हणजेच कांय म्हत्वाच्या बाबींचें प्रभावीपणान मानक थारावणी करप जातलें. ह्या बाबीं मदीं खास करून वित्तीय विस्वसनीयता, सुशासन आनी सगले अर्थीक वेव्हार, ऑडिट, प्रक्रिया, मुळाव्यो सुविधा, अध्यापक/ कर्मचारी, अभ्यासक्रम आनी शिक्षणीक निश्पत्तीचे वट्ट ऑनलायन आनी ऑफलायन सार्वजनिक स्व-प्रकटीकरण हांचो आस्पाव आसतलो. हीं म्हायती सगल्या उच्च शिक्षण संस्थां कडल्यान एनएचईआरसीचे सार्वजनिक वेबसायटीचेर आनी संस्थांच्या वेबसायटीचेर उपलब्ध करतले. तशेंच तांचे कडल्यान हीं म्हायती अद्ययावत करपाची आनी तिचे अचूकतेची खात्री करतले. भौशीक क्षेत्रांत उजवाडाक आयिल्ले म्हायतीक लागून हितसंबंदी आनी हेर कोणाय कडल्यान कागाळ वा गाराणी आयल्यार एनएचईआरसी कडल्यान ताचेर निर्णय घेतले. मोलादीक सुचोवण्या खातीर दर एक उच्च शिक्षण संस्थे मदल्या स्वैरपणान निवडिल्ल्या विद्यार्थ्यां कडल्यान, दिव्यांग विद्यार्थ्यां सयत नेमान अभिप्राय घेतले.

१८.४ असलें नियमन सक्रीय करपाची मुखेल यंत्रणा म्हळ्यार अधिस्वीकृती. म्हणूनच एचईसीआयचो दुसरो विभाग, राष्ट्रीय अधिस्वीकृती परिशद / नॅशनल अॅक्रेडिटेशन कौन्सिल (नॅक) नांवाची अधिस्वीकृती संस्था (मेटा-अॅक्रेडिटिंग बॉडी) आसतली. संस्थांची अधिस्वीकृती मुखेलपणान मुळावे नेम, सार्वजनिक स्व-प्रकटीकरण, बरें शासन आनी निश्पत्ती ह्या आदारांचेर करतले. आनी तें काम अधिस्वीकृती करपी संस्था / मंडळांच्या स्वतंत्र परिसंस्थे वरवीं करतले आनी नॅका कडल्यान ताचेर देखरेख दवरतले. मान्यताप्राप्त अधिस्वीकृती संस्था म्हूण काम करपी संस्था आनी ताची योग्य संख्या नॅका कडल्यान निश्चित करतले. थोडेभितर सगल्यो उच्च शिक्षणीक संस्था ना दर्जो, स्वशासन, आनी स्वायत्ततेची खाशेली पातळी संपादन करूंक मेळची हे खातीर मापदंडाचे टप्पे निश्चित करपी, श्रेणीबद्द (ग्रेडेड) अधिस्वीकृतीची एक सशक्त वेवस्था प्रस्थापीत करतले. त्या बदल्यात मुखा वयल्या १५ वर्सांत आमच्या संस्थात्मक विकास येवजणेच्या / इन्स्टिट्युशनल डेव्हलपमेंट प्लॅन) माध्यमांतल्यान सगल्यांत उच्च स्तराची अधिस्वीकृती मेळोवन ताचे वरवीं एक स्वप्रशासीत पदवी प्रदान करपी संस्था/ क्लस्टर म्हणून कार्यरत जावप, हें उच्च शिक्षण संस्थांच्या मुखा वयलें उद्दिश्ट आसतलें. मुखार वचून विद्यमान जागतिक पद्दती प्रमाण अधिस्वीकृती ही एक द्विपर्यायी प्रक्रिया जातली.

१८.५ एचईसीआयचो तिसरो विभाग आसतलो उच्च शिक्षण अनुदान परिशद/ हायर एज्युकेशन ग्रॅंटस् कौन्सिल (एचईजीसी). हे परिशदेचें काम आसतलें संस्थांनी तयार केल्ल्या आयडीपी आनी ताचे अंमलबजावणे मदीं जाल्ली उदरगत तशेंच हेर पारदर्शक निकश, ह्या सगल्यांच्या आदारान उच्च शिक्षणा खातीर निधी आनी अर्थसहाय्य करप.

शिश्यवृत्त्यांच्या वितरणा वांगडाच नव्या लक्षवेधी प्रांतां मदीं काम सुरु करपा खातीर आनी उच्च शिक्षण संस्थां मदीं उपलब्ध आशिल्ल्यो वेगवेगळ्यो शाखा आनी कार्यक्षेत्रांतल्या कार्यक्रमांचो विस्तार करपा खातीर, विकास निधीच्या वितरणाचें काम एचईजीसीक दितले.

१८.६ एचईसीआयचो चवथो विभाग आसतलो सर्वसादारण शिक्षण परिशद / जनरल एज्युकेशन कौन्सिल (जीईसी). हे परिशदेचें काम आसतलें उच्च शिक्षणाच्या कार्यक्रमां खातीर अपेक्षीत अध्ययन निश्पत्ती तयार करप, जाका पदवीधर गूण विशेश (ग्रॅज्युएट ॲट्रिब्युट्स) ह्या नांवान वळखप जातलें. जीईसी कडल्यान राष्ट्रीय उच्च शिक्षण पात्रता आराखडो / नॅशनल हायर एज्युकेशन क्वालिफिकेशन बांदावळ (एनएचईजीई) तयार करतले आनी उच्च शिक्षणांत वेवसाय शिक्षणाचें एकवटीकरण करपाचे नदरेन हो आराखडो (एनएचईजीई) राष्ट्रीय कौशल्य पात्रता आराखड्या कडेन (नॅशनल स्किल्स क्वालिफिकेशन बांदावळ) सुसंगत आसतलो. अशे तरेच्या अध्ययन निश्पत्तीच्या माध्यमांतल्यान एनएचईजीएफ वरवीं उच्च शिक्षणाचे पात्रतायेचें वर्णन करतलें. जें पदवी / डिप्लोमा / सर्टिफिकेटांच्या रुपांत आसतलें. ते भायर एनएचईजीएफच्या माध्यमांतल्यान जीईसी कडल्यान, क्रेडीट हस्तांतरण, समतुल्यता ह्या सारक्या समस्यां खातीर सोपे नेम प्रस्थापीत करतले. २१ शेंकड्यांतलीं कौशल्या आशिल्लें परिपूर्ण विद्वान तयार करपाचे नदरेन विद्यार्थ्यांनी आपल्या शिक्षणीक कार्यक्रमा मजगतीं संपादन करचीं असलीं खाशेलीं कौशल्यां जीईसीन निश्चीत करप बंधनकारक आसा.

१८.७ भारतीय कृषी संशोधन परिशद/ इंडियन कौन्सिल फॉर अग्रीकल्चरल रिसर्च (आयसीएआर) भारतीय पशुचिकित्सा परिशद/ वेटरनरी कौन्सिल ऑफ इंडिया (व्हीसीआय) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिशद / नॅशनल कौन्सिल फॉर टिचर एज्युकेशन (एनसीटीई), वास्तुकला परिशद/ कौन्सिल ऑफ आर्किटेक्चर (सीओए), वेवसाय शिक्षण आनी प्रशिक्षण राष्ट्रीय परिशद/ नॅशनल कौन्सिल फॉर व्होकेशनल एज्युकेशन अँड ट्रेनिंग (एनसीव्हीईटी) आदी सारक्यो वेवसायीक परिशदो, वेवसायीक मानक स्थापना मंडळां/ प्रोफेशनल स्टँडर्ड सेटिंग बॉडीज (पीएसएसबी) ह्या नात्यान काम करतले. उच्च शिक्षण वेवस्थेंत त्यो म्हत्वाच्यो भुमिका बजायतले आनी तांकां जीईसीचे वांगडी जावपा खातीर आमंत्रित करतले. पीएसएसबीची पुनर्रचना जातकच तीं मंडळां जीईसीचो वांगडी म्हणून अभ्यासक्रम तयार करतले. शिक्षणीक मानकां निश्चीत करप आनी अध्यापन, संशोधन आनी तांच्या क्षेत्राचो विस्तार करप सुरु दवरतले. जीईसीचे वांगडी म्हणून ते अभ्यासक्रमाचो आराखडो थारावपाक मजत करतले आनी त्या प्रमाण उच्च शिक्षण संस्थां वरवीं तांचे स्वताचे अभ्यासक्रम निश्चीत करतले. अशे तरेन पीएसएसबी, अध्ययनाच्या आनी अंमलबजावणीच्या विशिश्ट क्षेत्रां मदीं मानकां वा अपेक्षा निश्चीत करतले आनी ते कसलीच नियामक भुमिका तयार करचे नात. हेर अनेक गजालीं वांगडाच आपापले शिक्षणीक कार्यक्रम ह्या मानकां प्रमाण कशे आसतले, हें सगलें उच्च शिक्षण संस्थां वरवीं थारायतले आनी गरज आसत तर हीं मानकां निश्चीत करपी संस्थां कडेन वा पीएसएसबी कडेन ते मजत लेगीत मागूंक शकतले.

१८.८ वेवस्थेचे हे रचनेक लागून वेगवेगळ्या भुमिकां मदलो हितसंघर्ष टाळून मुळाव्या विलगीकरणाच्या तत्वांचें पालन जावप सुनिश्चीत जातलें. म्हत्वाच्या कांय गरजेच्या गजालीं कडेन लक्ष दिवप जातलें हें सुनिश्चीत करून उच्च शिक्षणीक संस्थांक घटमूट करपाचें लेगीत हे रचनेचें ध्येय आसतलें. जापसालदारक्यो आनी दायित्व उच्च शिक्षण संस्थां कडेन एकवटीतपणान सुपूर्द करतले. अश्या अपेक्षां मदीं सार्वजनिक आनी खाजगी उच्च शिक्षणीक संस्था असो भेदभाव करप जावचो ना.

१८.९ ह्या बदलां खातीर सध्याच्यो रचना आनी संस्था हांचे मदीं बदल जावचे पडटले आनी तांचे मदीं एके तरेची उत्क्रांती जावची पडटली. कामांचें विलगीकरण जाल्ल्यान एचईसीआय मदलो दरेक विभाग नव्या नियामक येवजणेंत सुसंगत, अर्थपूर्ण आनी म्हत्वाची अशी नवी आनी एकूच भुमिका पार पाडपाची.

१८.१० संस्थांच्या कामांत अकार्यक्षमता आनी पारदर्शकता आसतली हाची खात्री करपा खातीर मानक थारावणी (एनएचईआरसी), अधिस्वीकृती (एनएसी), निधी पुरवण (एचईजीसी) आनी शिक्षणीक मानकां स्थापन करप

(जीईसी) ह्या सगल्या विभागांचें काम आनी तांचे वयले स्वायत्त शिखर संस्थेचें (एचईसीआय) काम पारदर्शक सार्वजनिक प्रकटीकरण आनी तंत्रज्ञानाचो व्हडा प्रमाणाचेर वापर करून चेहराविहीत आनी पारदर्शक नियामक हस्तक्षेप करप हें आसतलें. उच्च शिक्षण दिवपी संस्थांनी किमान मुळावे नेम आनी मानकां हांचें पालन करचें म्हूण खर कारवाये सयत अनुपालनाच्यो काटेकोर उपाययेवजण्यो, तशेंच अनिवार्य म्हायतीच्या फटीच्या प्रकटीकरणा खातीर दंड सुनिश्चित करतले. चार विभागां मदलो विवाद एचईसीआय स्वता सोडयतली. एचआयसीआय मदले दर एक विभाग म्हळ्यार एक स्वतंत्र संस्था आसतली. तातूंत संबंदीत क्षेत्राचो भरपूर अणभव आशिल्ल्या आनी त्याच बरोबर सचोटी, बांदिलकी आनी समाजीक सेवेंत कामगिरी केल्ल्यो व्यक्ती आसतल्यो. एचईसीआय स्वता उच्च शिक्षणांतल्या सार्वत्रीक कार्यक्रमाची उमेद आशिल्ल्या फामाद व्यक्तींचें मंडळ आसतलें आनी तें एचईसीआयचे सचोटीचेर आनी कामाचे परिणामकारकतेचेर देखरेख करतले आनी लक्ष दवरतले. न्यायनिवाडाच्या कामा बरोबरच आपलीं कामां करपा खातीर एचईसीआय मदीं सुयोग्य प्रणाली तयार करतले.

१८.११ नवी दर्जेदार एचईसीआय स्थापन करप ही गजाल लेगीत नियामक मंडळा कडल्यान खूब सोपी करतले. ह्यो संस्था समाजसेवेच्या उद्देशान स्थापन करतले. हें एकदम परिणामकारक पद्दतीन सुनिश्चित करतनाच दीर्घकालीन स्थैर्या खातीर अर्थीक आदार दितले. एकदम बरें काम करपी, एचईसीआयक तांच्या संस्थांचो विस्तार करपा खातीर आनी ताचे वरवीं विद्यार्थी आनी शिक्षकांची संख्या तशेंच शाखा आनी कार्यक्रम व्हडा प्रमाणाचेर वाडोवपा खातीर केंद्र आनी राज्य सरकारां मजत करतलीं. उच्च दर्जाच्या उच्च शिक्षणाची उपलब्धता आनिकूय विस्तारपाचें ध्येय दवरून उच्च शिक्षण संस्था सार्वजनिक धर्मादाय भागीदान्यांची मॉडेल्स लेगीत नमुन्या खातीर उबारतले.

शिक्षणाच्या वेपारीकरणाचेर अंकुश दवरप:

१८.१२ संतुलीत नियंत्रण आशिल्ल्या अनेक वेवस्था शिक्षणाच्या वेपारीकरणा कडेन लडटल्यो आनी हें वेपारीकरण थांबयतल्यो. हें नियामक वेवस्थेचें म्हत्वाचें प्राधान्य आसतलें. सगल्या शिक्षण संस्थांक ऑडीट आनी प्रकटीकरण खातीर विना नफा संस्थां खातीर आशिल्ल्या मानकांचें पालन करचें पडटलें. जर कांय अतिरिक्त रक्कम उरल्यार, ती परत शिक्षण क्षेत्रांत गुंतोवची पडटली. ह्या सगल्या अर्थीक गजालींचें पारदर्शक पद्दतीन सार्वजनिक प्रकटीकरण करचें पडटलें. तातूंत भौसाक कागाळ करपाची लेगीत सोय आसतली. नॅकान विकसीत केल्ली अधिस्वीकृती प्रणाली हे वेवस्थेचेर पूरक लक्ष दवरतली आनी एनएचईआरसी हाका आपल्या नियामक उद्दिश्टां मदलें एक म्हत्वाचें उद्दिश्ट मानतलें.

१८.१३ सगल्यो उच्च शिक्षणीक संस्था – भौशीक आनी खाजगी आशिल्ल्याचें मानप जातलें. नियामक प्रणाली शिक्षणांत खाजगी आनी धर्मादाय यत्नांक प्रोत्साहन दितले. खाजगी उच्च शिक्षणीक संस्था तयार करपी सगल्या वैधानिक कृतीं खातीर समान राष्ट्रीय मार्गदर्शक तत्वां आसतलीं. हीं किमान समान राष्ट्रीय मार्गदर्शक तत्वां खाजगी उच्च शिक्षणीक संस्था स्थापन करचे पयलीं गरजेच्या सगल्या कृतीं खातीर आदारभूत आसतल्यो. देखून खाजगी आनी सार्वजनिक उच्च शिक्षण संस्थां खातीर समान मानकां आसतलीं. ह्या समान मार्गदर्शक तत्वां मदीं सुशासन, अर्थीक स्थैर्य आनी सुरक्षितता, शिक्षणीक निश्पत्ती आनी प्रकटीकरणांतली पारदर्शकता समाविश्ट आसतली.

१८.१४ धर्मादाय आनी जनहिताच्या हेतून काम करपी खाजगी उच्च शिक्षणीक संस्थांक शुल्क-निर्धारणाचे प्रगतीशील पद्दती वरवीं प्रोत्साहित करतले. वेगवेगळ्या तरांच्या संस्थां खातीर तांचे अधिस्वीकृती प्रमाण कमाल मर्यादे सयत शुल्क निश्चित करपा खातीर पारदर्शक यंत्रणा विकसीत करतले, जाका लागून वैयक्तीक संस्थांचेर ताचो विपरीत परिणाम जावचो ना. म्हणून खाजगी उच्च शिक्षण संस्था तांच्या कार्यक्रमां खातीर स्वतंत्रपणान शुल्क निश्चित करपाक सक्षम जातले मात निर्धारित निकशां प्रमाण आनी व्यापकपणान लागून आशिल्ल्या नियामक यंत्रणेंत रावन. खाजगी उच्च शिक्षण संस्था तांच्या विद्यार्थ्यांक व्हडा प्रमाणाचेर शुल्कमाफी आनी शिश्यवृत्ती दिवपाक प्रोत्साहित करतले. खाजगी उच्च शिक्षण संस्थांनी थारायिल्ल्या सगल्या फी आनी शुल्काचें पारदर्शकपणान आनी पुराय एकवटीकरण करतले आनी खंयच्याय विद्यार्थ्यांच्या नांवनोंदणेच्या कालावधींत ह्या फी मदीं वा शुल्कांत मनमानी वाड जावची ना.

ही निर्धारण यंत्रणा उच्च शिक्षण संस्था तांच्या समाजीक जापसालदारक्यांचें पालन करत आशिल्ल्याचें सुनिश्चीत करतनाच तांच्या खर्चाची वाजवी वसुली लेगीत सुनिश्चीत करतले.

१९. उच्च शिक्षण संस्था खातीर प्रभावी शासन आनी फुडारपण :

१९.१ प्रभावी शासन आनी फुडारपण उच्च शिक्षण संस्थां मदीं उत्कृश्टता आनी नाविन्यपूर्णतेची संस्कृताय निर्माण करपाक मजत करता. भारता सयत संवसारीक थरा वयल्या सगल्या संवसारीक दर्ज्याच्या संस्थांचें सामान्य खाशेलपणे म्हणजे खरेपणीं भक्कम स्वयंप्रशासन आनी संस्थेच्या फुडाराची उत्कृश्ट गुणवत्तेचेर आदारीत नेमणूक.

१९.२ श्रेणीबद्ध अधिस्वीकृती आनी श्रेणीबद्ध स्वायत्ततेचे एके योग्य प्रणाली वरवीं आनी १५ वर्सांच्या कालखंडांत टप्प्याटप्प्यान भारतांतल्यो सगल्यो उच्च शिक्षणीक संस्था नाविन्य आनी उत्कृश्टतेचो ध्यास घेतिल्ल्या स्वतंत्र स्वयंप्रशासीत संस्था जावपाचेर लक्ष दितले. उच्च गुणवत्तेचें फुडारपण सुनिश्चीत करपा खातीर आनी संस्थेंत उत्कृश्टतेचे संस्कृतायेक उत्तेजन दिवपा खातीर सगल्या उच्च शिक्षणीक संस्थां मदीं उपाय काडटले. संस्था अशे तरेचें पावल उबारपाक तयार आशिल्ल्याचें मानप जातलें. अशी योग्य ती श्रेणीबद्ध अधिस्वीकृती प्राप्त जाले उपरांत एक प्रशासक मंडळ (बोर्ड ऑफ गव्हर्नन्स-बीओजी) स्थापन करतले. ह्या मंडळांत स्वताची क्षमता सिद्ध केल्ल्या आनी संस्थेप्रती वचनबद्धतेची तीव्र भावना आशिल्ल्या अश्या उच्च शिक्षित, सक्षम आनी समर्पित व्यक्तींचो गट आसतलो. संस्थेच्या बीओजीक खंयच्याच बाह्य हस्तक्षेपा बगर संस्था चलोवपाचें, संस्था फुडान्यां सकयल सगल्यो नेमणुको करपाचें आनी प्रशासनाच्या संदर्भांत सगले निर्णय घेवपाचे अधिकार दितले. पयलींच्या कायद्यां मदल्या खंयच्याय विपरीत तरतुदींक निश्रभावीत करीत असो कायदो करतले. जो घटना, नेमणूक कार्यपद्दती, नेम आनी विनिमय आनी बीओजीच्यो भुमिका आनी जापसालदारक्यो हांची तरतूद करतले. मंडळान नेमिल्ले तज्ञ समिती वरवीं मंडळाचे नवे वांगडी निश्चीत करतले आनी नव्या वांगड्यांची निवड बीओजी वरवीं करतले. वांगड्यांची निवड करतना निपक्षपातीपणाचीय जतनाय घेतले. हे प्रक्रिये मजगतीं सगल्या उच्च शिक्षणीक संस्थांक प्रोत्साहन दितले आनी आदार करतले आनी मार्गदर्शन करतले आनी २०३५ मेरेन त्यो स्वायत्त जावपाचें आनी अशें सक्षम बीओजी प्रस्थापीत करपाचें उद्दिश्ट दवरतले अशें संकल्पित आसा.

१९.३ सगल्यो संबंदीत नोंदी हितसंबंदितां कडेन आपूण जावन पारदर्शकपणां प्रकट करपा खातीर बीओजी जापसालदार आनी उत्तरदायी आसतलें. एचईसीआयन राष्ट्रीय उच्च शिक्षण नियामक परिशदेन / नॅशनल हायर एज्युकेशन रेग्युलेटरी कौन्सिल (बीईएसीसी) अनिवार्य सगल्या नियामक मार्गदर्शक तत्वांची पूर्तताय करपाक ते जापसालदार आसतले.

१९.४ सगलीं फुडारपणाचीं पदा आनी संस्था मुखेलीपद उच्च शिक्षणीक पात्रताय आशिल्ल्या आनी गुंतागुंतीची परिस्थिती हाताळपाचे तांकी सयत प्रशासकीय आनी फुडारपण क्षमता सिद्ध केल्ल्या व्यक्तींक दितले. एचईआयचें फुडारपण घटनात्मक मूल्यांचेर आनी संस्थेचे वट्ट दूरदृश्टीचेर दृढ विस्वास आशिल्ले तशेंच मजबूत समाजीक बांदिलकी, सांघीक कार्यां वयलो विस्वास, भोवत्ववाद, वेगवेगळ्या लोकां सांगाता काम करपाची क्षमता आनी सकारात्मक दिश्टीकोण असले गूण आशिल्ले आसतले. ही निवड खर, निपक्षपाती, गुणवत्ता आदारीत आनी क्षमता आदारीत प्रक्रियेन आरओजीन गठीत केल्ले तज्ञ समितीच्या (एमिनण्ट एक्सपर्ट कमिटी) फुडारपणा खाला बीओजी वरवीं करतले. कार्यकाळाची थीरताय योग्य संस्कृतायेचो विकास सुनिश्चीत करपा खातीर म्हत्वपूर्ण आसली तरीय त्याच वेळार फुडारपणाचो उत्तराधिकारी निवडपाचें जतनायेन नियोजन करतले. जाका लागून एकाद्रे संस्थेच्या कार्याची वळख जाल्ल्यो बऱ्यो कार्यपद्दती फुडारपण बदलाक लागून संपुश्टांत येवची ना. संक्रमण सुरळीतपणान जावपाची खात्री करपा खातीर फुडारपणाचे बदल फावोशें ओव्हरलेप केल्लें आसतलें आनी फुडारपण पदां रितीं उरचीं नात. उत्कृश्ट फुडारपण गूण आशिल्ल्यो व्यक्ती निश्चीत करून तांकां बेगीन तयार करतले. जाका लागून त्या फुडारपणपदांचे निसणी वयल्यान वयर-वयर जातलें.

१९.५ फावोसो निधी, कायदेशीर सक्षमता आनी स्वायत्तता ह्यो बाबी टप्प्याटप्प्यान दितना सगल्यो एचईआय लेगीत संस्थात्मक उत्कृश्टता, तांच्या थळाव्या समुदायांचो सहभाग आनी वित्तीय प्रामाणिकपणा आनी जापसालदारकेची सर्वोच्च मानकां हेविशीं वचनबद्धता प्रदर्शित करतले. दर एक संस्था एक धोरणात्मक स्वरूपाची संस्थात्मक विकास येवजण (आयडीपी) तयार करतली, ज्या आदाराचेर संस्था उपक्रम विकसीत करतल्यो, तांचे उदरगतीचें स्वताचें मूल्यांकन करतल्यो आनी ताचीं उद्दिश्टां गांठले. जें मुखार भौशीक निधी मेळोवपाक आदार जावंक शकतलो. मंडळाचे वांगडी संस्थात्मक फुडारपण, प्राध्यापक, विद्यार्थी आनी कर्मचारी हांच्या जोड सहभागान आयडीपी तयार करतले.

भाग III. विचार करपा खातीर हे म्हत्वाचे मुद्दे

२०. वेवसायीक शिक्षण

२०.१ वेवसायिकांक तयार करपा कडेन संबंदीत शिक्षणा मदीं नीतीमूल्यां आनी भौशीक उद्देशाचें म्हत्व, तशेंच फांट्याच्या विशयाचें शिक्षण आनी वेव्हारीक शिक्षणाचो आस्पाव आसप गरजेचें आसा. तार्किक आनी भोवशाखीय विचार, चर्चा, वाद-विवाद, संशोधन आनी नाविन्य हांचो लेगीत हातूंत गांभीर्यान आस्पाव आसप गरजेचें आसा. हें साध्य करपा खातीर वेवसायीक शिक्षण हें एकाद्र्या विशिश्ट फांट्या पुरतें हेर विशयां पासून वेगळें वचप जावचें ना.

२०.२ वेवसायीक शिक्षण हें देखुनूच वट्ट उच्च शिक्षण वेवस्थेचें एक अविभाज्य आंग जाता. स्वतंत्र शेती विद्यापीठ, कायदो विद्यापीठां, भलायकीशास्त्र विद्यापीठां, तंत्रीक विद्यापीठां आनी हेर क्षेत्रांतल्यो एकट्यो संस्था, सर्वांगीण आनी बहुशाखीय शिक्षण दिवपी बहुशाखीय संस्था करपाचें उद्दिश्ट आसतलें. एक तर वेवसायीक वा सामान्य शिक्षण दिवपी सगल्यो संस्था २०३० मेरेन एकसंधपणान आनी एकवटीत पद्दतीन शिक्षण प्रदान करपी संस्थां मदीं/ कल्स्टर्स मदीं सैमीक नदरेन विकसीत करपाचें लक्ष्य दवरतले.

२०.३ शेती शिक्षणाचें तांच्या संलग्न शाखां सयत पुनरुज्जीवन करतले. शेती विद्यापीठाचें प्रमाण देशांतल्या सगल्या विद्यापीठां मदीं अदमासान ९ % आसलीं तरीय उच्च शिक्षणांतल्या सगल्या नांवनोंदणी मदीं शेती आनी संलग्न फांट्या शाखेंत नांवनोंदणी १ % परस कमी आसा. बेस बरी कुशळटाय आशिल्ले पदवीधर आनी तंत्रज्ञ, नाविन्यपूर्ण संशोधन आनी तंत्रज्ञान आनी कार्यपद्धती कडेन जोडिल्ले बाजार आदारीत विस्तार तांचे वरवीं शेती उत्पादकता वाडोवपा खातीर शेती आनी संलग्न फांट्याची क्षमता आनी गुणवत्ता सुदारप गरजेचें आसा. सामान्य शिक्षणा वांगडा एकवटीत केल्ल्या कार्यक्रमांच्या माध्यमांतल्यान शेती आनी पशु वैजकी क्षेत्रांतल्या वेवसायिकांची तयारी एकदम नेटान करतले. शेती शिक्षणाची रचणूक अशे वेवसायीक विकसीत करपाचे दिकेन जातले. जांचे मदीं जमनीची देंवती उत्पादकता, हवामान बदल, आपले वाडटे लोकसंख्येची अन्न सुरक्षा ह्या सारक्या गंभीर समस्यांची जाणविकाय आसपा वांगडाच थळावें विज्ञान, पारंपारिक ज्ञान आनी उदयोन्मुख तंत्रज्ञान समजून घेवपाची आनी वापरपाची क्षमता आसतली. शेती शिक्षण दिवपी संस्थांचो थळाव्या समुदायाक थेट फायदो जावंक जाय. हे खातीर तंत्रज्ञान अंतःपोषण/ इन्व्युबेशन आनी प्रसार आनी शाश्वत पद्दतींक चालना दिवपा खातीर शेती तंत्रज्ञान उद्यानां स्थापप हो एक दिश्टीकोण आसुंयेता.

२०.४ कायद्याचें शिक्षण संवसारीक नदरेन सर्तीवंत, व्यापक उपबद्धता आनी वेळार न्यायदान करपा खातीर बेस बऱ्यो पद्दती आपणावप आनी नवें तंत्रज्ञान आपणावप गरजेचें आसा. त्याच वेळार समाजीक, अर्थीक आनी राजकीय न्यायाच्या घटनात्मक मूल्यांची म्हायती आसपी आनी ताचेर उजवाड घालपी आसप गरजेचें आसा आनी लोकशाय, कायद्याचें राज्य आनी मानवी हक्क ह्या साधनांच्या माध्यमांतल्यान राष्ट्रीय पुनर्बांदणीचे दिकेन व्हरपी आसप गरजेचें आसा. कायद्याच्या शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमांत समाजीक-सांस्कृतीक फाटभूंय त्याच वांगडा पुराव्यांचेर आदारिल्ले पद्दतीन कायदेशीर विचारांचो इतिहास, न्यायाचीं तत्वां, न्यायशास्त्राचो अवलंब आनी हेर संबंदीत गजाली योग्य आनी फावो त्या प्रमाणांत प्रतिबिंबित जावप गरजेचें आसा. कायद्याचें शिक्षण दिवपी शासकीय संस्थांनी फुडारांतल्या वकील

आनी न्यायाधिकांक इंग्लिशींत आनी ज्या राज्यांत संस्था वावुरता थंयचे भाशेंत अशें द्विभाशीय शिक्षण दिवपाचे गरजेचेर विचार करूंक जाय.

२०.५ भलायकी सेवेच्या शिक्षणाची पुनर्कल्पना करपाची गरज आसा. जाका लागून शिक्षणीक कार्यक्रमांचो कालावधी, वेवस्था आनी रचना ह्यो बाबी पदवीधारकांनी पार पाडप, अपेक्षीत आशिल्ल्या भुमिकां कडेन जुळटलें. मुळावीं भलायकी केंद्रां आनी माध्यमीक रुग्णालयां मदीं काम करपा खातीर खासा करून गरज आशिल्ल्या स्पश्ट निकशांच्या आदाराचेर, नेमान अंतरान विद्यार्थ्यांचें मूल्यांकन करतले. लोक भलायकी सेवेचे बाबतींत एका परस अदीक निवडींचो अवलंब करतले हें लक्षांत घेतल्यार आमचें जैवीक शास्त्र शिक्षणाच्या सगल्या विद्यार्थ्यांक आयुर्वेद, योग आनी निसर्गोपचार, युनानी, सिद्धा आनी होमियोपथी (आयुष) हांचें मुळावें ज्ञान आसप गरजेचें आसा आनी हाचे उरफाटें लेगीत. सगल्या तरांच्या भलायकी शिक्षणा मदीं प्रतिबंधात्मक भलायकी सेवा आनी सामुदायीक वखदांचेरूय चड भर दिवप जातलें.

२०.६ तांत्रिक शिक्षणांत भारताच्या वट्ट विकासा खातीर म्हत्वाचें आशिल्लें अभियांत्रिकी, तंत्रज्ञान, वेवस्थापन, स्थापत्यकला, नगररचना, वखद निर्माण, हॉटेल वेवस्थापन, कॅटरिंग तंत्रज्ञान आदी विशयां मदल्या पदवी आनी पदविका कार्यक्रमांचो आस्पाव जातलो. ह्या क्षेत्रां मदीं उच्च पात्रता आशिल्ल्या मनीसबळाची खूब मागणी आसा. इतलेंच न्हय जाल्यार ह्या क्षेत्रांतल्या नाविन्यपूर्ण उपक्रम आनी संशोधनाक चालना दिवपा खातीर उद्देगधंदे आनी उच्च शिक्षण दिवपी संस्थां मदीं अदीक बऱ्या आदाराची लेगीत गरज निर्माण जातली. ते भायर मानवी प्रयत्नाचेरूय तंत्रज्ञानाच्या परिणामाक लागून तांत्रिक शिक्षण आनी हेर क्षेत्रां मदल्या कप्पेबंदपणाक लेगीत जावपाची अपेक्षा आसा. तांत्रिक शिक्षण बहुशाखीय शिक्षण संस्था आनी कार्यक्रम लेगीत उपलब्ध करपाचें उद्दिश्ट आसतलें आनी हेर शाखां मदीं अदीक सहभागी जावपा खातीर संदीचेर नव्यान लक्ष केंद्रीत करप जातलें. कृत्रिम बुद्धिमत्ता (आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स –एआय) थ्री-डी मशिनिंग, विंग डेटा विश्लेशण आनी मशिन लर्निंग आदी सारक्या सध्या नेटान उदरगत करपी अत्याधुनिक क्षेत्रां मदीं वेवसायीक तयार करपांत भारतान मुखार सरूंक जाय. ते भायर भलायकी, पर्यावरण आनी शाश्वत जगप हातुंतल्यो ॲप्लिकेशन्स सयत जिनोमिक स्टडीड, नॅनो तंत्रज्ञान, न्युरोसायन्स हे विशय तरणाट्यांची रोजगार क्षमता वाडोवपा खातीर पदवीपूर्व शिक्षणांत आस्पाव करतले.

२१. प्रौढ शिक्षण आनी निरंतर अध्ययन

२१.१ मुळावी साक्षरता मेळोवपाची संद, शिक्षण मेळप आनी उपजिविका प्राप्त करप हाचे कडेन दरेका नागरिकान मुळावे हक्क म्हणून पळोवंक जाय. साक्षरता आनी मुळावें शिक्षण ह्यो गजाली व्यक्ती खातीर वैयक्तीक, नागरी, अर्थीक आनी निरंतर अध्यायनाचे संदीचें नवें जग उक्तें करतात. देखून तांची वैयक्तीक आनी वेवसायीक उदरगत जावंक शकता. समान आनी देशाच्या स्थराचेर, साक्षरता आनी मुळावें शिक्षण हे ताकदवान घटक आसात. ते विकासाच्या हेर सगल्या यत्नांच्या भेसांत वाड करतात. जगभरांतल्या देशांच्या डेटा वयल्यान हें दिसून येता की साक्षरतायेचें प्रमाण आनी दर मनशा फाटल्या जीडीएम मदीं एकदम लागींचो संबंद आसा.

२१.२ तशेंच समाजाचो नेगार घटक आशिल्ल्यान असंख्य तोटे आसात. हातूंत मुळावे अर्थीक वेव्हार करप, दिल्ले किमती खातीर वस्तूंचो दर्जो/ संख्या हांची तुळा करप, नोकऱ्यो, रीण, सेवा आदी खातीर अर्ज भरप. भौशीक परिपत्रकां आनी खबरां मदल्या लेखांचो ÷अर्थ समजप, संवाद सादपा खातीर आनी वेवसाय करपा खातीर पांरपारीक टपाल आनी इलेक्ट्रॉनीक मेलींचो वापर करप, आपले जिणेंत आनी वेवसायांत सुदारणा करपा खातीर इंटरनेट आनी हेर तंत्रज्ञानाचो वापर करप, दिशा समजप आनी रस्त्या वयले सुरक्षिततायेच्यो सुचोवण्यो, वखदां वयल्या सुचोवण्याचें आकलन जावप, भुरग्यांक तांच्या शिक्षणांत मजत करप, भारताचो नागरीक म्हणून आपले मुळावे हक्क आनी जापसालदारक्यो हांची जाणविकाय आसप, साहित्याचो आस्वाद घेवपाक येवप, आनी साक्षरता गरज आशिल्ल्या मध्यम वा उच्च येणावळ क्षेत्रां मदीं रोजगार मेळोवप आदी गजाली करप शक्य नाशिल्ल्याच्या ह्या तोट्यां मदीं आस्पाव आसा. हांगा यादी केल्ल्यो ह्यो क्षमता म्हळ्यार प्रौढांच्या शिक्षणा खातीर नाविन्यपूर्ण मार्ग आपणावन जी निशपती साध्य

करप जावंक शकता, ताचीच एक सर्वसमावेशक यादी आसा.

२१.३ भारतांतलो आनी संवसारांतलो व्यापक क्षेत्र अभ्यास आनी विश्लेशण स्पश्टपणान दाखयता की आपवावुरपी वृत्ती आमी समाजाचो सहभाग आनी गतीशीलता हे प्रौढ साक्षरता कार्यक्रमाच्या येसा खातीर म्हत्वाचे घटक आसात. ते भायर राजकी इत्साशक्ती, संघटनात्मक रचना, योग्य नियोजन, फावोशें अर्थीक फाटबळ आनी शिक्षक तशेंच आपवावुरप्यांचें उच्च दर्ज्याचें क्षमता संवर्धन ह्यो गजाली लेगीत गरजेच्यो आसात. येसस्वी साक्षरता कार्यक्रमाक लागून फक्त प्रौढां मदले साक्षरतायेचें प्रमाणूच वाडना तर परिणामी समुदायांतल्या सगल्या भुरग्यां खातीर शिक्षणाची मागणी लेगीत वाडटा तशेंच सकारात्मक समाजीक बदला खातीर समाजाचें योगदान लेगीत वाडटा. १९८८ मदीं स्थापन केल्ल्या राष्ट्रीय साक्षरता मिशन व्हडा प्रमाणाचेर आपवावुरपी सहभाग आनी लोकांच्या फाटबळाचेर आदारिल्लें आसा. ह्या मिशनाचो परिणाम म्हूण १९९१-२०११ ह्या काळांत बायलां मदल्या साक्षरतायेच्या प्रमाणा सयत राष्ट्रीय साक्षरतायेच्या प्रमाणांत लक्षणीय वाड जाली आनी ताका लागून त्या काळांतल्या समाजीक समस्यांचेर लेगीत व्हडा प्रमाणांत संवाद आनी चर्चा सुरु जाल्यो.

२१.४ १०० % साक्षरताय साध्य करपाचें हें खूब म्हत्वाचें ध्येय नेटान गांठपा खातीर शक्य तितले बेगीन प्रौढ शिक्षणा खातीर मजबूत आनी नाविन्यपूर्ण सरकारी फुडाकार खास करून समुदायाचो आस्पाव सोपो करपा खातीर आनी तंत्रज्ञानाचो सुरळीत आनी लाभदायक आस्पाव करपा खातीर सुरु करतले.

२१.५ पयली गजाल म्हळ्यार प्रौढ शिक्षणा खातीर समर्पीत आशिल्ली एनसीईआरटीची नवी आनी बरो तेंको आशिल्ली संस्था वा गट प्रौढ शिक्षणाचो एक उत्कृश्ट अभ्यासक्रम आराखडो विकसीत करतली. ही संस्था एनसीईआरटीच्या साक्षरताय, संख्याज्ञान, मुळावें शिक्षण, वेवसायीक कौशल्यां आनी ह्या विशयांतले उत्कृश्ट अभ्यासक्रम तयार करपाच्या सध्याचे तज्ञते प्रमाण आनी तांचे कडेन सुसंगत असो अभ्यासक्रम विकसीत करतली. प्रौढ शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाच्या आराखड्यांत किमान पांच तरांच्या कार्यक्रमाची निश्चिती स्पश्टपणान निश्चीत केल्ली आसतली. (क) मुळावी साक्षरताय आनी अंकज्ञान, (ख) म्हत्वाचीं जिणे कौशल्यां (अर्थीक साक्षरताय आनी डिजिटल साक्षरताय, वेवसायीक कौशल्यां, भलायकी निगा आनी जागृताय, बाल संगोपन आनी शिक्षण आनी कुटुंब कल्याण हाचे सयत) (ग) वेवसायीक कौशल्यांचो विकास (थळावो रोजगार मेळोवपाच्या दिश्टीकोणांतल्यान) (घ) मुळावें शिक्षण (प्रिपरेटरी, पूर्व माध्यमीक आनी माध्यमीक शाळा स्तरा कडेन समकक्ष) आनी (ड) शिक्षण सुरु दवरप (कला, विज्ञान, तंत्रज्ञान, संस्कृताय, खेळ आनी मनरिजवण, हातूंत सर्वांगीण प्रौढ शिक्षण अभ्यासक्रम तशेंच थळाव्या लोकांच्या स्वारस्याचें वा तांकां उपयुक्त अशे हेर अनेक विशय देखीक जिणेंतल्या म्हत्वाच्या कौशल्यां विशीं प्रगत सामुग्री हांचे सयत) हो आराखडो हें लक्षांत दवरतलो की बऱ्याचशा भुरग्यां खातीर वापरतात त्या अध्ययन अध्यापनाचे पद्दती परस आनी सामुग्री परस वेगळ्या गजालींची प्रौढ व्यक्तींक गरज आसता.

२१.६ दुसरी गजाल म्हळ्यार, स्वारस्य आशिल्ल्या सगल्या प्रौढांक प्रौढ शिक्षण आनी निरंतर अध्ययानाची सोय उपलब्ध आसतली. ते खातीर सुयोग्य बुन्यादी सुविधा आशिल्ल्याची खात्री करतले. हे दिकेन एक म्हत्वाचो फुडाकार म्हळ्यार प्रौढ शिक्षण अभ्यासक्रमां खातीर आनी हेर समाजीक सहभाग आशिल्ल्या तशेंच समृद्धी उपक्रमां खातीर शाळेच्या वरां उपरांत आनी शेनवारा/आयतारा शक्यतो आयसीटीन सुसज्ज केल्ल्या/ शाळा संकुलां आनी भौशीक वाचनालयां वापरप. शाळा, उच्च शिक्षण, प्रौढ आनी वेवसायीक शिक्षण आनी हेर समाजीक तशेंच वेवसायीक उपक्रमां खातीर मुळाव्यो सुविधा शेअर करप, भौतीक आनी मनीसबळ संसाधनांचो कार्यक्रम वापर सुनिश्चीत करपा खातीर तशेंच पांच तरांचें शिक्षण आनी ताचे पलतडच्या गजालीं मदीं समन्वय तयार करपा खातीर म्हत्वाचें आसा. ह्या कारणा खातीर प्रौढ शिक्षण केंद्रां लेगीत (अॅडल्ट एज्युकेशन सेंटर्स - एईजी) एचईएल आनी वेवसायीक प्रशिक्षण केंद्रां आदी सारक्या हेर भौशीक संस्थां मदीं आस्पाव करतले.

२१.७ तिसरें म्हळ्यार प्रौढ शिक्षणाच्या अभ्यासक्रम आराखड्यांत वर्णन केल्ल्या प्रमाण सगल्या पांच तरांच्या प्रौढ शिक्षणा खातीर शिकप्यांक परिपक्व करपा खातीर अभ्यासक्रमाचो आराखडो तयार करपा खातीर प्रशिक्षक/शिक्षकांची

गरज आसता. ह्या प्रशिक्षकांक राष्ट्रीय, राज्य आनी जिल्लो स्तरा वयल्यो स्रोत संस्था प्रौढ शिक्षण केंद्रांनी शिक्षण उपक्रम आयोजीत करपा खातीर आनी तांचें फुडारपण करपा खातीर तशेंच आपवावुरपी प्रशिक्षकां कडेन समन्वय सादपा खातीर प्रशिक्षण दितले. दर एक एईआयच्या थळाव्या समुदायांतल्या सहभागी जावपाच्या मिशनाचो भाग म्हूण एचईआय मदल्या वांगड्यां सयत हेर पात्र समुदाय वांगड्यांक एक ल्हान प्रशिक्षण अभ्यासक्रम करपाक वा एका खातीर एक आपवावुरपी शिक्षक म्हूण काम करपा खातीर प्रोत्साहन दितले आनी तांकां येवकार दितले. तशेंच तांणी देशा खातीर केल्ले हे म्हत्वाचे सेवेची दखल घेतले. राज्यां लेगीत साक्षरताय आनी प्रौढ शिक्षणा खातीरचे यत्न वाडोवपा खातीर एनजीओ तशेंच हेर समाजीक संस्थां वांगडा काम करतले.

२१.८ चवथें म्हळ्यार प्रौढ शिक्षणांत समाजांतल्या वांगड्यांचो सहभाग निश्चीत करपा खातीर सगले तरेचे यत्न करतले. नोंदणी न जाल्ल्या विद्यार्थ्यांचेर आनी शाळा सोडिल्ल्या विद्यार्थ्यांचेर लक्ष दिवपा खातीर आनी तांचो आस्पाव निश्चीत करपा खातीर समाजांत भोंवपी समाजसेवक/ समुपदेशकाक तांच्या प्रवासाच्या मजगतीं प्रौढ शिक्षणांत विद्यार्थी आनी शिक्षक/ प्रशिक्षक म्हूण स्वारस्य आशिल्ले पालक, तरणाटे आनी हेरांचो डेटा संकलीत करपाची विनवणी करतले. मागीर समाजसेवक/समुपदेशक तांकां प्रौढ शिक्षण केंद्रा कडेन जोडटले. प्रौढ शिक्षणाचे संदीचो लेगीत जायराती आनी घोशणा तशेंच एनजीओएस आनी हेर थळाव्या संस्थांचे कार्यक्रम आनी फुडाकार हे वरवीं व्हडा प्रमाणांत प्रचार करतले.

२१.९ पांचवें म्हळ्यार आमचे समुदाय आनी शिक्षणीक संस्थां मदीं वाचनाची संवय रुजोवपा खातीर पुस्तकांची उपलब्धता आनी पुस्तकां सगल्यां मेरेन पावोवपाची स्थिती सुदारप गरजेचें आसा. दिव्यांग आनी वेगळे क्षमतेच्या भुरग्यां सयत हेर सगल्या विद्यार्थ्यांचो गरजो भागोवपा खातीर आनी आवडी पूर्ण करपा खातीर सगलो समुदाय आनी शिक्षणीक संस्था – म्हाविद्यालयां – मजबूत करपाची आनी तांचें आधुनिकीकरण करपाचें हें धोरण शिफारस करता. देशभरांतल्या समाजीक-अर्थीक नदरेन वंचीत भागां सयत ग्रामीण आनी पयसुल्ल्या भागांत रावप्यांक लेगीत पुस्तकां मेळपा खातीर आनी परवडपा खातीर केंद्र आनी राज्य सरकारां पावलां उखलतलें. सगल्या भारतीय भाशां मदीं प्रकाशीत जावपी पुस्तकांचो दर्जो आनी आकर्शकता सुदारपा खातीर भौशीक आनी खाजगी दोनूय क्षेत्रांतल्यो एजन्सी/संस्था धोरणां आंखतलीं. वाचनालयांतल्या पुस्तकांची ऑनलायन उपलब्धता वाडोवपा खातीर आनी डिजीटल वाचनालयांचो विस्तार करपा खातीर पावलां मारतले. समुदायां मदीं आनी शिक्षणीक संस्थां मदीं चैतन्यदायी वाचनालयां आसतलीं हें सुनिश्चीत करपा खातीर वाचनालयां मदीं फावो तितले कर्मचारी आसप आनी तांचे खातीर योग्य करियर मार्क आनी सीडी आसप म्हत्वाचें आसा. हेर उपायां मदीं सध्या अस्तित्वांत आशिल्लीं सगलीं वाचनालयां मजबूत करप, वंचीत वाठारांनी ग्रामीण वाचनालयां आनी मोबायल वाचनालयां स्थापन करप, भारतभर वेगवेगळ्या विशयां वयलें समाजीक बूक क्लब्स स्थापन करप आनी शिक्षणीक संस्था आनी वाचनालयां हांचे मदीं अदीक सहयोग वाडोवप आदींचो आस्पाव आसा.

२१.१० शेकीं, वयले सगले फुडाकार मजबूत करपा खातीर आनी तांची अंमलबजावणी करपा खातीर तंत्रज्ञानाचो पुरेपूर वापर करतले. सरकारी आनी धर्मादाय फुडाकारा वरवीं तशेंच क्रावड सोर्सिंग आनी सर्तीच्या माध्यमांतल्यान प्रौढ शिक्षणा खातीर तंत्रज्ञानाचेर आदारीत टीव्ही चॅनेल्स, ऑनलायन पुस्तकां आनी आयसीटीन सुसज्ज वाचनालयां आनी प्रौढ शिक्षण केंद्रां आदी विकसीत करतले. ताका लागून बऱ्याच वेळा उच्च दर्ज्याचें प्रौढ शिक्षण ऑनलायन वा मिश्र पद्दतीन दितले.

२२. भारतीय भाशा, कला आनी संस्कृतायेचो प्रचार

२२.१ भारत हो हजारांनी वर्सांच्या काळांत विकसीत जाल्ल्या आनी कला, साहित्य, रुढी, परंपरा, भाशीक अभिव्यक्ती, पोरण्यो वस्तू, दायज थळां आनी हेर अनेक स्वरूपांत व्यक्त जाल्ले संस्कृतायेचो खजिनो आसा. संवसारांतले कोट्यांनी लोक, पर्यटना खातीर भारताक भेट दितात. भारताच्या पाहुणचाराचो अणभव घेतात. भारतीय हस्तकलेच्यो वस्तू आनी हस्तनिर्मित वस्त्रां खरेदी करतात. अभिजात भारतीय साहित्य वाचप, योग आनी ध्यान करप,

भारतीय तत्वज्ञानान प्रेरीत जावप, अद्वितीय अश्या भारतीय सणांनी वांटेकार जावप, भारतांतलें वेगवेगळें संगीत आनी कलांचें कवतूक करप आनी भारतीय चित्रपट पळोवप अश्या हेर अनेक तरांनी ह्या सांस्कृतीक खजिन्याचो दिसपट्टो आस्वाद घेतात आनी ताचे पासून फायदो करून घेतात. ही सांस्कृतीक आनी सैमीक संपत्ती भारताक ताचे पर्यटन घोशणे प्रमाण 'अतुल्य भारत' करतात. भारताच्या सांस्कृतीक दायजाचें जतन आनी प्रचार करप ही देशाची उच्च प्राथमिकता आसप गरजेचें आसा. कारण देशाची वळख तशेंच अर्थवेवस्थे खातीर हें खऱ्या अर्थान म्हत्वाचें आसा.

२२.२ भारतीय कला आनी संस्कृतायेचो प्रचार फक्त देशा खातिरूच न्हय तर दर एके व्यक्ती खातिरूय म्हत्वाचो आसा. भुरग्यां मदीं वळखीची, आपलेपणाची तशेंच हेर संस्कृताय, आनी वळखीची कवतूक करपाची भावना निर्माण करपा खातीर तांचे मदीं सांस्कृतीक जागरूकताय आनी अभिव्यक्ती ह्या सारक्यो मुखेल क्षमता विकसीत करप म्हत्वाचें आसा. स्वताचो सांस्कृतीक इतिहास, कला, भाशा आनी परंपरा विशीं दृढभावना आनी ज्ञान हांच्या विकासाक लागूनच भुरग्यां मदीं सकारात्मक सांस्कृतीक वळख आनी आत्मसन्मान वाडूंक शकता. अशे तरेन वैयक्तीक तशेंच समाजीक कल्याण ह्या दोनांय खातीर सांस्कृतीक जागरूकता आनी अभिव्यक्ती हांचें योगदान म्हत्वपूर्ण आसा.

२२.३ कला हें संस्कृतायेची शिकवण दिवपी एक मुखेल माध्यम आसा. सांस्कृतीक अस्मिताय, जागरूकताय बळिश्ट करपाक आनी समाजीक उन्नती सादपा भायर कला व्यक्ती मदीं आकलनात्मक आनी सर्जनशील क्षमता वाडोवपा खातीर आनी वैयक्तीक खोस वाडोवपा खातीर वळखप जातात. खोस / हित आकलनात्मक विकास आनी व्यक्तीची सांस्कृतीक अस्मिताय ह्या म्हत्वाच्या कारणाक लागून सगल्या तरांच्या भारतीय कला विद्यार्थ्यांक, बालावस्था, पयली संगोपन आनी शिक्षणा पासून सुरवात करून शिक्षणाच्या सगल्या थरांचेर शिकोवप जावंक जाय.

२२.४ भाशा ही म्हणूनच कला आनी संस्कृताये कडेन अतूटपणान जोडिल्ली आसा. वेगवेगळ्यो भासो जगा कडेन वेगवेगळे पद्दतीन पळयतात. आनी म्हणून एकाद्रे भाशेचे रचने वयल्यान ती भास उलोवप्याच्या अणभवाची समज थारता. खास करून भाशा, दिल्ले सांस्कृतीचे लोक, कुटुंबांतले वांगडी, अधिकाराच्यो व्यक्ती, सहाध्यायी आनी अनवळखी व्यक्तीं सयत हेरां कडेन कशे तरेन उलयतात हाचेर आनी संभाशणाचो स्वर (टोन) हाचेर परिणाम करतात. समान भाशा उलोवप्यांच्या संभाशणांचे सभावीक घटक आशिल्ले स्वर, अणभवाची समज आनी परिचय / आपलेपण ह्यो गजाली म्हळ्यार ते सांस्कृतीचें पडबींब आनी नोंदी आसतात. अशे तरेन सांस्कृती ही आमच्या भाशां मदीं गुंफिल्ली आसा. साहित्य, नाटक, संगीत, चित्रपट आदी स्वरूपांतले कलेचो पुराय आस्वाद भाशे बगर घेवप जायना. एकाद्री सांस्कृताय तिगोवपा खातीर आनी तिच्या प्रसारा खातीर ते सांस्कृतायेचे भाशेचें जतन आनी तिचो प्रसार करूंक जाय.

२२.५ दुदेंवान भारतीय भाशां कडेन गरज तितलें लक्ष दिवप जालें ना आनी जतनाय घेवप जालें ना आनी फाटल्या ५० वर्सांत देशान २२० परस चड भासो वगडायल्यात. युनेस्कोन १९७ भारतीय भाशा संकश्टग्रस्त म्हणून घोशीत केल्ल्यो आसात. खास करून लिपी नाशिल्ल्यो वेगवेगळ्यो भाशा ना नपयत जावपाचो धोको आसा. जेन्ना अश्यो भाशा उलोवपी एकाद्रे जमातीच्या वा समुदायाच्या ज्येश्ठ वांगड्याक मरण येता तेन्ना बऱ्याच वेळा ह्यो भाशा तांचे वांगडा ना नपयत जातात. बऱ्याचदा ह्या गिरेस्त भाशांचें / सांस्कृतायेचे अभिव्यक्तीचें जतन करपा खातीर वा त्यो रिकोर्ड करपा खातीर खंयचीच ठोस कृती वा उपाय येवजण करप जायना.

२२.६ ते भायर अधिकृतपणान अशे सांस्कृताय वळेरेंत नाशिल्ल्यो भाशा लेगीत जशेपरी भारतीय राज्यघटनेचे आठवे वळेरेंतल्यो २२ भाशा बऱ्याच आघाड्यांचेर गंभीर अडचणीक तोंड दीत आसात. भारतीय भाशांचें अध्यापन आनी अध्ययन दर एका स्तराचेर शाळा आनी उच्च शिक्षणा कडेन एकवटीत करपाची गरज आसा. भाशा उपयुक्त आनी चैतन्यमय उरपा खातीर पाठ्यपुस्तकां, कार्यपुस्तिका, व्हिडियो, नाटकां, कविता, कादंबऱ्यो, मासिकां आदी सयत ह्या भाशांनी उच्च गुणवत्तेच्या अध्ययन आनी मुद्रीत साहित्याची सेगीत निर्मिती जावप गरजेचें आसा. भाशांचे उतरांसंग्रह आनी शब्दकोश नेमान अधिकृतरितीन अद्ययावत करप, व्यापकपणान प्रसारीत करप गरजेचें आसा. जाका लागून ह्या

भाशांनी वर्तमान मुद्द्यांचेर आनी संकल्पनाचेर प्रभावीपणान चर्चा करुं येता. जगभरांतल्या देशां मदीं इंग्लीश, फ्रँच, जर्मन, हिब्रू, कोरियन आनी जपानी ह्या सारक्या भाशां मदीं अशें अध्ययन साहित्य, मुद्रण साहित्य आनी जगांतल्या भाशांतल्यान म्हत्वपूर्ण साहित्याचे अणकार निर्माण करपाचें आनी शब्दसंग्रह सेगीत अद्ययावत करपाचें काम करप जाता. पूण आमच्यो भाशा बरे तरेन जिवंत आनी प्रवाही रावपाक प्रामाणिकपणान मजत करपा खातीर अशें अध्ययन आनी मुद्रीत साहित्य आनी शब्दकोश तयार करपांत भारताची वाटचाल बऱ्यापैकी मंदगतीन जाल्या.

२२.७ ते भायर वेगवेगळ्यो उपाययेवजणो करपांत येता आसून लेगीत भारतांत कुशलभाशा शिक्षकांची तीव्र टंचाय आसा. भाशा शिक्षण अदीक अणभवात्मक जावपा खातीर आनी फक्त भाशेचें साहित्य, शब्दसंग्रह आनी व्याकरणाचेर लक्ष केंद्रीत करपा बदला भाशेंत उलोवपाचे आनी संवाद सादपाचे क्षमतेचेर लक्ष केंद्रीत करपा खातीर तातूंत सुदारणा करप गरजेचें आसा. संभाषणा खातीर आनी अध्यापन-अध्ययना खातीर भाशा अदीक व्यापकपणान वापरप गरजेचें आसा.

२२.८ शालेय भुरग्यां मदीं भाशा, कला आनी संस्कृताय हांकां उत्तेजन दिवपा खातीरच्या बऱ्याच उपायांची चर्चा प्रकरण ४ मदीं केल्ली आसा, जातूंत शाळेच्या सगल्या स्तरां मदीं संगीत, कला आनी हस्तकला हाचेर चड भर दिवप, भोवभाशीकतेक प्रोत्साहन दिवपा खातीर त्रिभाशा सुत्राची बेगीन अंमलबजावणी, शक्य आसत थंय मातृभाशेंत/थळावे भाशेंत शिक्षण दिवप, भाशा शिक्षण अदीक अणभवात्मक करप, थळाव्या तज्ञांच्या वेगवेगळ्या विशयांतले मास्टर प्रशिक्षक म्हूण उत्कृश्ट थळावे कलाकार, लेखक, कारागीर आनी हेर तज्ञांक नियुक्त करप, आदिवासींच्या आनी हेर थळाव्या ज्ञाना सयत पारंपारीक भारतीय ज्ञानाचो मानव्यशास्त्रा, विज्ञान, कला, हस्तकला, आनी खेळ अश्या पुराय अभ्यासक्रमांत बरीच अदीक लवचिकता हांचो आस्पाव करप, जाका लागून विद्यार्थी तांचे स्वताचे कल्पक, कलात्मक, सांस्कृतीक आनी शिक्षणीक मार्ग विकसीत करपा खातीर स्वताच्या अभ्यासक्रमां मदीं आदर्श संतुलन निवडपाक शकतले.

२२.९ उपरांतचे म्हत्वाचे फुडाकार शक्य करपा खातीर, उच्च शिक्षण पातळीचेर आनी त्या उपरांतूय मुखार बरीच पावलां शिक्षणा वांगडाच उखलप जातलीं. पयलीं वयर नमूद केल्ले अनेक तरेचे अभ्यासक्रम विकसीत करपा खातीर आनी शिकोवपा खातीर शिक्षक आनी प्राध्यापकांची एक उत्कृश्ट टीम विकसीत करची पडटली. भारतीय भाशा तुलनात्मक साहित्य, सृजनात्मक लेखन, कला, संगीत, तत्वज्ञान, आदीचे सशक्त विभाग, आनी कार्यक्रम देशभरांत सुरु आनी विकसीत करतले आनी ह्या विशयां मदीं ४ वर्सांच्या दोट्टी बीएड पदवी सयत हेर पदवी, कार्यक्रम विकसीत करतले. हे विभाग आनी कार्यक्रम खास करुन उच्च गुणवत्तेचे भाशा शिक्षक, तशेंच कला, संगीत, तत्वज्ञान आनी लेखनाचे शिक्षक विकसीत करपा खातीर मजत करतले. जांची हें धोरण तडीक लावपाक देशभरांत गरज लागतली. एनआरई ह्या सगल्या क्षेत्रां मदल्या दर्जेदार संशोधना खातीर निधीची पुरवण करतले. थळावें संगीत, कला, भाशा आनी हस्तकलांक प्रोत्साहन दिवपा खातीर आनी विद्यार्थी जंय शिकतात थंयची संस्कृताय आनी थळाव्या ज्ञानाची तांकां जाणविकाय आसतली हाची खात्री करपा खातीर उत्कृश्ट थळावे कलाकार आनी कारागिरांक अतिथी शिक्षक म्हूण नियुक्त करतले. दर एक उच्च शिक्षण संस्था आनी दर एक शाळा वा शाळा संकुला लेगीत विद्यार्थ्यांक कला, कल्पकता आनी प्रदेशाच्या देशाचे गिरेस्त तिजोरेची वळख करुन दिवपा खातीर तांचे कडेन रहिवासी कलाकार आसतले हें उद्दिश्ट बाळगुपाक.

२२.१० शिक्षणाची उपलब्धता आनी जीईआर वाडोवपा खातीर आनी सगल्या भारतीय भाशांची शक्ती, वापर आनी चैतन्य वाडोवपा खातीर उच्च शिक्षण क्षेत्रांतल्या अदीक एचईआय आनी अदीक कार्यक्रम आवयभास/ थळाव्यो भाशा शिकोवपाचें माध्यम म्हणून वापरतले आनी/ वा द्विभाशीक कार्यक्रम दितले. खासगी उच्च शिक्षण संस्थांक लेगीत भारतीय भाशा शिकोवपाचें माध्यम म्हणून वापरपा खातीर आनी/ वा द्विभाशीक कार्यक्रम दिवपा खातीर उत्तेजन आनी प्रोत्साहन दितले. द्विभाशीक तरेच्या चार वर्सांच्या डीएड दोट्टी कार्यक्रमांची लेगीत मजत जातली. देखीक विज्ञान आनी गणिताच्या शिक्षकांच्या संवर्गाक देशभरांतल्या शाळां मदीं द्विभाशीक तरेन विज्ञान शिकोवपाचें प्रशिक्षण दिवपा खातीर.

२२.११ अणकार आनी दुभाशी काम, कला आनी संग्रहालय प्रशासन, पुरातत्वशास्त्र, पुरातन वस्तू संरक्षण, ग्राफीक डिजायन, आनी वेब डिजायनां मदले उच्च गुणवत्तेचे कार्यक्रम आनी पदव्यो उच्च शिक्षण प्रणाली मदीं तयार करतले. आमची कला आनी संस्कृतायेचें जतन आनी प्रसार करपा खातीर वेगवेगळ्या भारतीय भाशां मदीं उच्च गुणवत्तेचें साहित्य विकसीत करपा खातीर, पुरातन वस्तू जतन करपा खातीर, संग्रहालयां आनी दायज, वा पर्यटन थळांचें अभिरक्षण (क्युरेट) करपा खातीर आनी ती सांबाळपा खातीर उच्च पात्रतायच्यो व्यक्ती नेमप, जाका लागून पर्यटन उद्देग लेगीत व्हडा प्रमाणांत बळिश्ट जातले.

२२.१२ धोरणांत हें मान्य केल्लें आसा की भारतांतले गिरेस्त विविधतायेचें ज्ञान विद्यार्थ्यांनी प्रत्यक्ष पळोवन आपणावंक जाय. हाचो अर्थ देशाच्या वेगवेगळ्या वाठारांनी विद्यार्थ्यांचे दौरे ह्या सारके सादे उपक्रम आस्पाव करप, जाका लागून फक्त पर्यटनाकूच चालना मेळची ना तर भारतांतल्या वेगवेगळ्या वाठारांतली विविधताय, संस्कृताय, परंपरा आनी ज्ञान हांचें आकलन जातलें आनी म्हत्व समजतलें. हे दिकेन एक भारत श्रेष्ठ भारत अंतर्गत, देशांतलीं १०० पर्यटन थळां निश्चीत करतले, जंय शिक्षणीक संस्था तांच्या विद्यार्थ्यांक, ह्या वाठारा विशींचें तांचें ज्ञान वाडोवपाचो एक भाग म्हणून ह्या सुवातांचो आनी तांचो इतिहास, विज्ञानीक योगदान, परंपरा, थळावें साहित्य आनी ज्ञान आदी अभ्यास करपा खातीर धाडटले.

२२.१३ कला, भाशा आनी मानसशास्त्रा कडेन संबंदीत उच्च शिक्षणांनी अशे तरेचे कार्यक्रम आनी पदव्यो विकसीत केल्ल्यान हे पात्रतायेचो वापर करपी उच्च दर्जाच्या रोजगाराच्या संदी मदीं लेगीत विस्तार जावपाक मजत जातली. परिणामकारक पद्दतीन काम करपा खातीर पात्र व्यक्तींची ताकतिकेन गरज आशिल्ल्या शेंकड्यांनी अकादमी, वस्तूसंग्रहालयां, कला दालनां आनी संवसारीक दायज सुवातो अजूनय आसात. योग्य पात्रताय आशिल्ल्या उमेदवारांची भरती केल्ल्यान आनी नवी कलाकृती मेळोवन तांचें जतन केल्ल्यान अतिरीक्त संग्रहालयां/ व्हर्च्युअल आनी ई-संग्रहालयां हाचे सयत कला दालनां, संवसारीक दायज सुवातांच्या योगदाना वरवीं, आमचें दायज आनी भारताचो पर्यटन उद्देग सुगूर उरपाक मजत जातली.

२२.१४ उच्च दर्जाचें अध्ययन साहित्य आनी हेर म्हत्वाचें लिखित आनी मौखीक साहित्य, सामान्य भौसाक वेगवेगळ्या भारतीय आनी परदेशी भाशां मदीं उपलब्ध करून दिवपा खातीर भारताक आपल्या भाशांतर आनी दुभाशी कामाच्या यत्नां मदीं विस्तार करचो पडटलो. हे खातीर भाशांतर आनी दुभाशी कामाच्या भारतीय संस्थेची (इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ ट्रान्सलेशन अँड इंटरप्रीटेशन -आयआयटीआय) स्थापना करतले. अश्या संस्थांच्या माध्यमांतल्यान देशा खातीर खूब मोटी उपलब्ध करून दितले. तशेंच बऱ्योच बहुभाशीय भाशा आनी विशयतज्ञ आनी भाशांतर आनी दुभाशी कामाच्या यत्नांक घटसाण दिवपाचे नदरेन आयआयटीआय व्हडा प्रमाणांत तंत्रज्ञानाचो वापर करतले. कालांतरान सैमीक रितीन आयआयटीचो विस्तार जातलो आनी जशी जशी पात्र उमेदवारांची मागणी आनी आंकडो वाडटलो तश्यो एचईआय सयत बऱ्याच सुवातांनी आयआयटीआयची स्थापना जातली. जाका लागून हेर संशोधन विभागां वांगडा सहयोगान काम करप सोपें जातलें.

२२.१५ वेगवेगळें भाशा साहित्य आनी विशयां मदीं आशिल्लें संस्कृताचें अफाट आनी लक्षणीय योगदान आनी साहित्य. ताचें सांस्कृतीक म्हत्व आनी विज्ञानीक स्वरूप लक्षांत घेतल्यार संस्कृताक फक्त एक शाखीय पाठशाला आनी विद्यापीठा पुरतें मर्यादीत दवरिनासतना व्हडा प्रमाणांत शाळां मदीं त्रिभाशा सुत्रां मदल्या एका पर्यायाच्या रुपान- तशेंच उच्च शिक्षण मदीं संस्कृताची उपलब्धता वाडोवन, संस्कृताक मुख्य प्रवाहांत हाडटले. संस्कृताक हेर विशयां पासून वेगळें करून शिकोवप जावचें ना तर मनरिजवण आनी नाविन्यपूर्ण पद्दतीन आनी गणीत, खगोलशास्त्र, तत्वज्ञान, भाशाशास्त्र, नाटक, योग ह्या सारक्या समकालीन आनी प्रसंगोचित विशयां कडेन संबंद जोडून शिकयतले. ह्या धोरणांतल्या बाकीच्या भागा वांगडा मेळ राखयत, संस्कृत विद्यापीठ लेगीत उच्च शिक्षणाच्या भोवशास्त्रीय संस्था जावपाचे दिकेन वाटचाल करतली. संस्कृत अध्यापन आनी संस्कृत आनी संस्कृत ज्ञान वेवस्थे मदीं असामान्य मजबूतीकरण, नव्यो भोवशास्त्रीय उच्च शिक्षण वेवस्थेतर्गत करतले. विद्यार्थ्यांची इत्सा आसल्यार संस्कृत एक सर्वांगीण भोवशास्त्रीय उच्च शिक्षणाचो सैमीक भाग जावपाक शकतली. शिक्षण आनी संस्कृत मदल्या ४ वर्सांच्या

एकवटीत भोवशास्त्रीय बीएडचे दोट्टी पदवीची सुरवात करून देशभरांतल्या संस्कृत शिक्षकांचें व्हडा प्रमाणांत मिशन मोडांत वेवसायीकरण करतले.

२२.१६ सगल्यो अभिजात भाशा आनी साहित्याचें अध्ययन करपी संस्था आनी विद्यापिठांचो विस्तार भारता कडल्यान करतले. अशें करपाचें मुखेल उद्दिश्ट आसतलें दुर्लक्षीत अश्या हजारांनी-लाखांनी हस्तलिखितांक एकवटीत करप आनी तांचें जतन, भाशांतर आनी अभ्यास करपाचे दिकेन ठोस यत्न करप. संस्कृत आनी सगल्यो भारतीय भाशा शिकोवपी देशांतल्यो संस्था आनी विभागाक घटसाण दितले. तशेंच व्हडा संख्येन अस्तित्वांत आशिल्लीं हस्तलिखितां आनी हेर विशयां कडेन तांचो संबंद हे विशीं अभ्यास करपा खातीर विद्यार्थ्यांच्या जायत्या नव्या तुकड्यांक / बॅचेसांक फावोशें प्रशिक्षण दितले. आपली स्वायत्तता अबाधीत राखपा सयत विद्यापिठां बरोबर विलीन जावपाचें उद्दिश्ट अभिजात भाशा संस्थां मुखार आसतलें. जाका लागून सशक्त आनी सखोल बहुशास्त्रीय कार्यक्रमांतर्गत अध्यापक काम करतले. भाशेक समर्पित विद्यापीठां बहुशास्त्रीय आसतलीं आनी हें उद्दिश्ट साध्य करपा खातीर जंय शक्य आसा थंय, शिक्षण एकाद्रे भाशेंत बीएडची दोट्टी पदवी ह्या विद्यापीठा कडल्यान उपलब्ध करून दितले. जाका लागून ते भाशेंत असामान्य शिक्षक तयार जातले. मुखार वचून भाशां खातीर नवे संस्थेची स्थापन करपाचो लेगीत प्रस्ताव आसा. एकाद्र्या विद्यापीठां / कॅम्पसां मदीं पाली, पर्शियन आनी प्राकृत ह्या भाशांच्या राष्ट्रीय संस्थांची लेगीत स्थापना करतले. भारतीय कला, कलेचो इतिहास आनी भारतीय विद्या हांचें अध्ययन करपी संस्था आनी विद्यापीठां लेगीत अशे तरेचे उपक्रम हातांत घेतले. ह्या सगल्या क्षेत्रां मदल्या असामान्य कामां विशीं संशोधन करपा खातीर एनआरएफ कडल्यान तेंको मेळयतले.

२२.१७ अभिजात भाशा, आदिवासी भाशा आनी ना नपयत जायत चलिल्ल्या भाशां सयत सगल्या भाशांचें जतन आनी तांचो प्रचार करपाचो यत्न नवे उमेदीन करतले. लोकांचो व्हडा प्रमाणांत सहभाग हाचे वांगडाच तंत्रज्ञान आनी क्रावडसोर्सिंगाची ह्या यत्नां मदीं म्हत्वाची भुमिका आसतली.

२२.१८ भारतीय संविधानाचे आठवे वळेरें मदीं आस्पाव केल्ले दर एके भाशे खातीर अकादमीची स्थापना करतले. आधुनीक संकल्पना खातीर सोपो पूण अचूक उतरां संग्रह निश्चीत करपा खातीर आनी नेमान अद्ययावत शब्दकोश उजवाडा हाडपा खातीर हातूंत म्हान विद्वान व्यक्ती आनी थळाव्या भाशिकांचो आस्पाव करतले. (संवसारभरांतल्या हेर भाशां खातीर जावपी येसस्वी यत्नाच्या सदृश्य) ह्या शब्दकोशाची निर्मिती करपा खातीर अकादमी एकामेकांचो सल्लो घेतली. आनी कांय प्रकरणां मदीं सामान्य जनते कडल्यान मेळयिल्ल्या सल्ल्यां मदल्यान बऱ्यांतलो बरो सल्लो निवडटले. जंय शक्य आसा थंय सामान्यपणान वापरतात त्या उतरांचो आस्पाव करपाचो यत्न जातलो. शिक्षण, पत्रकारिता, लेखन, वक्तृत्व आदींनी वापर करपा खातीर हे शब्दकोश व्हडा प्रमाणांत प्रसारीत करतले. तशेंच ते वेबाचेर आनी पुस्तक रूपांत लेगीत उपलब्ध आसतले. आठवे वळेरें मदीं आशिल्ल्या भाशां खातीर अकादमी स्थापन करपाचें काम केंद्र सरकारा कडल्यान राज्य सरकारा वांगडा सल्ला मसलत करून वा तांच्या आदारान करतले. तेच प्रमाण व्यापक प्रमाणांत उलोवपांत येता त्या हेर भारतीय भाशां खातीर अकादमीची स्थापना केंद्र / राज्य सरकारा वरवीं करतले.

२२.१९ ना नपयत जायत चलिल्ल्या भाशां सयत सगल्यो भारतीय भाशा आनी तांचे कडेन संबंदीत गिरेस्त थळाव्यो कला आनी संस्कृतायेचें जतन करपाचे नदरेन वेब आदारीत प्लॅटफॉर्म / पोर्टल / विकी ह्या माध्यमांतल्यान सगल्यो भारतीय भाशा आनी तांचे कडेन संबंदीत थळाव्यो कला आनी संस्कृतीक लेखी स्वरूप दितले. भाशा उलोवप, गजाली सांगप, कविता वाचन करप तशेंच नाटक, लोकसंगीत आनी नाच सादर करप ह्या सारक्या हेर कामां मदीं गुंतिल्ल्या लोकांचें (खास करून ज्येश्ठ नागरिकांचें) व्हिडियो ध्वनीमुद्रणां, तशेंच शब्दकोश आदी ह्या प्लॅटफॉर्मांचेर उपलब्ध आसतले. ह्या प्लॅटफॉर्मांचेर/ पोर्टल्स/ विकी जाचेर प्रसंगोचित साहित्याचो आस्पाव करून ह्या यत्नांक हातभार लावपाचो उलो देशभरांतल्या लोकांक करतले. अशे प्लॅटफॉर्म्स गिरेस्त करपा खातीर विद्यापीठां, आनी तांचे संशोधन गट एकामेकां वांगडा आनी देशभरांतल्या समुदायां वांगडा काम करतले. जतन करपाचे यत्न आनी तांचे कडेन संबंदीत प्रकल्पां खातीर (देखीक इतिहास पुरातत्वशास्त्र, भाशाशास्त्र आदी) एनआरएफ कडल्यान अर्थसहाय्य करतले.

२२.२० थळाव्या तज्ञां कडेन आनी/ वा उच्च शिक्षण वेवस्थेंतर्गत भारतीय भाशा, कला आनी संस्कृतायेचो अभ्यास करपा खातीर, सगल्या पिरायेच्या लोकां खातीर शिश्यवृत्त्यांची स्थापना करतले. भारतीय भाशांचो प्रसार तेन्नाच शक्य आसा जेन्ना तांचो नेमान वापर करतले आनी अध्यापन आनी अध्ययना खातीर तांचो उपेग जातलो. भारतीय भाशां मदीं जिवें कवीत, कादंबऱ्यो, अकाल्पनीक पुस्तकां, पाठ्यपुस्तकां, पत्रकारिता, आनी हेर साहित्याचे निर्मितीची खात्री करपा खातीर प्रोत्साहन दिवपी येवजणांची स्थापना करतले. देखीक भारतीय भाशां मदल्या वेगवेगळ्या प्रकारांतल्या असामान्य काव्य आनी गद्या खातीर पुरस्कार, रोजगाराच्यो संदी मेळपा खातीर लागपी पात्रतायेच्या मापदंडां मदीं, भारतीय भाशांचेर प्रभुत्व ह्या मापदंडाचो आस्पाव करतले.

२३. तंत्रज्ञानाचो वापर आनी एकवटीकरण

२३.१ म्हायती आनी संचार तंत्रज्ञान आनी हेर अत्याधुनीक क्षेत्रां मदीं (देखीक अंतराळ) भारतीय थराचेर फुडारपण करता. डिजिटल भारत मोहिमेक लागून पुराय राष्ट्रांचें एका डिजिटलदृश्य सक्षम आनी ज्ञानाचेर आदारीत अर्थवेवस्थे मदीं रुपांतर करपाक मजत जायत आसा. ह्या रुपांतरां मदीं शिक्षण एक म्हत्वपूर्ण भुमिका बजायतलें पूण शिक्षणीक प्रक्रिया आनी निश्पत्ती हातूंत सुदारणा करपा फाटल्यान तंत्रज्ञानाचो मोटो हात आसतलो अशे तरेन तंत्रज्ञान आनी शिक्षणा मदलो संबंद सगल्या स्तरांचेर दोनूय वटांनी काम करतलो.

२३.२ तंत्रीक विकासाच्या तीव्र वेगाक, तंत्रज्ञानाचे जाणकार, शिक्षक आनी उद्देजकां सयत विद्यार्थी उद्देजकांचे कल्पकतेची जोड मेळटकच, तंत्रज्ञानाचो शिक्षणाचेर बऱ्याच तरांनी परिणाम जातलो हें निश्चीत. सध्या हातूंतल्या कांय परिणामांचो अदमास लावं येता. आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स, हस्तचलीत (हँडहेल्ड), कम्प्युटींग डिव्हायसीस, विद्यार्थ्यांच्या विकासा खातीर ॲडप्टीव्ह कम्प्युटर टेस्टिंग आनी हेर स्वरूपांतल्या सोफ्टवेअर आनी हार्डवेअर ह्या सारक्या नव्या तंत्रज्ञानाक लागून विद्यार्थी वर्गांत कितें शिकयतात तें फक्त हातूंत बदल जावचो ना तर ते कशे शिकयतात हातूंत लेगीत बदल जातलो आनी म्हणूनच तंत्रीक आनी शिक्षणीक आघाडीचेर ह्या आनी हेर क्षेत्रांमदीं विस्तृत संशोधन जावप गरजेचें आसा.

२३.३ शिक्षणाच्या वेगवेगळ्या तासांनी सुदारणा करपा खातीर, तंत्रज्ञानाच्या वापराक आनी एकवटीकरणाक फाटबळ दिवन ताचो वापर करतले. पूण अशे तरेचो तंत्रीक हस्तक्षेप व्हडा प्रमाणांत वाडचे पयलीं योग्य संदर्भा प्रमाण तांचें काटेकोर आनी पारदर्शक मूल्यांकन केले उपरांतूच अशें करतले. तंत्रज्ञानाचो वापर करून शाळा आनी उच्च शिक्षण ह्या दोनांयनी अध्ययन, मूल्यांकन, नियोजन आनी प्रशासन आदीची गुणवत्ता वाडोवपाचे नदरेन मुक्तपणान विचारांची देवाणघेवाण करपा खातीर एक व्यासपीठ उपलब्ध आसचें ह्या विचारान राष्ट्रीय शिक्षणीक तंत्रज्ञान मंच (नॅशनल एज्युकेशनल टेक्नॉलॉजिकल फोरम – एनईटीएफ) हे स्वायत्त संस्थेची स्थापना करतले. तंत्रज्ञानाचो स्वीकार करप आनी वापर हे विशीं निर्णय घेवपाची प्रक्रिया सोपी करप हें एनईटीएफचें उद्दिष्ट आसतलें. शिक्षणीक संस्था, राज्य आनी केंद्र सरकारांतले फुडारी तशेंच हेर हितसंबंदीत आधुनीक विज्ञान आनी संशोधना विशीं म्हायती दिवन तशेंच सल्लामसलत करपाची आनी सगल्यां परस बऱ्या प्रथां विशीं म्हायती दिवपाची संदी दिवन हें उद्दिष्ट साध्य करतले. एनईटीएफचें कार्य सकयल दिल्ल्या प्रमाणा आसतलें:

- (क) केंद्र आनी राज्य सरकारांच्या संस्थानांक तंत्रज्ञानाचेर आदारीत हस्तक्षेपां विशीं पुराव्यां सयत स्वतंत्र सल्लो प्रदान करप.
- (ख) शिक्षणीक तंत्रज्ञाना मदीं बौद्धिक आनी संस्थात्मक क्षमता विकसीत करप.
- (ग) ह्या क्षेत्रांतल्या धोरणात्मक भर दिवपाच्या विभागांची परिकल्पना करप आनी
- (घ) संशोधन आनी नाविन्यपूर्ण उपक्रमां खातीर नवी दिशी स्पश्ट करप.

२३.४ शिक्षणीक तंत्रज्ञानाच्या नेटान बदलपी क्षेत्रांत सुसंबंद राखपा खातीर एनईटीएफ शिक्षणीक तंत्रज्ञानाचो नवप्रवर्तक आनी अभ्यासकां सयत एका परस चड स्रोता कडल्यान नेमान अधिकृत डेटा पळयत रावतले आनी डेटाचें

विश्लेशण करपा खातीर संशोधकांच्या वेगवेगळ्या गटां वांगडा काम करतले. ज्ञानविशयक आनी ताचो उपेग करप, एक उत्साही संस्था निर्माण करपाक मजत म्हूण राष्ट्रीय आनी आंतरराष्ट्रीय शिक्षणीक तंत्रज्ञान संशोधक, उद्देजक आनी वेवसायिकां कडल्यान सुचोवणी मेळोवपा खातीर एनईटीएफ अनेक प्रादेशीक आनी राष्ट्रीय परिशदो, कार्यशाळा आदींचें आयोजन करतले.

२३.५ तंत्रीक हस्तक्षेपांचो भर मुखेलपणान अध्यापन-अध्ययन आनी मूल्यांकन प्रक्रिया सुदारप, शिक्षकांचे तयारेक आनी वेवसायिकांच्या विकासाक आदार करप, शिक्षणाची उपलब्धता वाडोवप आनी प्रवेश, उपस्थिती, मूल्यांकन आदी कडेन संबंदीत प्रक्रियां सयत शिक्षणीक नियोजन, वेवस्थापन आनी प्रशासन सोपें करप हाचेर आसतलें.

२३.६ वयल्या सगल्या उद्देशां खातीर बऱ्याच तरेचीं शिक्षणीक सोफ्टवेअरां विकसीत करतले आनी सगल्या स्तरां वयल्या विद्यार्थी आनी शिक्षकां खातीर उपलब्ध करतले. असलीं सगलीं सोफ्टवेअरां सगल्या मुखेल भारतीय भाशां मदीं उपलब्ध आसतलीं आनी दुर्गम वाठारांतले विद्यार्थी/दिव्यांग विद्यार्थ्यां सयत बऱ्याच तरेच्या वापरकर्त्यां खातीर सहज वापरपा सारक्यो आसतात. सगलीं राज्यां तशेंच एनसीईआरटी, सीआयईटी, सीबीएसई, एनआयओएस आनी हेर संघटना/संस्था ई-मजकुराचें अध्यापन-अध्ययन सगल्या प्रादेशीक भाशां मदीं विकसीत करप चालू दवरतले आनी तें दीक्षा प्लॅटफॉर्माचेर अपलोड करतले. ह्या प्लॅटफॉर्माचो उपेग ई-मजकुरा वरवीं शिक्षकांच्या वेवसायीक विकासा खातीर करप जावंक शकता. दीक्षा तशेंच हेर शिक्षणीक तंत्रज्ञानाच्या फुडाकारांचो प्रचार आनी विस्तार करपा खातीर सीआयईटी अदीक सशक्त करतले. शाळां मदीं शिक्षकांक योग्य उपकरण उपलब्ध करून दितात. जाका लागून सारकें तंत्रज्ञान आदारीत शिक्षणीक प्लॅटफॉर्म शाळा आनी उच्च शिक्षणा मदीं अदीक बरे तरेन आस्पाव करतले आनी तातूंत वापरकर्त्यां वरवीं रेटिंग नोंदवपाचो आस्पाव करतले जाका लागून मजकूर विकसक (कंटेट डेव्हलपर्स) वापरपाक सोपें आनी दर्जेदार मजकूर तयार करपाक शकतले.

२३.७ शिक्षण वेवस्थेंत अनिवार्यपणान परिवर्तन घडोवपी उद्योन्मुख तंत्रज्ञाना कडेन खास लक्ष दिवप गरजेचें आसतलें. १९८६/१९९२ वर्सा मजगतीं राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण तयार करप जालें तेन्ना इंटरनेटाक लागून घडपाक शकपी क्रांतीकारी बदलांचो, परिणामांचो अदमास बांदप कठीण आसलें. ह्या जलद आनी क्रांतीकारी बदलांक तोंड दिवपाची आपल्या सध्याचे शिक्षण वेवस्थेची असमर्थता, वाडट्या स्पर्धात्मक जगांत वैयक्तीकरितीन आनी राष्ट्रीय पातळी वयले आपले खातीर प्रतिकूल परिस्थिती निर्माण करता. देखीक, संगणकांनी वास्तविक आनी प्रक्रियात्मक ज्ञानाचो फायदो करून घेवपा विशीं मनशाक व्हडा प्रमाणांत फाटीं उडयला. मात आपलें शिक्षण सगल्या स्तराचेर विद्यार्थ्यांच्या उच्च शिक्षणाची क्षमता विकसीत करपा कडेन दुर्लक्ष करून तांचेर अशा ज्ञानाचो अतिरिक्त भार घालता.

२३.८ हें धोरण अश्या वेळार केल्लें आसा जेन्ना कृत्रिम बुद्धिमत्ता (एआय) थीडी/ व्हाय१) आभासी वास्तविकता (व्हर्च्युअल रिलॅलिटी) हें एक निर्विवादपणान एक क्रांतीकारी तंत्रज्ञान म्हूण उदयाक आयलां. एवन आदारीत अदमास वर्तवपाचो खर्च जसो जसो कमी जातलो तशे एवन बळिश्ट वा अदीक बरी कामगिरी करपाक सक्षम आसतले आनी म्हणूनच कांय विशिश्ट अदमास वर्तवपाच्या कामांत दोतोर सारक्य कुशळ वेवसायिकां खातीर लेगीत ते एक मोलादीक आदार थारतले. कामाच्या जाग्यार लेगीत ए-वनची क्रांतीकारी बदल घडोवपाची क्षमता स्पश्ट आसा. आनी शिक्षण वेवस्था हाका बेगोबेग प्रतिसाद दिवपा खातीर उजू आसपाची गरज आसा. वयर सरपी तंत्रज्ञानाचें, तांची क्षमता आनी उलथापालथ घडोवपाचो अदमासान कालावधी हाचे वयल्यान वर्गीकरण करप आनी हें विश्लेशण वेळा कणकणी (एमएचआरआय) कडेन सादर करप हें एमएचआरडीचें कायमस्वरूपाचें काम आसतलें. हे म्हायतीच्या आदाराचेर ज्या तंत्रज्ञानाच्या उदयाक शिक्षण वेवस्थे कडल्यान प्रतिसाद दिवपाची गरज आसा त्यो एमएचआर औपचारीकपणान निश्चीत करप.

२३.९ नव्या क्रांतीकारी तंत्रज्ञानाक एमएचआरडीन औपचारीक मान्यताय दिल्ल्याच्या परिणामस्वरूप, राष्ट्रीय संशोधन संस्था/नॅशनल रिसर्च फावंडेशन, तंत्रज्ञानांत संशोधन करपाच्या यत्नांक सुरवात वा तांचो विस्तार करीत एआयच्या संदर्भात, एनआरएफ त्रिसुत्री दिश्टीकोणाचो विचार करूंक शकता (अ) कोअर ए-वन संशोधनाक चालना दिवप, (ब)

अनुप्रयोग आदारीत संशोधन विकसीत करप आनी उपायेवजणो करप आनी (क) एवन वापरून भलायकी सेवा, शेती आनी हवामान बदल ह्या सारक्या क्षेत्रांतल्या जागतीक आव्हानांचो सामना करपा खातीर आंतरराष्ट्रीय संशोधन प्रयत्नांक चालना दिवप.

२३.१० फक्त क्रांतीकारी तंत्रज्ञाना मदल्या (डिसरप्टीव्ह टेक्नॉलॉजी) संशोधन करपांतूच न्हय तर अत्याधुनीक कार्यक्षेत्रांतलें सूचनात्मक साहित्य आनी अभ्यासक्रम (ऑनलायन अभ्यासक्रमा सयत) हांच्यो पयल्यो आवृत्त्यो तयार करप आनी ताचो वेवसायीक शिक्षणा सारक्या खास क्षेत्रांचेर जावपी परिणाम हाचें मूल्यमापन करप, हातूंत लेगीत एचईजीची भूमिका सक्रीय आसतली. तंत्रज्ञानान परिपक्वतेची खास पातळी गांठले उपरांत हजारांनी विद्यार्थी आशिल्ल्या एचईएल खातीर अध्यापन आनी कौशल्य निर्मितीचे यत्न वाडोवपाचे नदरेन परिस्थिती अनुकूल आसतली आनी हातूंत नोकरेचे तयारे खातीर खास प्रशिक्षणाचो लेगीत आस्पाव आसतलो. क्रांतीकारी तंत्रज्ञानाक लागून कांय नोकऱ्यो निरर्थक थारतल्यो आनी म्हणूनच रोजगार तयार करप आनी तिगोवन दवरपाचे नदरेन कौशल्य निर्माण करपाच्या आनी कौशल्य कमी करपाच्या (स्किर्लींग आनी डिस्किर्लींग) पद्दतीचो कार्यक्षम आनी गुणवत्तापूर्ण आसप अदिकूच म्हत्वाचें आसतलें. अशे तरेचें प्रशिक्षण दिवपा खातीर संस्थात्मक आनी गैरसंस्थात्मक भागीदारांक मान्यताय दिवपाची स्वायत्तता संस्थां कडेन आसतली. कौशल्यां आनी उच्च शिक्षण आराखड्या बरोबर ह्या प्रशिक्षणाचें एकवटीकरण करतले.

२३.११ मशीन लर्निंग सारक्या मुळाव्या क्षेत्रां मदीं तशेंच बहुशाखीय क्षेत्रां 'एवन + एक्स' आनी भलायकी सेवा शेती आनी कायद्या सारक्या वेवसायीक क्षेत्रां मदीं पीएचडी आनी मास्टर्स कार्यक्रम उपलब्ध करून दिवपाचें उद्दिश्ट विद्यापीठां मुखार आसतलें. विद्यापीठां स्वयंम सारक्या प्लॅटफॉर्मांचेर हे अभ्यासक्रम तयार करूंक शकतलीं आनी तांचो प्रसार करूंक शकतलीं. हाचो अवलंब बेगीन करपा खातीर एचईआयसी कडल्यान पदवीपूर्व आनी वेवसाय शिक्षण कार्यक्रमांच्या ऑनलायन अभ्यासक्रमांची सांगड पारंपारिक अध्ययना वांगडा घालतले. ई-आयक आदार करपा खातीर डेटा अनोटेशन, इमेज क्लासिफिकेशन आनी स्पीच ट्रान्सक्रिप्शन ह्या सारक्या कमी कौशल्यांच्या कामा खातीर एचईआय वरवीं विशिश्ट प्रशिक्षण लेगीत दितले. शालेय विद्यार्थ्यांक भाशा शिकोवपाचे यत्न आनी भारताच्या वेगवेगळ्या भाशां खातीर सैमीक भाशा प्रक्रियेक (नॅशनल लॅंग्वेज प्रोसेसिंग) प्रोत्साहन दिवपाचे यत्न, ह्या दोनायची योग्य सांगड घालतले.

२३.१२ क्रांतीकारी तंत्रज्ञानाच्या उदया वांगडा ताच्या संभाव्य परिणामां विशीं सर्वसादारण जनते मदली जागरूकताय वाडोवपा खातीर आनी तांचे कडल्या संबंदीत समस्यांचें निराकरण करपा खातीर, शालेय शिक्षण आनी निरंतर शिक्षणाची मजत जातली. ह्या तंत्रज्ञाना कडेन संबंदीत बाबींचेर म्हायतीपूर्वक भौशीक संमती मेळोवपाचे नदरेन ही जागरूकताय म्हत्वाची आसा. शाळांनी चालू घडामोडी आनी नैतिक समस्यांचो अभ्यास करतना, क्रांतीकारी तंत्रज्ञाना वयले चर्चेचो तातूंत आस्पाव करतले. देखीक एनईटीएफ/ एमएचआरडीन निश्चीत केल्ले क्रांतीकारी तंत्रज्ञान निरंतर शिक्षणा खातीर योग्य सूचनात्मक आनी चर्चात्मक साहित्य तयार करतले.

२३.१३ ई-आयक आदारीत तंत्रज्ञाना खातीर डेटा हें मुखेल इंधन आसा. डेटा हाताळप (हँडलिंग), डेटा संरक्षण (प्रोटेक्शन) आदी कडेन संबंदीत गोपनीयता, कायदे आनी मानकां हांचे कडेन जोडिल्ल्या समस्यां विशीं जागरूकताय निर्माण करप सामकें म्हत्वाचें आसा. एवन आदारीत तंत्रज्ञानाचो विकास आनी डिप्लॉयमेंट हांचे कडेन संबंदीत नैतिक समस्यांचेर उजवाड घालप गरजेचें आसा. ह्यो जागरूकतायो निर्माण करपाच्या यत्नांक लागून शिक्षण एक मोटी भूमिका बजायतलें. नितळ आनी अक्षय ऊर्जा, उदक संरक्षण, शाश्वत शेती, पर्यावरणाचें संरक्षण आनी हेर हरित उपक्रम ह्या सारक्या क्रांतीकारी तंत्रज्ञानाक लागून जीण जगपाचे पद्दतींत आनी विद्यार्थ्यांक शिकोवपाचे पद्दतींत बदल जावप अपेक्षीत आसा. शिक्षणा मदीं अशा क्रांतीकारी तंत्रज्ञाना कडेन लेगीत प्राधान्यान लक्ष दितले.

२४. ऑनलायन आनी डिजिटल शिक्षण : तंत्रज्ञानाचो समान वापर सुनिश्चीत करप

२४.१ नवी परिस्थिती आनी वास्तविकता हे खातीर नव्या उपक्रमांची गरज आसता. सध्या वाडत आशिल्लीं सांथीचीं दुयेंसां आनी म्हामारीची परिस्थिती लक्षांत घेतल्यार जेन्ना केन्नाय आनी जंय खंय पारंपारीक आनी प्रत्यक्ष शिकोवण्याच्या माध्यमांचो वापर शक्य नासत तेन्ना दर्जेदार शिक्षणाची पर्यायी माध्यमां तयार करप गरजेचें जाल्लें आसा. ह्या संदर्भांत तंत्रज्ञानाक लागून मेळपी फायद्यांचो लाव घेवपाचें म्हत्व राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० न मान्य करीत, तंत्रज्ञाना कडेन संबंदीत जोखीम आनी धोक्यांची दखल घेतल्या. ऑनलायन शिक्षणांतले तोटे पयस करीत वा तांचें निराकरण करीत ऑनलायन शिक्षणाचे फायदे कशे तरेन मेळोवं येतात हें निश्चीत करपा खातीर जतनायेन तयार केल्ल्या आनी योग्य तरेन प्रमाणबद्ध केल्ल्या पथदर्शी अभ्यासाची (पायलट स्टडी) गरज आसा. हे मजगतीं सगल्यां खातीर दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करून दिवपा खातीर वर्तमान आनी फुडारांतल्या आव्हानांचो सामनो करपा खातीर विद्यमान, डिजिटल प्लॅटफॉर्म आनी आयसीटी आदारीत शिक्षणीक उपक्रमांचो दर्जो वाडोवचो पडटलो आनी तांचो विस्तार करचो पडटलो.

२४.२ पूण जे मेरेन डिजिटल भारत मोहीम आनी परवडपी कम्प्युटींग उपकरणांची मेळोवणी ह्या सारक्या एकवटीत यत्नांक लागून डिजिटल दरी भरून काडप जायना ते मेरेन ऑनलायन/ डिजिटल शिक्षणाच्या फायद्यांचो लाव घेवप शक्य ना. ऑनलायन आनी डिजिटल शिक्षणा खातीर तंत्रज्ञानाचो वापर करीत आसतना समानते विशीं दुबाव/ समस्यांची योग्य दखल घेवप म्हत्वाचें आसा.

२४.३ प्रभावी ऑनलायन प्रशिक्षक जावपा खातीर शिक्षकांक योग्य प्रशिक्षण आनी विकासाची गरज आसा. पारंपारीक वर्गांतलो एक बरो शिक्षक ऑनलायन वर्गांत लेगीत तितलीच बरी कामगिरी करता अशें गृहीत धरपाक येना. अध्यापनशास्त्रांतल्या गरजेच्या बदलां भायर ऑनलायन मूल्यांकना खातीर लेगीत वेगळ्या दिश्टीकोणाची गरज आसा. व्हडा प्रमाणांत ऑनलायन पद्दतीन परिक्षा आयोजीत करपांत बरीच आव्हानां आसात. जशे परीन ऑनलायन पद्दतीन विचारपाक येवंक शकपी प्रस्नांच्या तराचेर मर्यादा, नेटवर्क आनी वीजपुरवण खंडीत जावप आनी परिक्षेंतले अनैतिक प्रकार रोखप. ऑनलायन / डिजिटल शिक्षणाच्या अवकाशांत, ललित कला आनी विज्ञान प्रात्यक्षिकां अशे कांय खाशेले तरेचे अभ्यासक्रम / विशयांक मर्यादा आसात जांचेर नाविन्यपूर्ण उपायांनी कांय प्रमाणांत मात करपाक येवंक शकता. ते भायर ऑनलायन शिक्षणाचो अणभवात्मक आनी उपक्रम आदारीत शिक्षणा कडेन मेळ घालपांत येना ते मेरेन तें फक्त स्क्रीन आदारीत शिक्षण जावपाची शक्यताय आसा जातूंत अध्ययनाच्या समाजीक भावात्मक आनी सायकोमीटर (मनोकादक) तासां कडेन मर्यादीत लक्ष दिवप जातलें.

२४.४ डिजिटल तंत्रज्ञानाचो उदय आनी शाळे पासून उच्च शिक्षणा मेरेन सगल्या स्तरांचेर अध्यापन-अध्ययना खातीर तंत्रज्ञानाचो फायदो करून घेवपाचें म्हत्व लक्षांत घेतल्यार हें धोरण सकयल्या मुखेल उपक्रमांची शिफारस करता:

(क) **ऑनलायन शिक्षणा खातीर पायलट अभ्यास** : सामान्य शिक्षणाचें ऑनलायन शिक्षणा कडेन एकवटीकरण करपाच्या फायद्याचें मूल्यांकन करपा खातीर आनी दोश कमी करपा खातीर आनी विद्यार्थ्यांक उपकरणांची संवय लावपा खातीर ई-मजकूराची सगल्यां परस पसंतीचीं स्वरूपां (फॉर्मेट) अश्या हेर संबंदीत बाबींचो अभ्यास लेगीत करपा खातीर समांतरपणान कांय पायलट अभ्यासांची मालिका आयोजीत करपा खातीर योग्य संस्था जशी एनईटीएफ, सीआयईटी, एनआयओएस, इमनो, आयआयटी, एनआयटी आदी निश्चीत करतले. ह्या पायलट अभ्यासांचे निकाल भौशीक रितीन जाहीर करतले आनी सेगीत सुदारणा करपा खातीर वापरप जातलें.

(ख) **डिजिटल पायाभूत सुविधा** : भारताचो मोटो आकार, विविधताय, गुंतागुंती आनी उपकरणांची उपलब्धता हाचेर उपाय म्हणून एका परस अदीक प्लॅटफॉर्म वरवीं आनी विशिश्ट उपायां वरवीं वापरपाक येवं येता अशा मुक्त, आंतरकार्यक्षम (इंटर ऑपरेल) विकसनक्षम, सार्वजनिक डिजिटल पायाभूत सुविधा शिक्षण क्षेत्रांत

निर्माण करपा खातीप गुंतवणूक करपाची गरज आसा. हाका लागून हाची खात्री करप जातली की तंत्रज्ञानाचेर आदारीत उपाय तंत्रज्ञानाच्या वेगवान उदरगतीक लागून काळा भायरें जावचो ना.

- (ग) **ऑनलायन अध्यापन प्लॅटफॉर्म आनी साधनां** : शिक्षकांक विद्यार्थ्यांचे उदरगतीचेर नदर दवरपा खातीर सरंचीत, वापरपाक सोप्यो, सहाय्यक साधनांचो संच प्रदान करपा खातीर स्वयंम, दीक्षा अश्या समर्पक विद्यमान ई-अध्ययन प्लॅटफॉर्मांचो विस्तार करतले. ऑनलायन वर्ग घेवपा खातीर टू वे व्हिडियो आनी टू वे ऑडियो अध्ययन प्लॅटफॉर्मांचो विस्तार करतले. ऑनलायन वर्ग घेवपा खातीर टू वे व्हिडियो आनी टू वे ऑडियो इंटरफेस ह्या सारकीं साधनां ही काळाची गरज आसा हें सध्याचे महासांथीन दाखोवन दिल्लें आसा.
- (घ) **मजकूर निर्मिती, डिजिटल भांडार आनी प्रासार** : कोर्स वर्क, गेम्स आनी सिम्युलेशन शिकप, ऑगमेंटेड वास्तव आनी व्हर्च्युअल वास्तव हाचे सयत मजकुराचो एक डिजिटल भांडार विकसीत करतले. जातूंत परिणामकारकता आनी गुणवत्ते बाबत वापरकर्त्यां वरवीं रेटिंग दिवपाची एक स्पश्ट सार्वजनिक प्रणाली आसतली. मजेत शिकपा खातीर उपयुक्त उपकरणां ऑप्स, भारतीय कला आनी संस्कृताय हाचेर आदारीत गेम्स अशीं विद्यार्थ्यांक सोब सारकीं साधनां लेगीत एका परस अदीक भाशां मदीं वापरपाच्या स्पश्ट सुचोवण्यां सयत तयार करतले. विद्यार्थ्यां मेरेन ई-सामुग्रीचो प्रसार करपा खातीर एक विस्वासाहर् बॅकअप यंत्रणा प्रदान करतले.
- (ङ) **डिजिटल अंतर कमी करप** : अत्यंत मर्यादित डिजिटल सुविधा उपलब्ध आशिल्ले लोकसंख्येचो एक मोटो वर्ग अजुनूय अस्तित्वांत आसा. हें वास्तव लक्षांत घेतल्यार दूरदर्शन, रेडियो आनी कम्युनिटी रेडियो अश्या विद्यमान प्रसारमाध्यमांचो चित्रप्रक्षेपण आनी प्रसारणा खातीर वापर करप जातलें. असले शिक्षणीक कार्यक्रम विद्यार्थ्यांच्यो वेगवेगळ्यो गरजो भागोवपा खातीर वेगवेगळ्या भाशां मदीं २४ वरां उपलब्ध करून दितले. आदींच मजकूर लोड केल्ल्या टॅब्लेट्स सारक्या योग्य डिजिटल उपकरणा वरवीं एसईडीजी विद्यार्थ्यांक आनी शिक्षकांक फावो सारक्यो सुविधा उपलब्ध करून दिवपाची शक्यताय विचारांत घेवन ती विकसीत करतले.
- (च) **व्हर्च्युअल प्रयोगशाळा** : व्हर्च्युअल प्रयोगशाळा तयार करपा खातीर दीक्षा, स्वयंम आनी स्वयंमप्रभा ह्या सारक्या विद्यमान ई-लर्निंग प्लॅटफॉर्मांचो उपेग करतले. जाका लागून सगल्या विद्यार्थ्यांक दर्जेदार प्रात्यक्षिक आनी प्रत्यक्ष प्रयोग आदारीत अध्ययन, अणभव उपलब्धतायेंतलो आदींच मजकूर लोड केल्ल्या टॅब्लेट्स सारक्या योग्य डिजिटल उपकरणां वरवीं एसईडीजी विद्यार्थ्यांक आनी शिक्षकांक फावोशो सुविधा उपलब्ध करून दिवपाची शक्यता विचारांत घेवन ती विकसीत करतले.
- (छ) **शिक्षकांक प्रशिक्षण आनी प्रोत्साहन** : विद्यार्थी-केंद्रीत अध्यापनशास्त्राचे आनी ऑनलायन शिक्षण प्लॅटफॉर्म आनी साधनां वापरून स्वताच गुणवत्तेचे ऑनलायन मजकूर निर्माते कशे जावचे हाचें शिक्षकांक खर प्रशिक्षण दितले. मजकुरा वांगडा आनी एकामेकां वांगडा विद्यार्थ्यांचो सक्रीय सहभाग सोपो करपांत शिक्षकाचे भुमिकेचेर भर दितले.
- (ज) **ऑनलायन मूल्यांकन आनी परिक्षा** : राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्र वा परख सारक्या प्रस्तावीत संस्था, शालेय बोर्डस, एनटीए वा हेर मान्यतायप्राप्त संस्था, क्षमता, पोर्टफोलियो, रुबिक्स, मानक मूल्यांकना आनी मूल्यांकनाचें विश्लेशण तांचे रचने सयत मूल्यांकनाच्या आराखड्याची रचना आनी अंमलबजावणी तयार करतले. २१ व्या शेंकड्यांतल्या कौशल्यांचेर लक्ष केंद्रीत करून शिक्षणीक तंत्रज्ञानां वापरून मूल्यांकनाचे नवे मार्ग निश्चीत करपा खातीर अभ्यास हातांत घेतले.
- (झ) **अध्ययनाची मिश्र मॉडेल्स डिजिटल अध्ययन** : आनी शिक्षणाक प्रोत्साहन दितना समोरासमोर प्रत्यक्ष अध्ययनाचें म्हत्व लेगीत पुरायेन लक्षांत घेतले. त्याप्रमाण वेगवेगळ्या विशयांच्यो योग्य पुनरावृत्ती खातीर मिश्र अध्यापनाचीं वेगवेगळीं परिणामकारक मॉडेल्स सोदप जातलें.

(ज) मानकां निश्चीत करप : ऑनलायन आनी डिजिटल शिक्षणा बद्दलचें संशोधन जातलें तशें एनईटीएफ आनी हेर योग्य संस्था ऑनलायन/डिजिटल □अध्यापन-□अध्ययना खातीर आशय, तंत्रज्ञान आनी अध्यापनशास्त्र हांचीं मानकां निश्चीत करप. हीं मानकां राज्यां, बोर्डस, शाळा आनी शाळा संकुलां, एचई आदी खातीर ई-शिक्षणाचीं मार्गदर्शक तत्वां तयार करपा खातीर मजत करतले.

२४.५ जागतिक दर्ज्याच्यो डिजिटल पायाभूत सुविधा, शिक्षणीक सामुग्री आनी क्षमता निर्माण करपा खातीर एक समर्पित युनिट तयार करप. शिक्षणांत तंत्रज्ञानाचो वापर हें फक्त साध्य न्हय तर एक प्रवास आसा आनी ह्या धोरणांतल्या उद्दिश्टांची अंमलबजावणी करपा खातीर वेगवेगळ्यो परिसंस्था एकठांय येवपाची क्षमता गरजेची आसा. डिजिटल पायाभूत सुविधा, शिक्षणीक डिजिटल सामुग्री आनी क्षमता निर्माण करपा खातीर समन्वय सादपा खातीर शालेय आनी उच्च शिक्षण दोनूय ई-शिक्षणाच्यो गरजो भागोवपा खातीर मंत्रालयांत एक समर्पित युनिट तयार करतले. तंत्रज्ञान नेटान बदलत आशिल्ल्यान आनी उच्च दर्ज्याचें ई-शिक्षण दिवपा खातीर तज्ञांची गरज आशिल्ल्यान एक चैतन्यमय परिसंस्थेक फक्त भारता मुखार संख्या, विविधताय, समानता हांच्या आव्हानाचेर उपाय योजपा खातिरूच न्हय तर दरवर्सा अर्द जीण कमी जावपी तंत्रज्ञानांत जलद गतीन जावपी बदलां बरोबर रावपा खातीर उत्क्रांत जावपा खातीर प्रोत्साहन दिवंक जाय. ताका लागून ह्या केंद्रांत प्रशासन, शिक्षण, शिक्षणीक तंत्रज्ञान, डिजिटल अध्यापनशास्त्र आनी मूल्यांकन, ई-शासन अश्या सगल्या क्षेत्रांतल्या तज्ञांचो आस्पाव जातलो.

विभाग IV. अशें घडोवपा खातीर रणनीती

२५. भारतीय शिक्षणा खातीर केंद्रीय शिक्षण सल्लागार मंडळाची स्थापना

२५.१ ह्या धोरणाची येसस्वी अंमलबजावणी साध्य करपा खातीर एक दीर्घकालीन दिश्टीकोण गरजेचो आसा. तशेंच सेगीत पद्दतीन जाणकारांची उपलब्धता आनी राष्ट्रीय, राज्य, संस्थात्मक आनी व्यक्तीगत अश्या सगल्याच पातळ्यांचेर सगल्या संबंदितां कडल्यान एकवटीतपणान केल्ले कृतीची गरज आसा. ह्या संदर्भांत केंद्रीय शिक्षण सल्लागार मंडळ (सेंट्रल एडव्हायजरी बोर्ड ऑफ एज्युकेशन-सीएबीई) घटमूट करपाची आनी सक्षम करपाची शिफारस हें धोरण करता. सीएबीईक खूब चड अधिकार आसतले आनी ते फक्त शिक्षणीक आनी सांस्कृतीक विकासा कडेन संबंदीत समस्यां खातीर एक व्यापक सल्लामसलतीचो आनी तपासणेचो मंच म्हणूनच कार्यरत नासतलो. पुनर्रचना आनी पुनरुज्जीवन केल्ले सीएबीई एमएचआरडी आनी राज्यांच्या संबंदीत शिखर संस्थांच्या सहयोगान देशांतल्या शिक्षणांचो दिश्टीकोण सेगीत विकसीत करपा खातीर, मांडपा खातीर, तांचें मूल्यांकन करपा खातीर आनी परिक्षण करपा खातीर लेगीत जापसालदार आसतले.

२५.२ शिक्षण आनी अध्ययनाचेर परत लक्ष केंद्रीत करपा खातीर मनीसबळ विकास मंत्रालयान (एमएचआरडी) शिक्षण मंत्रालयांत रुपांतर करप गरजेचें आसा.

२६ अर्थीक पुरवण सगल्यांक परवडपी आनी गुणवत्तापूर्ण शिक्षण

२६.१ समाजाच्या पर्जळीत फुडारा खातीर आमच्या तरणाट्यांक उच्च दर्ज्याचें शिक्षण दिवपा इतली बरी गुंतवणूक हेर खंयचीय नाशिल्ल्यान हें धोरण शिक्षणांतली गुंतवणूक वाडोवपा खातीर बांदिल आसा. दुर्दैवान १९६८ च्या धोरणान परिकल्पित केल्ल्या प्रमाण आनी १९८६ च्या धोरणांत परत नमूद केल्ल्या प्रमाण आनी १९९२ मदल्या धोरण परिक्षणांत परत ठामपणान भारतांत शिक्षणा वयलो सरकारी खर्च जीडीपीच्या ६ % ह्या शिफारस केल्ल्या पातळीच्या लागीं येवंक ना. भारतांत शिक्षणा वयलो सध्याचो सरकारी (केंद्र आनी राज्य सरकारां) खर्च जीडीपीच्या सुमार ४.४३ % (२०१७-१८ च्या अदमासान खर्चाच्या विश्लेशणा प्रमाण) आनी शिक्षणा वयल्या सरकारच्या वट्ट खर्चाच्या सुमार फक्त १० % आसा. (अर्थीक सर्वेक्षण २०१७-१८). हे आंकडे चडशे विकसीत आनी विकसनशील देशां परस खूबच कमी आसात.

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण 2020

२६.२ उत्कृशठते सयत शिक्षणाचें उद्दिशठ साध्य करपा खातीर आनी ते संबंदित अनेक कायदे ह्या राष्ट्रक आनी ताचे अर्थवेवस्थेक मेळोवन दिवपा खातीर हें धोरण केंद्र सरकार आनी सगल्या राज्य सरकारांनी शिक्षणीक क्षेत्रांतले सार्वजनिक गुंतवणुकेंत लक्षणीय वाड करपांत दुबाव विरयत समर्थन दीत आसा आनी तशी कल्पना करी आसा. शिक्षण क्षेत्रांतली सार्वजनिक गुंतवणूक वाडोवन बेगिनांत बेगीन जीडीपीच्या ६ % मेरेन पावोवपा खातीर केंद्र आनी राज्यां एकवटीत कामां करतलीं. भारताच्या फुडारांतल्या अर्थीक, समाजीक, सांस्कृतीक, बौद्धीक आनी तांत्रिक उदगती खातीर खऱ्यांनीच गरज आशिल्ले उच्च गुणवत्तेच्या आनी न्याय्य सार्वजनिक शिक्षण वेवस्थे खातीर अशें करप अत्यंत म्हत्वपूर्ण मानतात.

२६.३ खास करून शिक्षणाच्या वेगवेगळ्या म्हत्वाच्या भागांक आनी घटकांक अर्थीक आदार प्रदान करतले. जशें की सार्वजनिक उपलब्धता, शिक्षणीक संसाधनां, पोशण विशयक सहाय्य, विद्यार्थ्यांचे सुरक्षिततायेच्या आनी हिताच्यो बाबी, शिक्षक आनी कर्माचारी हांची फावोशी संख्या, शिक्षकांचो विकास, आनी वंचीत आनी समाजीक-अर्थीक नदरेन मागास गटा खातीर न्याय्य आनी उच्च गुणवत्तेच्या शिक्षणा खातीर सगल्या म्हत्वपूर्ण उपक्रमांक फाटबळ ह्यो गजाली सुनिश्चीत करप.

२६.४ मुखेलपणान मुळाव्यो सुविधा आनी संसाधनाचे संबंदीत एकदांच केल्ल्या खर्चा भायर हें धोरण शिक्षण वेवस्थेचो विकास सादपाच्या हेतान अर्थीक पुरवण करपा खातीर सकयले प्रमाण दीर्घवधीत भर दिवपी मुखेल क्षेत्रां म्हणून निश्चीत करता. (क) गुणवत्तापूर्ण बालवस्था पूर्ण संगोपन आनी शिक्षणाची सार्वत्रीक तरतूद (ख) मुळावी साक्षरता आनी संख्याज्ञान सुनिश्चीत करप (ग) शाळा संकुल / क्लस्टर्सक फावोशी आनी योग्य संसाधनां प्रदान करप (घ) अन्न आनी पोशण प्रदान करप (नाश्ता आनी माध्यान्ह जेवण) (ङ) अध्यापकांच्या शिक्षणा मदीं आनी शिक्षकांचो सेगीत वेवसायीक विकास हातूंत गुंतवणूक करप (च) उत्कृशठतेक उत्तेजन दिवपा खातीर महाविद्यालयां आनी विद्यापीठां मदीं सुदारणा करप (छ) संशोधन जोपासप आनी (ज) तंत्रज्ञान आनी ऑनलायन शिक्षणाचो व्यापक वापर करप.

२६.५ भारतांत शिक्षणाचेर खर्च जावपी अल्प निधी लेगीत जिल्ला/ संस्था पातळीचेर वेळार खर्च करप जायना, जाका लागून ह्या निर्धीचीं उद्दिशठां साध्य करपांत आडमेळीं येतात म्हणूनच धोरणांत योग्य बदल करून उपलब्ध निधीच्या वापराची कार्यक्षमता वाडोवपा गरजेचें आसा. निधी सुरळीतपणान, वेळार आनी योग्य तरेन प्रवाही रावतलो आनी ताचो प्रामाणिकपणान वापर हाचेर अर्थीक प्रशासन आनी वेवस्थापन लक्ष केंद्रीत करतलें. प्रशासकीय प्रक्रिया योग्य रितीन सुदारीत आनी सुरळीत करतले. जाका लागून वितरण वेवस्थेक लागून खर्च करूंक नाशिल्ले निधी सांचून उरचो ना. जीईआरपीएफएमएस आनी अंमलबजावणी करपी संस्थांक एकदम निमाण्या खिणाक निधी सोडपाच्या तरतुदींचें पालन, सरकारी संसाधनांच्या कार्यक्षम वापरा खातीर आनी निधी वापरिनासतना पडून रावप टाळपा खातीर यत्न करतले. राज्यां/ईआय कामगिरीचेर आदारीत निधी दिवपाची यंत्रणा तयार करतले. तेच प्रमाण एसईओजी खातीर राखीव निधीच्या योग्य वापरा खातीर आनी उपेगा खातीर कार्यक्षम यंत्रणा सुनिश्चीत करतले. प्रस्तावीत नवे नियामक वेवस्थेक लागून निधीचो सुरळीत, वेगवान आनी अदीक पारदर्शक प्रवाहाक मजत मेळटली. हे वेवस्थेंत भुमिकांचें स्पश्टपणान विभाजन आनी पारदर्शक स्वयं-प्रकटीकरण, संस्थांचें सशक्तीकरण आनी स्वायत्तता आनी फुडारपणपदांचेर उत्कृशठ आनी पात्र तज्ञांची नेमणूक ह्यो गजाली समाविश्ट आसतल्यो.

२६.६ हें धोरण शिक्षण क्षेत्रांतल्या खासगी धर्मादाय कार्याचें पुनरुज्जीवन, सक्रीय प्रसार आनी सहाय्य हाचेंय समर्थन करता. खास करून जे भौशीक अर्थसंकल्पीय सहाय्य तांकां हेरूय जातल्यार मेळटलें आसलें. ते भायर शिक्षणीक अणभव सुदारपाच्या हेतान, खंयचीय सार्वजनिक संस्था खासगी धर्मादाय निधी उबारपा खातीर पावलां उबारूंक शकता.

२६.७ शिक्षणाच्या वेपारीकरणाची समस्या ह्या धोरणांत अनेक समर्पक आघाड्यांचेर हाताळिल्ली आसा, जातूंत मुखा वयल्या गजालींचो आस्पाव आसा. अर्थीक वेव्हार, कार्यपद्धती, प्रदान केल्ले अभ्यासक्रम आनी कार्यक्रम आनी

शिक्षणीक निकालांचें पुराय सार्वजनिक स्वयंप्रकटीकरण अनिवार्य करपी सुलभ पूण परिणामकारक नियामक दिश्टीकोण, सार्वजनिक शिक्षणांत व्हडा प्रमाणांत गुंतवणूक आनी सार्वजनिक आनी खासगी सगल्या संस्थांच्या बऱ्या प्रशासना खातीर यंत्रणा, त्याच प्रमाण गरजू आनी पात्र घटकांचेर परिणाम जायनासतना अदीकादीक खर्चाची वसुली करपाच्यो संदी लेगीत सोदतले.

२७. अंमलबजावणी

२७.१ खंयच्याय धोरणाचें प्रभावीपण ताचे अंमलबजावणेचेर अवलंबून आसता. अशे अंमलबजावणे खातीर बरेच उपक्रम आनी कृती गरजेची आसता. जी बऱ्याच संस्थांनी लयबद्धपणान आनी पद्धतशीरपणान राबोवंक जाय. म्हणूनच धोरणाचें तत्व आनी हेतू लक्षांत घेवन तांचे अंमलबजावणेची खात्री करपा खातीर एमएचएआरडी, सीएबीई, केंद्र आनी राज्य शासन, शिक्षणा कडेन संबंदीत मंत्रालयां, राज्य शिक्षण विभाग, बोर्ड, एनटीए, शाळा आनी उच्च शिक्षणाचीं नियामक मंडळां, एनसीईआरटी, एससीईआरटी, शाळा आनी एचआय ह्या सारक्या वेगवेगळ्या संस्थां कडल्यान निश्चीत वेळापत्रका प्रमाण आनी परिक्षणाचे येवजणे सयत सुसंगत नियोजना वरवीं आनी शिक्षणाची संबंदीत वयल्या सगल्या संस्थां मदीं ताळमेळ राखत, ह्या धोरणाची अंमलबजावणी करतले.

२७.२ मुखा वयल्या तत्वांच्या आदाराचेर धोरणाची अंमलबजावणी करतले. पयलें, धोरणाच्या तत्वाची आनी हेरांची अंमलबजावणी जावप अतिशय म्हत्वाची गजाल आसा. दुसरें, टप्प्याटप्प्यान धोरणाच्या उपक्रमांची अंमलबजावणी जावप म्हत्वाचें आसा. कारण धोरणाच्या दर एका मुद्द्या मदीं अनेक कृती समाविश्ट आसात आनी प्रत्येक कृती खातीर आदींच्या कृतींची येसस्वी अंमलबजावणी जावप गरजेचें आसा. तिसरें, धोरणांतले मुद्दे योग्य क्रमवारीन लायतले. तशेंच पयले फावट एकदम म्हत्वाची आनी ताकतिकेचीं कामां हातांत घेतले. चवथें, अंमलबजावणे मदीं व्यापकता ही गुरुकुल्ली आसतली. हें एक सर्वांगीण धोरण आसा. ताचे भाग एकामेकां कडेन जोडिल्ले आशिल्ल्यान कुडक्या कुडक्यांनी ताची अंमलबजावणी करिनासतना पुरायेन अंमलबजावणी करतकूच इत्सीत उद्दिश्टां साध्य करतले. पांचवें, शिक्षण एक समवर्ती विशय आशिल्ल्यान शिक्षणा खातीर केंद्र आनी राज्यां मदीं आपआपसांतले जतनायेन नियोजन, एकत्रित देखरेख आनी सहयोगान केल्ली अंमलबजावणी गरजेचें आसा. सवें, धोरणाची समाधानकारक अंमलबजावणी करपाचे नदरेन केंद्र आनी राज्य स्तरार गरजेच्या साधनांचो – मानवीय, मुळाव्यो सुविधा आनी अर्थीक – वेळांत केल्ले समावेश म्हत्वाचे थारतले. शेकीं, सगल्या उपक्रमांची परिणामकारक पद्दतीन 'सांगड' घालपा खातीर अंमलबजावणेच्या अनेक समांतर कृती मदल्या संबंदांचें विश्लेशण आनी परिक्षण करप गरजेचें आसा. हातूंत घटमूट बुन्याद आनी फुडारांतले सगले कार्यक्रम आनी कामाचे निर्विघ्न उदरगतीची सुनिश्चितता करपा खातीर, अत्यावश्यक अश्या खाशेल्या कृती मदीं (देखीक बालवस्था, पूर्व संगोपन आनी शिक्षणाच्या मुळाव्या सुविधांची स्थापना) बेगीन गुंतवणूक करप, हाचो लेगीत समावेश आसा.

२७.३ धोरणाचीं उद्दिश्टां स्पश्टतायेन आनी टप्प्याटप्प्यान साध्य करपा खातीर धोरणाच्या दर एका तासाची अंमलबजावणी वयल्या तत्वां प्रमाण करपा खातीर तपशीलवार येवजण तयार करपाचे नदरेन केंद्र आनी राज्य अश्या दोनूय स्तरांचेर, हेर संबंदीत मंत्रालयाच्या सहयोगान आनी तांचे कडेन सल्लामसलत करून, वेगवेगळ्या विशयां खातीर तज्ञांच्या अंमलबजावणी समित्यांची स्थापना करतले. एमएचआरडी आनी राज्यां कडल्यान नियुक्त केल्ल्या गटा वरवीं दर एके कृती खातीर निश्चीत केल्ल्या लक्षां प्रमाण येवजणेचे अंमलबजावणेचे उदरगतीचें एकवटीतपणान वर्सुकी परिक्षण करतले. आनी सीएबीईक परिक्षणाची म्हायती कळयतले.

२०३०-४० च्या दशकां मदीं पुराय धोरण कार्यान्वित जाले उपरांत अजून एक व्यापक परिक्षण करतले.

संक्षिप्त उतरांची वळेरी

| | |
|--------|--|
| अइउ | अॅकॅडॅमिक बँक ऑफ क्रेडिट |
| अख | आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स |
| अउ | ऑटोनॉमस डिग्री-ग्राँटिंग कॉलेज |
| अएउ | अॅडल्ट एज्युकेशन सेंटर |
| अझख | अॅप्लिकेशन प्रोग्रॅमिंग इंटरफेस |
| अधणडक | आयुर्वेदा, योगा अॅण्ड नॅच्युरोपॅथी, युनानी, सिद्धा अॅण्ड होमिओपॅथी |
| इ.एव. | बॅचलर ऑफ एज्युकेशन |
| इएज | ब्लॉक एज्युकेशन ऑफिसर |
| इखढए | ब्लॉक इन्स्टिट्यूट ऑफ टिचर एज्युकेशन |
| इेअ | बोर्ड ऑफ असेसमेंट |
| इजऋ | बोर्ड ऑफ गव्हर्नर्स |
| इठउ | ब्लॉक रिसोर्स सेंटर |
| इ. तेल | बॅचलर ऑफ व्होकेशनल एज्युकेशन |
| उअइए | सेंट्रल अॅडव्हायझरी बोर्ड ऑफ एज्युकेशन |
| उइडउ | चॉयस बेज्ड क्रेडिट सिस्टम |
| उइडए | सेंट्रल बोर्ड ऑफ सेकंडरी एज्युकेशन |
| उखएढ | सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ एज्युकेशनल टेक्नॉलॉजी |
| उचझ | करिअर मॅनेजमेंट अॅण्ड प्रोग्रेशन |
| उजअ | कौन्सिल ऑफ आर्किटेक्चर |
| उझऊ | कंटिन्युअर प्रोफेशनल डेव्हलपमेंट |
| उठउ | क्लस्टर रिसोर्स सेंटर |
| उथडछ | चिल्ड्रन विथ स्पेशल नीड्स |
| उझए | डिपार्टमेंट ऑफ अॅटोमिक एनर्जी |
| उह्ह | डिपार्टमेंट ऑफ बायोटेक्नॉलॉजी |
| उऋज | डिस्ट्रीक्ट एज्युकेशन ऑफिसर |
| उऋएढ | डिस्ट्रीक्ट इन्स्टिट्यूट ऑफ एज्युकेशनल अॅण्ड ट्रेनिंग |
| उऋघडकळ | डिजिटल इन्फ्रास्ट्रक्चर फॉर नॉलेज शेअरिंग |
| उऋए | डिरेक्टरेट ऑफ स्कूल एज्युकेशन |
| उऋह | डिपार्टमेंट ऑफ सायन्स अॅण्ड टेक्नॉलॉजी |
| एउउए | अर्ली चायल्डहूड केअर अॅण्ड एज्युकेशन |
| एएउ | एमिनण्ट एक्सपर्ट कमिटी |
| ऋउएऊ | ग्लोबल सिटीझनशिप एज्युकेशन |
| ऋउझ | ग्रॉस डॉमेस्टिक प्रॉडक्ट |

| | |
|------------|---|
| ऋएउ | जनरल एज्युकेशन कौन्सिल |
| ऋएठ | ग्रॉस एनरोलमेण्ट रेशो |
| कएउख | हायर एज्युकेशन कमिशन ऑफ इंडिया |
| कएऋउ | हायर एज्युकेशन ग्रॅण्ट्स कौन्सिल |
| कएख | हायर एज्युकेशन इन्स्टिट्यूशन्स |
| खउअठ | इंडियन कौन्सिल ऑफ अॅग्रीकल्चरल रिसर्च |
| खउकठ | इंडियन कौन्सिल ऑफ हिस्टोरिकल रिसर्च |
| खउचठ | इंडियन कौन्सिल ऑफ मेडिकल रिसर्च |
| खउड | इन्फॉर्मेशन अॅण्ड कम्युनिकेशन टेक्नॉलॉजी |
| खउझ | इन्स्टिट्यूशनल डेव्हलपमेंट प्लॅन |
| खऋऋजण | इंदिश गांधी नॅशनल ओपन युनिव्हर्सिटी |
| खखच | इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेण्ट |
| खखद | इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी |
| खखढख | इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ ट्रान्सलेशन अॅण्ड इंटरप्रिटेशन |
| खडड | इंडियन सायन लॅंग्वेज |
| खढख | इंडस्ट्रीयल ट्रेनिंग इन्स्टिट्यूट |
| च.एव. | मास्टर ऑफ एज्युकेशन |
| चइइड | बॅचलर ऑफ मेडिसिन अॅण्ड बॅचलर ऑफ सर्जरी |
| चएठण | मल्टीडिसिप्लिनरी एज्युकेशन अॅण्ड रिसर्च युनिव्हर्सिटीज |
| चकऋऋ | मिनिस्ट्री ऑफ ह्युमन अॅण्ड फॅमिली वेल्फेअर |
| चकऋऋ | मिनिस्ट्री ऑफ ह्युमन रिसोर्स डेव्हलपमेण्ट |
| चेश | मिनिस्ट्री ऑफ एज्युकेशन |
| चजजउ | मॅसिव ओपन ऑनलायन कोर्स |
| चजण | मेमोरण्डम ऑफ अण्डरस्टॅण्डिंग |
| च.झहळश्र | मास्टर ऑफ फिलॉसॉफी |
| चथउऋ | मिनिस्ट्री ऑफ वुमेन अॅण्ड चायल्ड डेव्हलपमेण्ट |
| छअउ | नॅशनल अॅक्रेडिटेशन कौन्सिल |
| छअड | नॅशनल अचिव्हमेण्ट सर्व्हे |
| छउउ | नॅशनल कॅडेट कोअर |
| छउएठढ | नॅशनल कौन्सिल ऑफ एज्युकेशनल रिसर्च अॅण्ड ट्रेनिंग |
| छउऋऋ | नॅशनल करिक्युलम फ्रेमवर्क |
| छउऋऋऋ | नॅशनल करिक्युलम फ्रेमवर्क फॉर स्कूल एज्युकेशन |
| छउऋऋऋ | नॅशनल करिक्युलम फ्रेमवर्क फॉर टिचर एज्युकेशन |
| छउखतए | नॅशनल कमिटी फॉर द इंटीग्रेशन ऑफ व्होकेशनल एज्युकेशन |
| छउझऋऋऋऋऋऋऋ | नॅशनल करिक्युलर अॅण्ड पेडॅगॉगिकल फ्रेमवर्क फॉर अर्ली चायल्डहूड केअर अॅण्ड एज्युकेशन |

राष्ट्रीय शिक्षणीक धोरण 2020

| | |
|---------|--|
| छउढर | नॅशनल कौन्सिल फॉर टिचर एज्युकेशन |
| छरुतएढ | नॅशनल कौन्सिल फॉर व्होकेशनल एज्युकेशन अँड ट्रेनिंग |
| छरुढर | नॅशनल एज्युकेशनल टेक्नॉलॉजी फोरम |
| छरुख | नॉन-गव्हर्नमेण्टल ऑर्गनायझेशन |
| छरुएरु | नॅशनल हायर एज्युकेशन क्वालिफिकेशन फ्रेमवर्क |
| छरुएरुउ | नॅशनल हायर एज्युकेशन रेग्युलेटरी कौन्सिल |
| छरुखजड | नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ ओपन स्कूलींग |
| छरुखढ | नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी |
| छरुखढख | नॅशनल इन्स्टिट्यूट फॉर ट्रान्सफॉर्मिंग इंडिया |
| छरुए | नॅशनल पॉलिसी ऑन एज्युकेशन |
| छरुखडढ | नॅशनल प्रोफेशनल स्टॅण्डर्ड फॉर टिचर्स |
| छरुढर | नॅशनल रिसर्च फावंडेशन |
| छरुढरु | नॅशनल स्किल्स क्वालिफिकेशन फ्रेमवर्क |
| छरुडज | नॅशनल सॅपल सर्व्हे ऑफिस |
| छरुडअ | नॅशनल टेस्टिंग एजन्सी |
| जइउ | अदर बॅकवर्ड क्लासेस |
| जउरु | ओपन अँड डिस्टन्स लर्निंग |
| झअठअघक | परफॉर्मन्स असेसमेण्ट, रिव्ह्यू अँड अॅनालिसीस ऑफ नॉलेज फॉर होलिस्टिक डेव्हलपमेण्ट |
| झउख | फार्मसी कौन्सिल ऑफ इंडिया |
| झरुखरुड | पब्लिक फायनेन्शियल मॅनेजमेण्ट सिस्टम |
| झह.रु | डॉक्टर ऑफ फिलॉसॉफी |
| झडड | प्रोफेशनल स्टॅण्डर्ड सेटिंग बॉडी |
| झढठ | प्युपिल टिचर रेशो |
| ठरुख | रिसर्च अँड इनोव्हेशन |
| ठउख | रिहॅबिलिटेशन कौन्सिल ऑफ इंडिया |
| ठरुथरु | रायट ऑफ पर्सन्स विथ डिसेबिलिटी |
| डअड | स्टेट अचिव्हमेण्ट सर्व्हे |
| डउ | शेड्युल्ड कास्ट(स) |
| डउउरु | स्कूल कॉम्प्लेक्स/क्लस्टर डेव्हलपमेण्ट प्लॅन |
| डउएरुढ | स्कूल कौन्सिल ऑफ एज्युकेशनल रिसर्च अँड ट्रेनिंग |
| डउरु | स्टेट करिक्युलर फ्रेमवर्क |
| डउचउ | स्कूल कॉम्प्लेक्स मॅनेजमेण्ट कमिटी |
| डउरु | सस्टेनेबल डेव्हलपमेण्ट गोल |
| डरुन | स्पेशल एज्युकेशन झोन |
| डरुखजड | स्टेट इन्स्टिट्यूट्स ऑफ ओपन स्कूलींग |

| | |
|---------|---|
| डवउ | स्कूल मॅनेजमेण्ट कमिटी |
| डतअअक्र | स्कूल क्वालिटी असेसमेण्ट अॅण्ड अॅक्रेडिटेशन फ्रेमवर्क |
| डडअ | सर्व शिक्षा अभियान |
| डडड | सिम्पल स्टॅण्डर्ड संस्कृत |
| डडडअ | स्टेट स्कूल स्टॅण्डर्ड ऑथोरिटी |
| डड | शेड्युल्ड ट्रायब(स) |
| डडएच | सायन्स, टेक्नॉलॉजी, इंजिनियरींग अॅण्ड मॅथ्स |
| डडड | संस्कृत थू संस्कृत |
| डथअधअच | स्टडी वेब्ज ऑफ अॅक्टीव्ह लर्निंग फॉर यंग अस्पयरींग मायंड्स |
| डएख | टिचर एज्युकेशन इन्स्टिट्यूशन |
| डएद | टिचर इलिजिबिलिटी टेस्ट |
| ण-उखडए | युनिफायड डिस्ट्रीक्ट इन्फॉर्मेशन सिस्टम फॉर एज्युकेशन |
| णत्रड | युनिव्हर्सिटी ग्रॅण्ट्स कमिशन |
| णघएडउज | युनायटेड नेशन्स एज्युकेशनल सायंटिफीक अॅण्ड कल्चरल ऑर्गनायझेशन |
| णद | युनियन टेरिटरी |
| तरख | व्हेटरनरी कौन्सिल ऑफ इंडिया |
